

"యశస్వీ"

స్వత దత్త చిత్ర చన్ద్రిక

ఆఖ్యాత-వ్యాఖ్యాత

మొదలయ్యే గ్రంథాలయ నవ్వు

సూరపనేని వేణుగోపాలరావు

త్వచిద్యాత్రవీణ, భాషాత్రవీణ, T.C.P.T., M.A., P.O.L.,

లిటర్చర్-సంస్కృతాంధ్రాధ్యాపకులు

అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాశాల, గుడివాడ.

సూరపనేని వేణుగోపాలరావు

“యశస్వీ”

“చ్యుత దత్త చిత్ర చంద్రిక”

(Cyuta Datta Citra Candrika)

(సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల హిస్టోరి లాషా తులనాత్మక చిత్రాంశ్కరప్రక్రియ)

(మహాదన గ్రంథము)

హాదన

డా. అక్కిరాజు సామయ్యగారి
మొదటి భాగము, గ్రంథమును చూడండి.
అలాగే రెండవ భాగము.

అక్కిరాజు సామయ్యగారికి
సంపాదించినది

మొదటి భాగము
31-8-96.

అభ్యాస, వ్యాఖ్యాన :

“సాహిత్యరత్న” సూరపనేని వేణుగోపాలరావు

సాహిత్య విద్యా ప్రవీణ, లాషాప్రవీణ, T C P T, M A, P O. L.,

రిటైర్డ్-సంస్కృతాంధ్రాధ్యాపకులు,

అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాశాల, - గుడివాడ-521301

ప్రచురణ :

“అనన్తవర్ధన” ప్రచురణలు

40 - 9/10 - 12

మునిపివర కాంపి, వెంకటేశ్వరపురం - P. O.

విజయవాడ - 520 010.

పెరి ; డి. 75-00

"అనన్తవర్తన" తృతీయ ప్రచురణ, 1995

తులనాత్మక పరిశోధన గ్రంథము :

"చ్యుత దత్త చిత్ర చన్ద్రిక"

(Cyuta Datta Citra Candrika)

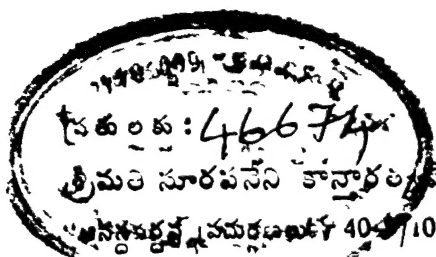
అభ్యాస, వ్యాఖ్యాన : "యశస్వీ"

ప్రథమ ముద్రణ : 1000 ప్రతులు 1995.

సర్వస్వామ్యములు - గ్రంథకర్తవి.

౯౦౯

వెల : రూ. 75-00

C-5904

ముద్రణ :

వంశీకృష్ణా ప్రింటర్స్,

విజయవాడ-2.

మున్నుడి

గ్రంథ రచనా సముద్దేశ నివేదనము

సాహిత్యమొక నమోదిదియే కాదు. అదొక మహా రత్నాకరం. దిగితేకావి, లోతుతేలియదు ఒడ్డు నుండి, ఓసికగా, రాళ్ళు విసిరితే, ఏమి తెలుస్తుంది? సాహసించి, లోతుకు వెళ్ళితేగాని, రత్నాన్వేషణ రవణించదు. అట్లే, సాహిత్య పాఠోవిధి మంతనోత్తమైన కావ్యాచ్యుతం కోసం, మహామహులు, క్రాంత(తి)దర్శులు, సగు కవి పండితులెందరో, ఎన్నో సూత్ర సప్రదాయాలను, ప్రక్రియలను ప్రకల్పించి, ఎంతగా, అందన మందనలను చేసుకొన్నా, కదకు, ఆ సాహిత్య ప్రక్రియలన్నీ, "అనర్థ వర్యసాయుధే" అను పరమార్థాన్ని, అందరు, ఏకగ్రీవంగా అంగీకరించిన వారే "భావపక్ష"ాన్ని, భవ్యంగా భావించిన వారుకూడ. 'కళాపక్ష'ాన్ని కాదనక, కమనీయంగానే కరుణించి, మన్నించినారు.

వ్యంగ్యం యొక్క-1. ప్రాధాన్య, 2. అప్రాధాన్య, 3. అన్వష్టత్వా'లనుబట్టి, కావ్యం 'త్రివిధం'కాగా, అస్పృహ వ్యంగ్యమై, అధమ కావ్యంగా చిత్రింపబడిన, ఆ చిత్రకావ్యం, మరం, 'శబ్ద, ఆర్థ, ఉభయ-చిత్రంగా' త్రివిధమైనది. ఇట్లు, మూడవ తరగతికి చేరిన 'చిత్ర కావ్యం' అనగానే, అవరమనీ, అధమమనీ, అపహాన్యం చేసినవారు, చేసేవారు కూడా లేకపోలేదు. రస పరి పండి అంటూనే, భవ్యవ్యాచాద్యుడగు ఆనందవర్ధనుడు, శబ్దాలంకార భూయిష్ఠుడుగు 'దేవీ శతకం' వ్రాయగా, కర్ణపూరకవి 'చైతన్యాచ్యుతం'లో ఎన్నో శబ్ద చిత్రాలంకారాలను, ఇలాగే ఇతరులు కూడా చిత్రించారు. విశ్వనాథుడు 'వ్రహ్మలిక' అలంకారం కాదంటూనే, "చ్యుత దత్తాక్షరాదికము"ను కూడ విశదీకరించినాడు .....ఇట్లు, ధ్వనివికాసోపలంఠో కావ్యోత్కర్షను కాంక్షిస్తే, వార్షికి, వ్యాస, కాళిదాసాది మహాకవుల గ్రంథాలుకూడ, తేవం వ్యంగ్య ప్రధాన-ఉత్తమ గ్రంథాలనిగావి, విద్దుష్టాలనిగావి, విద్ధిరణ చేయలేము. అక్కడక్కడ, శబ్ద చిత్రాలు కొల్లలుగానున్నను, సామూహిక-వ్యంగ్య వైభవంతో అవి ఉత్తమ గ్రంథాలుగా చెల్లుబాటువుతున్నాయి. పునర్ముద్రణకు నోచుకొనక, గ్రంథాలయగ్రస్తాలై, దుమ్ముదులిపి, దృష్టిసారింజే దూరదర్శనులకు, పరమానందాన్ని కల్గించినా, ప్రజాస్వామ్య పరిధిలో పామరులను సతతిము హతం చేయుట వలన, అవి సర్వజన రంజకాలు కూడకాలేవు. నేను, భౌతిక విజ్ఞానం, భగ్గుచువి,

భవ్యం, భావ్యంకూడ కావడం, వకోదీకికూడ పద్యం తయారుకావడం తో సాహిత్య, సాహిత్యముల విలువ సంక్షిప్తమైపోయింది.

అనలు, 'చిత్రకావ్యం' అనగానే, చదివేవారికేగాక, వినేవారికీకూడ, అశ్రుర్యా నలద వినోదాలను కల్గిస్తుంది. భావ సులభంగా ఉండవలసిందే. కావి, ఒకప్పుడు, దానిని దొంకరియగుడు కల్పనలతో, శిరోవేష్టన ప్రాణాయామం చేయించి. నవజవో న్మేషం చేస్తేగాని, రామణీయకం రంజిల్లిదు. అదే అలంకారానికి అమృత, అశ్మ. ఏ చిత్రం లేకుండా, స్వభావోక్తితో, తేటతెల్లంగా చెబితే, అది 'వాత్త' కావచ్చుగాని, 'కవిత్వం' కాదు. వస్తుతః, వక్రోక్తి చమత్కారంలేవి కావ్యమే కన్నడదని, దాని కోసం కవులంతా కంకణం కట్టుకోవాలని, "పైషా నర్వత్ర వక్రోక్తిః...." శ్లోకం బ్వారా, భామహుడు భాషించాడు ప్రతి వ్రసింద భావరోనూ, అలంకారకూన్య కావ్య మంటూ ఉండడంగాక ఉండదు. చివరికి, విత్య వ్యవహారంలో, పామరుడుకూడ, తనకు తెలియకుండానే, ఇది రంభ, అది మనిషికాదు, రక్కసి, వాడు గాడద, నీకు నీవే తగుదువు, పిందారబోసివట్లున్న వెన్నెల...." ఇత్యాదిగా, అలంకృత భావను వాడటం, నర్వసామాన్య స్వభావమైపోయింది. దీన్ని, వాచివలెనా నేర్పితే వచ్చిందా? లేదు.... 'అదోషా' నగుజా 'సాంకారా' శబ్దార్థా కావ్యమ్' (దోషాలు లేవి, గుణాలున్న, అలంకార సహిత శబ్దార్థాలే కావ్యము) అనేది కావ్యసామాన్య లక్షణమైపోయింది.

ఇక, దీన్ని కూడ ముఖ్యంగా గమనించాలి. మమ్మటాద్యాలంకారిక శిరోమణులు 'చిత్రకావ్యా'న్ని గూర్చే చరించారుగాని, చిత్రాలంకారాలపై దృష్టిని సారించలేదు. ఒకచో, చిత్రకావ్యం సులభావగాహ్యంగా ఉన్నా, చిత్రాలంకారపు తేదాలు కొరకలాని కొయ్యలవలె, అర్థంకాక, దురవగాహ్యాలైకూడ ఉండవచ్చు. దానికోసం పాండిత్యం ప్రదర్శించవలసివస్తుంది. కనుక, పాతకులు కూడ, నవలలు, కథలవలె, వీనిని ఒక్కసారిగాకాక, క్రమంగా, ప్రతిదినము, మోతాడు ననుసరించి, 'రసాయన'మను అయుర్వేదోషదమునువలె, కొద్ది కొద్దిగా, నేపిస్తేనే, చిత్రాలంకార రహస్యం చక్కగా తెలిసి, మానసికారోగ్యం మునితమోతుంది.

వాస్తవాన్ని వక్కాణించాలంటే, 'తనం-ర్వవి' వ్యంజనవాడుల పైతృకధన మేమీకాదు.... 'య దవ్యంగ్య మవి దాదు తచ్చిత్రమ్' (వ్యంగ్యహీన చిత్రకావ్యం కూడ గ్రాహ్యమే) అని, ఆ చిత్రాన్ని, రసవిష్పత్తికి మార్గమంగా మన్నించిన, అప్పయ్య దీక్షితుని అభిప్రాయం కూడ అదరించదగినదే అవుతుంది చిత్ర స్పృహతో

అలంకారాలు సాధనలేకావి, సాధ్యాలుకావడం అని దీక్షితాభిప్రాయం. మొత్తంమీద, 'అధ్యాసాద్ధులకు చిత్ర వ్యవహారం, ప్రాప్తపరిణతులకు ధ్వనివైభవం' అని సరి పెట్టుకోవడం సమంజసంగా ఉంటుంది. అయితే, నేటి, సామాజిక స్పృహ నందం తంలో, నవలలు, కథలు, మినీకవితలు .... మొ. వానిలోను, దిన, వార, మాసాది పత్రికల్లోను, ఏ ప్రకటనలను ఏ కడమ చూచినా, చిత్ర, విచిత్ర పదాదంబర వటాలోపం, పరిపరివిధాల, ప్రతుత నెరవటంతో, శబ్ద చిత్ర కావ్యాలంకారాల వైపుకే, కాలం మొగ్గుచున్నట్లు కన్పడుతుంది.

పూర్వలగు, భామహ, దండి, రుద్రటాదులు, ఈ చిత్రాలజ్ఞానాలనుగూర్చి, మొదటకొంత ప్రస్తావించగా, తర్వాత భోజరాజాదులు, 'నవ్వర, స్థాన, వర్ణ, గతి, ప్రహేలిక, య్యత-దత్త, గూఢ, ప్రశ్నోత్తర, నమస్కా, భాసానమక, అకారణస్తా" ది చిత్ర భేదాలతో, మరికొంత వివరించారు. 'దర్శనానసూరి' 'విదగ్ధముఖ మణ్డన' గ్రంథావిష్కరణానంతరమే 'చిత్రాలంకార— విశిష్టతలు విశిష్టంగా, పరిపరి విధాల ప్రవిభక్తాలై ప్రకటితాలైనట్లు కన్పడుతుంది.

వేదో పవిష చ్చాప్త పురాణాదుల కాలంలో వీజరూపంగా మండి, అనూచావంగా, అనుస్యూతంగా ఆగమించిన, ఈ చిత్ర కావ్యాలంకార పరంపర, ఇట్లు, దళాధిక భేదాలతో, దర్పంతో పరిధి-అల్లూతూ వస్తునే ఉంది మధ్య కాలిక రాజ పరాపండిత గోప్రులలో, చమత్కారచారు చిత్రాలంకారవర్ణలు జరిగినట్లు, 'భాణ-కాదంబరి' మొ. నవి సాక్ష్యమిస్తున్నాయి. రసవత్-ధ్వని కావ్య పారగ్రహీతలగు నమ్మాదయాలకు, ఈ చిత్రాలంకారాలు సద్యః స్ఫూర్తిని, హృదయ వృందనముగావి కల్పింపవనుటకూడ కాదనరాని సత్యం.

అయితే, పరామధ్యంలో, క్రిడాగోష్ఠి వినోదాదులలో, శబ్ద, శ్లేషశిల్పాదులతో చమత్కారం చిందించి, పరవామోహనం కల్గిస్తాయనటంలో అనుమానంలేదు. అనాటిక్రిడా గోప్రులలో పాల్గొనని కవిపండితులు కళాంకితులు కాగా, వారికావాట 'కావ్యాశాస' లయ్యేడివట! ఎంత శబ్దకావ్యవిస్తాతులై, ఎన్ని విమంతువులను కంఠ స్థం చేసినా, చిత్రక్రిడా గోష్ఠివినోదాలలో పాల్గొని, పరవాజ్యుద్రణం చేయించాలను కొన్నవారును అల్పాక్షరాలకు, వై చిత్ర్య భంగిభలుతులతో, చమత్కృత-అనల్పార్థాలను కల్పించి, చవులూరింపదలించినవారును, దివజా కవణంచేయు, ఈవారు చిత్ర విషేషణం, చక్కగా, చిక్కగా, చేపియే, ప్రాప్తగిరాంధురుధరులయ్యేవారట!

అంతేకాక, ఆయాభాషాసారవ్యతలలో, అంతగా ప్రజ్ఞగావి, ప్రాధవంగావి

లేవి సామరులుకూడ, అయాక్రీడా గోష్ఠులలో పాల్గొని, వివి. చదివి, ఆ చిత్రకవిత్వ భావా భివ్యంజనం సూర్తితో, మెదడుకు మేతనందుకొని, విశ్లేషించి, విశేషమైన కారద్యం ప్రదర్శించేవారంటే, అనాటి గోష్ఠులప్రభావం అట్టిది. "వాగర్థా వివ సంపృక్తై వాగర్థ ప్రతిపత్తయే ...." (రము. 1-1) శ్లోకంలో, ఈశబ్దార్థాల అవినా భావా దర్శమునే పార్వతీ పరవేశ్వర సంబద్ధంగా ప్రస్తుతించినాడు మహాకవి కాళిదాసు. ఆ 'శబ్దజ్యోతి' అనుగ్రహంతోనే, పరస్పర వ్యవహారాలు పరిష్కృతాలౌతున్నాయి. ఆ జ్యోతి లేకపోతే, ప్రపంచ మంతా అజ్ఞానాంధకారపడింది, ఏనాడో అజాగరిపోయి ఉండేదని. "ఇద మన్తం తమః కృత్స్నం...." ఇత్యాది శ్లోకంలో, దండిగా వివరించి నాడు దణ్డిమహాకవి.

శ్రుతి సుభగాలైన ఈ శబ్దచిత్రాలజ్ఞానాలు, కొన్ని విన్నంతనే, అర్థావగతివి గల్గించి, చిత్రంగా, శ్రోతలచిత్తాన్ని ఇచ్చే ఆకర్షించి, చిత్రకవట్టి, అభారగోపాలాన్ని అనందపరవశం చేస్తున్నాయి వస్తుతః, చతుర చేతశ్చమత్కారకారికాని కవిమండి కవిత్వంకాని, అతని రచనలలో కావ్యత్వంకాని ఉంటుందా? అని నేటి ప్రశ్నవని-
వత్కర్తల ప్రశ్నవరంవర. అనలు, ఈ శబ్దార్థోభయాలంకారాలు ఏనాడు, ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎలా పుట్టినవోగాని అంటోనికి అలలు, అందిరానికి తారలవలె. కావ్యేంది రకు కళంకాలుకాక, కాఞ్చన భూషణాలై, కదంతొక్కుతూ వస్తున్నవన్నమాట కూడ కాదనరాని సత్యం, వైచిత్యం, చమత్కారం, విచ్చిత్తి....ఇత్యాదులన్నీ, చిత్రశబ్ద వ్యావకర్థాలగుటచే, ఈ వైచిత్ర్యాధారంగానే, శబ్ద, అర్థ, ఉభయ చిత్రాల వృష్టి జరిగిందనేది విరివవాదాశం.

కావ్యపరమోద్దేశం, కేవలం రస, వ్యవహార, జీవనసుకరణములేకాక, చమత్కార చారుశ్రీకరాలైన శబ్దార్థాలతో, చేతోమోదంతోపాటు, నద్యఃపరనిర్వృతిని, కాంతానమ్మితతయా-ఉపదేశాన్ని కూడ చేయాలి వృత్తివిద్యలు తప్ప, దుక్తి విద్యలుగాని, సాక్షరతగాని, సమ్యక్కుగా నర్తులకు అందుబాటులోలేని శస్త్ర కాలంలో, సామాన్య ప్రజానీకానికి, వ్యంగ్యాలు, తద్వేదాలు, వేలకొలది వెలసి ఉన్నా, అందనిప్రమాదిపండ్లయి, అందలమెక్కి కూర్చున్నాయి.

ఇంకొంచెం ముదలికిస్తూ ముందుకుసాగితే ఈ శబ్దచిత్రాలంకారాలు అనాడు ఉద్యానవనాలలో, సంపన్నులగృహాలలో, మధు, మైరేయాలతో, కావ్యశాస్త్ర చర్చలతో వినోదింపు విద్యావంతులనేగాక, పగలంతా పనిపాటలతో, అలసిసొరిపిన ఆడు వారిని, రైతులను, కూలీలను, కార్మికులను, కూడు-గుడ్డ-గూడు లేక, అష్టకష్టాల

కడలిలో అణగారిపోతున్న అదోజగత్సహోదరులను సైతం, ఎలాగోటిక్కెట్టుకొని, శబ్దచిత్రాల, అతిశయోక్తుల, ద్వంద్వార్థాల శబ్ద-అర్థాలతో, అలరారు సంభాషణలను, పాటలను, అలంకృత-ఆకారాలను, నాటకాలలో, సినిమాలలో, చిత్రాలలో (అర్థంకాని పరభాషలలోవివేచన), ఆనరిమితానందంతో. ఆదమరచి, చూచి, వివేచన, పగటికలలు కనేటట్లుచేస్తున్నాయి. మరికొందరు తిండికూడమని, పస్తుపక్షికొంటున్నారు. 'కాటిసేను' గాంచి, కటకటా! అంటూ, కంట తడిపెట్టి వలవిస్తున్నారు ఇలా ఏడవటానికేనా? వారు ఇంత కాలం, రసం, వెచ్చించి, తిండిమని, టిక్కెట్టు కొన్నది? కాదు, కాదు, అశోకరసంలోకూడ, పామరుడుసైతం పామాక్షికురై, వర మానస్థాన్ని పొందగలడు. రామాయణకర్త వాల్మీకి శోకమేగడా 'శ్లోక'మైనది. ఇక, రసజ్ఞుల సంగతి చెప్పనేలే! అదంతా, శబ్దచిత్రశ్రవణ, సంగీత, సాహిత్య మారుర్యాం మాహాత్యంలో, ప్రభావంలో, మణిగియున్నదనుట విరివనాదాశం. అదే, సౌశబ్ద్యంసాదించే, సాహిత్యం, సౌహిత్యం, బ్రహ్మానంద పరిహృదాభివ్యం కూడ. శరీరబలానికి వ్యాయామాప్రీతికలవలె, శేముషి శేవదులైన చిత్రకల్పనలు, ఎన్నో పురాణాథలను, వ్యాకరణ విశేషాలను.....ఇంకా, ఎన్ని విశేషాలనో, సూక్ష్మంలో మోక్షంగా, అలంకారగాతెల్పి, శరీరకకష్టాన్ని, శాంతపేసైనా, మర విస్తాయి. జ్ఞానతృప్తిను, జ్ఞాపకశక్తిని, విజిగీషలో విశ్వాసాన్ని పెంచుతూ, పాత కుల సుద్రాతలూగించి, విజ్ఞాన-వివేచనలనేగాక, ఆశ్చర్యనందాదులనుసైతం, వారికి అమెతలుగా అందిస్తున్నాయి. అంతేకాక, అవి కావ్యశిల్పవికాసపెట్టవిసామురై, కట్టవివలువలుగా, కమనీయములైనాయి. మానసికారోగ్యానికి మానదండలు కావటం వేటనేగాటోలు, ఈ చిత్రకావ్యాలంకారాలంటే, చెవికొనుకొనేవారు ఎందరో తయారయ్యారు. మొదట, అర్థంచేసుకోవడంలో ఆలస్యమైనా, దిషడాకషణంతో, గ్రంథ గ్రంథాలు చేదించి, క్రమక్రమంగా, అర్థానుభూతితో, అత్యంత విస్మయవిస్ఫూరితాభులైన పాతకులు పొందే అమందానందాన్ని, అంతా, ఇంతటి వర్ణింపగలమా? కనుకనే, 'విశ్వభాషంలో వింక్షణానందవన్నమైన "సంస్కృతభాష"యే, వర్ణచిత్ర రచనలకు నక్షమమైనభాష" అని, ఎలుగెత్తి చాటినారు, ఎ వి కీర్త మహాశయుడు.

వస్తువు, మిక్కిలి కష్టసాధ్యమైన, ఈ చిత్రాలంకార నమగ్రవనికోదన, పెద్దపెద్ద-సాహిత్యఅకాడమీలు, దార్మికసంస్థలు, వదులకొంది పండితప్రకాండులను, మంత్రులకొందిపోషించి, ఎన్నోలక్షలు వెచ్చించి, ప్రకటనదగినకార్యము, విలయనగా, నేటివరకు, వానిపై జరిగిన పరిశోధనలను, తూనానకరము, ప్రశ్నిస్తే,

దారిమంది ప్రాచార్యుల ప్రత్యుత్తరాలు “వేతి(వ+ఇతి), వేతివచనాదే”. ఇక, విషయమా కష్టసాధ్యం. ప్రబలపాండితీ మండితులు వర్యవేక్షింపవలసిన విషయం. వ్యాఖ్యానసాపేక్షం, కష్టకావ్యాంబి పలువురు పట్టించుకోలేదు ప్రారంభించి పరిత్యజించినవారు మరికొందరు. ఆకరగ్రంథాలుకూడ అంతంతమాత్రమే. ప్రాచీనప్రతులు లభ్యంకావు. అదికూడ పరిమితాలు. ఎక్కడో, ఏకోష్ఠంలోనో, ఏమూలనో పడి ఉంటాయి. తత్రాపి, సంస్కృతగ్రంథాలు అనలేదొరకవు. వెదకి వెలార్చితే, క్రిమి కీటకదష్టాలై దృశ్యాదృశ్యాలుగా ఉంటాయి సందేహాలువస్తే, తీర్చే జంగమవిజ్ఞాన నర్వస్వాలైన, అలనాటి పండితాబిందలు లందరూ, గ్రంథస్థంచేయక, వరలోకం ప్రయాణించారు. పరవహాస్రాద్ధాలుగా, పండితానన పరిష్వంగ పరిమితాలై నవి వారితోనే దివికేగినాయి. కాళవత్రాంబోవి కావ్యాలెన్నో, అజ, గజ భక్షికాలుకాగా, మరి కొన్ని, చివికి, చితికి చేరినాయి. ‘పండితపుత్రులు’ కొన్నిటివి, పప్పుబెల్లాలకు అమ్ముకోగా, నేడు లోకులనాలుకలపై నర్తించేవన్నీ, చూస్తూ, చూస్తూ, విద్దుషాలు అనలేముగదా!

లోగా, అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాకాం (గుడివాడ)లో, అధ్యాపక వృత్తిలోనున్నపుడును, కొన్ని పత్రికలలో ప్రకటించినపుడును, కొన్ని నగరాల సాహిత్య సంస్థలనవలలో, గోష్ఠులలో ప్రసంగించినపుడును కవిన, వివిన శిష్యమిత్ర, హితైషి సాహిత్య బంధువర్గము, పై వానివి పరిశోధించి, ప్రకటించగోరినది. కావి, ఉపన్యాసాలకు, పరిశోధనలకు, గ్రంథ ప్రచురణలకు ‘హస్తీ మళకాంతరం’గదా! దానికితోడు వయోవృద్ధత్వం, అలనత్వం, అజ్ఞత్వం, అల్పజ్ఞత్వం అనేక క్లిష్టనమస్యల నేడు రొక్కనవలసి రావడంతో మనస్సు వికలం కావడం, ప్రాజ్ఞలము కావలెనన్న ‘దురాశ’తో ‘ప్రజ్ఞలు’ (దౌర్ధికాళ్ళవళ్ళం) కావడం,....అన్నీ అవరోధాలే. కొంచెం ప్రయత్నిద్దామనుకొంటే, కథ అర్థం తిరుగుకోంది మందత్వం, మందమతిత్వం మున్నుగా మల్లడిగొన్న మాద్యుతులకు యశఃప్రార్థితత్వం, ప్రాంతులభ్య పరిలోభంగావి, ఏకోకానా లేవు. పోయేలోగా, యథాశక్తి, యథామతి తెలిపినంతవరకు, పాఠక ప్రభువులపాదార విందముల ముందు ప్రత్యగ్రంగా, ప్రత్యక్షకరిద్దామనే కోర్కె మాత్రం లేకపోలేదు.

షష్ఠి (60) వూర్తితో, నర్వీనుమంది రిచైరై, పశ్చిమపయస్సులో పరిశోధన “శరపి మా రితి, మా రితి” అనుకొంటూ, కాటికి కళ్యాణశావుకువి, ఏకాంతి తిమిరావ వలసిన నమయంలో, మిత్రుల వత్తిడితో, ఒక తావరోగాక, అనేక-అన్యధారతీయ, పాశ్చాత్య (దారోపియ) భాషలతో, తులనాత్మకంగా పరిశోధింప వలసినదని.

'అలా బలశక్తి' గదా చిన్నతనం మంచి చిత్రకర్తతో, ఏవో కొన్ని అదర్శంతో, సంస్కృతప్రాప్తితో, గురుకులక్లిష్టతతో, వీధిచింతతో, ధనసంపాదనకు దారిమూపు అండ్లది విద్యలను, అమడదూరం ఆవరికితోసి, అనాదు అగ్రజాతులకు మాత్రమే అందుబాటులోనున్న, 'గీర్వాణ వాణి'ని గీరించుటకై, గురువరసయ్యతో, పరిచయము.' పరిశోధనకై, తంజనగరము, మద్రాసు. మైసూరు, తిరువతి, వార్తలై, హైదరాబాదు, పూనా, బొంబాయి, కలకత్తా, పాట్నా, కాశీ, అరిహాబాదు, ఢిల్లీ, హోషియార్ పూర్ (వంజాద్) మొదలైనవిలకు పరుగులెత్తి, పాతలైబ్రరీ గ్రంథాలను బాజుచులిసి, వెదకి, వెలికి దీనుటలో అమూల్య సమయమొకటి వ్యర్థ మయ్యేది ఒక్కొక్కప్పుడు, కాని దేశంలో ఒడలు జిందగిందేది. 'దాద' బరువై, కళ్ళనెంబ కడివెడు వీరు కార్పించేది? అదాద శత్రువులకైనా వద్దవిపించేది ఇంకా, వార్తకళం వద్దంబున్నా, శ్రమపడి, పరిశోధించి, ఏదో కొంత సాధించానుకుంటే, "ధనమూల మిదం జగత్"తో, ఇంకా 'చాదన'మని చెందాడే వారినిదరివి మెప్పించగలం?

అయినా, అన్యభాషలకు అనుమిలిమై, అసాధ్యమై, సంస్కృతంలోమాత్రం, పొల్లలుగా అచ్చాదితమై, అంబరావికెగిరిపోకుండా ఆవనిలో నిర్వియున్న, అమాచిత కావ్యాలంకార విశేషాలను, వానిలో దాగియున్న అనేక రహస్యాలను, చవిపొయేలోపల (కానం పాపం ...) యథాశక్తి యథావత్తి, సాధ్యమైనంతవరకు సంస్కృత భాషా-నర్తకాలకు, ముఖ్యంగా, పామర, కార్మిక, కర్షకులను, అదోజగత్తులో అరిచుటిస్తున్న తాడిత, వీధి, దళితసోదరులకు, అంద్రాది భాషాసాహిత్యం నట్లుపెట్టుచు, స్థాని పురాతనాధ్యయంగా, "చిత్రకావ్యాలజ్ఞాన సర్వస్వ దర్శనం" చేయించానే, అత్యాశ-తవనంతో, అర్థశతాబ్దికిపైగా, అరీతి-దోద-చరణ-ప్రచారణతోపాటు, ప్రైవేట్ యలన్నింటిని పరిశీలించక తప్పలేదు. ఏమైతేనేమి, తదంతర్గతాలైన 'ప్రశస్తి' తర చిత్రాలజ్ఞానం, 2 గూరచిత్రరహస్య ప్రకాశిక" అను పరిశోధనగ్రంథాలను, 25 వేలకుపైగా వెచ్చించి, చేతి చమురు తాగవంతతో ప్రచురించి, చేతులు కొల్చుచు, కూర్చుండకయు తప్పలేదు.

ఇక 'చ్యుతదత్త నిత్రవర్ణిక' వెలుగులోనికి రావాలి. వీనిని దండి, వామన దాద్యుడు వదిలిపేసినారు క్రితా మాత్రోపయోగులుగా మన్నించిన, రుద్రబాహుద్యుడు వీనికి సర్వప్రథమస్థానమిచ్చి సంతకంగా వింగడించినారు ముమ్మడి, రుద్రయ్యకాడు

లి విషయంలో మానముద్రాంకకులు, కాగా, హేమచంద్రుడు వీనిని 'చిత్రాలంకారాలు'గా చిత్రించినా, లక్షణాలు మాత్రం చెప్పలేదు. విశ్వానాథుడి 'చ్యుతతాక్షరాదికము'ను ఉక్తివైచిత్ర్యంగా ఊరికరించెను. వాగ్భటుడు వీని భేదాలను వివరిస్తూ 'అక్షరాదిచ్యుతి కారణం'గా 'చస్త: పరివర్తన'ను కూడ పూర్వించెను. వామనానుసారియైన, అమర చంద్రయతి మాత్రం, శ్లేషసిద్ధికోసం, ఈ చ్యుతాది రచనా సాహాయ్యము నపేక్షించెను. తర్వాతి, ఆలంకారికులు కొందరి 'చ్యుతాది చిత్రా'న్ని స్వీకరించినా, లక్షణాలలో నవీనతను, నాణ్యంగా చూపలేకపోయారు. అనలు 'శ్లేష చిత్రాలు లేకుండా, వాగ్భటదగ్ధ్యపిలా వస్తుందంటాడు (వినాచ శ్లేషచిత్రాణాం కీదృశీ వాగ్భటదగ్ధతా? ర 3-81) ప్రకాశవర్ణుడు. అట్లే ఆంధ్ర కవులగు నన్నెచోడ, భైరవాదులు కూడ, కావ్యంలో చిత్రకవిత్వము తప్పకుండా చొప్పించారన్నారు. "అటు కవిత్వము లల్లిలేనేనరా? చిత్ర ప్రణయములే చేయవలదా?" అంటూ చిత్రాలకు ముద్దుగా, ప్రణయితాన్ని ప్రతిపాదించింది కవయిత్రి ముద్దుపళవి. మొత్తంమీద వీది చ్యుతమైనా, వీది దత్తమైనా, లేక, ఒకటి చ్యుతమై తత్స్థానంలో మరొకటి దత్తమైనా, వానిలో, అన్యార్థ ప్రతితి మాత్రం అని వార్యం. అవశ్యకమనే సంగతి మరువరానిది. మరియు, దీనిలో చూపిన 'చ్యుతాది విశేషాలు' అనేక మహాకవుల కావ్య రాజాలనుండి, ఉదాహరింపబడినవి. ఒకచో, గ్రంథవిస్తరభీతికి వెరచినను, భవిష్యత్ పాతక, పరిశోధక మహాశయుల పరమానన్దాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని, పట్టుదలతో, వెదకి, వెలికిదీసిన, చమత్కారదాదృశీకర చిత్రభేదాలను, పునరుత్తీర్ణి విడిచి, అవసర పడచ్చేద, అర్థ, తాత్పర్య, విశేష, వివరణలతో, శిష్టవాగ్దహారికంలో, ఉదాహరణాన్తరజాతము విచ్చుటకుకూడ, సాహసంపవలసి వచ్చినదని మనవి.

నేడు అంకితంకొని, అక్షరలక్షణ, అగ్రహారాలు, కనకాభిషేక. గజాలోహణ, గండ పెండెర దానదుల కాలం దాటిపోయింది. ఎదురైనచో తమ మదకరింద్రం గాకపోయినా, కావో, స్కూటర్, ప్రైవేట్, డిగి కేటాచనిచ్చిన, న్యూనించేవారు, నిర్వాహకరుడా కటాక్షం విస్తరింపజేయు దాతలు కూడ కరవైనారు. ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రభువులంటే, ప్రజలు, ప్రజాసంస్థలు, ప్రజాప్రభుత్వాలేగదా! కాని వారు వారిని ఆదరించి, ఆధరించి (దరించి,) సన్మానింపకపోయినా, కనీసం ప్రకటించుటకైనా సాయం చేయాలి. లేక, వారే ప్రకటించి, పోషించాలి. లేక కొనాలి, కొనిపించాలి. లేకపోతే, ఆ పేదవంపికుడేమి పరిశోధనలు చేయగలరు? విశేషమేమిటంటే, నేటి ప్రజలు, పార్టీలు అవినాశదాహంతో, అందిచాలెక్కాలను కొంటుంటే, ధనిక ప్రజలు

అవంతకోటి-అవిసిరి ఉపాయాలతో, లక్షలకొడు, కోట్లకు వదగలెత్తి, తృప్తి పడక, పరార్థ (ఉపకార)మును పారద్రోలి, పరార్థ (అన్నిటిని మించిన సంఖ్య) వర్ణంతం వరుగు వందెములలో పాల్గొని, దనం నుపాదించి. దుర్వ్యసనాలకు, దుర్వ్యయం చేయటం విచారణీయాంశం మొత్తమీద, "అర్థస్య పురుషో దానః, దనమూల మిదం జగత్ కావటంతో, రాను రాను, వదాన్యత వగై, దనలాలన లగై లావై పోతోంది. ఇక, పాండిత్యంకూడ వల్లదం (వరుషం) అయిపోతుంటే, 'సామాజిక స్పృహ'ను సార్థకం చేయాలని లోకం కోర్కె కూస్తోంది. ఇట్టి, కష్టకాలంలో, టి. టి. దేవస్థానం, తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం మొ నున్దల, ఉత్తమ గ్రంథ ప్రచురణకు, పూర్తిగా, లేక కొంత-ఆర్థిక సహాయం అందించి, పుణ్యం కట్టుకోవడం ముదావహం.

ఇక, ముద్రణలోని పాట్లు, అమ్మకంలోని అగవాట్లు, చెప్పనలసిగావివి. కది పితే వందలు,కాదు, వేలు, కాగితం, ప్రింటింగ్, బైండింగ్,.....మొ.నవి, ఒకటే మిటి, అన్నిరేట్లు అవదులుదాటి. అంబరావికెగిరి, 'దిగిరాము దిగిరాము దివినుండి భువికి' అంటున్నాయి. పుస్తకాలను ముద్రించుకోలేక, అమ్ముకోలేక, విక్రేతలకిస్తే 50 శాతం కమిషన్ కావాలంటారు. ముందుడబ్బివ్వరు. ఎక్కువ దరవేస్తే ఎందరు కొంటారు? జిజ్ఞాసువులు దాదాపడతారు పోనీ, ఎలాగైనా ప్రచురితమైతే దానిననుకొంటే, లాభలేనిదే ఏసెట్టి వరదలో దూకబోతాడు?

ఇట్టి, విసరీత, వివత్కర, దుర్బర, దృష్టపరిస్థితులలో, పెన్నుతో పెనగు రాదుకూ, వార్తకృంతో, వందురుకూ, వణకుకూ, మతిమాంద్యంతో, 'పేవరుమిది కెక్కగల వారెందరుంటారు? హాయిగా, తిని,తీరికగా కూర్చుండి, సుఖించక, ఇంతటి మహాకార్యబాంధవిప్రవృత్తి,తలకెత్తుకోవడం 'దురాశ,పేరాన'కాదా? అని అన్వేషించడం, ఈనదించటం కూడా సులభమే అది సత్యంకూడ. ఆ దురాశ దుఃఖానికి మూలమే. అయితే, మానవుడు ఆకాశీవి. అరీరి, బోదా, చరణ, ప్రచారణములతో, అర్థ శతాబ్ది పైగా సంపాదించిన అనుభవ దనం వ్యర్థం కావలసిందేనా? పునాది దోరికితే, పరిశోధకులుపురోగమింపగలరుగదా? అని తలంచితే, ఇంతలో, "క్షణిక కణక త్రైవ ..... , విద్యార్థి చేత త్యజేత సుఖమ్" ఇత్యాది సూక్తులు, సూటిగా, మాటుగా, కొట్ట వచ్చినట్లు హెచ్చరించటంవల్ల, మా వార్తకృం వంగి, లొంగిపోయింది.

దాని, ఈ మధ్యలో, 'త్రేమాసి బహువిఘ్నాని, చిద్రేవ్యనర్థా బహులిభవన్తి' అన్నట్లు, కష్టవరంవర కాలకూట విషంలా, హతాత్తుగవచ్చి, మీదపడింది.

మారెండవ అహ్మయ్య, పెద్ద తల్లిదండ్రులగు శ్రీమతి డి శ్రీ సూ. మనోరమా, కోదనరావుగారం అధిమాన పుత్రికయైన, డా విజయ రమేష్, M.Sc , Ph D , (జవాబీ రెక్యరర్, సిద్ధార్థ మహిళా కళాశాల, విజయవాడ-10) కూతురును, కొడుకును, భర్తను, కవిన, పెంచి పెద్దజేసిన తల్లిదండ్రులను వదిలి, అకాలకాలకబి ఘాతురాలు కావడంతో, 300పేజీల ప్రశ్నోత్తర చిత్రాలం కారం'200 పేజీలతోనే ప్రకటితమైనది. మరల పరివర్తితం కూడా చేయలేకపోయాము. ఇక, రెండవ 'గూఢ చిత్రరహస్య ప్రకాశిక' తె. వి. వి. వారి Expertsచే, పరిశీలించబడి, నాల్గవేలరూపాయల అర్థిక సహాయమునందుకొని, తె. వి. వి. వారి కృతజ్ఞతాంజలి తెలుపుకొని, ప్రకటితమగు రోపం, మూడవఅల్లుడు శ్రీ N ప్రభాకర నాయుడు B Sc , M A , M.Ed , (గణితాధ్యాపకుడు, శ్రీ కాళహస్తి) ఆంధ్ర ప్రభుత్వం వారి విలువుపై, చిత్తూరులో టైప్రింగ్ పూర్తిచేసుకొని, అకస్మాత్తుగ, అక్కడనే గుండె నొప్పితో అస్తమించి, చరిత్ర శేషుడైనాడు, క్రమంగా, వర్తిస్తువులగుచున్న వారిద్దరి అకాలమరణంతో, మా సంసారాలు అంధకారబంధురాలు, అనారోగ్యం పాలైనాయి. ఎలాగైతేనేమి, గూఢ. చిత్ర ప్రకాశికను ప్రకటించి, వారికి అంకితం చేసినాము. ఇలా మాగోడు, నహ్మదయులకు నమర్పించుకొని, నగంభారం తగ్గించుకొన ప్రయత్నించినందులకు క్షన్తవ్యులము.

ఇక, మిగిలిన గ్రంథాలనెట్లు పూర్తిచేయగలమా? అని, నంశయ గ్రస్తులమై, పరిశోధనల ప్రచురణకై చేయుచున్న 'గౌరవాధ్యాపకత్వా'వికికూడ వ్యస్తి చెప్పి, ఈ 'చ్యుతదత్త చిత్ర చప్పిక' రచనను పూర్తిచేసి, ఒకనాతప్రతిని, టి. టి.డి (తిరువతి) వారికి, మరొక ప్రతిని, తె. వి. వి. (హైదరాబాదు) వారికి (కాపీ రైటు హక్కుతో వారే సొంతంగా ప్రకటించుకొనుటకు వీలుగా, వ్రాసి) పంపినాము. అరు నెలల తర్వాత, టి.టి.డి వారీగ్రంథం, దైవ,మతవరంకాక,సాహిత్య పరమైనందున, సాయం చేయజాలమన్నారు ఇక, తె. వి. వి పై ఆధారపడి, ఉత్తరాలువ్రాసి, నంశత్వం దాటినా, ప్రత్యుత్తరం రానందున, విరాళతో, దోలాందోలనస్థితిలో ముడ, పదాస్యశేఖరులగు, మాన్య శ్రీ వివి ఎస్సెస్ 'మణి'గారు, మా ముద్రిత గ్రంథద్వయమును పరిక్షించి, 2+2=4వేలకు రెండు చెక్కులను పంపి తమ సంస్కృత సాహిత్యాసక్తిని, విద్యావిదారత్వతను విహింపించుకొన్నారు అంతియేకాక, ఈ చ్యుతదత్త చప్పిక-నాతప్రతివికూడ పరిశీలించి,ముద్రణకు అర్థికసహాయమును

కూడా అందింతు మన్నపుడు, ఆనందించి, కృతజ్ఞతతో, వారికిగ్రంథము అంకితము చేసి, ముఱము తీర్చుకొనుటకు విశ్వయంచుకొంటిమి

మాన్యశ్రీ మణిగారికి, అంకితభావము విద్వారితమై, కొంత భాగము ముద్రితము కూడ కాగా, ఆగస్టు (95)వద్యలో, తె.వి.వి వారు పరిశీలించిన, ఈ పరిశోధన గ్రంథమును, తాము సొంతంగా ప్రకటించుకొనుటకు వీలుగా, రు. 10/- స్థాంపుపై కాపీరైటుహక్కుతో విచ్చుచి వ్రాసినారు మరల, నెప్పైంబరులో రిమైండరును కూడ పంపినారు. ఇట్టి దోహందోళన స్థితిలో, కొందరు హితైవులు పరస్పరవిరుద్ధ ప్రతిపాదనలనుడించినారు. ఏమైనా చివరికి వాగ్దాన భంగముకాకుండ, మాన్య మణిగారికి, అంకిత మిచ్చుటకు నిర్ణీతమై, గ్రంథముద్రణ పూర్తి చేయబడినది తె.వి.వి. వారికి నంగతి తెల్పి, వారి దయార్థ దృష్టికి కృతజ్ఞతాంజలి పుటించి, త్వరలో పూర్తి కానున్న, మా 'ప్రహేలికావవచ్చు' అను 4వ పరిశోధనను పంపుకొందుమని, సవిషయముగ మనవి చేసికొన్నాము

పండిర గోపురంకి పరిమితమైన, ఈప్రాజ్ఞ సంస్కృత చిత్రాంశకార సాతవ్యత సౌందర్యమేరు పర్యతాన్ని, అనేక కావ్య, భాషల కౌశల్యంతో, అల్పాంశంతో నైన, ఈ అద్దంలో ప్రతిఫలించజేసి, చిత్రాంశకార సాహిత్య సౌరభాదురుక్షులకు, పూర్వరంగంగా, "జీర్ణ మంగే స్వభాషితమ్" కాకుండ, ఏ విధంగానైన, ప్రకటించి, స్వాంతస్సులమును పొందవలె నవిపించినది. ఇక, కానవివారిని కాదని, ప్రత్యక్ష దైవతాలైన ప్రజలపై, ప్రజాస్వామ్య-సామ్య వ్యవస్థలపై, ప్రాజ్ఞ పాతక, కవి, పండిత ప్రకాండలపై, శిష్య, మిత్ర, హితైషి, సాహిత్య బంధువర్గం పై, భారముంచి, వారి పద పంకేరుహములపై, సప్రత్యయంగా సమర్పితాలైన, ఈ గ్రంథాలు, అజ్ఞులిపుటించి, ఆకురతతో, ఎదుట విల్పబడినవి. అద్దమున్నది, ముఖమున్నది. ఇక, 'నీర క్షీర వివేచనబాధ్యత క్షమాపారులు, సచేతస్కులునగు, సహృదయ, పాతక, పండిత, కవిరాజహంసరదే'.

విరళ ప్రభావం, విషయదురూహత, వ్యాఖ్యాన సాపేక్షత, ఆకలాభావము, అజ్ఞత, వయోభారం ...వద్దవి మొత్తుకొంటున్నా. ఆ బరువు భరింపలేక, మావివేయాలంటే, "ఆరంభించడు నీర మానవులు, ...ప్రారద్ధార్థములు జ్ఞగించరు సుమా!...." ఇత్యాది సూక్తులు సూటిగా గుర్తుకువచ్చి, వార్తకృంధోకూడ ఉత్పాహాన్ని ఉరణింపజేస్తున్నాయి.

నేటి కంపోజిటర్లు, ముఖ్యంగా, సంస్కృత భాషానవిజ్ఞులు కావడంతో, ఎంత గట్టిగా, కళ్ళల్లో పరులుపెట్టుకొని, కంచు కాగడాంతో గాలించి, పరీక్షించి, దిద్దినా, ముద్రాక్షాపా లెన్నో ముసురుకొని, వచ్చిపడుతునే ఉన్నందుకు, క్షమిస్తూ, అర్థతాత్పర్యం సహాయంతో, సరిదిద్దుకొన ప్రార్థితులు. మరియు, ప్రస్తుత పరిశోధన లలో దొరలిన దోషాలను, చార-విచార-జిహ్వుజ్ఞ దృష్టులతో, క్షమించి నవార్థ తత్త్వావమర్శ పరితోషనమీహతో, సానుగ్రహంగా నమీక్షించు సహృదయులే మాకు ప్రమాణం అసర్వజ్ఞుల గ్రంథాలలోదోషవిరహ మెలా ఉంటుంది? 'నా ప్రేమ త జ్ఞగతి సర్వమనోహరం యత్ .... దొరలిన దోషాలను తెల్పి, కృతజ్ఞతాజ్ఞులులనందు కొనుటకై, సాతక, కవి, వండిత ప్రవరులకు పానాపున్య ప్రార్థన.

ఒక అపరిచితవ్యక్తిపై, అవ్యాజ కరుణాకటాక్షమును ప్రసరింపజేసి, ఆర్థిక సహాయమునందించి, అచ్చితముగొనుట కంగీకరించిన, మాన్యశ్రీ 'మణి' షహా దారులకు, ఎన్నికృతజ్ఞతా పూర్వకవందనకతములగ్నించినను, ఋణము తీర్చుకొన లేము. ఈ గ్రంథరచనకు, ప్రచురణకు, ప్రోత్సహించి, దయతో సహాయపడిన, సహాయ పడనున్న పెద్దలకు, సవిమర్శమగు పీఠికను 'చిత్రిక'తో చిత్రించిన, గరిమ+పల్ల= గౌరవమునకు-హద్దైన, లేక, గరిమ-పల్లయెడలగల, లేక, గరి (అతిశయముతో) మెల్ల .. (ఎత్తైన, మేలైన-స్థానము నదిష్టించి)సార్థకం చేసికొన్న, మిత్రులు శ్రీగరి మెళ్ళ....సోమయాజులకర్మగారికి, కొన్ని అవశ్యకగ్రంథాలను ఆదరంతో అందించిన, ఆచార్యుని. శ్యామసుందరదేవగారికి, సకాలంలో ముద్రించి పెట్టిన, 'వంశీకృష్ణ ప్రింటర్స్' అధిపతులు శ్రీ సత్రా రాధాకృష్ణమూర్తిగారికి, అన్నివిధాల సహాయంచేసిన ఆత్మీయులకు, మిత్ర బృందము మొ వారికి కృతజ్ఞతాజ్ఞులి ఘటించి, సప్రశ్రయముగ, వదే వదే ప్రార్థించుచున్నాము.

సాతకానాం ప్రహర్షాయ దిషణాకషణాకరమ్।

సు దియా న్యదియా ప్రోక్తం చిత్రం చిత్రమనోహరమ్॥

యథామతి యథోచిత్యం యథాశక్తి యథాదరి।

సుదియాం సుఖనజ్జత్వై 'య్యతదత్తం' ప్రకాశతమ్॥

నీవియస్సెస్ మణిం వస్తే విశ్వదాతృవరం విదమ్।

సారకాచార్య దేవాదీన తక్తి ప్రవణ చేతసా॥

"అపరితోషా ద్విడషాం న సాధు మన్యే ప్రయోగ విజ్ఞానమ్"

అనన్త వర్తన
విజయవాడ-10

ఇతిశమ్

వివత విదేయుడు

"యశస్వీ"

(సూ. వే. గో. రావు)

చిత్రక

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీ మూరపనేని వేణుగోపాలరావుగారు రచించిన 1) ప్రశ్నోత్తర చిత్రాలంకారము (2) గూడ చిత్రరహస్య ప్రకాశిక (3) సంస్కృత చ్యుతదత్త చిత్రచన్దిక యను మూడు గ్రంథములను బహుచి యమందానందము నొందితిని. ఇవి చిత్రకవితా ప్రస్థానమునకు సంబంధించిన మహత్తర గ్రంథములు.

ఒకే శ్లోకములోఁ బ్రశ్నియు నమాదానము గూడ విమిది యుండుట ప్రశ్నోత్తరచిత్రాలంకారము. ఇందిలి ప్రభేదములన్నియుఁ బ్రశ్నోత్తర చిత్రాలంకారములో లక్ష్యలక్షణ నమన్వయభూర్వకముగా, వివిధోదాహరణములతో వివరింపఁబడినవి శ్లోకములోఁ గర్తృ, కర్మ, క్రియాపదములు, కవి, గ్రంథనామములు, కొన్ని పాదములు మొదలగునవి గోప్యముగానుండుట 'గూడ చిత్రము'. ఈ గూడ చిత్రరహస్య ప్రకాశికలో, నీవి యవాంతర భేదములన్నియు ననేకో దాహరణములతో సాకల్యముగా వివరింపఁబడినవి. 'చ్యుతదత్త చిత్రచన్దిక' యనునది ప్రస్తుతగ్రంథము.

దాని భట్టు కాదంబరిలో కూడ్రకువి వర్ణించు సందర్భములో- "కదాచి దక్షర చ్యుతక-మాత్రాచ్యుతక-విందుచ్యుత-కాతిగూడ చతుర్థపాద-ప్రహేళికా, ప్రదానాదితిః" అని పేర్కొనుటచే నీ చ్యుతదత్త చిత్రాలంకారము 7వ శతాబ్దముపేరే, బాహుళ్యముగాఁ బ్రచారములో నుండెనని గ్రహింపవచ్చును. 'ప్రవహ్నికా' ప్రహేళికా' యవి యమర సింహాంవి నామలింగాను కాననము. తామహుఁడు కావ్యాలంకారములో, నీ చిత్రకవి తను నామమాత్రముగా పూచించి విడిచిపెట్టెను. దండి మహాకవి కావ్యాదర్శములో, నేకాక్షరాదివ్యంజన చిత్రములను, ప్రహేలి(క)కలను బంధకవిత్తము గొంతవఱకుఁ బ్రదర్శించెను. తరువాతి యాలంకారికులు బంధగర్వ చిత్రకవిత్తము గూడ, లక్ష్యలక్షణములతో నుదాహరించిరి.

కారవి కిరాధార్మసియములో, మాఘుఁడు శివసౌందర్యములో, రత్నాకరుడు హరవిజయ మహాకావ్యములో, ధర్మనంది చంద్రప్రభ చరితములో, నాగ్నటుఁడు నేమి విద్వాంశ కావ్యములో, శ్రీ వేదాంతరేఖలు యాచనాభ్యుదయ-పామకా వహస్రము లందును, వేంకటాద్వైతి లక్ష్మీ వహస్రమునందు, భరద్వాజ కవి శివకర్ణా మృతము నందును నీ చిత్రకవిత్వమును మిక్కుటముగాఁ బ్రదర్శించిరి. తై న స్తోత్రనమూర్త్యయము, సుభాషిత రత్నాంధా గారము, సుభాషిత సుధారత్న తాండాగారము మొదలగు సంకలన. గ్రంథములో నీ చిత్రకవితా సంబంధి శ్లోకములు గలవు.

దర్శనానువి 'విదగ్ధముఖమండనము', చక్రకవి 'చిత్ర రత్నాకరము; విశ్వేశ్వర పాండేయుని 'కపింద్రకర్ణాధరణము' చిత్రకవిత్వా ప్రస్థానమును విరూపించుటపై రచింపఁబడిన ప్రత్యేక గ్రంథములు.

ఇంక మన తెలుఁగులో నీ చిత్రకవిత ప్రప్రథముగా నన్నెచోడమహాకవి కుమారసంభవములో దర్శనమిచ్చుచున్నది. నంది ఘంటరి జంట వరాహపురాణము, ముక్కుతిమ్మన పారిజాతావ హరణము మొదలగు కావ్యములందుండి నేటివరకును నీ చిత్రకవిత కొందిగనో గొప్పగనో దర్శనమిచ్చుచునే యున్నది. కావ్యాలంకార సంగ్రహము, అప్పకవీయము మొదలగు లక్షణ గ్రంథములలోవిది, కొంతకుఁ గొంత వివరింపఁబడినది.

కాని మన తెలుఁగులో నీ చిత్ర కవిత్వాప్రక్రియలు, వాని యవాంతర భేదములు లక్ష్యలక్షణ సమన్వయ పూర్వకముగా, వివిధోదాహరణములతో విపులముగా వివరించు సుద్గ్రంథ మింతవఱకు వెలువడలేదన్నచో నతిశయోక్తికాదు. ఆ కొంతమ 'సాహిత్యరత్న' సూరవనేని వారి గ్రంథరత్నమాల వలన నేడు తీరుచున్నదనుట స్వభావోక్తియని, యీ గ్రంథము నామూలాగ్రముగాఁ బరిచినవారికిఁదెల్లకును. విదగ్ధముఖమండనము, కపింద్ర కర్ణాధరణము మొదలగు గ్రంథములలోని విశేషములన్నియు, విందుఁదేటతెల్లమగు తెలుఁగులో, వివరింపఁబడినవి. వీరు దాహరించిన శ్లోకములేకాక యనంతభట్టు 'చంపూ భారతిము', వేంకటాద్వారి పళ్వగుణాదర్యము, శ్రీశ్రీపాదవారి నైషధీయచరితము మొదలగువానిలోఁగూడ నీ చ్యుత-దత్తచిత్రాలంకారములుగల శ్లోకములు కొన్నిగలవు. మచ్చునకుఁగొప్పింటి సుదాహరించుచున్నాను.

అనీదతా మాకు ధనుర్దరాణా మాసీ దతామ్యత్కర కౌశలానామ్ ।

క్షణం మిథో బాలగణోపరోభూత్ ప్రణం న కస్యా ఏ రణం నవం యత్ ॥

చం.రా. 2-109

ఈ శ్లోకము ద్రౌపదీ వివాహసమయమున శత్రుపైష్వములు, యుద్ధముచేయు కుందర్పములోవిది. వేగముగా యుద్ధమునకు సిద్ధమైన ఆ నైసికులకు బాణసమూహ మధ్వజులుటచే, రణము, 'నవ' మగుటచే (=నవారము లేకపోవుటచే) ఏ ఒక్కరికి ప్రణము కలుగలేదని భావము. ప్రణములో 'వ' కారము చ్యుతముకాగా, 'రణమే' ఖిగిలినదని చమత్కారము.

కవిరత్నజ్ఞానః పతస్య పుంసః కళిందామ్న కారసంపదానమ్ ।

భజతి పృథివా కిందతావం భగవన్మత్తక భూషణం య దేషః ॥

ఈ శ్లోకము 'కిరాశాద్భుసియపుట్టము'లోనిది. పురుషులలో వరుడైన శ్వాడు 'శబ(వ)ంత్యము'ను పొందిగానే, శిరోభూషణమైన శశింధము (=చంద్రవంక) శిఖి (=నెమిలిపించుము) మయ్యెను. 'శశిఖి' నందలి 'శ' కారము చ్యుతమై, 'పర' శబ్దమునకు దత్తమై శబిరుడు కాగానే (వనియోరభేదః) 'శిఖి' మైనదని చమత్కారము విశ్వగుణాదర్శములోని యీ శ్లోకమును వరింపుడు.

అంసే సరీరి మధిరోష్య కుకం స్వహస్తాద

గోప్యా భయాకుం దృశః కుకుకీ ముకుందః ।

అంసం గతం కుక మిహావన యేతి వాచం

తస్యా విశమ్య వ తదంకుక మాచకర్ష ॥ వి. గు. 223.

శ్రీకృష్ణుడు ఒక గోవికయొక్క అంసము (భుజము)నందు, 'కుకము' (చిలుక)ను, తన చేతితో విరిచి, ఆమె భయపడుచు "అంసం గతం కుక మిహావనయ" (=భుజము పైనున్న చిలుకను తీయుము) = 'అం'తో కూడిన, కుకమును తీయుము-అను మాటను విచి, ఆమె 'అంకుకము' (=పైచి)ను లాగెనని భావము. 'కుక' శబ్దమునకు, 'అం' దత్తము కాగా 'అంకుక'మైనదని చమత్కారము.

కవిపార్వత్యభాష, శ్రీశ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి "నైషధీయదంతము" నందలి, ఈ పద్యమును తిలకింపుడు.

ద. కరములుఁ బెంకొదర్, మొన 'మ'గా నును విక్కులు, 'దు' ద్వితీయమై నెఱుఁగి, వికంఠ్యమై పెదవి, నీగి 'దు' 'వంద' 'ర' పైఁగ వాక్కు, బొట్టరవుగ 'మా'కు మాఱు సుత లెన్నఁబిఱుందును నాది చోవఁగం

ధరము, మరల్పునన్ నగవు, నల్వగ నల్వ నృపింఁచె నెచ్చరిన్ ॥

శ్లోం నై. 2 62

ఇది దమయంతి వర్ణనము, ఆమె తొడలు కరములు = తొందిములు దానికి ముందు 'మ' దత్తముకాగా, 'మకరములు' = మొనకృ-పిక్కలైనవి దానికి రెండవ వర్ణముగా, 'దు' దత్తముకాగా, 'మధుకరములు' = కుమ్మెదలు కరములైనవి. అందలి 'కంత్యము' ('క'కారము) చ్యుతము కాగా, పెదవి 'మధుర'మైనది. ఆ మధురములోని 'దు' చ్యుతమై, 'అంద' ఆమె వదము రేపుముపై దర్తమై (లేకగా) "మకరందము" = తేనె, వాక్కైనది అందలి సున్నం) "మ" పెర్ణముపై దత్తమై చివరి అక్షరములు "ర-ద"లు వ్యత్యయములు కాగా, "మందరము" ఏర్పడెనది. దానిలోని మొదటి అక్షరము చ్యుతము కాగా, 'దరము' = శంఖము కంఠమైనది. ఆ "దరము" వ్యత్యయము కాగా "రదము" = ఏనుగుదంతము, నవ్వెన్నది - "నవ్య" ఏనుగుదంతముపలె తెల్లగామన్నదని భావము, ఈ పద్యములో, దత్తములు, చ్యుత

ములు, దిందుడత్త చ్యుతములు, వ్యత్యయములును వాడబడి, ఒకానొక విచ్ఛిత్తి విశేషమును కలిగించుచున్నవి.

ఈ విధముగా ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్ర వాఙ్మయ నమూనమును మదిలించినచో ఇట్టి పద్యరత్నములు ఇంకను వెలువడవచ్చును. ఇట్టివి శ్రీ వేణుగోపాలరావుగారికి స్ఫురింపకకాదు. గ్రంథవిస్తరణభీతిచే, విడిచిపెట్టి యుందురు.

మారవనేవివారు ఇట్టి పద్యరత్నముల నెన్నిటినో కూర్చి, ఈ గ్రంథమును సంకలించినారు. ఈ లక్ష్యలక్షణములు, ఉదాహరణములు, ఏ ఒక్క-గ్రంథము నందును లభించునవి కావు. తుమ్మెదలు పూవు పూవునకు తిరిగి, తేనెను కూడబెట్టి నట్లుగా, వీరు వీవివి పెక్కు గ్రంథములు పరిశోధించి, సంకలనముగావించినారు. సులభమైన తెలుగుటీకతో, ఈ గ్రంథము రచింపబడుటచే, ఈ పద్యములలోని రహస్యములు, అవగతములగుచున్నవి గావి, మూలశ్లోకములను మాత్రమే పఠించినచో, ఆ పద్యములందరి సొగసులు సామాన్యపాఠకులకు కొరుకుడు పడవు.

శ్రీ వేణుగోపాలరావుగారు సాహిత్య విద్యాప్రవీణులై, అంధ్రభాషా ప్రవీణులై, M A., పట్టభద్రులగుటయేకాక, అంగ్ల, హిందీ సాహిత్యమునందరి మర్మములుకూడ తెలిసిన మనీషులు. అందువలననే ఈ గ్రంథములో సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యములేకాక, అంగ్ల, హిందీ భాషలలోని గూఢ చిత్రాలంకారములుగల పద్యముల నుదాహరించి, వివరింపగలిగిరి. ఇట్లే, 'వ్రణోత్తర చిత్రాంశ్కార'మును మొదటి భాగములోకూడ, తమిళము, కన్నడము, మలయాళము హిందీ, గుజరాతీ, ఓడ్రము, మహారాష్ట్రము, మొదలగు భాషలలోని వ్రణోత్తర చిత్రాంకారములు గల పద్యములను ఉదాహరించుట పాఠకులకు తెలిసిన విషయమే. ఇది యంతయు, వీరు సాతకాలం యందు, కళాకాలంయతః, ఏదిని సంవత్సరముల బోధనానుభవముతో, నిరంతర సాహిత్య గ్రంథ పఠన పాఠనముల తపస్సు వలన కలిగిన పరితపని వీరి గ్రంథములను అమూల్యగ్రముగ పఠించిన ప్రతివారికి, తెల్లముళాక మానదు.

ఈ గ్రంథ ముద్రణమునకు ధనసాహాయ్యముగావించిన, పదాన్య శిరోమణులు శ్రీ బులుసు మణిగారు. వీరు సుప్రసిద్ధవేదశ్రావ వండితులైన, బ్రహ్మశ్రీ బులుసు వె కప్ప సోమయాజులుగారు, బ్రహ్మశ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారు జన్మించిన 'బులుసు' వంశములో పుట్టి, తమ జన్మమును పవిత్రము చేసికొనిరి. పాపయ్య శాస్త్రిగారనగా -

వేదమున కర్థమును చెప్పనుర్వియందు-
బలును పాపయ్యకాప్రకృతి పోలుగాక"

అని, శతావధానులు బ్రహ్మశ్రీ చెక్కినట్లు వెంకటకాప్రకాశిచే పొగర్త కొందిన మహానుభావులు, ఇంక మన బలును మఱిగారు 'ఆళ్వలాయన శ్రోత సూత్రము' 'ఇష్టసిద్ధి' మొదలగు శతాధిక సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను వ్రకటించి, వెలుగు లోనికి తెచ్చిన మహామహులు. అనేక వేదకాప్ర పండితులకు ప్రతి సంవత్సరము వేద పఠశలో చేతికి ఎముక లేకుండ, ధన దుకూలాదులతో నత్కరించి, ప్రాచీన సంస్కృతిని పోషించుచున్న ఉదార స్వభావులు అట్టి మనస్వి ఈ 'యశస్వి' రచించిన గ్రంథమునకు 'కృతిపతి' యగుట.

"మఱినా వలయం వలయేన మఱి"

అను వాక్యమును అన్వర్థ మొనర్చుచున్నది.

బోతన యంతటి పరమ భక్తకవి రచించిన భాగవతములో

"పాదదర్శనద్వయము నేలమోపి నవసున్ బందించి పంచేంద్రియో

భాదంబుం బరిమార్చి బుద్ధిలతకున్ మాతాకు హస్తించి...." భాగ, 8-65.

అనెడి పద్యములో 'మాతాకు' అనుచోట 'రా'కు 'మా'ను హస్తించి, అనగా 'రామ' నామమును జపించి, (శ్లేషలో, రేపకకటరేఫముల విచక్షణ ఉండదు) అను అర్థము పొరాణికులు చెప్పుచున్నారన్నచో, ఈ గూఢచిత్రాలంకార మెంత గొప్పదో, పాఠకులు పరిశీలించుదురాక!

ఇతోధికముగ, బంధ-గర్భ-చిత్ర కవిత్వాలను గూర్చి, తక్కిన భాగములను కూడ పూర్తిచేసి, వ్రకటించుటకు శ్రీ సూరసనేని వేణుగోపాలరావుగారికి, ఇట్లే, ఇతోధికముగ, పండితులనాదరించి, తమ అమూల్య ధనసహాయముతో అనేక గ్రంథములను వెలుగునకు తెచ్చుటకు బ్రహ్మశ్రీ బలునుమఱిగారికి, ఆ పరమేశ్వరుడు అయ్యారోగ్యైశ్వర్యములను ప్రసాదించుగాక! అని ప్రార్థించుచు, ఇంతటితో ముగించుచున్నాను

ఇట్లు

గరిమెళ్ళ అచ్యుత సత్యశేషగిరి సోమయాజులు శర్మ

'సహజ పాండిత్య' 'తర్కకోవిద' 'విద్యా విభూషణ'

M.A (సంస్కృతము); M.A (తెలుగు); M.A (దర్శనములు)

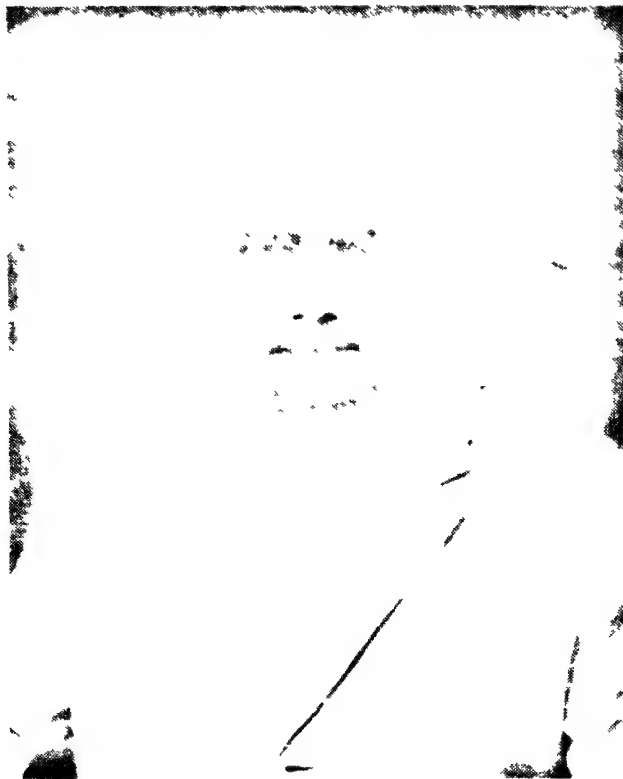
మాన్యతమఃశ్రీ బీవియస్సెస్ “మణిః”

- శ్లో. 1. విద్య ద్దు స్త గుణామరూప విభవ త్యాగైక కల్పద్రుమ!
గామ్యుర్యేణ, మహాశయేన, శరణత్రాజేన, మర్యాదయా,
వర్షాద్వాన పరి పూరణేన, మహతా స్థైర్యేణ, దైర్యేణ చ,
సూర్య! త్వా మనుకర్తు మిచ్ఛతితరాం వారాంవిదిః, కింతతః?||
- 2 యాగై ర్దేవ గణాన్, ధనై ర్దుధగణాన్, మానై స్తథా బాన్ధవాన్,
న్యాయ్యైః పౌరజనాన్, వధూగణ మథ ప్రేక్షుచ నమ్యానయాన్,
పుత్రైః పౌత్రగణైః కుళా వ్యసుభవన్, “తవస్వన్ కపీనాంకృతిః”,
శ్రీమన్! వేక్షుచిసూర్య! సుమతే! జీయా స్సమానాం శతమ్||
3. నమ్య తే నదనే నదా విహరతాం, విత్తే చ చిన్తమణి,
స్వర్దేను స్తవ చత్వరే, మరతరు క్పరామభూమౌ తవ!
వాణీ తే వదనే, దయా నయనయోః, దానం కరే వ్రత్యహమ్,
ఆయు వై శరదాం శతం, విజయతాం! “దానాయ దీనార్థినే” ||
4. వక్షసాతో న య ప్యాప్తి-న చ కాత్రచిరిన్తు నమ్, ౨
నా నత్యం న చ నైరన్యం--న జీయా చ్యరదాం శతమ్||
విద్యా వినయ సంయుక్తం విశ్వదం విమలాశయమ్!
ఎస్తే వేసూ సు మణ్యాఖ్యం భక్తి వ్రణిత చేతసా||

శ్రీ బులుసు వేక్షుచి సూర్య సుబ్రహ్మణ్య-‘మణి’ అభిజనము విజయవాడ (1927 సం.) శ్రీమన్ ‘మణి’ అనేక వారీయ, అంతర్జాతీయ ఇంటిసిరింగ్, ఇండస్ట్రియ మొ. సంస్థలకు, బ్రహ్మి, ఉపాధ్యక్ష, అధ్యక్ష పదవుల నధిష్ఠించి, పేవించిన విష్ణుమ కర్మణ్యులు. త్యాగరాజు, కూచిపూడి, కళా-సాగర, చారిత్ర, రసిక రజ్జావి, వచ్చిదానస్వ శృంగేరి పీఠాది, అనేక సంస్థల, సాహిత్య, దార్శిక, సంస్థలకు అధ్యక్ష్యవం వహించి కొన్ని విశ్వవిద్యాలయాలలో, వైష్ణవ, అద్వైత వార్షికోత్సవాన కర్మ(లకు) సాక్షి. అనూదాన “వ్యవర్క వ్యరాజ్య సంఘ దైర్యరేఖ” గా, వేద, వేదాంతవేత్త లకు, కవి పండిత వ్రతులకు భూరి గుప్త దానదర్శకులతో, నత్కరించి, సంవృత సంస్కృతాంబ్రాది గ్రంథాలకెన్నింటికీ, ఇనాలోకయోగం గల్గించిన సూర్యమణి. ‘అహమ్నారి వ్రశమన పలా స్వచ్ఛురో హ్యుత్తమానాం, ఈవిగం దోరయే దేవుడు...” ‘ఇత్యాది సువర్ణ సూక్తులకు సుష్మాదాహరణ మణి తామర భూమర ‘బులుసు’ పంకాతోడి చన్ద్రమణి, నచ్చిరి, సాహిత్య, సాహిత్య, సాజన్య, సుగుణ గణాది.

ఇది అత్యుక్తి రేవి, వ్యరావోక్తియుక్త అదర్శ ‘మణి’ పరిచయ వజ్రహము.

విద్యార్థులకు ప్రాథమిక విద్య నుండి
 విద్యార్థులకు ప్రాథమిక విద్య నుండి
 విద్యార్థులకు ప్రాథమిక విద్య నుండి

అనిపించి నుండి. అదృష్టవశాత్తూ అది అనిపించి.
 అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి.

“చుట్ట చుట్ట చుట్ట చుట్ట”

అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి.

అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి.

అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి.

అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి.

“యశస్వీ”

(అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి. అనిపించి.)

విషయసూచిక (సంస్కృతమ్)

1. సంస్కృత చ్యుత-దత్త-చిత్రాం జ్ఞానములు	1
2. చ్యుత దత్తచిత్ర వర్ణిత	2
3. రుద్రటాటార్య-మాత్రాచ్యుతకమ్	5
4. విదగ్ధముఖమణ్డన కర్త- 'దర్మదానసూరి'	7
5. మాత్రాచ్యుతకమ్	8
6. దిస్తు, 7. విసర్గ, 8. వ్యజ్ఞన, 9. స్థాన-10. అక్షరచ్యుతకములు	14, 20, 22, 26, 33
11. అజితసేవాదార్య-అక్షరచ్యుతకమ్	36
12. పదచ్యుతకమ్-గర్భకవిత	45
13. అక్షర, వ్యజ్ఞన-చ్యుతకము	50
14. కర్తపూర-అంజ్ఞాకౌస్తుభమ్ ...గర్భకోకమ్	51
15. చ్యుత-దత్త-చ్యుత దత్తాక్షరా చిత్రములు	52
16. చ్యుతాక్షర, 17. దత్తాక్షర-18. చ్యుతదత్తాక్షర చిత్రములు	55, 57, 62
19. విచిత్ర రామాయణ శ్లోకః	69
20. సీతారావణ సంవాదము- చ్యుతదత్త చిత్రవిశేషాలు	70
21. "చిత్రరత్నాకరకర్త"-చక్రకవి విశిష్టతలు	75
22. దత్తచ్యుతాక్షరాద్యస్త చిత్రమ్	76
23. చ్యుత-దత్తాక్షరాస్తాది చిత్రమ్	77
24. చ్యుతదత్తాక్షర 25. పూర్ణక్రమ చ్యుతకాలు	79, 80
26. అక్షర, 27. దిస్తు, 28. మాత్రా, 29. వ్యజ్ఞన-చ్యుతకములు	82, 84, 85
30. తుల్యార్థాక్షరాది, 31. తుల్యార్థ వర్ణ(అక్షర) చ్యుతకములు	86
32. తుల్యార్థమాత్రా 33. దిస్తు, 34. వ్యజ్ఞన, చ్యుతకములు	87
35. తుల్యార్థార్థ, 36. పూర్ణక్రమ-చ్యుతకములు	88, 89
37. దత్తచ్యుతాక్షరాద్యస్త చిత్రమ్	90
38. హీయమాన 39. వర్ణమానాక్షరములు	91
40. అనులోమ, ప్రతిలోమ చిత్రములు	95
41. "శేషా మహాసేవకః" 42. సారాంశకావళి	97, 98

2. తెలుగులో చ్యుత-దత్త-చిత్రములు	100
1. దత్త, 2 చ్యుతదత్తాక్షర-3 మాత్రా-చ్యుతకములు	101
4. విస్త, 5 వ్యంజన, 6 విసర్గ, 7 అక్షర-చ్యుతకములు & 102, 104, 105, 107 పో. కాశీపతి, కా. గోపరాజు మొ. చిత్రములు	
8. అక్షరచ్యుతక విశిష్టత-9 చ్యుతదత్తాక్షర చిత్రములు	109
10. రామరాజ భూషణకవి-వసుదత్త	111
11. తెనాలి రామకృష్ణుని పద్యం	118
12. గణపవరపు వేంకటకవి-చిత్రాలు, 13 శబ్దచిత్రకందము	120
14. అద్యైకాక్షరలోప....గర్భితచరణద్వర్ణుల సీసము	121
15. ఉభయచిత్ర, 16 అధికాద్యైకాక్షర... గోపనసీసము	122, 123
17. ప్రతిపాసుప్రాణిత .... సంస్కృతచరణసీసము	124
18. శబ్దచిత్ర, 19 శ్లోకగర్భితచమృక 20. పాదగోపనకందములు	126, 127
21. చ్యుతదత్తాక్షర-విశేష విమర్శ	128
22. మరికొన్ని ఉదాహరణములు-21 శ్రీపో. కాశీపతి చిత్రాలు	129, 130
23. చేమకూర వేంకటకవి చిత్రములు	133
24. నుబ్రహ్మణ్య 25 ముత్తుస్వామి దీక్షిత 26 కృష్ణమాచార్య చిత్రాలు	137, 138
27. దాసు శ్రీరామ, 28 విక్రమవారి, 29 తె. చ్యుతదత్త చిత్రములు	138, 139, 140
హిస్టీలో 'చ్యుతదత్త' చిత్రములు	140
1. శేష-కవిప్రియా, 2 విభారీదాన-కావ్యవిర్ణయ చిత్రాలు	141
3. రామకంకర తుక్క "రసాల", 4 విభారీదాన-ఉదా. లు	143
5. శేషదాన-ఉదాహరణములు	143
పాశ్చాత్య (అంగ్లాది) భాషలలో "చ్యుతదత్త" చిత్రములు	145
అంగ్లాది పాశ్చాత్య భాషలలో చ్యుతదత్త చిత్ర వివరణ	150
ఉపయుక్త గ్రంథకర్తల, గ్రంథనామ-సంకేత సూచిక	155
సంస్కృత-ఆంధ్ర-హిస్టీ-అంగ్లా-వద్యానుక్రమణిక	157

‘చ్యుతదత్త చిత్రచన్దిక’ సంస్కృత పద్యాను శ్రమణిక.

అక్షయ్యం క్షిణసాదం-	49	కాంతేన వరత	88
అగస్త్యస్య మునేః కాపాత్.	20	కాంతో నయనానన్ది	12
అంగ భూ పహణోదార-	23	కాన్తయా సుగతః	57
అద్విపతం ద్విజకురైః	82	కాముకః శ్రయతే	39
అధునా మధుకరపతినా	34	కాశీనః పాశు	30
అనాప్త కాపాసుతనైః	85	కాన్తరథేదేషు	38
అనేక వర్ణయుక్తాః	79	కిం లక్ష్మీనద్య	81
అన్యోఽప్యర్థఃస్ఫుటో యత్ర	7	కిం స్యా ద్వర్ణచతుష్టయేన	97
అన్యోఽర్థో విస్ఫుటో యత్ర	14	కిద్య గిష్టుః	89
అపనీ కాక్షరస్థానే	3	కున్త కుష్టా మముం వశ్య	60
అంబర మంధసి	28	కుమార్గాహిత నందరాః	79
అయ్యంబద-	49	కూజ ని కోకిలాః సారే	67
అప్తే నాచ్యుతవర్ణస్య	82	కేకినో మధురారావాః	37
అలంకార శోభితృం-	48	కే మధురారావాః	37
అనద్విందుని రాతాని-	18	కో రక్షావికరాంధకార	76
అకాంక్ష యత్పదం ఋతే	16	కో లక్ష్మీనాయకః	90
అజ్ఞాసు జగన్మాతః	52	క్రీడా గోష్ఠి వినోదేషు	52
అదితో మధ్యతోఽన్తా ద్వా	91	క్షణీ కం నహితే	95
అనంద వర్ణనః కన్య	52	చకాన్తి విష్ణుచ్యుతక	20
ఆర్యసత ఋద్రధమరం	49	చాషో రా త్యేక మాత్రం హి	6
అనత్తి ర్య తృదార్థస్య	11	చిత్రభూ విత్తభూ	68
అనత్తి ర్యోగ్యతా కాంక్ష	8	చేతోఽనలం కామయతే	58
అ పై కుత్ర చతుర్ముఖః	77	చ్యుతం మాత్రార్థ	4
ఉక్తి నై చిత్ర్య మాత్రం పా	4	చ్యోతయిత్యాక్షరం	63
ఉపరిగతం హి సవర్ణం	68	జగ్లే కయాపి	24
ఉపాన్యమానోఽపి రతం	84	జనయన్తః సుఖం విదాం	17
ఏకమాత్రో ర్హవేత్ హ్రస్వః	6	తదంగ విహితాకాంక్షః	3
కః వంజర మధ్యాస్తే	36	తరంగిణీనాం తమజః	87
కః శబ్దః ప్రతిషేధం	92	తరుణీన హిందర్య	87
కః సీతేశ్వ	90	తుల్యార్థకం పదం యద్యత్	36
కస్మిన్ శేతే మురారిః	96	తేజః కిందవ	51
కా కలాన్తరథేదేషు	38	త్రిదశా ర్హిగః	4
కా కలిన్తరథేదేషు	38	త్రైలోక త్యే నోప మైతస్యాః	43
కాంతా దుదిం	29	త్వం పాక్షాసు	51

ద త చ్యుతాక్షరా ద్యస్త	76	భిక్షవో రుచిరా స్పర్శే	
దత్తేఽపి యత్ర వాక్యాంగే	3	భూతియోజితభర్తృవ్యః	14
దళాంతరస్థితాన్	12	మంద్రైః కలాపినాం	21
ద్వీపం నస్తీకృతం	18	మహాశయ మతి స్వచ్ఛం	8
నతనాకి మోః	45	మకరస్థానం తోయం-	16
నతనాకి మోఃమణి	46	మహాసవి సుధీరోఽపి	33
నతమోః నాకి	46	మాత్రా విస్తృత్యవనాత్-	2
నతమోః మణిమణ్డరీ	46	మాత్రా విస్తృత్యుత్తరే-	2
నతనాకి మణి	46	మాత్రావిస్తృత్య వర్ణాది	4
ద్రవ్యం వజ్రవిధం	27	ముక్తాత్మక మతిస్వచ్ఛం-	11
నన్యాంఘ్రాదాభం	31	యత్ర త్యాగేన మాత్రాదేః	9
నాకి మోఃమణి	45	యత్రాద్ధాస్తరవిన్యాసః	3
వియత మగమ్యం	5	యథా సత్ప్రసవః-	91
సూతనాంభోధర....	83	యదైవపరీ త్యాత్-	97
స్మృతిః ప్రజారచిత	47	యస్మా దాసీత్-	41
సప్తే నతి గదార్తస్య	58	యుద్ధప్రియః కః	81
సదయోః పరివృత్తి శ్చేత్	79	యోగ్యతా కార్తిబోధః	10
సదనమూహో వాక్యమే	10	రచితమోః శిరోమణి-	48
సద్భాసనం విదదతీ	12	రసస్య పరిపంథిత్యాత్	53
సయోదనమయే	21	రాజన్ ! కమలవత్రాక్ష !	25
సయోధరభరాత్రా	53	రామస్య భగిని సీతా	31
సయోధికస్యకా రామా	90	రామాం వాచ్యతి	75
సాయా క్కుమార	40	రాపురామస్యవతా	61
పూర్వవస్త్రముఖీ రమ్యా	63	వాకోవాక్య మమప్రాసః	3
ప్రకృష్టతాయా దేశస్య	85	వాక్యం స్యా ద్యోగ్యతా....	10
ప్రతి వక్షరతానేక	35	విక్రమేణాద్భుత ముఖాః	58
ప్రదర్శయ న్నుతితరాం	84	విగోవాహః	58
ప్రయుజ్యతే కిం సమరే	87	విటాపేవ్యో కురీనస్య	14
ప్రశ్నేషు ప్రతమం	80	విదగ్ధః పరసో రాగీ	65
ప్రహేలికా నకృత్స క్షుః	4,52	విదుషాం ప్రమదాయ సోపన్యా	44
విస్తృతమాత్రా వ్యంజనానాం	82	విశిష్ట ద్రవ్యమతితం	16
విస్తృతగైః సనాదేన	66	విద్యయాస్తి సహకోఽత్ర	94
భవాన్తి భగవా నేవ	55	విద్యాన కవిః	59
భవిత్రి రంభోరు!	53	విశ్వస్య హేతు రమరైః	49

విశ్వస్య హేతుర్వహగీయసే	50	కా నయమ్రుచిస్తు-	103
వివంతుంక్ష్య	50	కా న సర్వజనాభీషః	104
విష్టోకా వల్లభ	94	కుమగువశ్రోణిబోలమి	132
శంబరారాతి విజయ	64	కంధరం బలకసంకాశంబు	118
శీతరైః నిజనంస్పర్శైః	66	కంబుకందర-	114
శుకఃపంజర-ద్యౌస్తే	36	కుధరసమాకృతిలాభము	106
శ్రితన్మళిరః	47	కృష్ణమహావార్యుడవా.	138
స్వకీలోదయోపేతిః	23	ఖగతనయును	130
సవాధనంజయూరిత	64	గిరివరమౌర	117
వమృత్కామాః	80	జాతికెల్లరాజ-	165
నమజం హుయకం	13	తనూప్సునైకాస్సు-	113
నమాననేగో ముదతా	86	తర్కింప చక్కని	123
నమఃస్త్రిరాక్షరం	91	తిల్పమందునకెరగా-	64
నమద్యతే యత్ర	91	'న-ప' మద్యకాంక్షిన్వై.	112
నహంసానలిసితా	20	దాపుశ్రీరామ-కదా,	138
సానుజః కొననంగత్వా-	93	దీరసుధారసుధా....	119
సీతేహీరయశో.	73	నరినాథ! సతానవి!	127
సుధీవారజ్జతా	48	నరసఖనారళాయ	127
సువర్ణమయుతం కృత్వా-	61	నలువనలిగువలయ	126
సువర్ణమాయతం కృత్వా	51	నవసుధాక	
సుశ్యామాచందన	75	నాగరాజోజయత్యేకః	102
సుశీలః స్వర్ణ గౌరాంగః	34	నారదస్తుతనరనాథ	127
సూర్యస్యకాతిమిర	17	విద్యమంతః కరణమున	105
స్ఫోటయత్వాక్షరం	62	పక్షిపెద్దుడు	108
హరిః క్షయ	26	పకతిదేహము.	121
తెలుగులో 'మృతదత్త		పయోధికన్యకా-	139
చిత్రములు'		బహువిధాంధః-	102
ఆరికురజంపుర-	120	బాలేష్టః ఫేదానతే	104
ఆకలియెహెచ్చె	126	మావివికివితింబంబు	121
ఆదరము మంచుమాయెడ	101	మనుజునిమాకార-	135
ఆకరహితదాని	131	మొత్తున్నాచీక్షిల్ -మృత-	138
అమాకమారి!	108	రవికన్యాసుందరః ర	109, 01
అరుముమెరుముల	117	రాజేంద్ర! అద్యక్షరము.	107
కనిముసకదొర్తి	140	విహించుక మ యానిలం-	133

వెలియువార....	127	లక్ష్మీనతి కర	143
వ్యాకరణప్రయోగ	128	వరనలుపే బదలే	141
సతికి వనజ దర్పణ....	125	సాజనజ జాతే	142
పైరవిహరదీరంగు	111	సిరే కో ఏక ఏక.	142
హరికథ-గిరికథ	110		
హరివరచంద్రవృత్తియు	116	పాశ్చాత్య ఆంగ్లాది భాషలలో	
		‘చ్యుతాది చిత్రాలు’	
హిందీలో ‘చ్యుతదత్త చిత్రములు’		అగస్త్యస్య మునేః కాపాత్	152
అదికచేతే....	143	కూజన్తి కోకిలాః సారే	154
ఏకై స్వర జహః	141	భ్యాతికల్పిన దిక్షితా-	149
తేశన చిత్ర నముద్రమే	141	వమోదరభరాత్రాస్తే	151
కో గుర అక్షర	143	పూర్ణచంద్రముఖీ.	153
కౌన దుఃఖ	144	బాల్మీకిః ఖేన లభ్యతే	151
జగ జగ మగత	14	మహానవి సు దీనోఽపి	152
తమోల మగాయి	14	మహాశయ మతిస్వచ్ఛగ-	151
సకారాస్త	142	రసస్యపరిపంథిత్యాత్	150
మోల మగాయి	142	హరిఃక్షయీ కాపకరః	153

1. సంస్కృత చ్యుత - దత్త -

చిత్రాలంకారములు

ఇవి 'చిత్రాలంకారప్రస్థానం'లో, ఒక తెగకు చెందిన 'ప్రక్రియలు'గా ప్రత్యేక ప్రతిపత్తిని ప్రతిస్పించుకొన్నవి ఆదికాలం నుండి వేదోపనిషద్వాస్తావ్యమవుతూవచ్చినప్పుడు, రామాయణ భారత భాగవతాది గ్రంథాలలో, దీక్షాపాఠాదులను, ఈ చిత్రాలంకారాలను, తర్వాతి కవులు సచిత్రంగా, విచిత్రంగా, అద్భుతంగా, చమత్కృతము చిత్రాలుగా చిత్రిస్తూనే వస్తున్నారు. వస్తుకూ, వాని అర్థాలను అవగాహనం చేసికొని, అనందించుటకు, జ్ఞానతృప్తి, విద్యాపై కారద్యం, నమయిస్తున్నారీ, కట్టాచికారం, వ్యాకరణ వ్యాకరణం, పాండిత్య ప్రకర్షణలు ప్రకటించి ప్రజలకి తెలుసుకొనబడుతున్నవి. వానిలో అల్పాక్షరాలతో అనల్పార్థాన్ని, చమత్కారాన్ని, చర్చించటంచేత గూడ, అవి అందరికీ అందుబాటులోనికి రాలేకపోయినవి. అయినను, వరుసమంతర కాలమున, నానావిధముల నడుము కట్టకొని, మధ్యయుగం నాటి పూర్వ రాజాస్థానాలలో, నరసత్వ సదనాలలో, కావ్య ప్రబంధ భాస్వాని లాపాలతోపాటు, క్రీడా గోష్ఠి విశోదాలలో సభాస్థానాలను, విశేషంగా విద్యజ్ఞులను అకర్షించి, చర్చించబడుతూనే వస్తున్నాయి—అవి మహాకవి భాగవత్తుని భవతి.

దాదాచిత్ర నిరీక్షణం భావాలనుకొన్న ప్రతికవి - 'గోష్ఠిప్రహసనజ్ఞత, పరోన్మేషజగీష, వ్యుత్పత్త్యై సర్వకవిషయ, ఇంగితాకారవేదిత్యం, పరాక్షేప సహిష్టుత్వం, దిషకాకషణం....మొదలగు పాటలన్నీ పరితేగావి, ప్రాప్త గిరాంధురందరుడు కాలేకపోయేవాడట. అసలు ఆ గోష్ఠులలో పాల్గొనని కవులు కళంకితులుగా, వారి కావ్యాలు కావ్యభాసలుగా భావించబడేవంటే, ఇంకా ఏమి చెప్పాలి?

చ్యుత - దత్త - చిత్ర చరిత్ర

ప్రతిమాలంకారికులగు భరత, రామహ, వామనాదులు ఈ చిత్రలంకారాలను, కలాపి, ఈ 'చ్యుత-దత్త-చిత్ర'లంకారాలను గూర్చి చర్చించెను. ఆచార్యుడంటి, ఈ చిత్రలంకార చర్చలో 'మార్గదర్శి మహర్షి' యైనవాడే, కాని, సర్వప్రతిమంగా ఈ చ్యుత దత్త చిత్రాలను చర్చించి, విస్తృత వ్యవస్థిత వివేచన చేసిన మహా విద్వాంసుడు మాత్రం రుద్రటాచార్యుడే.

శ్లో మాత్రావిస్త్యుచ్యుతకే ప్రహేలి(శి)కా కారక క్రిమీగూఢే
ప్రశ్నోత్తరాది చాన్యత్ క్రితా మాత్రోపయోగ మిదమ్
....మాత్రావిందు చ్యవనాత్-అన్యార్థకత్వేన తత్త్యుతో నామ్॥

రు. కా. 5. 24, 25

మాత్రా, విందు చ్యుతకములు, ప్రహేలి(శి)కలు, కారక-క్రిమీగూఢములు, ప్రశ్నోత్తరాదులు....మొత్తంమీద, ఇవి, ఇంకా ఇతరములు అన్నీ, శబ్దాది క్రితల ద్వారా, అయా విద్వాంసుల మెదడుకు మేత నందించి, ఆలోచనాలోచనలను అవిష్కరించి, సమస్యల్ని సమాధిచేసేలా వరిష్కరించి, బుద్ధి నైశిత్యాన్ని పెంపొందిస్తూ, కాలక్షేపాన్ని కావిస్తూనే వస్తున్నాయి.

ఒకచోట 'మాత్రసుగాని, విందువు(ం)నుగాని, చ్యుతం చేయుట (కొలగించుట, మార్పుట ...) వలన, మరియొక అర్థము ప్రతీయమానమైనచో, అది, అయా "చ్యుత"మను పేరుగల చిత్రాలజ్ఞానముఅగును' అని, ప్రతిపాదించి, ప్రత్యేకంగా వాని లక్షణాలను చెప్పకపోయినను, రుద్రటాచార్యుడు ఉదాహరణములను మాత్రమిచ్చెను.

అగ్నిపురాణకారుడు మాత్రం కొట్టిది శబ్దాలంకారముల సుద్ధాదించి (1), వానిలో నెనిమిదవవగు, ఈ చిత్రాలంకారము ప్రశ్న, ప్రహేలికా, గుప్త, చ్యుత, దత్త, చ్యుత-దత్త, సమస్యా భేదాలతో సత్త (7) విధములై నవని వివరించి, (2) విమృతము, ఈ 'చ్యుత-దత్త-చ్యుత దత్త' చిత్రముల నిట్లు వివరించెను.

1. ఒక వాక్యాంగము యొక్క చ్యుతి వలన, అన్యార్థ ప్రసీధి జరిగి, ఆ చ్యుత

వాక్యాంగము యొక్క అశాంక్ష సంబంధము కూడ నిర్వహింపబడినదో, అది 'చ్యుత' చిత్రమగును.

2. అట్లే, ఒక వాక్యాంగము చర్తము చేయబడుటవలన, అన్యార్థ ప్రతితితో పాటు, దాని అశాంక్ష సంబంధము కూడ నిర్వహింపబడిన 'చర్త చిత్ర' మగును.

2ఎ. మరల, ఈ 'చ్యుత-చర్తము'లు రెండును, 'స్వర, వ్యంజన, విందు, విసర్గల' యొక్క 'చ్యుతి' వలన, అట్లే, 'చర్త' వలన కూడ, క్రమంగా, ఒక్కొక్కటి నానగు విధము లగుచున్నవనియు చెప్పెను. (3)

3. అంతేకాక, మొదట అక్షరచ్యుతి జరిగిన దాని స్థానమున, ముమ్మిక వర్ణము చర్తమై అన్యార్థము కూడ ప్రతితమైనదో, అది 'చ్యుత చర్తాక్షర చిత్ర' మగునని వివరించెను. (4)

(1) ....వాకోవాక్య మమప్రాసః 'చిత్రం' యుక్తమేవచ।
జ్ఞేయా నచాలంకృతయః శబ్దానా మిక్యసంకరాత్॥ అ. పు. 342-20,

(2) గోష్ఠ్యాం కుశూహలావ్యాఘా-వాగ్బంధః 'చిత్ర' ముచ్యతే
ప్రక్ష్యః, ప్రహేలికా, గుప్తం, చ్యుత, చర్తే, తదో ఖయమ్।
సమస్యా నప్త తద్వేదాః నానార్థస్యానుయోగతః అ.పు. 343-22, 23,

(3) యత్రాంతర నిర్వాసో వాక్యాంగ చ్యవనాదిభిః ।
తదంగ విహితాశాంక్షః తత్'చ్యుతం' స్యా చ్చతుర్విధమ్ ।
స్వర వ్యంజన విందునాం విసర్గస్య చ విచ్యుతేః
చర్తేఽపి యత్ర వాక్యాంగే ద్వితియోఽర్థః ప్రతీయతే।
'చర్త' తదాపూః తద్వేదాః - స్వరాద్యైః పూర్వవన్యతాః ।
అ. 343-27, 28, 29,

(4) అపసితాక్షరస్థానే న్యస్తే వర్ణాస్తరేఽపి చ
తాసత్-ర్థాంతరం యత్ర "చ్యుత చర్తం" తదుచ్యతేః 343-30
పిమ్మట, దుప్రచారంబార - భీకాకారుడగు న[నే]మిసామవు, పైవాని నన్నిటిని, ప్రత్యేకాలంకారములుగ పరిగణింపక, పూర్వవేదాలలోనే అంతర్గతము చేసెను.

ఇక, భోజమహారాజ, 'ఈ చ్యుత భేదాలను ప్రత్యేకాలంకారములుగ, పరిగణింపక ప్రహేలికా భేదాలలోనే చేర్చెను.

లో: ప్రహేలికా సకృత్ప్రకృష్టా: సాపి హోకా ద్యుతాక్షరా:

దత్తాక్షరో వియం ముష్టి: విందు మ త్యక్తవ త్యపి న కృ. 2-133

“ద్యుతాక్షరా” దత్తాక్షరా, ద్యుత దత్తాక్షరా, ముష్టి, విందుమతి, అర్థవరి-అను అరు ప్రహేలికా భేదాలలో, భోజవేపుడు వీనిని పేర్కొనెను.

‘కావ్యాను శాసన’కర్త, అచార్య హేమచంద్రుడు దీనిని ‘చిత్రభేదము’గా నంగీకరించి, “ద్యుతం మాత్రార్థమాత్రా విందు వర్ణగతత్వేన చతుర్థా”- [హే. కా. 5. 4] ఈ ద్యుతము మాత్రా, అర్థమాత్రా, విందు, వర్ణ-గతముగుటచే 4 విధాలని, విరచించినాడుగాని, తల్ల షడాలను హేమచంద్రుడు ఊడ చెప్పలేదు.

“మాత్రా విస్తు వర్ణాది భేదైశ్చ్యుతమనే కతా” [వా. కా. 4-1 తీ వృత్తి] అనగా మాత్ర, విందువు, వర్ణము ... మొదలగువానితో వీద్యుతము, అనేకవిధాలని, వాగ్యటాదాద్యుడు [ ] ఊడ వక్కాణించి, పద్య చరచాలలో, ఈ ‘అక్షరాది ద్యుతి’ కొరతంగా, ‘ఛందః పరివర్తన’ ఊడ జరిగినదో, ‘గర్భకవిక’ కావచ్చునని సూచించెను.

ఇక, ముష్టుట, దుయ్యక....అది ఆలంకారికులు వీనిని పూర్తిగా విడిచి పెట్టినను, విశ్వనాథుడు మాత్రం “ఉక్తివైచిత్ర్య మాత్రం సా ద్యుతవత్తాక్ష రాదికా” [హే. ద. 10-14]-ఈ ‘ద్యుత-చర్త- అక్షరాది ప్రహేలికా భేదచిత్రములు అలంకారములు, కావు ‘ఉక్తివైచిత్ర్య మాత్రము’లే అవి ఉద్ఘాటించెను.

తర్వాత వచ్చిన ఆలంకారికులు కొందరు, ఈ ‘ద్యుత-చర్త’ చిత్రములను గ్రహించినను, వీనికి ప్రత్యేకంగా, నవీన లక్షణాలనుగాని, ఉదాహరణములనుగాని ప్రచురింపలేదు.

అనంతరం, ఆమర చంద్రియతి మాత్రం, తన ‘కావ్య కల్పలతా వృత్తి’ [103-104 పుటలు]లో, వాగ్యులు చెప్పిన ‘విన్న చందో విర్యాజము’ను పల్ల విరం చేసెను. శ్లేషపద్ధి కరడు చేసిన విధేకాలవలన, ఈ ద్యుతచిత్రమున అనేక నవీన భేదము లేర్పడుటకు వీలై నది. ఎట్లనగా —

1. పూర్వాక్షరలోపం - ఉదా . ‘త్రిదశాభోగః’లో పూర్వాక్షరం ‘త్రి’లుప్తం కాగా, ‘దశాభోగః’ మిగులును.

2. ద్వితీయాక్షరలోపం-‘కపాలిశ్రీ’లో 2వ అక్షరం ‘పా’ లుప్తం కాగా, “కలిశ్రీ” మిగులును.

3. మధ్యాక్షరలోపం - 'కమలం'లో మధ్యనున్న 'మ' దుప్రమేయే. 'కలమ' మిగులును.
4. ఉపాంత్యాక్షరలోపం - 'దానపత్ర'లో ఉపాంత 'ప' దుప్రసంకాగా, 'దానపత్ర' మిగులును.
5. మాత్రాలోపం - 'కాల్పితి'లో 'అ' మాత్రను తగ్గిస్తే, 'కలస్థితి' మిగులును.
6. మాత్రాపిక్వం - 'కేవలజ్ఞానం'లో ఒక మాత్రను 'చ'త్రం చేస్తే, 'కేవలా జ్ఞానం' దొరుంది.
7. అతిక్రాన్తక్రమం - 'శరశిస్థితి'లో, అక్షరాతిక్రమణంచేస్తే 'శిరశాస్థితి' "
8. సలితక్రమం - 'పోతపైఠవ'లో క్రమాన్ని మార్చిస్తే, 'తపోపైఠవ' "
9. కేవలాక్షర ప్రయోగం - ఇది మూడు విధాలు. ఎల్లన - కేవలాక్షరానికి —
- క. అదిలోనున్న లఘువును 'గురువు'గా చేయుటవలన ఉదా : 'కరకస్థితి' లో మొదటి లఘువగు 'క'ను గురువుచేస్తే, 'కోరకస్థితి' కాగలదు.
- ఊ. అట్లే మధ్యలో నున్నదానిని గురువుచేయుట. ఉదా : 'కృపణస్థితి'లోని 'ప' గురువుకాగా, 'కృపాణస్థితి' కాగలదు.
- గ. చివరిదానిని గురువుచేస్తే - 'కమలస్థితి'లో అంతమందున్న 'ల' గురువు 'కమలాస్థితి' కాగలదు.

ఇట్లే, అది. మధ్య. అంతాలో, మొదటి 'గురువులు'గా నున్న వానిని, క్రమంగా 'లఘువులు' చేయుటవలన, మరొక మూడు భేదాలు వాగలవు.

ఈ వర్తతిలోనే, పీనిని మించిన అనేక నవీన భేదాలను, ధర్మదాసమూరి (4), అంతపేనాచార్య, చక్రకవి (17 క) విశ్వేశ్వరరావులు తమ గ్రంథాలలో చిత్రించినారు.

రుద్రహిత్య - మాత్రాచ్యుతకమ్

"నియత మగమ్యే మద్రవ్యం ఉపతి కిల క్రస్యతో రహాపాస్తమ్" య. కా. 5-28. క్రస్యతో = తియిండువానికి, రహ + ఉపాస్తం = యుద్ధ = సామిప్యము. అగమ్యమే = వెళ్ళరానిది, ఆద్రవ్యం = యోగ్యము కానిది - కూడ అగుట, నియతం-కిల = నిత్యము ఉన్నమాటయే కదా.

విరికిపంద యుద్ధం పేరు చెప్పినంతనే, భయపడి, వణికిపోవునని రావము.

ఇక్కడ 'కిల' కల్పం వలన, 'కదా.' అను ఒక అర్థం వస్తోంది. కాని, ఆ 'కిల'లోని 'ఇ'కారమును ద్విత్వం చేయుట [కౌ+పి వేయుట] వలన, 'కల'గా మారి, మిగులుతోంది. ఈ 'కల'ను ప్రక్కనున్న అక్షరాలతో కలిపిన, 'కలత్రస్య ...' కాగా, 'తార్యతో' సుఖించువానికి. యుద్ధం పేరు చెప్పినంతనే, ముచ్చట [మూడు చోట్ల] చెమటలు పోస్తాయి'. అను రెండవ అర్థం కూడ ప్రత్యక్ష మౌతుంది. 'కిల' లోని 'ఇ' [హస్వం] ఏకమాత్రగలది 'ద్యుత'మగుటవలన, ఇది 'మాత్రాద్విత్వక' మైనది.

N. B. [గమనిక] ఇక్కడ 'కిల' (క+ఇ+ల+అ) లోని 'ఇ'ని తొలగించిన, 'క+ల+అ' మిగులగా, 'కల' ఎట్లావుతుంది? అని ఒకప్రశ్న రావచ్చును.

మాత్రాది స్వరములను తొలగించిన ఏమ్యుట, మిగిలిన, కేవలము 'హల్' [క,చ,ట....] మాత్రమును పట్కొంటు, కష్టసాధ్యమగుటచే, ఉచ్చారణ సౌకర్యము నకై, మిగిలిన ప్రతి హల్మాత్రమునకు 'అ'కారమును చేర్చి, [క-ద-ట—] గా పలుకుట పాటించదగిన సంప్రదాయమని, పూర్వులు, 'నమిసామిపు' మొదలగు వారును నొక్కి, వక్కాణించినారు. అన్యవర్గ సాహాయ్యము లేకుండ అచ్చులను ఉచ్చరించవచ్చునుగాని, హల్లులను మాత్రము అచ్చుల సాయము లేనిదే పఠక జాలము. కనుకనే, అచ్చులను, అచ్చులతో గూడిన హల్లులను, అక్షరములు [= Sy lables] అని చెప్పినారు. 'మాత్ర' యనగా—

శ్లో 1 ఏకమాత్రో భవేత్—'హ్రస్వః'—ద్విమాత్రో 'దీర్ఘ' ఉచ్యతే।

త్రిమాత్రస్తు 'ప్లుతో' జ్ఞేయః—'వ్యంజనం' త్ప[రు+అ]ర్థ మాత్రకమ్॥

2. చాషో రౌత్యేక మాత్రం హి—ద్విమాత్రం రౌతి వాయసః॥

త్రిమాత్రం తు శబ్ద రౌతి—నకుల స్వర్తమాత్రకమ్ ।

1. ఏకమాత్రాలము—అనగా 'అ' అని ఉచ్చరించునంతటి [సుహృదా ఒక చిటికె లేక రెప్పపాటు] కాలమును 'హ్రస్వము' అనియు, అన్తే, 'అ' (= అ+అ) అని ఉచ్చరించునంతటి రెండు మాత్రల కాలముగలదానిని 'దీర్ఘము' అనియు, మూడు మాత్రలు గల్గిన 'అ' [అ+అ+అ] కాలమును "ప్లుతము"

అనియు, వై యాకరణులు వచించిరి. ఈ 'అ'కారాదులు కలుపని. కేవల హల్లులు అనగా క్, చ్, ట్ .... మొదలగునవి, 'వ్యంజనములు అర్థమాత్రాకము'లనబడును. ఒక హల్లునకు క్రమంగా 'అ-అ-ఇ-ఈ ....' ఇत्याది అచ్చులను కలుపుట వలన, క+అ = క, క+అ = కా, క+ఇ = కి, క+ఈ = కీ ..." ఇत्याదిగా నేర్పడినదే 'గుణితము'గా పరిగణింపబడినవని, పాఠక మహాశయులు గ్రహింప గలరు.

వి. వ్యంజనము (హల్లు)నకు స్వరము (అచ్చు) చేర్చినగాని, ఉచ్చరింపబడదు. కనుక, దానికి, మాత్రాగణనము నిరుపయోగమని కొందరు భావించినారు. ఇక, పుత్రము (3 మాత్రలు గలది) గురువుగానే ఎన్నబడును. ∴ మాత్రా పరిమాణము అచ్చునుబట్టియేగాని, హల్లునుబట్టి చెప్పరాదు.

2 పాలపిట్ట హఠ ఏకమాత్రగలది. కాకి కూత "కాకా" రెండు మాత్రలు గలది. నెమలి కూత మూడు మాత్రలు గలది. ముంగిస కూత "అర్థమాత్రకము" అని కూడ, అనాటి వ్యాకర్తలు వ్యాఖ్యానించిరి.

“విదగ్ధముఖమండన” కర్త ‘ధర్మవాససవారి’

(11 శ. పూర్వార్థం) నిర్వచనము

శ్లో. అశ్యోఽప్యర్థః స్మృతో యత్ర-మాత్రాది ద్యుతకతే ష్టవి

ప్రతీయతే విదుః తద్-జ్ఞా-తన్మాత్రా ద్యుతకతాదికమ్ | వి. ము.4-58

యత్ర = ఏ ప్రశ్నలో, మాత్రా+అది, - ద్యుతకతే+అపి = మాత్ర మొదలగువాని-ద్యుతి (తొలగింపు, మార్పు, నాశము ..) జరిగినపుడు కూడ, అన్యః+అర్థః+అపి = మరి మొక-అర్థము- కూడ, స్మృతః - ప్రతీయతే = స్పష్టముగా-వ్యక్తీకరింపబడినదో, తద్-జ్ఞా = అయీ మాత్రాదిద్యుతకముల - నెరిగిన పండితులు, తద్ = దానిని, మాత్రాద్యుతక+అదికమ్ - మాత్రాద్యుతకము .... మొదలగువానిగా, విదుః-తెలిపికొనుచున్నారు.

గమనిక - దీనిలో “ద్యుతకతా”ది సామాన్య లక్షణము మాత్రమే చెప్పబడి నందున, అది శబ్దముచే, విస్తృత, విసర్గ, అక్షర, స్థాన, వ్యంజన ...ద్యుతకము”లను గూడ గ్రహింపవలెను.

షూత్రాచ్యుతకమ్ (Dropping of Full Syllable)

శ్లో మహాశయ మతిస్వచ్ఛం నీరం నస్తపశాస్తయే

ఖలవాసా చతిక్రాంతాః సమాశ్రయత హేజనాః॥

వి.ము. 4-51

ఖలవాసాత్ - అతిక్రాంతాః = (వేసవిలో పగలంతయు) భూమిమీదనో, కళ్ళములోనో పనిచేసి, అతిగా అలసి సొలసిన, హేజనాః = ఓ ప్రజలారా! నస్తప-శాస్తయే = ఆ వేసవి వేడని, శ్రమలు-పోగొట్టుకొనుట కొరకు, మహా + ఆశయం = గొప్ప-అధారమైన [కోతుగానున్న], అతిస్వచ్ఛం - మిక్కిలి ఎవీ శ్రమ లేక నిర్మలమైన, నీరం = నీటిని, సమ - ఆశ్రయత = దాగుగా పేరించుడు.

వేసవి కాలంలో, పగలంతా కళ్ళంలో కష్టపడిన ప్రజలారా! ఆ వంతా పాన్ని పోగొట్టుకొనుటకు, మహా - అధారము, స్వచ్ఛమునైన జలాశయము (చెరువును) పేరించండి.

ఇక్కడి “నీరం” [= నీ+ఈ-రం]లోని, ‘ఈ’ని ద్యుతంచేసి [తీసి]న [దాని స్థానమున, వ్యాకర్తల వియమం ప్రకారంగా “అ” ఉంచిన,] “నీరం” పోయి, “నరం” [= మరుష్యుని]గా మిగులును. తత్పలితంగా, ఈ శ్లోకానికి వచ్చిన రెండవ అర్థం -

ఖలవాసాత్ - అతిక్రాంతాః = దుర్జన సహవాసమువలన - మిక్కిలి విపగు చెందిన, హేజనాః = ఓ ప్రజలారా! నస్తపశాస్తయే = (ఆ - సహవాస) మహా వ్యథను-పోగొట్టుకొనుటకై, మహా+ఆశయం = ఉదార - అభిప్రాయములుగల్గి, అతిస్వచ్ఛం = పరమ పవిత్రమైన. నరం = మానవుని, సమాశ్రయత = పేరించుడు.

చెడు సహవాసంతో చేటు నొందిన జనులారా! మహోదాదుడు, పవిత్రుడు నగు, ఆదర్శమానవుని ఆశ్రయించి, మీ బాధను పోగొట్టుకొనుడు.

“నీరం”లోని ద్విమాత్రక- దీర్ఘమగు “ఈ”ను ద్యుతం చేసి, ఉచ్చారణ సౌకర్యమునకై “అ”ను చేర్చుట వలన, “నరం” కాగా, పై రెండవ అర్థం

లించినది. పూర్వోదాహరణమున, ఏకమాత్రాచ్యుతితో, 'కిల'- 'కల' - కాగా, ఇక్కడ, ద్విమాత్ర-ద్విర్లుమునకు 'ఈ'చ్యుతమై, 'ఏరం' - 'వరం'గా మారటం విశేషము.

∴ ఇవొక మాత్రాచ్యుతకము.

N. B. ఇట్లే, మాత్రా-మిందు-విసర్గ-అక్షర-స్థాన-వ్యంజన ... అది చ్యుత కములలో, ఉదాహరింపబడిన, ఇంకను ఉదాహరింపబడనున్న శ్లోకస్త - పంచము లందరి మాత్రలు, మించువులు.... మొదలగునవి, స్లేషాదుల మాహాత్మ్యంతో, తెండు అర్థాల నిచ్చుటకు వీలుగా, ప్రయోగింపబడినవని, చ్యుతాది ప్రయోగానంతరం 'అర్థాంతరం' రాకపోతే, చ్యుతాదుల ఉనికియే ప్రశ్నార్థకమై వ్యర్థమగునని కూడ గమనింపవలెను. మరియు, పారక ప్రభువుల ఉత్కంఠను, ప్రజ్ఞను, ప్రభృతము, ప్రణావికము, చమత్కారము చేయుటకై, విస్తరదీర్ఘి పెరచినను, అనేక - జ్ఞాత, అజ్ఞాత మహాకవులనైకవిధ - గ్రంథాల నుండి కూడ. అన్వేషించి, పరిశోధించి, చమత్కార చాడువులు. విధిన్న వై చిత్రము గలవియునగు, అనేక శ్లోకములను పేకరించి, అర్థతాత్పర్యములతో, పారకులకు అవసరమైనంతవరకు అన్వయించి, సమర్పింపబడుచున్నందున. పాఠకులు ప్రాణమాలక, శ్రమకొర్చి, అయుర్వేద - 'రసాయన'మను మందును వ్రే. వానివి కూడ. క్రిమంగా, పేవించి, అనందించి, సప్రశ్రయముగ, ఆవరించి. అనుగ్రహింప ప్రార్థింతులు.

అచార్య విశ్వేశ్వరుడు (17 వ.) 'కవీంద్ర కర్ణాభరణ' గ్రంథమున విశ్లేషించిన, ఈ 'చ్యుత చిత్రము' మొక్క, నవీన వేదాలను, నాణ్యముగా పరిశీలించండి.

శ్లో. యత్ర త్యాగేన మాత్రాదేః అన్యోఽప్యర్థః ప్రతీయతే!

త త్త త్సంజ్ఞ మనానన్నం స్థావ(ం)చ్యుతక విష్యతే క. క. 4.5

యత్ర-మాత్రా+అదేః-త్యాగేన=ఏ చ్లోకాలలో-మాత్ర .... మొదలగువాని మొక్క - విడిచిపెట్టుటవలన. అర్థః+అర్థః+అపి=మరిమొక - అర్థము కూడ, ప్రతీయతే=తోచుచుండునో, అనానన్నం-స్థావం=ఆ పదాలు 'అసర్తి'రిహితములై,

అక్రమ స్థానాలను అక్రమించి యుండుటచేత, తత్-తత్-నంజం-ఇష్యతే=అ-యా ప్రయుక్త ప్రదేశముల ననుసరించి 'అసూయ్యతము'లను పేరుతో - ఇష్టముగా విలువబడుచున్నవి—అని 'చ్యుతజాతి' సామాన్య లక్షణమును విశ్రేణిచెను.

ఇక్కడ, విశ్లేష్యరు దీచిన, తాత్కాలిక - ఉదాహరణము - 'గిరి యుక్త మ్నీమాన్ దేవదత్తేన' [అనునది] = దీనికి - దేవదత్తనిచే విప్పుతో నిండిన పర్వతము మ్రింగబడినది' - అని అర్థం. కాని, ఆ అర్థం ఎలా పరిపోతుంది ? కనుక, ఈ వాక్యము 'అనానన్నము' [అసత్తి రహితము]. దీనిలోని పదాలు అన్వయానుకూలముగ, దగ్గరగా లేవు. కనుక 1. దేవదత్తేన - దుక్తం 2. గిరి - 'న్నీమాన్' (=1 దేవదత్తనిచే-భుజింపబడినది, 2. పర్వతము విప్పుతో నిండి యున్నది)—అని, కలగూరగంపగా, వాక్యంలో కలిపియున్న పదాలను, అన్వయానుకూలముగ మార్చి, చెప్పుకొనినచో, 'అసత్తి' యున్నట్లుగును.

N. B. : వాక్యమనగా—'వాక్యం స్యాత్ యోగ్యతా (అ) కాంక్ష (అ) సత్తి యుక్తః పచోచ్చయః'—(సా. ద.), 'పచనమూహతో వాక్యం' [తర్కకౌముది].

1. యోగ్యత= అకాంక్ష 3 అసత్తి - అను, ఈ మూడింటితో గూడిన పచ-నముదాయమే 'వాక్యము'. లేక 'పచనమూహమే వాక్యము' అనియు నందురు.

1. "యోగ్యత" కాబట్టి బోధకారణ విశేషం. నకు పదార్థానాం పరస్పర సంబంధే బాధా బాహు" అని సాహిత్య దర్శనము. శబ్దముల వలన తెలియబడిన పదార్థ జ్ఞానమునకు, ఒక కారణమైన దానిని 'యోగ్యత' అందురు. అది, 'పద శ్రీ అర్థముల యొక్క పరస్పర - అన్వయమును సంగతముచేయు, ఒక అర్థశక్తి. 'అన్వయ' మనగా, వాక్యము నందలి, కర్త-కర్మ-క్రియ-మొదలగునవి అన్యోన్యము అనుకూల్యము కల్గియుండుట

2. 'అకాంక్ష'—'య త్వదం యితే య త్వదాన్వయ బోధోన భవతి, తత్త త్వదవత్తా ప్రతీతి పర్యవసానవిరిహా' 'ఇత్యాలుంభారికా'. అని, 'శబ్ద కల్పద్రుమ' విభుంటు వివరణ. అనగా—వాక్యాన్వయ సిద్ధికొరకు ఒక పదము వేరొక పదము నపేక్షించుట, లేక, క్రియనుబట్టి, కర్త, కర్మాదులను, విశేష్యమునుబట్టి విశేషణ ములను, రాదిట్టుటకై చేయు ప్రయత్నము కూడ 'అకాంక్ష' కాదగియున్నది. 'అకాంక్ష ప్రతీతి పర్యవసానవిరిహా" సా. ద.

3. “అనర్తి—యత్పదార్థస్య య త్పదార్థే నాన్వయోఽపేక్షితః తయో రన్వయవానే నోపస్థితి కారణమ్”—అని సిద్ధాంత ముత్తావళి.

అనర్తి=దగ్గర సంబంధము. అన్వయానుకూలముగ పదములు దగ్గరగా నుండి—అని భావము. కనుకనే ‘కారణం నన్నిదానం తు పద ప్యాసత్తిరుచ్యతే’ అనగా. వాక్యమున. ఒక పదము విప్పురు చెప్పి, మిగిలిన వదాలను వెంటనే చెప్పక. మరల ఎప్పుడో చెప్పిన, దానిలో ‘అనర్తి’ యుండని భావము.

శ్లో. ముత్తాత్మక మతిస్వచ్ఛం కార నాయక భూషితమ్॥

హారం ధన్యాః ప్రపశ్యన్తి కౌన్త హృదియ సంగతమ్॥ త. క. 4-5,1

అతి స్వచ్ఛం—ముత్తా+అత్యకం—కార నాయక భూషితమ్ = అతి నిర్మల మైన — ముక్తాంతో కూర్చబడి — నాయకమణితో నలంకరింపబడిన, హారం= ముక్తాల గొలుసును, కాంతా హృదయ సంగతం=ప్రియురాలి ఎవమీడితెక్కి — ఎదురైనపుడు, (ఆ దృశ్యమును) ధన్యాః — ప్రపశ్యన్తి=ఎంతో ధన్యత గాంచిన అర్చనవంతులు మాత్రమే, బాగుగా, చూడగలుగున్నారు.

స్వచ్ఛం—ముత్తా మణిభూషితహారము, ప్రియురాలి ఎవనెక్కి, ఏపురేపునపుడు, ఆ సౌందర్య భంగిమను, ఏ కొంతరో ధన్యత్వములు మాత్రమే చూడగలుగున్నారు—నుమా. అనగా, ఆ సం. ర్చన భాగ్యము అందరికి ఒక్కదని భావం.

ఇక్కడ, ‘హారం’లోని ‘అ’ను, ద్యుతం చేసిన, ‘హారం’ అని మిగులును. అప్పుడు—ముత్త+అత్యకం=మోక్షదాతయు, అతిస్వచ్ఛం= మిక్కిలి నిర్మలమగు రూపుకలవాడును, కార-నాయక-భూషితమ్=నక్షత్రాలకు-నాయకుడైన — చంద్రునిచే—అలంకరింపబడినవాడును (చంద్రశేఖరుడును), కాంతా-హృదయసంగతమ్= పార్వతిని-పార్వమున ఎవలో—నిముడ్చుకొన్నవాడును (అర్జునరీత్యుడు) — అగు హారం=ఈశ్వరుని. ధన్యాః- ప్రపశ్యన్తి = ఎంతో పుణ్యం చేసుకొన్న కొందరు పురుషులు (మానవులు) మాత్రమే—కాంచగలరు—అను అర్థాంతరము కూడ వెచ్చు చున్నది.

‘హారం’లోని, ద్విమాత్రకమగు ‘అ’ను ద్యుతం చేయుటచే, ఇదియు ‘మాత్రాద్యుతకము’వగు ఉదాహరణమగుచున్నది.

శ్లో॥ దళాంతరస్థితాన్ భావాన్ కలాతీతా నపి వస్తుయమ్,

కవల జ్ఞానతో యోగీ ప్రత్యజ్ఞా వివ విక్షతే॥ దే. క.

దళాంతరస్థితాన్ = అవస్థా విశేషము (సమాధి) వలన-కర్గిన, కలా+
అతీతాన్ = కామ్రములను-అదిగమించిన, భావాన్-అపి-భావములను కూడ, యోగీ =
ద్యాననిపుణుడు, కవ[ల]ల జ్ఞానతః-అర్థజ్ఞానమువలన, ప్రత్యజ్ఞాన్-ఇవ = ఎదుట
కన్పడుచున్నట్లుగా, స్ఫుటం-విక్షతే=దాగుగా-చూచుచున్నాడు.

N B. ' ముమ్మొదట, ఈ శ్లోకంలోని మూడు పాదాలకు ముందు, 'దేగాం
తర-కాలాతీతాన్-కేవల జ్ఞానతః' అని ఉండగా, వాని మొదటి పాదాలమీది, 'ఏ-
అ-ఏ' అను దీర్ఘమాత్రాలను ద్యుతం చేయుట వలన, 'దళాంతర- కలాతీతాన్ -
కవలజ్ఞానతః'గా మారినవని, మనము ముందు గమనింపవలెను. ఇక, మారక
ముందున్న ఆర్థము.

దేళాంతరస్థితాన్ = ఇతర వేళములలోనున్న, కాల+అతీతాన్ = భూత -
తవిష్యత్-వర్తమాన కాలముల-నతిక్రమించిన, భావాన్-అపి = ద్రవ్యాది పదార్థము
లను గూడ, యోగీ=యోగాభ్యాసము చేసినవాడు, కేవలజ్ఞానతః = ప్రత్యేకమగు -
తన దివ్యస్పృహతో, స్ఫుటం-ప్రత్యజ్ఞాన్-ఇవ-విక్షతే=దాగుగా- ఎట్ట ఎదుట కంటికి
కన్పడునట్లుగా-చూచుచున్నాడు-అని ద్విధిమార్గము.

ఒకే శ్లోకమున, వరుసగా, 'ఏ - అ - ఏ' అను మూడు దీర్ఘమాత్రలు
ద్యుతములై, రమ్యమగు అపార వ్యోమకము లైనందున, పూర్వోక్తదాహరణ
ములకంటె, ఇది బిన్నమైన, 'మాత్రాచ్యుతక' విశేషమని, విశ్లేషించి, తెలిసికొన
గలము.

శ్లో॥ పద్మాసనం విరదతీ ముఖలాసా మరోహరా

జనయన్తీ స్యరం ఖట్వః తానతే నిరరాం 'రమా'॥ దే. చి. 4-28

పద్మాసనంపై గూర్చుండి, తన ముఖలాంతులతో, మనస్సు నాకర్తించుచున్న
లక్ష్మీ [రమా], తన చిత్తము, కామ వికారము[త్వరం]వల్ల కర్గించుచు, దాగుగా
[నిరరాం] ప్రకాశించుచున్నది.

ఇక్కడ, మొదట, 'రమా' అనికాక, 'రామా' అని ఉండగా, అప్పుడు అ

విశేషసాధ్యమనే వచ్చిన అన్యార్థము :— వద్య చిహ్నముగల కుర్చీలో కూర్చుండి, తన ముఖవర్చస్సుతో అన్యుల మనస్సులను అపహరించుచున్న నుంచరి [రామా]తన యజమానికి, మిక్కిలి కామోద్రేకిమును కల్గించుచు, మెరయుచున్నది.

రామా=అంగకై, నుంచరి. “సుస్తరీ రమశీ రామా....” అని అమరకోశము.

‘రామా’-‘రా’ [=ర+అ]లోని దీర్ఘమాత్రయగు ‘అ’ను ద్యుతం చేయగా, ‘రమా’యై రమ్యముగు రెండవ అర్థముతో రమణించుచున్నది.

ఇక్కడ, అడత పేనాదాయ్యుని ‘అలంకార చిహ్నము’లోని క్రింది విశిష్టోదాహరణము కూడ, పరిశీలించదగినది.

శ్లో. సమజం ఘాతుకం దాలం శీతం నోపేక్షతే హరిః

కా తు కం శ్రీ హిమే వాంచేత్ సమజం ఘాతుకం బలమ్

అ. చి 2-137

హరిః- ఘాతుకం — వ[సా]మజం-బ[ద్రా]లం — శీతం-న- ఉపేక్షతే= పింహము (తనను) నొప్పించు. ఏనుగుల-సైన్యమును - ఒక్క-శీతము కూడ, - (అశ్రద్ధతో) ఉపేక్షించి, ఊరుకొనదు. హిమే-కా-తు- శ్రీ -కం-వాంచేత్ = చరికాలమున-ఎట్టి-వనితయైనను-ఎవనిని-కోరును? (అని ప్రశ్న). సమజంఘా-తు-బ[ద్రా]లం-కం=నమనములై న-ఏకకూటముల ప్త-అయితే- బలము గల — ఎవరితో ఒకరిని (అనగా—ఒక కొడుకును బలం=బలమ్) కోరుకొనను.

వి. మొదట ‘దాలం’లోని ‘అ’కార మాత్రను ద్యుతం చేయగా, ‘బలం’ అయి, ‘సేవ’ అను అర్థమును తెల్పును. చివర, ‘బలం’లో ‘అ’ మాత్రను చేర్చిన, దాలం (అయి)=దానిని, కొడుకును తెల్పును. అట్లే ‘సమజం’లో ‘అ’ మాత్రను చేర్చిన, ‘సామజం’=ఏనుగును-అనే అర్థాన్ని తెల్పును. తర్వాత, ‘అ’ మాత్రను తొలగింప, ‘సమజం’ కాగా, దానిని ప్రకటించున్న ‘హి’ అను దానితో కలిపి, ‘సమజంఘా’-అని పదచ్ఛేదం చేసి, అర్థము చెప్పుకొనవలెను. ‘తు’ — వాడపూరణమున, లేక విశ్వరూపమున వాడబడినది.

ఇక్కడ, ఉచ్చారణ కాలంలో మాత్రాచ్యుతిని చేసికొనవలెను. అర్థవివరణ మున మాత్రము 'మాత్రాచ్యుతి' ఉండదు. కాని సంయోగం ఉంటుంది. మొత్తం మీద 'సమజం—సామజం, బలం—బాలం' కెందులోట్ల కూడ 'మాత్రాచ్యుతి' జరిగిన దని గమనింపవలెను.

శ్లో. భూతియోజిత భర్తవ్యః కృపణా క్రాంతమృతైః॥

మహావద కులావాసః త్వత్సమః కుపతిః కురః?॥ పే. కా.

ఇక్కడ, మొదట 'కృపణా క్రాంత మండలః' అని ఉండగా, 'పా'లోని దీర్ఘాన్ని—'అ'ను చ్యుతం చేయుటవలన, 'కృపణ క్రాంతమండలః' అయినదని గమనింపవలెను.

"....విటః సేవ్యః కురీనవ్య తిష్ఠతః పథికస్య సః"

ఇక్కడ, 'వి'టః (=అంకుకాదు)లోని 'ఇ'కార మాత్రను తొలగించిన, 'వటః' [=మృత్యు] మిగిలి, అర్థాంతర సంగతిచే, 'మాత్రాచ్యుతక' మగు చున్నది.

గమనిక : ఇంతను తదితర మహాకవులనేకుల కావ్యాల నుండి, అనేక చ్యుతకాది, ఉదాహరణములు సంకలనము చేయబడినను. అతివిస్తర ఫీతిచే విశుభ్ర బడినవని మనవి. "అతి సర్వత్ర వర్ణయేత్" అని తదా సూక్తి.

బిన్దు చ్యుతకమ్

శ్లో. అన్యోఽర్థో విస్ఫురో యత్ర వింద్యాది ప్రచ్యుతా వపి....

ప్రతీయతే విదిః ప్రాహః తదా బిన్దు చ్యుతకాదికమః॥

యత్ర=ఏక్కడ, విందు + అది—ప్రచ్యుతౌ + అవి = విందు, వినర్గ, అక్షర....మొదలై వది—తొలగింపబడినప్పటికి, అన్యః + అర్థః = మనిమొక — అర్థము, విస్ఫుటం—ప్రతీయతే=చిక్కు లేక స్పష్టముగా— తెలియబడినది అగుకో, తదా=విందు చ్యుతక+అదికం=అది-విందు చ్యుతకము ...మొదలగునది (అగును) అని, విది.— ప్రాహః=ఎండితులు—పర్కిరి అని లక్షణము.

“....కాంతో యననస్తి, దారేం దూఢేన తివరి నదా” —దు. కా.

ప్రియుడు, నేత్రానంతకరుచునగు బాలచంద్రుడు ఆకాశమున (భే) ఎల్లప్పుడు కన్పించునుమా! — అని మొదటి అర్థము. ఇక్కడ ‘దారేందూ’లో మధ్యనున్న విందువు(ం)ను తొలగించి, తర్వాతనున్న ‘భేన .....’తో కలిపి, విభజింపగా, ‘దారే’ మూఢేన ...’ అగుచున్నది. అప్పుడు, ‘ప్రదాలామః’ నేత్రానంతము కలిపి ప్రముఖు, నేడు, దూఢేన-సదా-తివరి = దూఢంతో-ఎల్లప్పుడు — కలదింప కొని యున్నాడు — అను ద్విరీపూర్ణము కూడ, సంకీర్తమగుచున్నది. ఈ ‘ం’ అను స్వారము. లేక విందువు చ్యుతమగుటచే, ‘చ్యుతవిస్తక’ పై నది.

వి. ఇది ‘స’కార చ్యుతితో ‘వ్యంజన చ్యుతకము’ కూడ కావచ్చును.

శ్లో సుఖ్యామా చందనవతి కాంతా తిలకటాషితా

కస్త్యైషా నల్గటాఃప్రీతిం భుజంగస్య కరోతి న? వి. ము. 4-61

సుఖ్యామా = యావన మధ్య యిందున్న(స్త్రియు), చందనవతి = మంచి గంధము పూసికొని, కాంతా = కోరవగిన, తిలకటాషితా = దొట్టుతో నలంకరింపబడిన, అనంగటాః = కామోద్రేకమును కల్పించుచున్న, విషా = ఎదుట కన్పించున్న ఈ యువతి, కస్య-భుజంగస్య = ఈ-విటునికి, ప్రీతిం-న = కరోతి ? = తంతోషమును—కలిగింపడు ?

వి. కస్య+విషా+అనంగటాః - వృద్ధి+ నవర్ణదీర్ఘ + పరనవర్ణముచేయగా, = ‘కస్త్యైషానల్గటాః’ కాగలదు.

ఇక్కడ, ‘(అ) నంగటాః’లో ‘స’ తర్వాత నున్న విందువు [ం] ను చ్యుతం చేయగా, ‘నగటాః’ అని మాత్రమే మిగులును. ఈ స్థితిలో రెండవ అర్థము.

‘సుఖ్యామా-చందనవతి - తిలకటాషితా - కాంతా = చెట్లతో ఆకుపచ్చనై, చందన-తిలక-వృక్షములతో గూడి-ఇంపు సొంపు మీరియున్న, విషా-నగటాః = ఈ (కలవి) పరవత (ప్రాంత) భూమి, అనగా-మలయుపర్వత పంక్తి, కస్య-భుజంగస్య-ప్రీతిం-న-కరోతి = వి-సర్పమునకు-సంతోషమును-కల్పింపడు’ అనగ, ప్రతి దానికి, తప్పక ప్రీతిని కల్పింపవి భావము.

గమనిక . ఇక్కడ, ‘(అ)నంగటాః’లోని అనుస్వార[ం]ను రీపించుగా,

‘నగటా’ అయినట్లుగానే. ‘భుజంగస్య’లోని ‘ం’ నున్నను కూడ, తీసివేయగా ‘భుజంగస్య’ మిగులును.

వి. ‘భుజంగ, భుజంగ, భుజంగను’ వదాలు, పాముకు పర్యాయ పదాలని ‘అమరకోశము’.

(సర్వః పృథాకు ర్భుజంగో భుజంగో హి ర్భుజంగమః...., ఈ ‘భుజంగ’ పదానికి ‘సర్వము, విలుడు (= జారుడు, అంకుకాదు ...) నానార్థములు.

. [అ]నంగటాః, భుజంగస్య’ పదాలలోని ‘మించువులు’ ద్యుతము అగుటచే, ఈ రెండును ‘విస్తృతమ్యుతము’నకు ఉదాహరణములై నవి.

శ్లో. మకరందారుణం తోయం ధత్తే త్వత్పుర ఖాతికా

పాంబుజం క్వచి దుద్భిస్తు చలన్యకరదారుణమ్ । అ. చి. 2-136

ఓ రాజా! త్వత్-పురఖాతికా = నీ యొక్క - నగరం చుట్టు ఉన్న అగర్ద [కందకము], మకరంద+అరుణం-తోయం-ధత్తే = [ఒకచోట] తేనెతో - ఎర్ర నైన-నీటిని కల్గియున్నది. పాంబుజం = పద్మాలతో నిండియున్నది. క్వచిత్ = వేరొకచోట, ఉత్-విస్తృ-చలత్+మకర-దారుణం — పైకి-నీటిచొల్లను- విసరుచున్న మొనకళతో-భయంకరముగా-హెడ ఉన్నది సుమా !

రాజాగారి కోటను చుట్టుముట్టెనున్న కందకము, ఒకచోట తేనెవలె అరుణమైన జలమును సమర శాలను గలిగి, ప్రకాంతముగ మన్నను, వేరొకచోట, నీటిని పైకి వెదజల్లుచున్న మొనకళతో నిండి, భయంకరముగ నున్నది.

ఇక్కడ, మొదటి పాదంలో ‘మకర దారుణం’ అని పూర్వము ఉండగా, దానిలో మించువు(ం)ను చేర్చి, ‘మకరం దారుణం’గా చేయబడినది. అట్లే, చివరి పాదంలో ‘చలన్యకరం దారుణం’ ఉండగా, దానిలోని ‘నున్న’ను ద్యుతం చేసి, ‘చలన్యకర దారుణం’గా చేయబడింది. ఎల్లెయినను తేనె లేకుండ, రెండవ అర్థం నరీపరుతుంది.

మొత్తంమీద ‘మించువు’ ఉన్నపుడు, ద్యుతమైనపుడు కూడ, రెండవదాని చక్కగా, నరీపడి యుండుట, ఈ ‘విస్తృతమ్యుత’ కోదాహరణ ప్రత్యేకత.

శ్లో. విశిష్ట ద్రవ్య భుజితం దోషాన్త గమయోచితమ్ ।

సేవ్యమానం మహాద్యుః అగమం తస్మి ! రోచితే । క. క. 4-5-1

తన్వి !—ఓ వనితా! విశిష్ట ద్రవ్యసుటితం = సువర్ణ-రత్న- అది విశేషము లతో గూడి, దోష+అస్త గమనోచితం = దాహపులలో- కపరిపోవుటకు వీలైన, మహాదుగ్ధి - సేవ్యమానమ్ = గొప్ప రత్నలాంతులతో - తొలకాడుచున్న, అంగం = భుజకీర్తి, దాహపురి. రోచతే = ప్రకాశించుచున్నది, లేక, (నాకు) రుచించుచున్నది.

సువర్ణ, రత్న భవితమై, భుజములందు తొలకాడుచు, మహాలాంతులతో నొప్పుచున్న భుజకీర్తి (రందకడియము) ప్రకాశించుచున్నది.

‘అంగం’లోని విందువును ద్యుతం చేసిన, ‘అగరం’ (= దోషధము) అగును. అప్పటి-అన్య-అర్థము : విశిష్ట ద్రవ్యసుటితం = పాదరసం మొ. విశేష ద్రవ్యములతో తయారుచేయబడి, దోష+అస్త గమనోచితం = కప, వాత, విత్త ములను దోషములను పోగొట్టుటకు సమర్థమై, మహాదుగ్ధి - సేవ్యమానం = గొప్పదగు రోగములు గలవారిచే-సేవింపబడుచున్న, అగరం = దోషధము, మందు, రోచతే = ఇష్టముతో భుజింపబడుచున్నది—

ఇట్లు విందువుద్యుతమైనప్పటి అన్యార్థం కూడ సంగత మగుటచే, నిది ‘విందుద్యుతకము’.

శ్లో. జనయన్తః సుఖం నిద్రాం జనానాం నిజసేవమా

కబిలాః మార్దవాపేతాః జయన్తి రుచికారిణః

చ. చి. 4-17

తమను సేవించిన జనులను, హాయిగా నిద్రింప జేయుచు, మెత్తనై, కమ్మని రుచి గలిగిన, అన్నపు ముక్తులు [కబిలాః] జయము విచ్చుచున్నవి.

మొదట ‘కంబిలాః’ ఉండగా, దానిలోని విందువును తొలగించుటచే, ‘కబిలాః’ అయినది.

రెండవ అర్థము : మెత్తగా, మెరయుచున్న కంబిల్లు (చరికాలమున) తమను సేవించిన జనులకు, సుఖనిద్రను కలుగజేయుచున్నవని—భావము.

‘కంబిలాః’ నుండి, విందువు [ం] తొలగి, ‘కబిలాః’ అగుటచే ‘విందు ద్యుతకము’.

శ్లో. అనర్థింసువి రాజాన్తి ముతై రమరవారదాః

పు[ం]టా పుటనమో ద్యోమిన్ విరచన్తః శ్రితా మ్రతాః

అ. చి. 2-135

తెందు గందస్థలములు, ఒక తుండము, ఈ మూడినుండి, ము— జలమును కొల్పడు, మేనుపుటతో సమానముగా, ఆకాశమున తిరుగుచున్న దేవకల ఏనుగులు. తమ ముఖాలతో ప్రకాశించుచున్నవి.

ఇక్కడ, ఉచ్చారణ కాలంలో విందువు [ం] లేకున్నను, అర్థం చెప్పవలసి సమయంలో ఉంటుంది. ద్వితీయార్థం అనేక విధాలుగా శ్రుత జ్ఞానమును భారణ చేయుచు, చుంటా నివాడములు చేయుచు, ఆకాశమున విహరించుచున్న, ఈ శ్రేష్ఠ దేవతలు [అమర-వారదాః] జ్ఞానంతో హరిన తమ ముఖములతో శోభించుచున్నారు.

వి. 1. ఇక్కడ 'చుంటా పుటన'లో మొదటనున్న విందువు 'మృతం' చేయబడి, అర్థాంతరాన్ని తెల్పినందున 'విందుమృతకము.'

2. 'అమర—వారదాః'లో 'వారణ' ఉత్తరవద మగుటచే, శ్రేష్ఠారమును మాత్రమే చెప్పుచున్నది. "సంహ కార్పూల నాగాద్యాః వరేశ్రేష్ఠార గోచరాః" అని అభియుక్తి. 3. చుటా-ఏనుగుల గుంపు.

శ్లో. ద్వీపం నందీశ్వరం చేవా మందరాగం చనేవితుమ్

సుదంతింశ్చైః సమంయాన్తి సుందరీభిః సముత్సుకాః అ.చి. 2-134

ఈ శ్లోకం 'విందుమత్తు [విందుమాన్] నకు ఉదాహరణము.

ఓ సుదంతి ! ఈ దేవతలు ఇంద్రునిరోపాలు, తమ తమ దేవాంగనలను తీసికొని, సముత్కంఠ గల్గినవారై, నందీశ్వర ద్వీపమున, మందర పర్వతము నందు క్రిందిపుటకు పోవుచున్నారు.

ఇక్కడ, 'సుదంతింశ్చై - నందీశ్వరం-మందరాగం....' స్థానములలో, విందువు సుంచి, 'సుదంతింశ్చై - నందీశ్వరం- మందరాగం....' అని, ఉచ్చారణ కాలమున 'విందువు'తో హరినట్లుగా వ్రాయబడినందున, ఇది 'విందుమాన్'కు ఉదాహరణము.

పై విందువులను ద్యుతం చేసిన, 'ఓ దేవీ ! ఈ దేవతలు గొప్ప వినుగుల నెక్కి, దేవాంగనలతో, మత్తపదార్థము [మద-రాగం] ను తేవింపటకు, నమూనమున [సదీ+ఈశ్వరమే] నున్న దీప్తమునకు పోవుచున్నారు.

వి. విందువును గ్రహించి, ఉచ్చరింపబడినపుడిది 'విందుమాన్' అగును. కాని, అర్థం చెప్పనపుడు చూత్రం, విందువు విడిచిపెట్టబడినందున, ఇది 'విందు చ్యుతము' కూడ కాదగియున్నదిని గమనింపవలెను.

శ్లో. యథా సత్ప్రసవః స్నిగ్ధః సన్మార్గ విహితస్థితిః

తథా సర్వాశ్రయః సత్య మయ[ం]మే వకులద్రుమః.   దే. క.

అయం-మే-వకులద్రుమః = ఈ-నా-పొగడచెట్టు, యథా = ఎట్లు, సత్ + ప్రసవః-స్నిగ్ధః-సత్ + మార్గ విహిత స్థితిః = మంచి జాతిపూలతో - చక్కని సీద నిచ్చుచు - మంచి త్రోవలో మున్నదో, తథా = అట్లే, సత్యం = నిజము, సర్వ+అశ్రయః = [ఎందలో త్రోవను పోవుచు అలసినవారు] అందరికి - ఆశ్రయము నిచ్చుచు [అనంతమును కూడ కల్గించుచు]న్నది.

నా పొగడచెట్టు ...పూలతో సాంప్రదై, సన్మార్గమున నున్నదై, విజంగానే, అందరికి ఆశ్రయమిచ్చి, పంకాపమును పోగొట్టి, కాపాడుచున్నది.

వి. ఇక్కడ, 'సత్యమయ[ం]మే వకుల ద్రుమం'లోనున్న విందువును ద్యుతంచేసి, దాని ప్రక్కనున్న దానితో కలిపి, దదివిన, 'సత్యమయ మేవ కుల ద్రుమః' అగును. అప్పుడు— 'సత్ప్రసవః—స్నిగ్ధః— సన్మార్గ విహిత స్థితిః = సత్యంకానంతో—ప్రేమాంతో—సన్మార్గము నెంచుకొని సంచరించుచున్న, అయం— వివ = ఇతడొక్కడే, సత్యం = నిశ్చయముగా, కులద్రుమః = (నా) వంశవృక్షమై, సర్వ+అశ్రయః = అందరికి-అధారభూతుడై, ఉన్నాడు.

వి. పై సర్వ సద్గుణ సంపన్నుడగువాడే, నా వంశానికి మూలాధారమై, అందరికి ఆశ్రయమిచ్చి, పెన్నిది యైనాడు— అను రెండవ అర్థం కూడ, సరియై చున్నది. మొత్తంమీద విందువు (ం) ఉన్నను, ద్యుతం చేసినను, రెండవదాని రావడం, సరిపోవడంతో, విదియు 'విందు ద్యుతక' ఉదాహరణా స్తరము.

శ్లో. చరాస్త్ర విస్తృత్యకారిచాదురీ పునాశ్రు విందుచ్యుతి కైతవాత్తవః
మసారతరాషి 'ససార' మాత్యనా తనోషి 'సంసార' మసంకయం
యతః నై.

విద్య దౌషధమైన 'నై పదము'ను రచించిన శ్రీహర్దురీ శ్లోకమున, విందు
యుక్తమైన 'సంసార'ము నుండి విందువును చ్యుతంచేసి, దానిని 'ససార'మును
చేయుట విశేషగ్రాహ్యము.

శ్లో॥ సహ(ం)సా నలిపి తా కారితా గగనావనిః
శోభతే భూమి పాలానాం సతా చ విరుచాశ్రితా । హే. కా. 5-4-72

'కావ్యానుశాసన' కర్తయగు హేమ చంద్రురీ శ్లోకమున, మొదట
'సహంసా....'గానున్న దానినుండి, విందువును చ్యుతంచేసి, 'సహసా' చేసి అర్థ
ద్యయంతో సమన్వయించెను.

విసర్గ చ్యుతకమ్

శ్లో. అగస్త్యస్యమునేః కాపాత్ బ్రహ్మస్యస్తన మాశ్రితః
మహాసుభాత్ పరిత్రప్తః సహషః సర్వతాం గతః॥ వి. ము. 4-64

మహా+అనుః-సహషః = గొప్ప-వై తన్యముగల- 'సహషు'డను రాజు.
బ్రహ్మస్యస్తనం-ఆశ్రితః = బ్రహ్మరథమును - ఎక్కిన వాడైనను, అగస్త్యస్య-
మునేః-కాపాత్ = అగస్త్యుడను-మహర్షి యొక్క-కాపము [తిట్ట] వలన, భాత్-
పరిత్రప్తః = అకాశము (స్వర్గము) నుండి-(పెరివేయబడినవాడై) జారి, భూమిపైబడి,
సర్వతాం-గతః = సర్వరూపము-నొందెను.

శ్లోకంలో 'మహాసుభాత్....' మధ్యలోనున్న విసర్గము(ః)ను చ్యుతంచేసి,
తరువాతనున్న 'భాత్'తో కలిపిన, మహాసుభాత్ [=గొప్ప సుఖము నుండి] అను
పదము ఏర్పడును.

∴ సహషుడు గొప్ప - స్వర్గసుఖము నుండి క్రష్టదయ్యెను - అను
అన్యార్థము కూడ సరిపడి, 'విసర్గచ్యుత' మగుచున్నది.

N.B. నహామకు 'అయువు' అనువాని కుచూరుడు. ఒకప్పుడు 'విశ్వ రూపు'దను వానిని, అన్యాయ్యముగ చంపిన పాపమునకు తయరైన దేవేంద్రుడు, తన సింహానమును పరిత్యజించి, పారిపోయెను. అప్పుడు మహర్షులందరు మానవ మాత్రుడగు 'నహామ'ని, మాన్యగుణవిగా పెదకి తెచ్చి, తమ తమ యంశములను వానిలో జొప్పించి, భాగమున్న స్వరసింహానమున, ప్రతిష్ఠింపజేసిరి. కాని, ఇంద్ర పదవితో గర్వించిన నహామడు, దేవేంద్రుని భార్య యగు శరీదేవిని కామించి, ముని వాహమున నెక్కి, అమె కడకు పోవుచు, కామోద్రేక త్వరతో 'నర్వ-నర్వ' [=త్వరగా ముందుకు సాగుము] అని, అగర్భుని కారితోతన్ని, అతని కాపముచే, సర్వరూపము నొంది, పిమ్మట, ధర్మజుని ప్రత్యుత్తరములనువిని, కాపవిముక్తుడైన 'పురాణగాఢ' విక్కడ, అనుసంధించు కొనవలెను.

శ్లో. మందైః కలాపినా మేతే పక్షిణాం ధరశీ రుహః

విరుతైః స్వాగతా నీవ వానివాహయ తన్వతే॥

ఏతే-ధరశీరుహః=ఈ చెట్లు. కలాపినాం-పక్షిణాం-మందైః-విరుతైః= నెమరి పక్షుల యొక్క-గంధీర-శబ్దములతో, వాని-వాహయ= నీటిని - మోయు మేఘముల (రాక) కొరకు, స్వాగతాని-తన్వతే-ఇన=స్వాగతాంబరి - ఘటించు చున్నవా? అన్వట్టున్నవి.

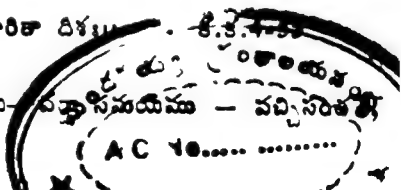
చెట్లు తమపైనున్న నెమరి పక్షుల కూతలతో, మేఘములకు స్వాగతములు పంపించుచున్నట్లున్నవని, కవి ఉత్ప్రేక్షించెను.

వి. ఇక్కడ 'మందైః - కలాపినాం'అను రెండు శబ్దముల మధ్యనున్న విస్కంధము చ్యావితంజేసి, మిగిలిన వానిని కలిపిన 'మందైః కలాపినాం' [=గంధీర-ముఖ్యస్వరముగల...] అగుచున్నది. అప్పుడు చెట్లు నెమళ్ళ యొక్క .... స్వరములతో స్వాగతించుచున్నవను ద్విరీహార్థము కూడ సంగతమై 'విసర్గచ్యుత' మగుచున్నది.

శ్లో. సయోధనమయే జాతే ప్రచలాః కీరరాజయః

సగ్యాపరా వికరతే వ్యపక్షైః హరితా దిశ్చ...

అపనా-సయోధనమయే-జాతే=నేడు-పద్మసమయము - పద్మసమయే

ప్రచరా-కీరణయః=ఉల్లాసముతో ఈశులాపమన్న-చింతకలగుంపు, పృథ్వీః-
దిశః-హరితః-విచిత్రతే=తమ రెక్కలతో-దిక్కులనున్నిటిని, — అకుపచ్చగా —
చేయుచున్నవి, ఎక్క = చూడము.

వర్షకాలము వచ్చినంతనే, అరాశమున కారులు తీరిన చింతలు, తమ
రెక్కలతో, అన్ని దిక్కులను, అకుపచ్చగా చేయుచున్నవి — చూడుమని
హెచ్చరిక.

వి. ఈ శ్లోకంలో 'ప్రచరా + కీరణయః' మధ్యలో నున్న విసరసు
'మృతం'చేసి, కలిపిన 'ప్రచరాకీరణయః' కాగా, మరల. దానిని 'ప్రచరాకీ-
రణయః'గా విడదీసిన, వచ్చు రెండవ అర్థము :

యః-ప్రచరాకీ=ఏ-రెమలి, ఏయో-సమయే-రణయః=వర్షకాలమున- వాసి
రెక్కలతో, ఆ నెమలి, అమనా-నేడు శరద్చతువురాగానే,....తనరెక్కలతో దిక్కుల
నున్నిటిని పచ్చగా చేయుచున్నది.

వర్షకాలమున వర్షిల్లిన నెమలి, శరద్చతువు రాగానే, తన రెక్కలతో
దిక్కులను పచ్చగా చేయుచున్నది — చూడుమని ద్వితీయార్థము. ∴ విసర్గ
చ్యుతము.

వృజ్జాన చ్యుతకమ్

శ్లో. విక్షవో రుచిరా స్వర్వ రసాః సర్వజనప్రియాః

క్షమాయా మఖిసంపన్నాః దృశ్యస్తే మగధే పరమ్॥ వి.ము.4-69

విక్షవః=బొర్ర పన్నాసులు, రుచిరా=సర్వరసాః=ఇష్టమైనవారు — సర్వ
జనుల యందునురాగరసమును జల్లువారు, (కనుక) సర్వజనప్రియాః= సకల చూస
పులకు ఇష్టమైనవారై, క్షమాయాం=అఖిసంపన్నా .- ఓర్పుతో (ఛామిలో)—ఏ
లోబులేనివారై, మగధే=పరం- దృశ్యస్తే=వి(పి)హార దేశమున-అతికముగా,—
పేర్చుగా-లివిగుమ కన్నుచున్నారు.

వి. బొర్రలు విహారమున చేతనే, మగధదేశమునకు, విహార — విహార —
బీహార-దేశమున పేరులు వచ్చినవి. ఉత్తరాదివారు, బ్రదులు, చెంగలువారు మొ॥

చారు'వ-ది'లకున్న భేదమునుపట్టించుకొనదు. ∴ వివేకానంద-వివేకానంద, రవీంద్ర-రవీంద్ర... అని పఠ్యమగుదురు.

ఇక్కడ, 'వివేక'లో 'ది' (ద+ఇ)లో నున్న 'వ'ను ద్యుతం చేసిన 'వివేక' [చెరుకు గడలు] మిగులును. ఈ చెరుకుగడలు, మమరములై, నమస్త రసగుడాయి క్రమమై, సర్వసజలకు ఇష్టమైనవై, టూమిపై సమృద్ధముగా కన్పడుచున్నవి-అని ద్వితీయార్థము.

∴ 'వివేక'లోని 'వి'కారహిన్య - హల్మాత్ర 'వ' మాత్రమే ద్యుతమైనందున 'వ్యంజన ద్యుతకము'.

శ్లో॥ సత్యలో ఏయోపేతః దాతా కుచి రమత్సరః

జనః సర్వాత్మనా సేవ్యః పవ ముచ్చైరభీష్పతా॥ దీ.త.

సత్యలో-దయా+ఉపేతః=సత్యస్వభావము గలవాడు, కరుణతో కూడిన, వాడును, దాతా-కుచి-అమత్సరః=దానము చేయువాడు- పవిత్రుడు, మాత్సర్యము లేనివాడును, అయిన, జనః= బుద్ధిగవాడు, ఉచ్చైః- ఎచం- అభీష్పతా, -వర్చ+అత్మనా-సేవ్యః=ఉన్నత-స్థానమును-పొందగోరువానిదే, అన్ని విధముల సేవింపదగినవాడు. సత్యలోని సర్వగుణాల కాలవాదగు బుద్ధుడు, అభివృద్ధి నాశాంక్షించి వారంపరికించి ఆరాట్యుడు.

ఇక్కడ 'జనః' [జ-ఇ]లోని, ఇకారరహితమగు 'జ' [ఇకారమును] ద్యుతం చేసినందున, 'జనః' (=ప్రభువు, స్వామి) మిగులును. పై వివేకసామ్యముచే, సర్వగుణాలతో కూడిన, ఈ 'ప్రభువు' [జనః] కూడ, సర్వజనాద్యుతగు చున్నాడని ద్వితీయార్థం.

హల్మాత్రము, అర్థమాత్రకమునగు 'జన'లోని, కేవల'జ' = ఇకారము మాత్రమే, బుద్ధమైనందున, ఇది వ్యంజన ద్యుతకము. 'వ్యంజనం కర్తృహత్రకమ్' అని, పూర్వమే చెప్పబడినది. కొందరు దీనిని 'అర్థమాత్రాద్యుతకము'గా కూడ వ్యవహరించిరి.

శ్లో॥ అంగటా సహజోదార మేచనాద విషణ్ణః

వేదాయా మకలంకాయాం గ్రావణోఽయం విరాజితే క.క. 45-11

అయం-క్రావణః = ఈ -క్రావణ మాసము, అకల (కం) కాయాం —
 వేలాయాం = దోషరహితముగు-సమయమున, అంగ-సహజ+ఉదార- మేఘనాద-
 విభీషణః = చున్నట్లునకు-సహోదరిమగు-గొప్ప-మేఘధ్వనితో - భయంకరమగుచు,
 విజృంభతే = బాగుగా చెలరేగుచున్నది.

విజృంభకమగు సమయమున, మృదునివలె కామోద్రేకమును కల్గించు
 మేఘధ్వనితో, భయమును గల్గించుచున్నదై, ఈ క్రావణ మాసము విజృంభించు
 చున్నది.

N. B. :- మేఘము, దాని గర్జనలు, వియోగి జనులకు కామోద్రేకమును
 గల్గించి, ఓయిపెట్టుచుండునని - కామేశ్వరి దోద. తనుకనే, మహాకవి రాణిదాసు
 'మేఘాలోకే భవతి సుధినోఽప్యనదావృత్తిచేతః'.... అని, 'మేఘ సర్వేశ' కావ్య
 మున వెల్లడించెను.

ఇక్కడ, 'క్రావణః' [క+రావణః]లోని హల్వాక్రమగు 'క'ను చ్యుతం
 చేసిన 'రావణః' మిగులును. అప్పుడు- అయం-రావణః = ఈ - రావణాసురుడు,
 వేద+అయామక-లంకాయాం = సముద్రపు చెరియరికట్ట తీరమున - విస్తారముగ
 వ్యాపించిన, — 'లంకా' నగరమున, అంగ-సహజ-ఉదార- మేఘనాద- విభీ
 షణః = (యథాక్రమముగ) కొడుకుగాను-సోదరుడు (తమ్ముడు)గాను - గొప్పగా
 ప్రసిద్ధి నొందిన - ఇంద్రుడు = విభీషణులను వారితో కలిసి, — విజృంభించు
 చున్నాడు.

N B. : అంగ-భూః = తన శరీరము నుండి - పుట్టినవాడు, కొడుకగు
 'ఇంద్రుడు'. స-హజ.... తనతోపాటు [వెనుక లేక తర్వాతి]పుట్టిన తమ్ముడు
 'విభీషణుడు'.

చెరియరి కట్టచే దీర్ఘముగ చుట్టబడిన-లంకా నగరమున, కొడుకగు ఇంద్ర
 డుక్తు [మేఘనాట]డు,తోను, తమ్ముడగు విభీషణునితోను, రావణుడు చెలరేగుచున్నా
 డని 'ద్వితీయార్థము'.

'క్రావణః' [= క+రావణః]లోని, హల్వాక్రమగు 'క' అను వ్యంజనము
 (హల్లు) చ్యుతమగుచుండే, ఇది 'వ్యంజన చ్యుతకము.'

గ్లో. జగ్గేక యాఽపి సోక్మంరం కిమప్యాకుల మూర్ఛనమ్.

విరహేఽంగవయా కా న్తం సమాగమనిరాశయా । అ.చిం. 2-138

వియోగము నొందిన ఒక స్త్రీ, ఇక చిత్తపు సమాగమము జరుగవేమో ? అను నిరాశతో, కలత చెంది, సామ్యసిద్ధి గల్గవలెనంతో దుఃఖించెను.

'జగ్గే'—అనునది 'జ్జే-హర్షక్షయే' (= దుఃఖించుట) అనువాచకమై యొక్క, హితకారిక 'లిజ్' రూపము. ఈ 'జగ్గే' (క-అ. ౧-౨౨) నుండి, 'ర్' [అను వ్యంజనం. హల్వాక్రం] కలిగించిన, 'జగే' మిగిలి. 'గానం' చేసెను", పాఠము అను ద్వితీయార్థం వచ్చును. ఎట్లన-చిత్తపు సమాగమ నిరాశతో వికహోత్కంఠిత యగు ఒకానొక స్త్రీ కలత చెంది, తపా తపాతో, మూర్ఛన [సంగీతము నంది క్రమముగా వస్త (7) స్వరముల మొక్క అరోహవరోహణములు] చేయుచు, గానము చేసినది.

జగ్గే (= దుఃఖించెను) నుండి, 'ర్' అనువ్యంజనము లుప్తం కాగా, 'జగే' మిగిలి, గానము చేసెను—అను అన్యార్థము చక్కగా నరికిపెట్టినది.

∴ వ్యంజన మ్యుత్తరము

జ్జో రాజన్! కమలప్రకాశ. తత్తే భవతు చాక్షయమ్.

అసావయతి యద్రూపం కరేణుః కరచైః వినా.

కమలప్రకాశ !—రాజన్ = కమిలలోచనుడవగు—రాజా! కరేణుః = 'కరేణుః' అనుశబ్దము (నుండి), కరచైః—వినా = హల్వాక్రములగు 'క-ర-ణ' అను అక్షరాలను తీసివేయగా, యో—రూపం—అసావయతి = ఏ-అకారమును- పొందుచున్నదో, తత్—తే—అక్షయం—భవతు—చ = అది (దాని అర్థము)—ఏకు—సమృద్ధిగా- సంభవించుచునాక!—అని ఆశీర్వచనము. అదెట్లు?

'కరేణుః'—అను శబ్దమును విడదీసిన, దానిలో 'క-అ, ర-ఏ-చ-క-ి' అను ఏడు [7] అక్షరములున్నవి. ఈ ఏడింటినుండి 'క-ర్-ణ' - అను మూడు హల్లులను (కరచైః-వినా) తీసివేసినదో, 'అ+ఏ-క-ి' అను నాలుగు అక్షరాలు మిగులుచున్నవి. వీనివిక్రమంగా. సందిచేసి, కలిపిన, 'ఐ = అయ్+క-ి' = అయః (=అయస్సు) అనురూపము సిద్ధించును. అట్లు, 'అయస్సు' నీకు సమృద్ధిగ సంభవించుచునాక!" అనగా 'దీర్ఘాయుష్మాన్ భవ!' అని ఆశీర్వదించినట్లగును.

పూర్వ జ్ఞోకాలలో, ఒకే వ్యంజనం [హల్లు] ద్యుతం కాగా, ఇక్కడ 'క-ర-ణ' అను మూడు హల్లులు ద్యుతమగుట విశేషము.

∴ ఇది 'జహవ్యంజనద్యుతచిత్రము'

మరియు, దీనిలోని కొన్ని అక్షరాలను 'ద్యుత' వర్ణతి ద్వారా 'అప్తం' చేయగా, మిగిలిన వానిని కలిపి 'అయుః' అను 'సవళద్ధి నిర్మాణము' కూడ చేయబడినది-గమనింపగలము.

స్థాన చ్యుతకమ్

(Dropping of the Place)

N. B. : ఈ 'స్థానచ్యుతక చిత్రము'వ, కర్త-కర్మ-క్రియలే కాక, వాని విశేషణములు మొదలగునవి కూడ, తమ తమ స్థానములలో నుండక, గణవికీకృతముండి. అన్యయ క్లిష్టత కల్గించు చుండుటవలన, అర్థావగాహనకు అటంకము కల్గించును. ఎట్లనగా—

క్లో. హరః క్షయా తాపకరః సురేశః

కాన్తాహరిః గోత్రరిపుః వివస్వాన్.

దన్తో ద్విజిహ్వశ్రిత ఇ త్యుపేక్ష్య

లక్ష్మ్యే వృతఃపాతు విది ర్తగన్తి వి.ము.4-68

హరః-క్షయా, సురేశః— తాపకర. .... ఈశ్వరుడు క్షీణించుచున్నాడు, దేవేంద్రుడు తాపమును కల్గించుచున్నాడు,....,—అని యథాక్రమముగా అర్థం చెప్పకొన్నచో, అసంబద్ధంగా ఉంటుంది

∴ చెల్లాచెరుగ, స్థానభ్రష్టములై పడియున్న పదాలకు, మొదట వరమైన అన్యయక్రమం ఏర్పరచుకొని, అర్థ సమన్వయం చేసుకొనాలి. అట్లెట్లనిన—

1. హరః- ద్విజిహ్వ+అశ్రితః-శివుడు [చూచెదమా?] రెండు నాల్కలతో బాదీలు చెప్పవారి మాటలను వింటాడు [శ్లేషకో-రెండు నాటకంబుల సర్పములకు అశ్రయమిచ్చి యున్నాడు.] 2. వివస్వాన్ - తాపకరః = సూర్యుడన్నచో —

నాప్పిని కల్గిస్తాడు (వేడిని కల్గించును.) 3. సుర+ఈశః - గోత్రరిపుః = దేవేం
 ద్రుడు—వంశనాశకరుడు [పర్వతముల (గోత్ర) రెక్కలను నరుకుట వలన —
 వానికి క్రతువు] 4. విచి - కాస్త్రః=ద్రుహ్య-కదలలేని- వస్తునకుడు. [నిమ్మకు
 నీరెత్తనట్లు, ప్రకాస్తంగా వడిపంటాడు.] ఇతి=ఇట్లని [దేవత-లందరిలో మన్న,
 అవలక్షణాలన్నీ గణించి, గుణించి,] ఉపేక్ష్య= [వీరి-నందరిని] విడిచిపెట్టి(న),
 లక్ష్మ్యో-వృతః-హరిః. జగన్తి-పాతు=లక్ష్మీదేవిచే వరింపబడిన - శ్రీమన్నారాయ
 ణుడు-సర్వలోకములను-సంరక్షించుగాక!

వరజీయులగు సర్వదేవతల — అవలక్షణాలను ఆకళించుకొని, వారి
 నందరిని వదలి, లక్ష్మీదేవిచే ఎన్నుకొనబడిన విష్ణువు, సర్వలోకాలను
 సంరక్షించుగాక !

అయీ దేవతలందు, కవిశ్లేషతో అనేక వోషాల నారోపించి, చమత్క
 రించుచేతాక, శ్లోకంలోని పదాలను క్రమం తప్పించి, చెల్లాచెదురుగా సుంచినందున
 'స్థానవ్యర్థకము'.

N. B. : ఇట్లు, అన్వయ క్లిష్టతకు అలవాటైన, ఈ స్థానవ్యర్థకము
 సంగీకరింపని అలంకారికులు, దీనికి 'అస్థానస్థపదవోష'మని పేరుపెట్టి, వోష ప్రక
 రణమున పడనై చిరి.

శ్లో. ద్రవ్యం పంచవిధం జాతిం చతుర్వింశతిధా విదుః।

గుణం ద్విధా చ నవధా కర్మకాదాద్యుంగవాః॥

క.క. 4-5-9

శ్లోకంలోని వరుసమిట్టి, 'ద్రవ్యము' పంచ(5)విధమని, జాతి చతుర్వింశతి
 (24) ధా... అని. అర్థం చెప్పబోవటం అనుచితమౌతుంది. కనుక, ఆక్రమంగా
 ఉన్న పదాలను, అన్వయక్రమంలోపెట్టి, అర్థం చెప్పుకోవాలి. ఎట్లన —
 1. ద్రవ్యం నవధా = ద్రవ్యము (పులిచి, జలము, తేజము, వాయువు, ఆకాశము,
 కాలము, దిక్కు, ఆత్మ, మనస్సు- అని) — తొమ్మిది విధాలుగా (మన్నది).
 2. గుణం-చతుర్వింశతిధా = (రూప, రస, గంధ, స్పర్శ....ఇత్యాదిగా) గుణాలు
 ఇరువదినాలుగు విధాలు. 3. కర్మ-పంచవిధం = ఉత్తేషణ, ఆపక్షేపణ, అకుంచన,
 ప్రసారణ-గమనములు-గా-కర్మపంచ[5]విధము. 4. జాతిం-ద్విధా = పర, అపర-
 అను నామరేఖలతో జాతి రెండు విధాని 'విద్యన్మోద తరంగిణి' వివరణ.

(ఇతి)చ-ఇద్దని, బాదాచ-పుట్లవాఁ = కదాడమహర్షి చెప్పిన వైశేషిక న్యాయశాస్త్ర పండితప్రకాంతులు, విమః=ఎరుగుదురు.

శ్లోకంలోని కర్తృ, కర్మ....మొదలగు పదాలన్నీ, తమ తమ నైపుణులు తప్పి, అష్టానములలో పడియున్నందున, ఇది 'స్థానద్యుత్కృతమ్' అను ఉదాహరణ మైనది.

శ్లో. అందిర మంథసి పత్త్రీమరాతిః క్షీత మహాశగజాన్య రదాహః
యన్యతేదా తనయం గృహమిదా పాతుస వో హరలోచనవహ్నిః

వి. ము 4-74

అమృతం అంబసి, పత్త్రీం-ఆ రాతిః....=అరాశము-నీటిలో, పత్త్రీము-శత్రువు... ఇత్యాదిగా అర్థం చెప్పట కూడా 'అనంబ్ధి ప్రలాప' మగును. కనుక,
1. యన్య-అందిరం-క్షీతం = (శిగవంతుడగు) ఏ విష్ణువు మొక్క వస్త్రము — పసుపు వస్త్రం గలదో (పట్టుబట్టయో), ('యన్య'ను ఆ పత్త్రీము చేసికొనినచో, అర్థము సులభమగుచున్నది.) 2. యన్య-గృహం-అంథసి = ఎవని = ఇల్లు — నీటిలో పాలనండుమున ఉన్నదో! 3. యన్య-పత్త్రీం-అహి+ఇన- గజాన్య — అరాతిః=ఎవని-వాహనము-పాముల మొక్క-ప్రభు-(అహి+ఇన)- సమూహము నకు-శత్రువైన గరుత్మాంతుడో, 4. యన్య-వహ్నిః - అహి+జా=ఎవని-భార్య - వసుద్ర ఇలమున దాట్టిన-లక్ష్మియో! 5. యన్య-తనయం- హరలోచన- వహ్నిః - ఉదాహ=ఎవని-కుమారుడైన మన్మథుని—పా[రా]లాటని (శివుని)- కంటిచిమ్మ - తాల్చివేసెనో, సా-సా-పాతు=ఆ విష్ణు భగవానుడు-మిమ్ములను [మమ్ములమగూడ] కాపాడుగాక!

శ్లోకంలోని పదాలన్నియు స్థానప్రస్థములగుటచే, నిదియు 'స్థానద్యుత్కృతమ్'. ఇది 'వైష్ణవం'కాగా, శైవపరమైన దానిని కూడ సరికొనించండి.

శ్లో. గౌరీక్షణం తూరణాహనతః
ప్రత్రం తృతీయం దయతోపవీతమ్,
యస్తాందిరం ద్వాదశలోచనాన్యః
కాష్టాసుతః పాతు సదాశివోపహః ।

దీనిలోని పదములు పాన ద్రవ్యములై యున్నవి. అయితే. 1-2 పాదముల లోను, 3-4 పాదములలోను అన్యాయ క్రమంగానందుట గమనార్హము.

‘యన్య’ను పునరుక్తం చేసి అన్నిటికిని అన్వయించవలెను. ఎట్లన —

- 1] యన్య-గౌ-పత్రం = ఎవనికి-ఎచ్చ (నంది) — వాహనమో?
- 2] యన్య-కృతీయం-ఈ క్షణం = ఎవనికి-మూరవ-కన్ను కలదో,
- 3] యన్య-ఘోరకా-చయితా = ఎవనికి-పర్వతపుత్రి (పార్వతి) = భార్యయో,
- 4] యన్య-అహినాథా-ఉపపీఠమ్ = ఎవనికి- నాగరాజ - యక్షోపవీతనమో
(అందెము)
- 5] యన్య-కాస్యా-అంబరం = ఎవనికి-దిక్కులే-వస్త్రమో.
- 6] యన్య-ద్వాచళలోచనాఖ్యా-సుతా = ఎవనికి 12 కన్నులుగల కార్తికేయుడు - కుమారుడో, (నా) సదానా-నా-పాతి = ఆ ఈశ్వరుడు - బుద్ధులను- రక్షించు గాక !

పదములు తమ తమ నెలపులు తప్పియుండుటచే, విడిమొక ‘పాన ద్రవ్యతకము.’

శ్లో॥ కాస్త రుచిం మునిజనస్తరుతోఽవియోగీ శామశ్చ రత్నమణి
రుజ్జ్వల కంకణేన
ధ త్రైపయోధరముగే కుచదీపజేన హారేహారే హేతుకరేమకరే కరే
చ॥ సురభాం

పద్యంలోని పదాలు అపానపరీతము లగుటచే, ‘కాస్త రుచిం మునిజనము .....’ ఇత్యాది అర్థం అసంగతముగ నున్నది. కనుక నొకక్రమములో అన్వయించాలి. ఎట్లన — కాస్త-హారే-రుచిం-చత్రే = భార్య — ముత్యాలహారమునందు [హారే] అనత్రివి చూపుతున్నది. అట్లే 2. మునసంఘము విష్ణువునందు (హారే)ను, 3. అవియోగీ-తరుణాః — హేతుకరే = ఎరబాలు చెంచవి యువకుడు — చంద్రుని యందును. 4. కామో-మకరే = మువ్వకుడు — [తన ధ్వజ చిహ్నమైన] మొసలి యందును. 5. రత్నమణిః — ఉజ్జ్వలకంకణేన [సహ] — కరే = రత్నమణి ప్రకా

ఇందును కడియము [గాజు]తో పాటు—వేరియించును. (చ=మరియు) 6. కుచ భాషణేన—(నహ)పయోధరముగే—చ=రత్నమణి ప్రసభాషణమగు హారంతో పాటు చన్నుల జింబయందును, రుచిం-ధత్రే=[ఐహా వచనంతో—పై వన్నియు అమూ విశేషములతో] అనక్తిని చూపుచున్నవి.

అష్టానపతిరములైన పరచుగు 'స్థాన మ్యుక్తకము'నకేరక, మొరట అన్వయము నందింపకున్నను, తర్వాత నొక క్రమంలో నుండి, అన్వయ సౌలభ్యము నందించినది అట్లే 'హారే—హారే' అయి 'మాత్రామ్యుక్తకము'నకు, 'హమకరే' నుండి క్రమంగా ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని తొలగించుటచే, అక్షరమ్యుక్తకమునకు కూడ ఉదాహరణములు కాదగినవై నవి.

శ్లో. కాశీనః పాతు మాం పత్రం పర్యంక స్తత్కులా దభూత్.

మారా పుత్రీ నపత్నీ చ మేనా యన్య దిహాభవః॥ దా.చ.

పర్యంకోవి పదాల వరుసనుబట్టి, 'కాశీనుడు నన్ను రక్షించును గాక! ఆ కులము నుండి పత్రము పర్యంకము పుట్టెను ..... ఇత్యాది అర్థము అయోగ్య మగును. కనుక, పర్యంకో అక్రమంగా, వరుస తప్పియున్న పదాలకు దండాన్వయం' కల్పించి, అర్థము చెప్పుకొని, సరిచేసి కొనవలెను. అదెట్లవిన—

1. యన్య—పర్యంకః—కాశీనః1=ఏ దేవుని యొక్క — పదక — గరుత్మంతుడో!,

2. యన్య—పత్రం—కర్-కులాత్2 = ఏ దేవుని-వాహనము - గరుడ పక్షియో?,

3. యన్య-పత్నీ—మా 3=ఏ దేవుని యొక్క—దార్య-లక్ష్మిదేవియో?,

4. యః= ఇవా 4= పుత్రీ = ఏ దేవుడు = మన్మథునితో = సంతానవంతు డయ్యెనో?,

5. యః-భవః-దివః-మారా = ఏ వేలుపు - భూమికి, స్వర్గమునకు, = ప్రమాణకర్తగా, అభూత్ = అయినో, సః 6=మాం 7 పాతు = అట్టి విప్లుదేవుడు నన్ను రక్షించుగాక! అను ముఖ్యార్థమును రానిట్లుటకు, ఎంతో శిరోవేష్టన ప్రాచీన యామము చేయవలెను.

వివరణలు : 1. కం(=వాయం) అగ్నాతి ఇతి=కా= గారిని మేయునది గనుక 'కా' అనగా పాము. కానాం ఇనః (=పాములకు-ప్రభువు)= కానః= అదిశేషుడు, అని విగ్రహ వాక్యములు.

2. కేషాంకులం= కశ్కులం= ఆ పాముల యొక్క - నమూనాము, కశ్-కులం అర్థిఇతి=కశ్కులాత్=ఆ పాముల- నమూనామును - తినునాడు గనుక, కశ్కులాత్=గరుత్మంతుడు.

3. మా+ఇనా = మేనా. ఈ 'గుణ' నందిని విదర్శియగా వచ్చినది 'మా= లక్ష్మి. "ఇందిరా లోకమాతా 'మా' రమామల్లల (క) దేవతా-" అని — అమర కోశము.

4. ఇః = మన్మథుడు. 'ఇకారఃపతి ర్భూర్భి స్వనంగేవంద్రరోచిషి"- అని విచింబువు. 'ఇః' హరిశ్చంద్రునివలె, 'ఇ'కారాంత ప్రథమా విభక్తి. 'ఇనా' - హరిదా వలె, 'ఇ'శద్వి, తృతీయా-విభక్తి.

5. మాతా—మా(మానే= కొలుచుట) అను రాకుమనకు 'కృత్' (కృత్) ప్రత్యయం కలుపగా, వచ్చిన రూపము. మాతా=కొలుచునాడు.

N. B. : ఈ 'మా' రాకుమనకు, కొన్ని ఉపసర్గలు, ప్రత్యయములు చేర్చుటవలన, 1. ప్రమాతా, 2. విర్మాతా, 3. ప్రమాణము, 4 మానము-, 5. మానవతి—మొ. వదాలు పుట్టినవి.

6. 'మా' అను తదృచ్చిహసము ఉండుటచే, 'యః' = యచ్చద్విము, లేకు న్నను, ఉన్యచ్ఛే రావింపవలెను. 'యత్తవోః విత్య సంబంధః' అని శాస్త్రకారుల సంప్రదాయము.

7. 'మామ్-మా' అమనవి 'అన్యద్' [= నేను] శబ్దము యొక్క ద్వితీయా విభక్తి ఏకవచన రూపములు. (ఏక)మామ్-మా [ద్వి,వ.]అవామ్-నా[బహు.వ.] అస్మాన్-నః.

N B. : పదములు తమ తమ నెలవులు తప్పియున్నందున 'స్థాన చ్యుతకము :

గ్లో. రామన్య భగిని పీతా తన్య పత్ని సపత్నజా

పార్వతీవతి గోవిందః కా లన్య కుటిరా గరిః ।

‘రాముని చెల్లెలు సీత, ... పార్వతీపతి గోవిందుడు ....’ అని చెప్పుటకు పాహనింపగలమా! తనుక, తీతమకగా, స్థానం తప్పి పడియున్న—‘సమస్య’ లోని, అయీ పదాలకు, అన్వయక్రమము నన్వేషించి, అర్థసమన్వయం చేయాలి.

ఇప్పుడు, స్లోక—ఉత్తరార్ధ-పదభేదము నిట్లు చెప్పుకొనవలయును. ‘పార్వతీ+ఈపతి గోవిందః, కా, అలస్య కుటిలా, గతిః’ అని.

ఈ-పతి—గోవిందః = లక్ష్మీదేవియొక్క—భర్తైన-విష్ణువు, (విజయతే = సర్వోత్కృష్టుడై యున్నాడు—) అనునది స్లోకంయొక్క ముఖ్యార్థము.

రామస్య = స్థితికర్తయగు విష్ణుదేవునికి, పార్వతీ = గౌరీదేవి, భగినీ = సోదరి, తస్య = ఆ [రామావతారము నెత్తిన విష్ణువునకు] అనగా శ్రీరామునికి, సపత్నీ—జా = [శత్రువులగు రావణ, కుంభ కణ్ణాదులను చంపుటకు] శత్రుత్వముతో పుట్టిన, సీతా = సీతాదేవి, పత్నీ = భార్య. అలస్య—కుటిలా-గతిః— కా ? = మందస్వభావముచే—వంకరయైన—నడక-ఏది?—అని ప్రశ్న. దీనికి—‘కాలస్య- కుటిలా-గతిః’ అనునదే సమాధానము. ఎట్లన, కాలస్య = సమయము, యముడు, శని .... పీరియొక్క, గతిః = నడక, కుటిలా = వంకర—కపటము— మాయ— లో హుతిన దని—భావము.

అనగా, సమయం ఎప్పుడూ ఒకే విధంగా ఉండదు. అది, ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఏ విధంగా, వంకర బింకరగా మారుతుందో? ఎవరికీ తెలియదు. అవి అర్థం. అట్లే—‘కాల’శబ్ద నానార్థాలలో జేరిన, యముడుగాని, శనైశ్చరుడుగాని, ఎప్పుడు, ఎవరిని, ఎక్కడ, ఏ విధంగా పట్టి పీడిస్తారో కూడ తెలియ న్న మాట.

‘. పరములు అక్రమముగా సున్నుంచున ‘స్థానవ్యక్తకము’.

వి. ఈ = లక్ష్మీదేవి. ఈ-పతి—లక్ష్మీయొక్క—భర్త = విష్ణువు.

‘ఈ’ శబ్దము ‘గౌరీ’ శబ్దముపరె ‘ఈ కారాంతము. కా+అలస్యకుటిలా—గతిః’—ప్రశ్నకాగా, కాలస్య—గతిః—కుటిలా = కాల— గమనము — వంకరయైనది—అను సమాధానము ‘ప్రశ్నోత్తర చిత్రాంశ్కరమునకు కూడ ఉదాహరణ మగుచున్న’దని గమనింపగలము.

ఆక్షర చ్యుతకమ్

(Dropping of the letter)

శ్లో. మహానవి సుదీర్ఘ-వి దహరత్న యతో-వి సన్

విరసః కుఙ్కరీవారో నదీనః కేవల-పేవ్యతే? వి.ము. 4-65

నదీనః (= నదీనాం ఇనః = నదీనః = నదులకు ప్రభువైన) = సముద్రము, మహాన్-అపి = ఎంత గొప్పదైనను, సుదీర్ఘః+అపి = మిక్కిలి బలము=దైర్ఘ్యము గలదైనను, దహ-రత్నయుతః+అపి-సన్ = అనేక-రత్నములకు ఆకరము— కూడ — అయినదైనప్పటికి, (ఆ సముద్రము), విరసః = (విరుద్ధరసము గలదై) ఉప్పుగా మారునది. కుఙ్కరీవారః = కుత్తిరములైన మొసళ్ళు మొదలగు జలచర జంతువులతో నిండియున్నదిగానీ, కేవల-పేవ్యతే = ఎవనిచే-పేవింపబడుచున్నది? (ఎవరును పేవింపరని భావము)

సముద్రము ఎంతో వైశాల్యము, బలము, గాంభీర్యముగలది, రత్నాకరము అయినదైనను, ఉప్పుగా మారుట, మొసళ్ళు, తిమింగిలము మొ. ప్రాణ జంతువులచే నిండియుండిన దైన్యమున, ఆ సంద్రమును పేవింప, నెవరును ముందుకు రారు.

ఇక్కడ, 'సదీనః'లో మొదటనున్న 'న' అను అక్షరమును, పూర్తిగా, చ్యుతం చేయుటవలన, 'దీనః' (= లోధి. ఎరిద్రుడు) మిగులుతోంది. శ్లోకంలోని విశేషణాలను, ఈ లోపి (దీనః)కి కూడ. అన్వయించినచో, ఎంతో గొప్పవాడు, దైర్ఘ్యవంతుడు, అనేక శ్రేష్ఠ వస్తువులు (రత్నములు) గలవాడైనను, అలోధి, సర సురుగాక, విరహదైన్యమున, చెడ్డవారితో చెరిగి చేయుటవలన, ఎవడు కూడ. అతని దరిద్రుడై, పేవింపరని భావము.

'సదీనః'లోని అద్యక్షరమగు కేవలం హల్వాశ్రంగాక, (అకరముతో గూడిన) 'న'అను అక్షరాన్ని చ్యుతం చేయుటవలన 'దీనః' (= లోధి) మిగిలి, రెండవ అర్థం కూడ, స్పృహంగా స్ఫురింపబడుట వలన, ఇది 'అక్షరచ్యుతకమ్'నకు ఉదాహరణమైనది. (అక్షరేచ్యుతం యత్ర-తత్=అక్షరచ్యుతకమ్)

శ్లో. సుకీలః స్వర్ణగౌరాంగః పూర్ణచంద్రనిధానః

సుగతః కస్య న ప్రీతిం తనోతి హృది సంస్థితః॥ వి.ము. 4-66

మంచి స్వభావము—బంగారు రంగుగల్గి, నిడుకెంలో నమానమైన మొగము గల్గి, హృదయమున స్థిరముగా నిలువబడి, ద్యానింప బడుచున్న 'చిద్దదేవుడు' (సుగతః) ఏ ప్రాణికి ప్రీతిని సంకరింపకుండును? అనగా, అందరికి ప్రేమను పెంచి, పంచుచున్నాడని భావము.

వి 'సుగతః' పదంలోని మధ్యాక్షరమగు 'గ' అను అక్షరాన్ని ద్యుతం చేసిన 'సుతః' (=కొడుకు) మిగులును. ఇప్పుడు, పై విశేషణముల నన్నిటిని, ఈ మతునకు కూడ, అన్వయించిన, సత్ప్రవర్తన, పసిమిదాయ, చంద్రవివలె గుండ్రని మొగము గలిగి, ఎల్లప్పుడు తల్లిచంద్రుల, బంధుమిత్రుల-ఎఱలలో తొలరాదుమన్న బహురుదు [సుతః] ఎవరికి సంతోషమును గల్గింపడు? అనగా—అందరికి అనందాన్ని అందిస్తాడని భావము.

వి. పూర్వం 'వదీనఃలో', 'అది' — అక్షరమృతి జరుగగా, ఇక్కడ 'సుగతః'లో, మధ్యాక్షరమైన 'గ' ద్యుతమగుట విశేషము.

శ్లో. అదునా మమకరపఠినా గిలితోఽప్యపకార దమ్పతీ యేనః

క్రాత స్పృహలయేశ్యాం గరి(ళి)కవికారో వినాయకో లక్ష్మ్యః॥మరణం.

ఏ అదునైన మమకరపఠితో అపకారదామ్పత్యము గ్రస్తమయ్యెనో.....? ఈ అర్థం సరిపడదు.

∴ సరియైన అర్థాన్ని చెప్పి, నమన్నయింపట వలననే పాండిత్య ప్రకర్ష ప్రకటింపగును.

అ'దు'నా = 'దు'కారము తొలగింపబడిన, మ'మ'కరపఠినా = మమకరపఠి మద్యమున్న 'దు' తొలగింపగా మిగిలిన, మ(దు)కరపఠినా = గొప్ప మొసలిచే. అ'ప'కార—దమ్పతీ = 'దంపతీ' శబ్దమునుండి 'ప'కారము తీసివేయగా— మిగిలిన, దం(ప)తీ = పిమ్మగు, గిలితః + అవి = కరవదిలనదైనను, యేన—క్రాతః = ఏ దేవునిచే— రక్షింపబడెనో, [నః = అ] లక్ష్మ్యః = లక్ష్మీదేవియొక్క, గరిత'వి'కారః—'వి'నాయకః = 'వినాయక' శబ్దం నుండి 'వి' ని ద్యుతం (గరితం) చేయగా, మిగిలిన నాయకః = రత్నమైన విష్ణువు. మాం-పాలయేత్—నన్ను రక్షించునాక!

వి. ఇక్కడ, 1. 'మ[చ]కరపరినా' 2. 'చం[వ]శీ' 3. [వి]నాయకః—
అను శబ్దములనుండి, క్రమంగా 'చ—ప—వి' అను మూడవరాతి ప్యకం చేయి
బిమిలీ, క్లిష్టావం తొలగి, రమణీమార్తం ప్రతిపాదితమైనది. పూర్వోదాహరణ
లలో 'ఒకే అక్షరం' ద్యకం కాగా, ఇక్కడ మధ్యాక్షరాని రెండు, అది అక్షర
మొకటి, మొత్తం మూడు అక్షరాలు ద్యకాలై, రెండవ అర్థాన్ని సరిపుచ్చటం—
గమనార్హ విశేషము.

శ్లో. ప్రతిపక్షరతానేక విధ రాగ ప్రయేక్షా

వియోగినీ మనోబాధాం అనిధాతి 'శింధితా'॥

క. క. 4-5-7

ప్రతిపక్ష—రత+అనేకవిధ— రాగ—ప్రియ+ఈ క్షణా=ప్రతియొక్క రెక్క-
యందును—ఎన్న—నానావిధ—వర్ణముల వలన— ఎంతో ప్రేమతో చూడదగిన, శిం-
ధితా=చూయారత్వము [నెమళ్ళు ఎక్కువగా నుండుట], వియోగినీ— మనః +
బాధాం=ఉద్బలము దూరముగా నుండి ఎడబాటు నొందిన ప్రీతియొక్క— మనస్సు
లకు—[ఎంతో] బాధను, అ దధాతి=కలిగించుచున్నది.

ప్రతి రెక్కలోను ఎన్నో రంగులను వెలాయ్చు, ప్రేమతో చూడబడు
చున్న, అనెమళ్ళగుంపు, ఎడబాటు నొందిన ప్రీతి మనస్సుల నెంతో బాధించు
చున్నది.

ఇక్కడ—'శింధితా'లో, మెదటనున్న 'శి' అను అక్షరాన్ని తీసివేసిన
'శింధితా' మిగులును. అప్పుడు, ప్రతిపక్ష.....ప్రియేక్షా=వవతులతో సర్వ
విధముల సంబంధించి, [తెల్లవారగనే తన దగ్గరకు] వచ్చిన, ప్రియుని యెంత
అన్యనాయకా రతిచిహ్నములను కూడ చూచిన, శింధితా = 'శింధిత' అను, ఎడ
బాటు చెందిన ఒక నాయక, మనోవ్యభతో క్రుంగి, కృశించిపోవుచున్నది — అని
రెండవ అర్థము.

ఈ 'శింధితా'లోని 'శి' అను అర్థక్షరాన్ని ద్యకం చేయగా, మిగిలిన
'శింధితా' [= 'శింధితా' అను నాయక] కు, ఈ ద్వితీయార్థము కూడ సరిపడు
చున్నది.

N. B. : 1. స్పృహనపరిక 2. వాసకసజ్జక 3. విరహోక్త్యంతిక, 4.
విప్రలబ్ధి 5. 'శింధిత' 6. కలహంతరిక 7. ప్రోషితదర్శక 8. అవిసౌకి—అను,

ఈ వినిమిదిమంది 'శృంగార నాయకలు'గా, కావ్యకావ్యములందు వర్ణింపబడి యున్నారు. ప్రస్తుత 'ఐందిత' వారిలో ఒక నాయక.

గదచిన రాత్రి ముమైక నాయకతో పర్యవిధముల పంథోగించి, ఆ రతి చిహ్నములతోనే, ప్రాతఃకాలమున తన గవస దగ్గరకు వచ్చిన నాయకుని జూచి, ఈర్ష్యతో కోపము చెందిన నాయకను 'ఐందిత' యందురు.

అజితసేనాచార్యుడు, ఈ 'అక్షరచ్యుతక' విషయమున, ప్రశ్నోత్తర మున గూడ, నైకవిధ చతుశ్చక్రిమి చిత్రాల జ్ఞానములను నృప్తింపెను. వానికి ప్రత్యుత్తరములను కూడా శ్లోకములలోనే నిబంధించిన అతని-అక్షరచ్యుతకరచిత్రము నొకపాఠి పరిశీలించండి.

శ్లో. ఈ పంజర మధ్యాస్తే? ఈ పరుషవిస్వనా?

ఈ ప్రతిష్ఠా జీవానాం? ఈ పార్శ్వోక్షరచ్యుతకః? అ.చి. 2-139

శ్లో. ఈ పంజర మధ్యాస్తే కాకః పరుషవిస్వనా?

లోకః ప్రతిష్ఠా జీవానాం శ్లోకః పార్శ్వోక్షరచ్యుతకః? అ. చి. 2-140

ప్ర. 1. పంజరమునందున్నదే? 2. కర్ణకతోరంగా శబ్దించునదివి? 3. జీవులకు అచారమైనదే? 4. అక్షరచ్యుతమైనా, చదువరగినదే? అని నాడుగు ప్రశ్న బీర్లోకంలో వేయబడగా, తర్వాతి శ్లోకంలో ప్రత్యుత్తరాలున్నవి.

సమాధానము : 1. పంజరము నవిష్టించియున్నది 'చిలుక' [= ఈ-కా] కనినంగా శబ్దించేది 'కాక' (కా-కా) 3. జీవుల లాభయదాత 'లోకము' (లో-కా) 4. ఏదో ఒక (లేక 2,3,4....) అక్షరాలు చ్యుతకాలైనా చదువరగినది 'శ్లోకము' (శ్లో-కా) సుమా!

వి. శ్లోకంలోని నాడుగు ప్రశ్నలు 'కిం' శబ్ద-పుంలింగ-ప్రథమావిభక్తి-ఏకవచన-ఈతో ప్రశ్నింపబడియున్నవి. ఈ ప్రశ్న వాచకముగు 'కా'కు ముందు, అప్రాప్తైన 'కు-కా-లో-శ్లో' అనునాలుగక్షరాలను, పై 'కా'కుముందుక్రమంగా 'రత్తం' చేసిన, 'కుకా-కాకా-లోకా-శ్లోకా' అయి, పై నాడుగు ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరము లగుట విశేషాంతరము.

మరియు, పై నాటగక్షరాలు 'చ్యుత'మగుటచే 'చ్యుత చిత్రము'గను, 'మరల
అ నాటగక్షరాలు 'చిత్రము' లగుటచే 'దత్తచిత్రాలు'గను, మొదట 'చ్యుతాలై'
తర్వాత 'దత్త'లగుటచేత 'చ్యుతదత్తాక్షర' చిత్రములు వాచచ్చునని కూడ, అశ్వాప
రేఖంగా ప్రతియమానం చేయటం, అంత సేనాదారుని ప్రత్యేకత.

శ్లో. కే మమరాలావా? కే పుష్పకాఢినా?

కే నోహ్యకే గన్ధా? కే వరేనాథిలార్థస్యకా? అ. చి. 2-141

శ్లో. కేకినో మమరాలావా, కేనరాః పుష్పకాఢినా?

కేతకేనోహ్యకే గన్ధా, కేవరే నాథిలార్థస్యకా? అ. చి. 2-142

ప్రశ్న : 1. మమరంగా శబ్దించునవి ఏవి? 2. పూలచెట్లు ఎట్లు ఉండును?
3. ఉత్తమ గంధాన్ని ధరించునదేది? 4. కేని విస్తృత? కేవుడు వర్షజ్ఞా
దగును?

వి. పూర్వం 139 వ శ్లోకంలో చెప్పబడినవన్నీ, ప్రశ్నకు ముందున్న
'ఏకాక్షర చ్యుత' కామలు కాక, ఇది — ప్రశ్నకు పరంగానున్న 'చ్యుతాక్షర
చ్యుతకం.'

పై నాగ్గంటికి ప్రత్యుత్తరాలు 1. కేకినా (=కేమళ్ళు)— తియ్యగా ద్వనించు
చుండును. 2. పూలచెట్లు కింజల్కముల (కేనరా)తో నిండియుండును. (నాగకేస
రములు) 3. మొగరిపూవు (కేతకము) ఉత్తమ గంధంతో నొప్పారు చుండును.

4. కేవుడు కేవల (విష్టయ) జ్ఞానంతోనే 'వర్షజ్ఞా' దౌతారు.

వి. 1. మమర+అలావా:—'కే?'=కేయగా శబ్దించునవి ఏవి? ఈ ప్రశ్నలో
మొదట 'కే (కినా)' అని యుండగా, 'కినా' అను రెండక్షరాల 'చ్యుతాలై' 'కే'
మిగిలి ప్రకారార్థకమైనది ధరించుట ఒక విశేషము. మరియు, దీనిలో పరమంగా
నున్న, 'కినా' అను రెండక్షరాల 'చ్యుత'మగుట విశేషాంతరము. ఇట్లే తర్వాత
కూడ తలంపవగును. 2. 'కే (నరా.) పుష్పకాఢినా?'లో 'నరా' అను రెండక్షరాల
చ్యుతి చెంది, 'కే పుష్పకాఢినా?' అయినట్లున్నది 3 కే(తకే)నోహ్యకే గంధా —
నుండి 'తకే' అను రెండక్షరాల చ్యుతిచెంది, 'కేనోహ్యకే గంధా' అయినది. 4.
'కే'(ఐ) వరేనాథిలార్థస్యకా' మాత్రము అట్లే ఉండి, సంయోగంతో అష్టాంతర

ద్యోతకమగుట విశేషము. ['వ.వి'లక భేరముతో, విరేన=విరముతో—అని సమర్థించుట దుర్లభముగా వచ్చును)

N. B. : ఈ శ్లోకంలో ప్రఖ్యాత 'కే' అను అక్షరం తర్వాత 'కినః—నరా—కతే' అను రెండక్షరాలు దత్తాలగుటచే 'ద త్తచిక్రం'గాను, మొదటి ఇవి చ్యుతాలై, తర్వాత, 'దత్త' లగుటచే 'చ్యుతవత్తక్షరాలు'గా కూడ, ప్రతీయ మానములగుట విశేషాంతరము'గా గ్రహింపవగును.

1. శ్లో. కా స్వరభేదేషు? కా రుచిహ రుణా?

కా రమయేత్ కాంతం? కా శారనిస్వనా?॥ అ చి. 2-143

2. శ్లో. కా కరీ స్వరభేదేషు, కామలా రుచిహరుణా?

కామకీ రమయేత్ కాంతం కాహలా శారనిస్వనా 2-144

3. శ్లో. కాకలా స్వరభేదేషు కామలా రుచిహరుణా?

కామహారమయేత్ కాంతం కాహలా శారనిస్వనా॥ 2-145

143. 1. సమస్త స్వరాలలో ఉత్తమమైనదేది ? 2. శరీర లేక మానసిక క్యాన్తిని నష్టపరచు రోగమేది? 3. పతి నెవతె ప్రసన్నుని తేసికొనుచు ? 4. ఉన్న తంగా, గంభీరంగా శబ్దం చేయునది ఏది?—ఇవి నాలుగు ప్రశ్నలు.

2. 144 ఈ నాలుగు ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరములు :- 1. స్వరభేదాలలో 'కాకరీ' [వాక్యమైన అవ్యక్త మహారధ్వని] అను స్వరము ఉత్తమమైనది. 2. 'కామెర' అనువ్యాధి (కామరా-రుణా), చైహిక — మానసిక రుచిని నష్టపరచుచు. 3. కామిని [కామకీ] పతిని ప్రసన్నుని తేసికొని క్రిందించుచు. 4 'కాహల' ['దాకా'-అను ఒకానొక వాద్యం] గొప్పగా శబ్దించుచు.

వి. శ్లోకంలోని 4 ప్రశ్నలకు, 'కా' తర్వాత, రెండక్షరాలు కలిపి [దత్తం చేసి] ప్రత్యుత్తరాలుగా ప్రకటింపబడినవని, గమనింపవలెను.

మరియు, 1. 'స్వరభేదేషు 'కా' '—అను ప్రశ్నకు 'కరీ' అను రెండు అక్షరాలు కలిపి, 'కాకరీ' కాగా, మొదటి ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరమైనది. 2. రుచిహ—రుణా—'కా'లోని 'కా'కు 'మలా' అను రెండక్షరాలు చేర్చగా, 'కామలా' రెండవ ప్రత్యుత్తరమైనది. 3. కాంతం 'కా' రమయేత్—లోని 'కా'కు 'మకీ'

చేర్చగా, 'కాముకీ' అయి, 3 వ ప్రత్యుత్తరమైనది, 4. తానని స్వనా లోని 'కా' లోని 'కా'కు, 'హలా' చేర్చగా, 'కాహలా' తయారై 4 వ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరమైనది.

N. B. : ఇక్కడ, మొదట 1. 'కా-గరీ' 2. 'కా-మలా' 3. 'కా-ముకీ' 4. 'కా-హలా' అనియుండగా, వానిలోని చివరి రెండక్షరాలు చ్యుతాలు చేయగా, 143వ శ్లోకంలో ప్రశ్నలైనవి. తర్వాత 144వ శ్లోకంలో 'కా' తర్వాత, ఆయా రెండక్షరాలను దత్తం చేయగా, పై నాలుగు ప్రత్యుత్తరములగుట మరొకవిశేషము. ముందుగానే, 'రెండక్షరాలు' చ్యుతమగుటవలన, ఇది 'ద్విత్వ'రహితక ప్రశ్నోత్తరమైనది.

145. ప్ర : 1. స్వరవేదాలలో ఉత్తమ స్వరం ఏదీ? 2. దైహిక—మానసిక కాంతిని పొగొట్టు రోగమేదీ? 3. మాణిమాటికి మగనితో రమించునది ఎవతే? 4. కొట్టబడినదై, పెద్దగా మోగునది ఏదీ? అని 4 ప్రశ్నలు.

ఈ శ్లోకంలోని 'కాక[లా] స్వరవేదేమ—' మొదలగు నాలుగు పాదాలలోని ప్రశ్నలలో, మూడవ అక్షరాలను 1 'లా' 2 'కా' 3 'హూ' 4 'లా' అను అక్షరాలను చ్యుతంచేసి, వాని స్థానమున, 144వ శ్లోకంలోని. మూడవ అక్షరాలగు 1 'రీ' 2 'లా' 3 'కీ' 4 'లా' అనువానిని చేర్చగా, 1 కాకరీ 2 కామలా 3 కాముకీ 4 కాహలా-అను నాలుగు పదాలు తయారై ప్రత్యుత్తరములగుట — మరొక ప్రత్యేకత.

N. B. : ఇట్లు, పైన చూపిన అక్షర పేనాచార్యుని 'ద్యుతచిత్రా' లన్నియు, 'దత్త'చిత్రాలుగా, 'ద్యుతదత్త చిత్రాలు'గా కూడ, ప్రతీయమానములై, చమత్కార చంపనమును చర్చించుచున్నవి. పై 139 వ శ్లోకంలో 'కా' అనునది ప్రశ్నార్థకం కాగా, 141వ శ్లోకంలో 'కిం' శబ్ద-పుంలింగ-ప్రథమావిభక్తి— బహువచనము 'తే' అనునదియు, అట్లే, 143, 144 శ్లోకాలలో 'కిం' శబ్ద- స్త్రీలింగ-ప్ర. వి. ఏకవచన మగు 'కా'ను ప్రశ్నవాచకంగా నిబంధించడం కూడ, ప్రత్యేక — గమనార్హము 139వ శ్లోకంలో ఒక అక్షరం కాగా, 142, 144 శ్లోకాలలో రెండక్షరాలు; 145 వ శ్లోకంలో మరల ఒక అక్షరం 'ద్యుతం-దత్తం - ద్యుతదత్తం' అగుట మరొక ప్రత్యేకతను ప్రకటించుకొన్నది

శ్లో. కాముకః శ్రయతే నిత్యం కాముకిం సురతప్రియామ్
కాన్తవనే.—వదే దాసిం చతురక్షం విచుతిమ్.

కాననే [-కాన్త-అననే] = అంగమైన ముఖముగలదా! కామి యగు పురుషుడు [కాముకః] సంభోగ ప్రియుండు కామిని, పదా ఆశ్రయించుచున్నాడు—కాగా, నీవిప్పుడు, దీని మూడుపాదాలలోని, నాడుగు అక్షరాలను తొలగించి, [కాగ్రత్తగా] ప్రత్యుత్తరింపుము.

వి. 1. శోక పాదక్రయంలోని రెండవ అక్షరాలను తొలగించిరి. అనగా.—1. కా[ము]కః 2. సు[ర]కప్రిమాం 3 కా[ము]కిం 4. కా[న్త]ననే-లలోని నాడుగు అక్షరాలను తొలగించగా, 'కాకః,-సుకప్రిమాం- కాకిం - కాననే', నిత్యం, క్రయతే=కాకి - సంతానోత్పత్తివి గోరు - అను కాకిని—అడవిలో—ఎల్లప్పుడు, అనుభవించుచున్నది — అను అర్థము కూడ చక్కగా సరిపడుచున్నది.

2. దీనిలో ఏకోత్తరమగు, అనగా ఒకటి తర్వాత - రెండవదగు అక్షరం చ్యుతమైనది. అంతేకాక, 4వ పాదంలో, 'కాననే - చర-రతిం' అనునది కూడ, అక్షరచ్యుతివలన ఊహ గమ్యమగుచున్నది. కాననే! కుత్సితమైన మొగము గలదానా! రతిం-చర=హాయిగా సంభోగము నాచరించి సుఖపడుము -అను విశేషార్థములు కూడ ప్రతీయమానములగుచున్నవి.

N B. - జైనాచార్యుడగు అశుకపేనుని 'అంశార చిన్తామతే' గ్రంథంలో ఇట్టి విశేషాంతరము లెన్నియో కలవు అవి శ్రమైక సాధ్యములు, - బోధ్యములును. అందుచే, వానిలో కొన్నింటిని మాత్రమే, కఠినము — పాఠకులైనను అనం ము కల్పించుటకై, ఉదాహరించి, అవికలేఖన ప్రసంగము చేసినందుకు వ్యర్థమైతి.

శో పాశూర కుమార జనకాఖ్య ఉమావిలాసః

శంఖప్రథ శృ విధనేక గవీశయానః॥

గంగాం చ పన్నగధరం చ వినాకవక్త్రః

అ ద్యాక్షరేణ సహితో రహితోఽభివా త్యామ్॥

కుమార జనకాఖ్యః = కుమారస్వామికి శంఖంగా చెప్పబడినట్టియు, ఉమావిలాసః = పార్వతితో విలసిల్లువాడును, శంఖ-ప్రథః చ=శంఖమువలె-తెల్లనైన శాంతిగలవాడును, విధనేక-గవీశ-యానః= యముడు, వంశీశృరునిపై పయవించు

వాడును. గంగా-చ, = గంగాదేవిని, ఎన్నగ-ధరం భ=పాములను [కూడ] —
 ధరించువాడును. పినాక-నక్షత్ర=‘పినాక’ మను పేరుగల ధనుస్సునందు-అనక్షికల
 వాడును, అర్య + అక్షరేణ - సహితః = [పై విశేషములన్నిటి యొక్క]
 మొదటి అక్షరము(ల)తో-పూడినవాడునగు, శంకరుని (కర్త)త్వం-పాపూత్ =
 నిన్ను-రిక్షించుగాక.

అథివా=అట్లు కాకపోయినచో, అర్య+ అక్షరేణ-రహితః = (పై విశేష
 ము లన్నిటియొక్క) మొదటి-అక్షరము(ల)ను - చ్యుతం (రహితం) చేయగా,
 మిగిలిన, (ఋ)హర జనకాఖ్యః=మృగమునికి తండ్రిగా చెప్పబడినట్టియు, (ఉ)హ-
 విరాసః=లక్ష్మితో-విలసిల్లువాడును, (శం)ల-ప్రభః=ఆకాశమువలె-నల్లని శాంతి
 గలవాడును, (ని)ధనేశ-=[ధన+ఈశ]- (గ)వీశ [=వి+ఈశ]-యనః=నర్వ
 ధరావీపతి యగు కుడేరునితో, పక్షిల తధిపతి యగు గరుత్మాంతునితో కలిసి వెళ్ళు
 వాడును. [గం]-అంశ=బూమిని, (పత్)నగ-ధరం-చ=గోవర్ధన పర్వతము నెత్తి-
 ధరించినవాడును, [పి]నాక-నక్షత్రః = ఆకాశము నంశరి పై కుంతపురమునందు —
 అనక్షికలవాడును-అగు విష్ణువు-నిన్ను-రిక్షించుగాక!

N. B. : శ్లోకంలోని నర్వవిశేషముల యొక్క అది (మొదటి)-అక్షరా
 లను ‘చ్యుతం’ చేయుటవలన “అక్షరచ్ఛేదక”మైనది. ఇట్లు, ‘చ్యుత చిత్ర’ సాహ
 య్యంతో ‘హర-హరుల’ [శివ- కేశవుల] రక్షణ, ఒకేసారి వర్ణింపబడటం
 విశేషా స్తరం. దీనిలోని ఐతిహ్యములను గూడ అవగాహన చేసికొనవలెను.

కో. యస్యా దాసీత్ కుమారః, కువలయ దలవత్-లీలయో వాహగన్ధం
 వామా యస్యాంగనంగా, పిహిత జనచయో, యో గవీశధ్వజోఽపి
 లంకే చాద్యేక నాచో, హిమకర రుదిభృత్, ద్వావిశేషాశయోఽసౌ
 వర్ణస్యార్ద్యన్య రోపాత్ - అపహరతు హరిః [రః] పాతకం
 పః స్మరారిః॥

N. B. : పై శ్లోకంలోని విశేషముల, అదివర్ణ సాహిత్య-రాహిత్యాలతో
 శివ-కేశవులు మీ పాపమును హరింతురు గాక! - అను కోరిక, లేక ఆశీర్వాదము
 ముఖ్యాంశమని గమనింపవలెను.

అద్యస్య-వర్తస్య-లోపాత్ = మొదటి - అక్షరము యొక్క - చ్యుతివలన
వచ్చిన అర్థము - యస్మాత్-[కు]మారః-అసీత్ = ఎవని (విష్టువు) వలన - మన్మ
థుడు-పుట్టెనో, అనగా-మన్మథునికి తండ్రియై, [యః = ఎవడు], [గం] గం=
కువలయవల[ళ]వత్-లీలయా-శివాహ = భూమిని - కలువ-లేక పచ్చ - పత్రము
వలె-విలాసముగ-వహించెనో, [వా] మా-యస్య - అంగనంగా = లక్ష్మి - ఎవని
యొక్క-వక్షస్థలము నంటి యుండునో. (ఏ)హిత జనచయః = జనసమూహము
నకు మేలు (హిత-) చేపూర్పువాడో, యః-[గ]వీశ - (= వి+ఈశ) ద్వయః +
అపి = ఎవడు గరుడధ్వజుడు-అయినను, (లం)తేక (= క+ఈశ)+అది + వీశ
నాథః = బ్రహ్మకు (క), శివునకు (ఈశ)-ముఖ్య ప్రభువో, (హ) మకర - రుచి
భృత్ = మకరకుండలం- కాయగలవాడో, (హి) వి-శేష + ఆశయః = గరుత్మం
తుడు-[వి], అదిశేషుడు (శేష)శయ్యగా గలవాడో, స్వర + అరిః = (దీవిలో)వి
'స్వ'ను చ్యుతంచేసి, 'మ'ను దత్తం చేయగా వచ్చిన, 'మూరిః' = 'మూర' అనే
రాక్షసుని సంహరించిన, అహి-హరిః-వః-పాతకం - అపహరతు = ఇట్టి విష్టువు -
మీ యొక్క-పాపమును-అపహరించును- (పోగొట్టు)గాక !

ఇక, అది వర్ణచ్యుతి లేనపుడు వచ్చు రెండవ అర్థము:—

యస్మాత్-కుమారః-అ సీత్ = ఎవనివలన - కుమారస్యాని - పుట్టెనో.
(యః) గంగా-కువలయవలవత్-లీలయా-శివాహ = (ఎవడు) గంగాదేవిని —
కలువలేకువలె-విలాసముగా-ధరించెనో, వాహ-యస్య-అక్లన్తా = (అందగతై
యసు) దుర్గ-ఎవని-శరీరార్థభాగము-నాశ్రయించినవో, అనగా - ఎడమ భాగమున
పార్వతిని ధరించినవాడును, ఏహిత-జనచయః = (ప్రళయ కాలమున) ప్రజలనంద
రిని నాశనము చేయువాడును (లయకారుడును), యః-గవీశ-వ్యయః + అపి =
ఎవడు-నందీశ్వరుడు-జెండాపై గుర్తుగలవాడు-అయినప్పటికి, లంకా+ ఈశ +
అది+వీశనాథః=రావణాదులకు-ముఖ్యప్రభువో, లేక, రావణాదులను జంపిన —
రామునకు ముఖ్యప్రభువో (రామేశ్వరువో), హిమకర-రుచిభృత్ = చంద్ర- శాన్తి
కలవాడును, హివిశేష-ఆశయః=హిమలో నొక విశేషభాగముగు కైలాసము —
నిలయముగా గలవాడును, —అగు, స్వర+అరిః-హరిః = మన్మథునికి- శత్రువైన
ఈశ్వరుడు, వః-పాతకం అపహరతు.

N.B. : ఈ శ్లోకము నందలి విశేషణము లన్నిటిలోను ('స్వరారిః'తప్ప)

అక్షరచ్యుతి, నిది 'అక్షరచ్యుతి'కి ఉదాహరణము. 'స్వరావి'లో మాత్రం 'స్వ' అక్షరాన్ని చ్యుతంచేసి, 'ము' అను అక్షరాన్ని. దాని స్థానంలో 'దత్తం' చేయుటవలన, నిది 'చ్యుత = చక్రాక్షరము'నకు ఉదాహరణమైనది. దీనిలో 'చ్యుతచిత్ర, చ్యుతచక్రాక్షర చిత్రము'ల సాయంతో ఈ, కేళపుల రక్షణ వర్ణింప బడినది.

శ్లో. త్రైలోక్యే నోప మైతస్యాః సఖే కి మతి భాషసే ?

అనంతరా పాఠవాది ర్వా న త్యక్తి యేతి మే మతిః । సురథాం.

N. B. . కాముకుకొకడు తన ప్రయురాలికి ఇలలో, కలలో కూడ సాటి వాడులేరని, పొగడుకొనుచుండ, మిత్రుడు వానితో నిట్లనెను.

సఖే = మిత్రమా! త్రైలోక్యే—ఏకస్యాః—ఉపమా—న—ఇతి— కిం—భాషసే = ముట్లొకమలుందును—ఈనీ ప్రయురాలికి—పోల్చగినది—లేదు—అని—నీల గొప్పలు చెప్పుకొని దప్పులు వాయించుకొనుచున్నావు? ఏలయనగా—సా = అ-నీ- ప్రయురాలి, అనంతరా-అనాదిః—నా = అనంతరమునైన కావచ్చును, లేక అనాదిమైనది కావచ్చును—అనగా ఈ రెండింటిలో నేవో మొకటి కావచ్చును. కనుక, ఇక, త్యక్తిమా-న—ఇతి—మే—మతిః = మూడవది మాత్రం=లేదు—అని-నా బుద్ధి దృఢ నిశ్చయంతో నున్నది.

N. B. - 1. శ్లోకంలోని 'అనన్తరా — అనాది' సావిప్రాయాలు, అంతర్భూతాలు గలవి, సమూహాలు, దాగుగా అలోచిస్తేనేగాని, అర్థంకావు.

2. మిత్రమా. నీవు చెప్పిన 'ఉపమా' పదంలోనే, రెండు పోలికలున్నాయి మహా! ఎట్లన—అ 'ఉపమా'పదం 'అనంతరా' (= న+అంతరా = మత్య (అన్తరా) వర్ణముగు 'ప'లేనిదైనదో (ఉ(ప)మా) = 'ఉమా'గా మిగులుచున్నది గదా. అందుచే, అ—ఉమా(= పార్వతి) నీ ప్రేయసికి సాటిమైనది కావచ్చును. లేకున్నచో, అ 'ఉపమా' పదాన్ని 'అనాదిః' = న+అదిః = మొదటివర్ణాలు రెండు ('ఉప')చ్యుతం చేసినచో, 'మా'(= లక్ష్మి) మిగులుతుంది. లేక 'ఉమా' పదం నుండి, అనాదిః = అదివర్ణముగు 'ఉ'ను తీసివేస్తే, 'మా' మిగులుతుంది. అప్పుడు అ 'మా' = లక్ష్మి' నీ ప్రయురాలితో సామ్యం సంపాదించవచ్చు, కనుక, నీ ప్రయురాలి (ఉ(ప)మా) 'ఉమ'తోగాని, (ఉప)'మా'తోగాని సాధర్మ్యం పొందగలదు

కనుక, 'త్రైలోక్యే నోపమైతస్యాః....' అని పొగడు కోవడం మంచిది కావని చిహ్నార్థంగా, అంతర్గత రసోపయోగేషి, హెచ్చరించినాడు.

అసలు, ఈ 'ఉపమా' అనే పేరు, ఎవరు, ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎలా, ఏమవుకొని పేరు పెట్టినారోగాని, దానిలో 'పెన్నిది' (పెను+నిది, దానిని గురించిన పెన్ = పెన్ను (కలము)లో, నిది, తప్పకుండా ఉన్నది. 'పేరులోనేను పెన్నిది ఉన్నది' అని కొంచెం సంక మాత్యులు, స=చేహూలు నంచేహూలు వెలియచ్చుతారు గాని ... 'సంక మాత్యా వినశ్యతి' అనుమాది నిశ్చయము. దాని ముందు, 3-5 ప్లాం హోటర్-ఉప్పా' (ఉప్[ప్పు]-మా) బిలాహార్, దిగమమపు. ఆ 'మా' పైకృతము [తెలుగు], అన్యాయమునై, మిక్కిలి, మా దాగు మొ. ప్రళంసార్థ మును, తమిళ, కర్ణాటాది భాషలలో తల్లిని, సంస్కృతంలో 'లక్ష్మి'ని కూడ తెచ్చుతోంది అంతియేకాక, దానితో 'మా' [తో] సమానమైనది. లేదు, కాదు, వలదు (మా) అంటూ ఈ విషేధాన్ని గీర్వాణంగా కూడ చెప్పుకోంది. అలం విస్తరణ. ఈ క్రింది పద్యాన్ని కూడ ఒక్కసారి పరిశీలించండి.

క్లో. విదుషాం ప్రమదాయ సోపసర్గా
గరుగాంకస్య ముదే గతోపసర్గా
అపకారవరీ ప్రియాను కంటోః
'ఉపమా' సా ప్రతిధా త్యనేకరూపా ।

'ఉపమా' = పోలిక, సాదృశ్యము, (Semele) అది ఒక అలంకారమే కాదు. వేదోపనిషత్పాత్ర కాలంనుండి 'అది అలక్కారం'గా అభిజ్ఞాతమై యున్నది. అది మొక ముఖ్య కైలాసి (నట్టువరాణ) యై. సాంస్కృతిక, వాద్య సాహిత్య రంగాలలో చిత్రవిచిత్ర ఊమికలను వూచిస్తూ, వర్తిస్తూ, తద్విధానం చేతన్యులను తక్కుగా, చిక్కుగా, రక్షింపజేస్తోంది.

అది 'ఉప' అను ఉపసర్గతో కూడినదై 'ఉప'+మా) పండితుల యొక్క పంత(జ్ఞానము)ను పరీక్షించి, ప్రమోదాన్ని కల్గిస్తుంది. ఆ 'ఉప' ఉపసర్గను 'చ్యుతం' చేస్తే, 'మా' (=లక్ష్మి)గా మిగిలి, గరుడవాహనుడగు విష్ణువుకు సంతోషాన్ని కల్గిస్తుంది. ఇక 'అపకారం' చేస్తే, అనగా 'ఉపమా'లో మధ్యలోనున్న 'ప' కారాన్ని 'చ్యుతం' చేస్తే, 'ఉ [వ] మా' = 'ఉమా' (పార్వతి)గా మిగిలి, శివరంజనం చేస్తుంది, ఇలా, ఈ 'ఉపమా' అనేక విధాలుగా ప్రతిభాపిస్తుందినుమా!

N. B. : 'ఉప' అను ఉపసర్గను 'దత్తం' చేయుట వలన, ఇది 'దత్తప్ర'మునకు, ఈ 'ఉప'ను మధ్యలోనున్న 'ప'ను చ్యుతం చేయుటవలన, 'చ్యుతప్ర'మునకు కూడ ఉదాహరణ మగుచున్నది కనుకనే రాజకేళియదు.

అలంకార శిరోరత్నం సర్వస్వం కావ్యసమ్మదామ్

ఉపమా కవివంశస్య మాత్రై పేరి మతి ర్మమ॥

అలంకార చూడమచి, కావ్యసంపత్ సర్వస్వమునైన, 'ఉపమాలంకారము, కవికుల జననియని నా దృఢ విశ్వాసము అని రాజకేళిరకవి విశ్వమింట, చెప్పెను.

పదచ్యుతకము - గర్భకవిత్వ

N. B. / ఒకే అక్షరమునుగాక, అద్యంతములందున్న అనేక - అక్షరము లను (పదములను), గూడ, 'చ్యుతం' చేయవచ్చును. ఈచ్యుతివలన, చందస్సు, వృత్తం కూడ నూరి, అద్ధాంతరములతో 'గర్భకవిత్వము'నకు కూడ దారి చూపి వచ్చును. వస్తుకః అ 'గర్భ కవిత్వము' చిత్రి కావ్యమున 'గీతగాని గూడు' వంటిది.

ఈ క్రింది శ్లోకమును పరిశీలించండి.

శ్లో. సతనాకి మౌళి మణి మందరీవిధా-

భరణానురాంఘ్రి సరసీరుహానవా

తవ శర్యజే భవతు చారతీ భృశం

దృఢజాడ్య అందన దినేశభారతిః॥

దేవేశ్వర-కవికల్పలత

సత-నాకి-మౌళి-మణిమందరీ-విధా-భర-ణానుర+అంఘ్రి-సరసీరుహ+ అవశః=సమన్వరించు-దేవతల-శిరస్సు లందరి-రత్నసమూహ- కాంతియొక్క- అధిక్యంతో-ప్రకాశించుచున్న-పాద పద్యములయొక్క ఉనికిగలదియు, దృఢ - జాడ్య-అందన-దిన+ఈశ-భా-రతిః= అధిక-మూలత్వమును - చేదించుటలో- మూర్ఖసమాన-కాంతి-సమూహము గల్గినట్లదియు, అగు, చారతీ = సరస్వతీచేవి, తవ-భృశం-శర్యజే-భవతుః నీకు-మిక్కిలి-సుఖమును-కల్పించుగాక!

ఈ శ్లోకమున 'స-జ-స-జ-గ' అనుగణము లుండుట వలన, వస్తుకః 'మంజుభాషితే' వృత్తమగుచున్నది. 'సజసాజగౌ భవతి మజ్జభాషితే' (వ్య.3-74). ఇప్పుడిది వృత్తంయొక్క 1. అదీయందును, 2. అంతమందును, 3. అన్యంతము లందును—ఉన్న రెండేసి, రెండేసి అక్షరాలను చ్యుతంచేయుటవలన, ఇతరవృత్తము లగుటకు నీచున్నది. అనగా, ఈ 'మంజుభాషితే' వృత్తగర్భమున, మునికొన్ని వృత్తములు గర్భితములై ఉన్నవనుట నిట్కువము. ఎట్లనగా—

ఈ శ్లోక—ప్రతిపాదం యొక్క రెండు అవ్యక్షరాలను తొలగించిన,
1. 'ర-స-ర-లగ'ములతో 'రచోర్ధతా' వృత్తమగును. "రాన్నరావిహ రచోర్ధతా లగా" (వృ 3-8).

శ్లో. నకిమోమణి మండలీవిధా—
భాసురాంఘ్రి సరసీరుహాననా,
శర్యజే భవతు భారతీ భృశం
శాడ్యఖండన దినేశదా తతిః ।

2. అక్షే, శ్లోక—ప్రతిపాదం యొక్క, చివరనున్న రెండక్షరాలను తొలగించిన,
'స-జ-స-లగము'లతో 'నందినీ' వృత్తమగును. ఉదా :

శ్లో॥ నకనకిమోమణి మజ్జలీ —
భరభాసురాంఘ్రి సరసీరుహా,
తన శర్యజేభవతు భారతీ
ద్విరశాడ్యఖండన దినేశదా ।

3. ఇక, శ్లోకంయొక్క, అదీ-అంతములందున్న రెండు, రెండు అక్షరాలను 'చ్యుతం' చేసిన 'ర-స-ర' గణాలు గల, ఈ క్రింది 'భద్రితా' వృత్తమగు చున్నది.

శ్లో. నకిమోమణి మండలీ-భాసురాంఘ్రిసరసీరుహా,
శర్యజే భవతు భారతీ-శాడ్యఖండన దినేశదా॥

ఇట్లు, శ్లోకం యొక్క 'అది-అస్త-అవ్యస్తము' లంచరి రెండేసి అక్షరాలను క్రమంగా విడిచి, చ్యుతం చేయగా, వేర్వేరు వృత్తములుగా మారినను, ఇవి ఏవియు, అన్యార్థప్రసీధిని అడగించుటలేదు. అందుచే, ఇవి కూడ 'అక్షరవిచిత్రము' ధేదములే కాక, 'గర్భ కవిత్వము' కలవి కూడ అగుచున్నవని గమనింపవలెను.

N. B. కీ. శే. రాఘవి వారసామిశర్మగారు, ముకొందరు పండితులు 'సంస్కృతంలో గర్భకవిత్వం లేదు' అన్నారు, కాని, ఈ దేవేళ్ళు శ్లోకములు, దిట్టి, దీని తర్వాత ఉదాహరించబడనున్న, హేతుచంద్రాదుల శ్లోకముల ననుసరించి కూడ, సంస్కృతమున 'గర్భకవిత్వ ఉన్నది'-అని తెలిసికొనగలము. ముకొన్ని ఉదాహరణములు .—

1. అచార్య హేతుచంద్రుని 'కావ్యానుశాసన'- నవమ (9) ప్రకరణమున చూపిన, క్రింది, 'వర్ణవ్యుత్ క' దాహరణము కూడ 'గర్భ కవిత్వాస్తత్వ — విచర్యనము.

చ. శ్రీకన్యకాః ప్రజారచిత మౌళిరోమణిమౌక్తికై స్తదా
శిరుచిరోర్వృద్ధ్యుత్పత్తులలాటతతే తిలకక్రియా చ సా
స్మృతవికటాట్టహాసలలితం వచనం స్మృతపేళలం చయత్
అభినవ మీశ్వరో వహతి వేష మహోతుహినాద్రిజార్జయుక్

'స-జ-భ-జ-జ-జ-ర' గణాలుగల. ఈ సర్వచ్ఛంద శ్లోకమున, 'గౌరీవర్ణన' చేయబడినది. ఇప్పుడి శ్లోకంయొక్క ప్రతిపాదంలోని అవ్యక్షరాలు రెండింటిని. అంత్యమందున్న ఏడు (7) అక్షరాలను 'చ్యుతం' చేసినచో, 'స-జ-స-స' గణాలతో, నది 'ప్రమితాక్షరా' వృత్తమై, ఈశ్వరుని వర్ణించును. 'ప్రమితాక్షరా సజస్రై రుదితా' [వృ. 3-60] ఎట్లన—

నృకాః ప్రజారచిత మౌళిరో-
శిరుచిరోర్వృద్ధ్యుత్పత్తులలాటతతే
వికటాట్టహాసలలితం వచనం
వప మీశ్వరో వహతి వేష మహో॥

అక్షే, శ్లోకంలో మొదటనున్న ఏడు [7] అక్షరాలను, చివరనున్న రెండు అక్షరాలను, మ్యథం చేసిన, 'న-భ-భ-ర' గదాలతో 'ద్రుతవిలంబిత' మను వృత్తమై 'గారీ వర్ణన' చేయగలదు. "ద్రుత విలంబిత మాహ నదౌ ధౌ" [వృ. 3-49]

రచితమాః శిరోమణి మౌక్తికైః

ప్యథులలాటకచే తిలకక్రిమిః

సలలితం వదనం స్మితపేకలం

వహతి వేష మహో రుహినాద్రితాః

N. B. : పై 'నతనాకి .....' శ్లోకంలో గర్వితాలైన, అనేక ధిన్న శ్లోకాల అర్థాలను అవగాహనం చేసుకొన్న పాఠక ప్రభువులను, మరల ఈ శ్లోకాల యొక్క నానార్థాలతో పేజీలను నింపి, దిషడాకషణంచేసి, నొప్పించుట కిష్టపడక, అర్థవివరణను విడదీసేందులకు క్షప్తవ్యులము. వస్తుతః, ఇక్కడ, నానార్థ వివరణ కంటే, 1. 'అక్షరహ్యతి'చే నానావిధచ్ఛందస్సు లేర్పడుట, 2. శ్లోకము గర్వకవికా ఘోరమగుట-అనునవియే ముఖ్యవిషయములని, వానిని గమనించుటమే పరమార్థ మని, వేరుగా చెప్పవలసిన పనిలేదు.

మరియు, 'సంస్కృతమున చంపకమాలావృత్తములేదు' అను - కొంచెం నాదమును కూడ, ఈ శ్లోకము పితాస్తము చేసినది.

శ్లోకప్రమార్దంలోని ఏకాంతరితాక్షరాలను, వేర్వేరుగా, చూచిచేసి, మరల వానిని కలిపి, తృతీయ-చతుర్థి పాదాలతో క్రమంగా, ఉత్తరార్థమును సృష్టించిన, ఈశ్వరకతకర్త-అవతార కవియొక్క కవికానైపుణ్యమును ఊత నాణ్యంగా పరికింపుడు.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 .

శ్లో. ఘ డీ సా ర జ్ఞ తా భ వ్య ః య మా పా మ గ ష మః

1 3 5 7 9 11 13 15 2 4 6 8 10 12 14 16

మ పా జ్ఞ భ ః మా మ ష డీ ర తా వ్య య సా గ మః అ.ఈ. 91

ఈ శ్లోకం మొదటి పదంలోని ఏకాంతరితాక్షరాలను, అనగా - ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని దాటవేయగా వచ్చిన అక్షరాలతో, అనగా 'బేష' అక్షరాలతో మూడవ

పాదం, సరి అక్షరాలతో నాల్గవ పాదం ప్రథవిస్తుందని భావం అనగా, శ్లోకపూర్వార్థంలో ఉత్తరార్థం ఏకాంతమై గర్భితమై యున్నదన్నమాట!

ఈశ్వర శతకం-లో అవతారకవి కల్పించిన 'గాథాగర్భ' శ్లోకమును కూడ పరిశీలించండి

శ్లో. అక్షయ్యం ష్టితపాదం నృపవహతభయం సత్పుత్రం దీరచిత్తం

తుంగం శ్రీ సారరక్షా సురహతి రథసం త్వాంసగంగం శ్రీతం చా।

చర్యారక్షణ లోకక్షమ మయ మహాసంక్రమం వైరైర నజ్జం

స్థాణోన్మాదద్ధ సర్వాహవగరిమగుణం కేతు నే హ స్తువన్తి అ ఈ 93

హేస్థాణో! = ఓ దుదా! ఇహ-త్వాం-కే-న-పు-వ-న్తి = ఈ ప్రపంచంలో వీమ్మ-ఎవరు-స్తోత్రం చేయరు? అందరు స్తుతింతురని భావము. ఎందు చేతననగా- అక్షయ్యం = క్షయ (నాశ) రహితుడవై నట్టియు, ష్టితపాదం = నశించిన సంసారిం (పాదా) కలిగినట్టియు, నృ-బుధ-హతభయం = నరులకు, దేవతలకు-భయమును పోగొట్టిన, సత్-పుత్రం = సత్పుత్రులకు-ఘక్తిముక్తి పరిప్రదాతయు, దీర-చిత్తం = భక్తులనును గ్రహించు స్థిర-హృదయముగల, తుంగం = అత్యున్నతుడై నట్టియు, శ్రీ సారరక్షా సురహతి రథసం = సంపద్యంతో నగర్వంగా నున్న రాక్షసులను అనురులను సంహరించుటకు త్వరపడుచున్నట్టియు, చర్యారక్షణ = అనేక ఆచారములతో (సర్వదర్శనములు తలకొక ఆచరణను దెబ్బబువలన) శ్రీతం = పేరించబడినట్టియు, సగజం = గంగను దరించినట్టియు, లోకక్షమం = వస్త్రలోకములందును సర్వసహృదవై న, ఆ-రియ, మహా-సంక్రమం = అవి నశ్వరమగునట్లు-దాగుగా చొచ్చుకొని పోవునట్టియు, వైరైర-నజ్జం = స్వయంగానే-సన్నద్ధుడగునట్టి, స్వ+అబద్ధ-సర్వ+అహవి-గరిమగుణం = స్వయంగానే-సన్నద్ధుడగునట్టి-ప్రేక్షగుణములుగల్గిన,-విన్ను, ఈ లోకమునందెవ్వరు స్తుతింపరు? అని పూర్వ భాగంతో అన్వయము.

ఇది 'గాథా' గర్భమగుటచే, దానిలో విమిదియున్నగాథ- అయ్యండెద బుహుభయం రత్తంగం సారసురహసా సజ్జమ్। రిం చరితమయ మనమం రజ్జంబో వనహగమణ తుహా। ఈ గాథ (ఒక చందోభేదము)కు సంస్కృతీకరణ మెట్టిదనిన- 'అర్చనతే బుధభయం రత్తంగం సారకుధరసాసజ్జమ్। తేవ చరితమయ మనమం రాజ్యం నోవృషదగమనతమ్॥

విశ్వస్య హేతు రిమరై రృహా గీయపే త్వం
విశ్వంధరే విశేషే త్రి గుణాత్మ మూర్తే

చిదోష్వమతోఽపి పఠమాం వ్రథమాం వదన్తి,

త్యాం యోగినః స్తుతిపరాః ప్రణీహనబుద్ధ్యాః॥

ఈ 'వన న్తరికా' వృత్తము దుర్గాదేవీ స్తుతిపరమైనది. "ఉక్తా వన న్తరికా 'తదజాః గోగః' (వృ 3-79) "త-ఢ-జ-జ గణాలు+రెండు గురువులున్నచో "వన న్తరికా" వృత్తమగును ఈ వృత్తమును కాళ్యపముని "సింహాన్నత"గా భావించెను.

విశ్వస్య హేతు ర్భహంగీయదే త్వం విశ్వంభరే శ్చేత్రిగుణాత్మమూర్తే

చిదోష్వమతోఽపి వ్రథమాం వదన్తి త్యాం యోగినస్తు ప్రణీహనబుద్ధ్యాః॥

N. B. పై "వన న్తరికా" వృత్తములోని 6, 7, 8 అనుమూడు అక్షరాలు గల పదాంశు "చ్యుతం" చేసిన, మిగిలిన "తిత. జ. గణాలు+రెండుగురువులతో క్రిందచూపిన "ఇంద్రవజ్రా" వృత్తమగును. "స్యా" "దింద్రవజ్రా"యదీతే "జగోగః" (వృ 3- 8) పై శ్లోకము 'ఇంద్రవజ్రా' గర్భితమగు "వన న్తరికా" వృత్తము. దీని ప్రతి పాదము నుండి మూడక్షరాల ఏడాలు "చ్యుతాంగుల"చే 'ఇంద్రవజ్రా" వృత్తముగామారి, "శివస్తత వి తెచ్చుచున్నదని తెలియవలెను.

అక్షర-వ్యజ్ఞాన చ్యుతకమ్

శ్లో. విషం భుంక్ష్వ నహమాత్మైః విశ ము పయాన్యసి।

నాభ్యాం కేనాపి రాజేంద్రా కృష్ణాజిన మకంబకమ్॥ చా చ.

రాజా! మంత్రులతోపాటు విషమును త్రాగుము, నాశమును పొందగలవు ... ఇత్యాది అర్థం సరిపోతుందా? ... కమక,

రాజేంద్రా రాజ శ్రేష్ఠా, విషం=పోయిన(విగత) 'ష' కారము గల్గినట్టియు, నాభ్యాం=రెండు "న" కారములతోను; కేన+అపి=(ఇంకను) ఒక "క" కారము తోను; విశ=శేకుండునట్లుగా చేసిన, 'కృష్ణాజినం=రాజ్యమును (?) అకంబకం= విష్కంబకముగ, ఎదురుతేకుండ, అహత్వైః-నహ=మంత్రులతోపాటు, భుంక్ష్వ= అనుభవింపుము విశాశం-ఉపయాన్యసి= నర్వనాశనము నొందగలవు. కాదు. వి (గత)- నాశం=పోయిన నాశమును, అనగా, నాశనం నష్టమైపోగా మిగిలిన జయమును పొందగలవు. శేక-విశా="వి"శేషంగా శం=సుఖమును ఉపయాన్యసి= పొందగలవు.

N B. కృష్ణాజినం=రాజ్యం?-ఎల్లగునది ప్రాణి? ఆ 'కృష్ణాజినం' పదాన్ని విగతీన, దానిలో = క-ఋ-ష-జ్-అ-జ్-ఇ-న్-అ-మ్ అను పదీ వర్ణములు గలవు పైన చెప్పినట్లు, ఆ పదీనుండి "ష-జ్-న్-క" అను నాలుగు హల్లులను తీసివేసిన. 'ఋ-అ-జ్-ఇ-అ-మ్' అను అరక్షరాలు మిగిలిన, నానికి సూక్తులు

చేసి కలిపిన 'రాజ్యం' అగును అర్హిరాజ్యమును అర్హురేకుండ అనుభవింపుము-
అని రావుని నాశరదించుట ప్రస్తుతాంశము

వి. శ్లోకులో పస్తుత: "కృష్-న" ఉండవలసి యుండగా, "ష"కార
సంబంధము చేత "న" - ఇ గా మారి, కృష్-ఇ = కృష్ణగా మారినట్లు గమనించ
వలెను.

పూర్వోదాహరణములలో 1, 2 వ్యంజనములు మాత్రమే చ్యుతములు కాగా,
దీనిలో నాలుగు వ్యంజనములు చ్యుతములు అయినవి. కాగా, వచ్చిన అర్థముకూడ,
అశ్వర్య-అనందకారి యగుచున్నది

కవి కర్ణపూరుని "అలంకార కౌస్తుభమ్" లోని
"సింహాపలోక శ్లోకాంతర గర్భశ్లోకమ్"

శ్లో తేజ: కించన (2 త త్తదస్య) సకకు (1 వ్యాంబుదాన భజ)
స్పిగ్ధలోచన (4 లోభదంచ) కురతా (3 రిలావిలాసావలి) ।
అస్త్యస్తయ (6 తా రసస్య) సరణిం (5 శ్రీరాదిరాప్రొధిమ)
(ప్రేమాద్యై) రుచి (8 రచ్చిపిన్మ) సవతిం (7 క్రిదాందధద్ధామసు) ॥ 7-74.

పై శ్లోకంలోని 1, 2, 3.... మొ అంతెంతో బ్రాకెట్లలో నున్న వదాలను,
క్రమంగా కలిపి, వ్రాసిన్నచో, ఈ శ్లోకంలో గర్భితమైన మరొక క్రింది శ్లోకం
విహరణం కాగలదు

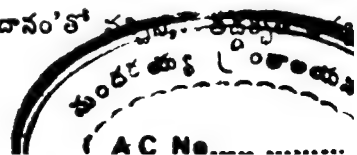
పల్లవ- శ్లో వ్యాంబుదానం భజ త త్తదస్య
రిలావిలాసావలి లోభ దంచ ।
శ్రీరాదిరా ప్రొధిమతాం రసస్య
క్రిదాం దధ ద్ధామ సురచ్చి పిన్మ । 7-75

ద్వవి ప్రస్తావన ప్రతిష్ఠాపనాచార్య అనందవర్తనుడు "అక్షర- పదచ్యుతి"లో
"దేవీకతకం" లో సృష్టించిన సుదుష్కర శ్లోకము.

శ్లో. త్వం సా జ్ఞాసు జగన్మాత: సృష్టం జాతా సువర్త్యసు ।
ప్రజ్ఞా ముఖ్యో నముచ్చాసి తత్ పృథుత్వం ప్రదర్శయ: ॥ 97

ధ్వన్యాచార్యుడి శ్లోకంనుండి దాన్ని పల్లాలను, వదాలను, మొదట 'చ్యుతం'
చేసి, మరల దానిని మరొకక్రమంలో 'ద త్తం' చేసి, అన్యార్థ కల్పనతో, ప్రత్యే
కంగా 'త్యా' చుచోదేదమును అవిర్భవింపజేసి, దిన ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించు
కొనెను

ఆ అక్షర-పద 'చ్యుతి'తో, అన్యత్ర 'దానం'తో చ్యుతి-తదాచ్యుతి
క్రింద వ్రాయబడినది.

శ్లో. అజ్ఞాను అగన్మాతః స్పష్టం జాతా సువర్త్ర సు వ్రజ్ఞాః

దాసి త్వం సాముఖ్యానముత్ పృథుత్వం ప్రదర్శయ తత్ ॥ దే. 98

దీనిని బట్టి, అనంద పర్వముని నాటికే, 'చ్యుతి-దత్తచిత్రములు గర్భ-కవిత్వాంకురములు గలవని ద్యోతకమగుచున్నది. ఇట్టి, అనేక చిత్రకావ్య కల్పనలతో పాటు, ద్వవిప్రస్తానానికి ద్వజమెత్తిన ఉత్తమకావ్య విశేషాన్ని వ్యంజింపజేసిన అనన్తపర్వనాచార్యుడు ఎవరికి అనందాన్ని అధికం చేసి, తన నామాన్ని సార్థకం చేసి కొనలేడు? అనగా-శబ్ద, అర్థ, వ్యంగ్య ప్రధానవాదులందరికి తరతమ భేదంతో అనందాన్ని పంచి, ప్రదర్శించి, ప్రస్తుతుడైనాడు మన అనందపర్వనాచార్యుడు.

"అనన్తపర్వనః కవ్య వాసి దానన్తపర్వనః"

ఇట్లే, వాగ్మణిని "కావ్యాను శాసనం" యొక్క, చతుర్థాశ్వాసమందలి "పర హితతత్పరో.... ." ఇత్యాది శ్లోకం కూడ "గర్భకవిత్--పూచక"మని గమనింపగలము (విస్తరభీతితో వివరింపలేదని మనవి)

చ్యుత-దత్త-చ్యుతదత్తాక్షరాచిత్రములు

భోజమహారాజీ చిత్రములను "నరస్వతికణ్ఠాభరణము"న విల్లు వివరించెను.

శ్లో. 1. ప్రహేలి (?)కా నకృత్రుశ్చః సావి షోధా చ్యుతాక్షరాః

దత్తాక్షరో భయం ముష్టిః దిస్తుమ త్యర్థవ త్యపిః. ప.కం. 2-133.

2. క్రిడాగోష్ఠి వినోదేషు తద్దక్షై రాకీర్త మంత్రిజే।

పర వ్యామోహనే చాపి సోపయోగాః ప్రహేలికాః॥ కా ద 3-97

1 భోజరాజీ ప్రహేలికను- 1. చ్యుతాక్షర 2 దత్తాక్షర 3 చ్యుతదత్తాక్షర (ఉభయం) 4 ముష్టి 5. దిస్తుమతి 6 అర్థవతి-అవి అరు (6) విధాలుగా విభజించి దట్టి మహాకవి 'కావ్యాదర్శన'లో చెప్పిన 'ప్రహేలికా ప్రయోజనముల విల్లును వదించెను.

2 ఈ ప్రహేలికలు శబ్దాది క్రిడలందును, పండిత ప్రకృతిల గోష్ఠులందును, మనస్సునకు వినోదమును కల్గించుటలోను, లేక క్రిడా గోష్ఠులలో, మనస్సున పేడుకగల్గించి, అశ్చర్యపరచి, అనందమును అందించుటకు ఉపయోగపడుచున్నవి. మరియు, ప్రహేలికా ప్రయోగ జ్ఞానముగల పండితుల నభిలషి, అంతటను వ్యాప్తి జేందిన రహస్యాస్థానాలోదన చేయుటయందును, వరులకు పరమాను రాగమును కల్గించి వను, స్పష్టార్థమును మాత్రము కల్గింపనియక, అత్యంత మోహమున (అజ్ఞాన

మున) పదవేసి, నందిగ్ధమనస్కులను చేయుటలో గూడ, ఈ ప్రహేలికా చిత్రములు పెరమ ప్రయోజము నందింపగలవు.

అలంకారికులు కొందరు ప్రత్యేక చిత్రాలంకారములుగా ప్రవంచించిన చ్యుత-దత్త-ఉభయ చిత్రాలను, భోజమహారాజు ప్రహేలికా స్తంభకాలగా ప్రవంచించి, ఇట్లు దాహరించెను.

శ్లో వయోధరభరాక్రాంతా నన్నమస్తీ వదే వదే.

పద మేకం న కా యాతి? యది హారేణ వర్జితా. స.కం. 2-359.

పయ: ధర-భర+అక్రాంతా=నీటిలో విండి కుండలబరువుతో నున్న-‘కావడి బద్ద’, వదే-వదే-నన్నమస్తీ=అడుగుడుగున-ఊగులాడి, వంగుచు, (కా)హారేణ వర్జితా-యది = కావడిమోయువాడు-లేకున్నచో, ఏకం-పదం-న-యాతి=ఒక్క-అడుగుకూడ-ముందుకు పోజాలింది-కా=ఏది? అని ప్రశ్న.

అనగా-వయోధరముం (నీటిలో విడిచిన కుండల) బరువుతో నున్నది. ‘కావడి’, ఆ కావడివి మోయువాడు లేకున్నచో (కాహారేణ-వర్జితా), ఒక్క-అడుగు కూడ ముందుకు సాగజాలదు-అని చెప్పవలసి యుండగా, ఈ ‘కాహారేణ’లోని “కా”ను చ్యుతం చేయుట వలన-“హారేణ వర్జితా” మిగిలి, “ఉన్నత స్తవ (వయోధర) భారంతో, అడుగుడుగున తొట్టుపడుచు చంద్రహారము లేకున్నచో (అమె) ఒక్క అడుగుకూడ ముందుకు—పోజాలదు” అను అన్యార్థముతో చెప్పబడినది.

శ్లోకంలోని విశేషణాలు యువతికి, కావడిబద్ద (విహుగికా)కు, కెంటికి నది పడినవి ‘కాహారేణ’ ఊడవలసియుండగా, ‘కా’ అను ఆక్షరమును చ్యుతంచేసి, ‘హారేణ’ అని చెప్పుటవలన, ఇది ‘చ్యుతాక్షర’మైనది

N B ఈ విషయమున, ‘సాహిత్య దర్పణ’ కారుడగు ‘విశ్వనాథు’ని యొక్కయు, త ద్వా్యఖ్యాత యొక్కయు మతములు కూడ మార్యములే

శ్లో. రసస్య పరి పండిత్యాక్ నలంకారః ప్రహేలికా.

ఉక్తివై చిత్ర్య మాత్రం సా చ్యుత-దత్తాక్షరాది కా॥ సా ద.

“రస పరి పుష్టినర్థగించుట వలన, చ్యుతి-దత్తాక్షరాది రూపమైన ‘ప్రహేలిక’ అలంకారము కాదు. అది ఉక్తివైచిత్ర్యము’ను మాత్రమే తెల్పును అని విశ్వనాథుని వివరణ కాగా, ‘రస పరి పండియగుట దోషమైనను, ఉక్తివైచిత్ర్యముతో, దీని మద్దాటించిన, ప్రాచీనులగు భోజాదులు అలంకారముగా పరిగణించిరి. అని అన్యుల అభిభాషణ. “వైచిత్రమలంకారః అని ‘సౌందర్యమలంకారః” అని

కొందరు అలంకార సామాన్యరక్షణమనుటచే, విశ్వనాథుడుచెప్పిన 'ఉత్తిపై చిత్రము' పై ప్రహేలికలో నుండటవాంస-దీవికలంకారత్వము సిద్ధించుచున్నదని, కొందరు నవీనులు.

ఇక, సాహిత్య దర్పణ వ్యాఖ్యాత వివరణ.

శ్లో. మాత్రాబిందుచ్యుతికే ప్రహేలికాకారక క్రియా గూఢే!

ప్రశ్నోత్తరాది దాన్యత్ క్రిడామాత్రోప యోగ మితి॥

మాత్రాచ్యుతక, బిందు చ్యుతకములు, ప్రహేలికలు, కారక-క్రియా గూఢ చిత్రములుగా, మరియు ప్రశ్నోత్తరములు బవన్నియు క్రిడామాత్రోప యుక్తములు. అని, ఉద్ఘాటించిన వ్యాఖ్యాత, 'అని' పదగ్రహ్యముల విల్లువివరించెను

"1.....చ్యుతాక్షరా=అయుక్తై కాక్షరా, దత్తాక్షరా=ఉక్తాదికాక్షరా, చ్యుత దత్తాక్షరా=ఏకాక్షరం ద్యావయిత్యా, తత్స్థానే దత్తపరాక్షరా ....." అనియు విద్యవించెను.

N.B. అనగా-1. అయుక్త ఏకాక్షరా=చేర్చబడని ఒక అక్షరం గలది, అనగా, ఒక అక్షరం చేర్చబడవలసియుండగా, దానిని చేర్చక, చ్యుతంచేసి చెప్పబడినది 'చ్యుతాక్షరా' అగుచున్నదని తెలిసికొనవలెను.

1a. ఒకే అక్షరం 'చ్యుతం' అగుట-అని, ఇక్కడ చెప్పబడినను, తర్వాతి అలంకారికులు, ఏకాదికాక్షరచ్యుతి, పదచ్యుతి చేసి, అర్థాంతరములను, వృత్తబేధములను (గర్భ కవిత్వమును) కూడ కల్పించి, చూపినట్లు ఇతః పూర్వమే వివరించి యున్నాము. ఆ ఏకాక్షరం కూడ అద్యక్షరమేకాక, మధ్యాక్షరం లేక అంత్యాక్షరం కూడ కావచ్చును.

2 ఉక్త-ఏక-అదికాక్షరా-అనగా, ఒక అక్షరాన్ని అధికంగా చేర్చి చెప్పుట అనగా, అది "దత్తాక్షర" అగుచున్నది

3 ఒక అక్షరమును (ముందు) తొలగించి, దాని స్థానమున, ఐరోక అక్షరమును దత్తం చేయుట (ఉంచుట) వలన "చ్యుత దత్తాక్షరా" అగుచున్నదని భావం వి. ఇతర వివరములను, ముమ్మందు ఉదాహరణములందు గాంచగలరు.

1. చ్యుతాక్షరా

శ్లో॥ భవాన్ హి భగవా నేవ గతో భేదః పరస్పరమ్ ।

మహా త్యాగ దయాయుక్తః సత్యభామా విరాజితః ॥

ఓ రాజా! భవాన్-భగవాన్-ఏవ = వీవు-(విజంగా) భగవంతుడ-నే నుమా!
హి=ఎందుచేతననగా, పరస్పరం-భేదః-గతః = మీ యద్దరిలో (రాజ-భగవంతు
లలో) ఉన్న-తారతమ్యము (తేడా) పోనే పోయినది ఏయనగా-నీ వన్నచో-
మహా-త్యాగ-దయా-యుక్తః=ఉల్లాస-దాత్పత్య-కరుడా గుణములు కలవాడవు.
(మరియు) సత్య-భామా - విరాజితః = విష్కపట-నాయికలతో లేక, యథార్థ
మగు-కాంతితో (తా), సంపదతో (మా) విరాజిల్లుచున్నావు అన్నే, భగవంతుడు
కూడ, మహాత్యాగ-దయా-యుక్తః = [భగవంతుడు] "కామోదకీ అను పేరు గల
గొప్పగదపు ధరిచియుండును. మరియు కృష్ణానతార నమయమున-సత్యభామా-విరా
జితః = సతాజిత్తు కూతురుగు "సత్యభామ తో ప్రకాశించినవాడును. లేక విష్క-
పటలగు [గొల్ల] భామంతో క్రిడించిన వాడును.

కనుక "భవాన్-భగవాన్" మీరిద్దరు, శిష్ట విశేషణ-పదచ్ఛేద భేదంతో,
మహాత్యాగ దయాయుక్తలే, సత్యభామా విరాజితులే, మీ యద్దరిలో ఏ మాత్రం తేడా
లేదన్నమాట కావి, రెండవ "భగవాన్" పద మధ్యంలో "గ"కారం ఉండటమే
తేడా గమని, ఆ 'గ' అనే అక్షరాన్నికూడ 'ద్యుతం' చేస్తే, "భ(గ)వాన్" కూడ
"భవాన్" అవైతాను పదచ్ఛేద భేదంతో, శ్లేషకో, చమత్కారములైన రెండర్థాలు
కూడ వరిపడుచున్నవి కనుక, ఇదియు ఒక విధంగా "ద్యుతాక్షరా చిత్ర మగు
చున్నది.

2. శ్లో॥ భవత్రీ రంతోరు! త్రిదశ పదన గ్లావి రధువా

స తే రామః స్థితా న యుధి పురతో లక్ష్యణ నఖః ।

ఇమం యాశ్య త్యుచ్చైః ఎవద మత తే వానరచమూః

లఘి షేదం షష్ఠాక్షర పదవిలో పాత్ ఎత పునః ॥ అ.కు.

శ్లోకము సీతాదానం సంవాదపరము మూడు పాదాలలో రావణుడు తన గొప్ప తనమును చెప్పుకొనగా, నల్లన పాదం సీతా ప్రత్యుత్తరం

రంభోడు!-అధున - త్రిదశవదన గ్లావిః - భవితా=ఓ సీతా!-నేడు దేవతల మొగమున-బడలిక [దుర్బలత్వము, హావి....] బయల్పడనున్నది లక్ష్మణ సఖిః-సః-తే-రామః = లక్ష్మణునితో గూడిన-ఆ-నీ-శ్రీరాముడు, యుద్ధి-పురతః స్థితా-న=యుద్ధమున-ముందు-ఉండువాడు-కాదు. (ఇక ఉండడు సుమా!) అథ = అటు పిమ్మట, ఇయం-తే-వానర చమూః = ఈ-నీ-పైన్యమైన కోతిమూక, ఉచ్చైః-విపదం - యాన్యతి=గొప్ప-ఆవదను-పొందగలదు-అవి పై మూడు పాదాలలో రావణుడు రామునికి రావోపు అవస్థను, సీతకు దెబ్బగా, నల్లన పాదము సీతా ప్రత్యుత్తరము. ఎట్లన—(హే) లఘిష్ఠ=ఓరీ నీచాది నీచుడా! ఇదం = ఇప్పుడు నీవు చెప్పిన, మూడు పాదాలలోవి, షష్ఠ+ఆక్షర-పర-విలోపాత్=ఆరవ ఆక్షరము నకు-తర్వాతిది (పరముగా)గా రెక్కింపబడు అనగా-ఏదవ(7) ఆక్షరమును-ద్యుతం చేసి, పునః-సత=మరల ఒకసారి చదువుకొనుము అప్పుడు నీవు చెప్పిన దావిలోవి, అనలైన రహస్యార్థము, జరుగుదోవునది ఏమియో, నీకే తెలియగలదు-అవి సీత చకారగుర్పు [చి, చీ] వివరించి.

వి. 1వ పాదములోవి 7వ ఆక్షరం "త్రి". దీనిని తీసివేసిన, "దశవదన గ్లావిః" మిగులగా, దాని అర్థం-దశగ్రీవుడనైన నీకే హావి(చావు) తప్పదన్నమాట!

1. త్రిదశుః= 'దార్య, కౌమార, యౌవన, వార్తక్యము' లనెడి నల్లనయో దశలలో, మూడవదగు యౌవన దశలోనే ఉండు దేవతలు.

2 వ పాదములోవి 7వ అక్షరం "న" ము, తీసివేసిన, రామః-స్థితా= శ్రీరాముడు యుద్ధమున సంసిద్ధముగ(Ready)గ ఉండగలడు 3 వ పాదములోవి 7వ అక్షరం "వి"ని, బుచ్చుచేస్తే, వానరసేన 'ఉచ్చైః పదం-యాన్యతి'=ఉన్నత స్థితిని జయమును పొందగలడు సుమా !

ఈ మాత్రం అర్థం తెలుసుకోలేక శబ్దాదంబరం ప్రదర్శించి, "లఘిష్ఠ"ద నైతివి సుమా !

శ్లోక-పాదత్రియంలో 7వ అక్షరాలను "ద్యుతం" చేస్తే, వివరితమైన, అన్యార్థము ప్రతితమగుటచే, ఇది "ద్యుతాక్షరా"గా పేర్కొనబడినది.

2. ద త్తా క్ష రా చి త్ర మ్

1 శ్లో. సువర్ణమాయతం కృత్వా కరమారే వివిక్షిపేత్ ।

అతిసీం మతి స్థూలం య త్తం వేత్తి న కోవిదః॥ దా.చ

సువర్ణం-ఆయతం-కృత్వా.... = బంగారాన్ని-ఛొడిగించి....అంటే అర్థం సరిపడదు. కుకాగ్రబుద్ధితో అర్థాన్ని కూడదీసుకోవాలి. ఎట్లనగా-

సువర్ణం=ప్రావ్యముగానున్న "సు" అను అక్షరమును, ఆయతం-కృత్వా = దీర్ఘమగునట్లుగా-"సు" కు దీర్ఘంకరించి, "సూ"గా చేసి, కర-మారే-వివిక్షిపేత్ = (దావి) "కర" అనుశబ్దానికి-ముందు-ఊచవలెను అట్లు చేయగా వచ్చునట్టి అతి పీఠం=మిక్కిలి నల్లనైనట్టియు, అతిస్థూలం=మిక్కిలి లావుగామండునట్టి, తం = ఆ పదార్థమును, యః-వేత్తి=ఎవడు-కవిపెట్టి తెలుసుకొనుచున్నాడో, సః (ఏవ)-కోవిదః=వాడే-పండితుడు. (దావి తెలుసుకోవడం అంత కష్టమన్నమాట) కవి శ్లోకంలోనే "ప్లు (Clue) ఇచ్చి, రహస్యమును సూచించినందున, సమదానం కనుగొనటం అంతకష్టంకాదేమో? ప్రావ్యంగా ఉన్న "సు" అనే అక్షరానికి దీర్ఘం (ఆయతం) "దత్తం" చేస్తే, "సూ" అవుతోంది. ఆ "సూ"ను "కర" శబ్దానికి ముందు, మరల "దత్తం" చేసిన, "సూ" + "కర" = "సూకర" శబ్దం వస్తుంది. దానికి "పండి" అని అర్థం. ఆ పండి, మిక్కిలి నల్లగా, లావుగా ఉంటుందని సమాదానం చెప్పి, "పండితుడు" అనిపించుకోవచ్చును.

వి. శ్లోకంలో "సు"కు దీర్ఘత్వదానం, మరల ఆ "సూ"ను "కర"మునకు ముందు "దత్తం" చేయుట-అను రహస్యం బట్టబయ్యలెనది కనుక "దత్త విత్రము".

2 శ్లో. కాస్తయానుగతః కోఽయం పీనస్కందో మదోద్ధతః ।

మృగాణాం పృష్ఠతో యాతి శంఖచో రూఢయౌవనః ॥ స.క. 2-359

కాంతయా-అనుగతః, పీనస్కందః, మద+ఉద్ధతః, రూఢయౌవనః, = కామివిచే-అనుసరింపబడుచు, చిరిసిన టుకొరితో, మదమత్తుడై విండు జవ్వనము

గర్భి, మృగాజాం-పృష్ఠతః-యాతి=మృగమును-తరుముచు, వెనుక-వెళ్ళుచున్న, అయం-శంఖరః-కః? = ఈ-శంఖరు-దెవడోకదా!

కాంత తన వెనుక వచ్చుచుండ, బరిసిన భుజాంతో, మడిచిన-యావంతో మృగాలను ముందుకు తరుముచున్న ఈ శ(ం)బరుడెవడు?

ఇక్కడ, "శంఖరః" అని యుండవలసియుండగా, మధ్యలో 'అనుస్వార అక్షరము'ను "దత్తం" చేసి, "శంఖరః" అని చెప్పుటవలన "దత్తాక్షర" ప్రహేళికయైనది. శంఖరః=బోయనాడు, కిరాతుడు. శంఖరః=(మన్మథునిచే చంపబడిన ఒక రాక్షసుడు.

3. శ్లో విక్రమేచ్ఛార్జునముఖాః కృష్ణభూపాలః తేహితాః ।

విక్రమేచ్ఛార్జునముఖాః కృష్ణ భూపాలః తేహితాః ॥ దా. చ.

ఒక కవీశ్వరుడు "మాడుగురి" మహారాజు కృష్ణభూపాలుని స్తుతించుచు, చెప్పిన పద్యము. (హే)కృష్ణభూపాలః=మాడుగురి సంస్థానాధీశ! కృష్ణభూపాలకా! విక్రమేణ-అర్జున ముఖాః-తే-హితాః=పరాక్రమంతో-(ప్రాండవ మధ్యముడగు)అర్జునుడు. మొ. వారువీరు-సమానులుగా, ప్నేహితులుగా-బోల్చదగియున్నారు.

శ్లోకం యొక్క "పూర్వార్థ-ఉత్తరార్థములు" రెండును, ఒకే విధంగానుండి మనకు వ్రావిని కల్గిస్తున్నాయి. కనుక, "తే-హితాః" అను పదాల మధ్యలో, అవగ్రహము(ఁ)అను గుర్తును "దత్తం" చేసిన, తే-హితాః="తే+అహితాః" అని వదచ్చేసం చేయుటవలన; రాజా! విక్రమేణ-తే-అహితాః=పరాక్రమంతో పోర్చిన వుడు- నీయొక్క-శత్రువులు, అర్జునముఖాః = తెల్లమొగాలతో వెలవెంబోవు చున్నారని భావం.

వి. "తే-హితాః" ఉండగా, మధ్యలో "అకారప్రశ్లేష" (ఁ)ను "దత్తం" చేయవలె, మొదట పునరుక్తిప్రమమ కల్గించును. అవగ్రహ (ఁ) దానముతో ద్వితీయార్థం చక్కగా, చమత్కార చందనవర్ణితమై నవీకరించుచున్నది ఇట్టివే! "వత్సేవతి (పత్మేఁఁ(అ)నతి గదార్తస్య కి మౌషధవిషేషదైః మొ.నవి.

2. "చేతోఁనలం కామయతే మరీయం వాన్యత్ర కుశ్రాపి చసావిలాషమ్! నైషధం "చేతః, నలం, కామయతే," అకారప్రశ్లేష(ఁ)చే "చేతః-నలం-కామయతే మరీయం, చేతః-న-లంకాం-అయతే-ఇత్యాది.

3a శ్లో. విగోవాహ భుజంగార్జునగాసా2 అదిలాదృశాః ।

పాస్తు దేవాః నదాఽరుష్టాః నిఘ్నన్తు చ భవ ద్రిహాన్ ॥

వి-గోవాహః = 1 గరుడ2- హంస వక్షులు, 3 ఎద్దు (గో=నంది) వాహ నాలుగుగలవాడును టుంగ+అర్జు వగాః=1 శేషుడు, 2 వర్షము, 3 తైలానవర్ష తములు వడకలు లేక అననములుగా గలవాడును, అదిలాద్యుతాః=అదిలంగు 1 రక్షి 2 వరసవతి 3 పార్వతులచే అదరింపబడినవాడు. అగు దేవాః=1 విష్ణు 2 విరించి (బ్రహ్మ) 3 వామదేవులు (శివ) అగు దేవతలు, అరుష్టాః=కోపములేవి వారై-అనుగ్రహదృష్టితో, పాస్తు=మిమ్ములను రక్షింతురుగాక! తపద్రిహన్+శ =మీ శత్రువులనుకూడ, దుష్టాః=కోపముగలవారై, విష్ణుస్తు=నాశనము చేయుదురుగాక.

N B. మొదట 'నదాలరుష్టాః' అని ఉండగా, నద+అరుష్టాః=నద+అరుష్టాః అను సరిదిలో"అ" అకారవశేషము దత్తం చేయుట, లేక చ్యుతం చేయుటనవ, రుష్టాః మిగిలి, తర్వాత రెండు అర్థములు నమవ్యతిములై నందున, దత్త లేక చ్యుత-చిత్రముకూడ కావచ్చును.

1. విశ్వ విశ్వ=వీ; వీ య గోవాహః యేషాంతే=విగోవాహః, గరుడుడు=హంస అను రెండు వక్షులు, నందియు, విష్ణువునకు, బ్రహ్మకు, శివునకు క్రమంగా వాహనములు.

2. "అదిలాః"=అదిలములేవి వారవిలాడు. పురుషవికంఠి కొంచెం బలం తక్కువగల ప్రీతి లాపం ("వశో"కు నానార్థములు (6) న్నవిగదా!

4. క్లౌ. విద్వాన్ కవిః వాదినః తథా విద్వాన్ భవేత్ యది !

తయోస్తు భేదః సంవేద్యః శబ్దరూపవరీక్షయా || దా.ద.

విద్వాన్-కవిః=నందితుడు, కవియనై నవాడు, వాది-నరః-భవేత్=వాదిండు స్వభావముగల-మానవుడు-కాగల్గుచున్నాడు. అది లోకనై జము, సహ్యమైన ధర్మము కూడ. కావి, ఇక్కడ, అవిద్వాన్-సాందిత్యం ఏమాత్రం లేని పామరుడుకూడ, తథా-భవేత్-యది=అ పండితునివలె "వాదినః" అగుచున్నాడంటే, అప్పుడు ఏమి చేయవలెను! అని ప్రశ్న. (ఏమున్నది? Simple!) తయోః-భేదః-కుః+అ పండిత-పండితమృత్యుం (అపండితుల)-తేదా-తెలుసుకోవాలంటే, శబ్దరూప-వరీక్షయా=అ 'వాదినః' అను శబ్దరూపాన్నిగాని, లేక వాడు ఉచ్చరించుచున్న శబ్ద స్వరూపాలనుగాని, జాగ్రత్తగా పరికించి, సంవేద్యః=తెలుసుకొని, నమన్వయించు కోవలెనని, సామాన్యార్థం.

ఇక్కడ, "వాదినరః"—అను శబ్దానికి, "వా" అను అక్షరం "అది"లోగల నరుడు అని, అన్యార్థం చెప్పుకొనినచో అనగా "వా+అది-నరః" = "నర" శబ్దానికి ముందు "వా" ను "దత్తం" చేసుకొన్న నరుడుగా, భావించినచో,

'వా-నరః' (=కోతి) అని తేలుతుంది. కనుక, మొదట అర్థం చెప్పుకొన్నట్లుగా, ఆ, అపండిత-మూర్ఖుడు 'వాదినరః' కావాలి. అయితే, 'వానరః' మాత్రమే కాగలడు—అను రహస్యము, కిటుకు 'వాదినరః' అను 'శబ్ద' పరీక్షతోగాని, లేక కాని 'రూప' పరీక్ష చేస్తేగాని తెలియబంలేదు. అంటే వాని పాండిత్యాన్ని, సామర్థ్యాన్ని తెలుసుకోవాలంటే, వాడు వాదిన శబ్దాలను, వాని ఆకారాలను, పాఠకులు బాగుగా పరీకించి, పరిశీలిస్తేనే గాని ఆ రహస్యం తెలియదు.

ఇక్కడ 'చ్యుత-దత్తా' చేయకుండా, శ్లేష మహాత్మ్యంతో అర్థాంతరాలు కల్పినట్లు పైకి కన్పడవచ్చు. కాని, "తథా-విద్వాన్" మధ్యలో అకార ప్రశ్లేష (౬) తో, "తథా-విద్వాన్ = తథా+విద్వాన్" చేసి, శబ్దరూప పరీక్ష చేసిన, ఈ "౬" అకార ప్రశ్లేష దత్తమైనట్లే మరియు, "వా, అదినర,"లో కూడ ఇట్లు దత్తమైన అకార ప్రశ్లేష ప్రకటిత మగును

3. శ్లో. కున్ద కుంజ మముం వశ్య నరసిరుహలోచనే!

అమునా కుంద కుంజేన నఖి! మే కిం ప్రయోజనము

ఒక చెరిక తైకు, నాయకకు జరిగిన పంభాషణ.

నరసిరుహలోచనే! ఓ కమలాక్షి! అముం-కుంద-కుంజం-వశ్య=ఈ- మొల్ల పూం-పొదను మాడుము-అని ఒక చెరికతై, నాయకకు చెప్పగా, అప్పుడా నాయక, నఖి! = చెరి! అమునా- కుందకుంజేన-మే- ప్రయోజనం -కిమే=(నీవు చూపించిన) ఈ-మొల్ల పొదతో-నాకు (గలుగు) ప్రయోజనము-ఏమి ఉన్నది? అని నాయకా సమారానం కాగా, అర్థము సమన్వితంకాక, అగమ్యగోచరమై, మన మెదడుకు మేత నందిస్తోంది. కనుక, బాగా ఆలోచించి, పరియైన అన్యార్థాన్ని ఆకళించుకొని, సమన్వయం చేసుకోవలెను ఎట్లు?

ఇక్కడ, "అమునా" అను శబ్దాన్ని "అద" శబ్దముయొక్క, తృతీయా విభక్తి-ఏకవచనంగా భ్రమించి, భావించి, "కుందకుంజేన"కు, విశేషణం చేయుటచే ఈ చిక్కు, చీకు, గందరగోళం వచ్చినది. అట్లుకాక, సూక్ష్మదృష్టితో ఆలోచిస్తే, అ"ము"నా="ము" కారరహిత-మైన-అని అర్థం చెప్పవలసి ఉంటుంది. అప్పుడు,

“ము” కారం ముందు లేని, అనగా “కుంద కుంజేనే”కు ముందు “ము” లేనిదని అర్థం. కాగా, ఇప్పుడు దానికి ముందు “ము”ను దత్తం చేసినచో, “ముకుందకుంజేనే” అయి, ముకుందుడు (కృష్ణుడు) ఉన్న పొద-అను అర్థం రాగలదు. ఆ ముకుందుడున్న పొదరింటిలో, ఆ కృష్ణునితో హాయిగా, వ్వేర్చగా, క్రిందిచు ప్రయోజనమును పొందగలను సుమా! అను నాయికా సమాధానము సమంజసము కాగలదు.

“కుస్తకుష్టేన”కు ముందు “ము” అనే అక్షరాన్ని “దత్తం” చేసి, అన్యార్థాన్ని అహ్వయించుటవలన “దత్తచిత్రమగుచున్నది.

శ్లో॥ రావు రామ వృష కా పుదా రకా

భావ్య తేజ్ర న క దాపి రోపితా !

కిస్తు సాదుభి రంభవృత్తికా

హస్తా పూర్వ భవ పాప వృత్తితః॥

ఇది, శ్రీ కృష్ణ కృష్ణమూర్తి కావ్యిగారు చేసిన విశాఖరరాజవర్ణన.

అత్ర-రావు రామవృషతో + ఉదారకా=ఈ పీఠికాపురా దీక్షరులగు-
రావు రామభూపతి యొక్క-ఔదార్యము, కదా+అపి-రోపితా-న-భావ్యతే=
ఒకప్పుడు-కూడ-లుప్తం చేయబడినదిగా -భావించబడినది-కాదు. కింతు=కాని,
సాదుభిః-అంభవృత్తికా = నక్కురుపులచే, లేక, పండితులచే-జీవనోపాయము
(బ్రతుకు తెరువు) పొందబడకుండుట,-మాత్రము, హస్తా=అయ్యో! ఎంత ఆశ్చ-
ర్యం? ఎందువలన?—రాజా గారెంత ఔదార్యంగరి వారైనా, వారి దగ్గర మంచివారికి,
పండితులకు జీవనోపాది లభించడం లేదంటే, ఆశ్చర్యం రాదా? దానికి, కారణం
ఏమిటి?—

అన్న ప్రశ్నకు, పూర్వభవ-పాప-వృత్తితః=వెనుకటి జన్మలో చేసుకొన్న-
(వారి) పాపపు నడకవల్లనే సుమా! వారికి ఆ రాజాగారి యొద్ద అత్రయం దొరకక
బోవుటకు కారణం, ఆ నజ్జనులు, పండితులు పూర్వజన్మలో చేసుకొన్న పాపకర్మమే
ఒక కారణం కావచ్చు-అని ఒక సమాధానం.

అయితే, ఈ దోషం ప్రభువులదా? పండితులదా? మరి ఎవరిది? అని మరొక
వర్తేహంకూడ కలుగవచ్చు. దానికి కారణం-పూర్వభవ-పాప-వృత్తితః=పూర్వము
మండి-పాప(య) కావ్యిగారి కిచ్చిన వృత్తి (జీవనోపాది-యే, ఎక్కువగుట) వలన

ఇక, ఇతరులకిచ్చుటకు మిగలకపోవటం కూడా ఒక కారణం కావచ్చు. లేకపోతే, ముందుగా, ఆ అస్థానంలో చేరిన పాపయ్యశాస్త్రిగారు, తరువాత వచ్చిన వారికెవరికి ఆశ్రయమియ్యకుండా, అడ్డుచెప్పుట వలనకూడ, నష్టమరకు ఉపాది దొరకకపోవుటలో మరొక కారణం కావచ్చు. ఏమైనా! బోధారో మత్సరగ్రస్తాః మరియు, వరస్పర యః పురోభాగః" (ఉపదేశకులు ఈర్ష్యాయుక్తుః; మరియు, ఆన్యోన్యమిత్రత్వం పాదనలో, ఒకరి కంటే మరొకరు ముందుండవలె ననుకొని, తప్పులెన్ను దోషైక దృక్పథంని భావము) కూడ, గదా!

ఈ శ్లోకంలో, ఏ ఒక్క దానిని "చ్యుతం" లేక "దత్తం" గాని చేయలేదు. అయినా, చమత్కృతిలో ద్విరీయార్థం వస్తోంది. అంటే, దానికి కారణం, శ్లేషాలంకార మాహాత్మ్యమే కాక, తత్కవియొక్క, పాండిత్య ప్రకర్షకూడ, కారణాంతరం కావచ్చు.

3. 'చ్యుత దత్తాక్షరమ్'

శ్లో॥ స్ఫోటయిత్వాక్షరం కిందిత్ పున రన్యన్య దానతః॥

యత్రా వరో భవే దర్థః "చ్యుతదత్తాక్షరం" హితత్ ॥ వి. ము. 4-71

యత్ర-కిందిత్-అక్షరం-స్ఫోటయిత్వా=ఏ స్థలమున-ఒక వర్ణమును-తొలగింది, పునః-అన్యన్య-దానతః=మరల-మరియొక అక్షరముయొక్క-దత్తతచేయుట లేక ఉండుట వలన, అవరః - అర్థః -భవేత్=మరియొక-అర్థము-వచ్చినచో, తత్-చ్యుత దత్తాక్షరం-హి=అది "చ్యుత దత్తాక్షర"మను చిత్రము-గదా-అని పండితుల ప్రచారము.

అనగా, ఒక అక్షరమును తొలగింది, దానిస్థానముననే, మరియొక అక్షరమును ఉండుటవలన, అర్థాంతరము భాసించినచో, అది చ్యుతదత్తాక్షర మౌతుంది ఈ "విదగ్ధములనుండన" కర్తృ-భావమునే, క్రింది "కవీంద్రకర్ణాభరణ", "పాహిత్య శాముదీ" గ్రంథములును బలపరచుచున్నవి.

శ్లో॥ సముద్ర్యత్యాక్షరం కించిత్ తద్వ్రానేఽన్య తదర్పణాత్ ।

యత్రాస్తర మాతా తి "చ్యుతదర్త్యాక్షరం"కుఠిత్ ॥ క క. 4-6

శ్లో॥ చ్యోతయిత్యాక్షరం కించిత్ దత్త్వా దాన్యత్ ప్రకాశ్యతే ।

అనోఽకర్త్యయత్ర తత్ ప్రాహాః "చ్యుతదర్త్యాక్షరం" బుధా ॥ సా.కౌ.

అర్థములు పైనావివరించే గనుక, పునర్లీఖితములు చేయలేదు.

పూర్వం విరాపింపబడిన "చ్యుతజాతి"లో "త్యాగము", "దత్తచిత్రజాతిలో
"దానము" మాత్రమే చెప్పబడగా ఇక్కడ "త్యాగము, (వర్ణాంతర)దానము" కూడ
చెప్పబడుట విశేషము.

శ్లో॥ పూర్వ చంద్రముఖీరమ్యా కామివీ విర్మలాఽమృరా ।

తనోతి కన్య న స్వాస్తం ఏకాస్తమదనాతురమ్ ॥ వి. ము 4-73

పూర్వ చంద్రముఖీ- రమ్యా- విర్మల- అమృరా- కామివీ=విండునెంపంటి
మొగముగల్గి-రమణీయమై-స్వచ్ఛవస్త్రధారణ చేసిన-రమణి, కన్య-స్వాస్తం-ఏకాస్త
-మదన+అతురం-న-కరోతి=వి పురుషునియొక్క-మనస్సును-మిక్కిలి-కామంతో-
బాధపడు దానివిగా-చేయుటలేదు.

పూర్వచంద్రవదన, రమణీయ, విర్మల వస్త్రధారిణీయగు అందక తై, ఏ
పురుషుని యొక్క హృదయంలో కామోద్రేకాన్ని కల్గించకుండా ఉంటుంది? అనగా
శ్రుతి పురుషుని, కామబాధ వరవకునిగా చేసి, బాధిస్తుందని భావము.

శ్లోకంలో "కామివీ"లో నున్న "క" కారమును "చ్యుతం" చేసి, దాని
స్థానంలో "య" కారమును దత్తంచేసిన, అనగా "క" ను తీసి "య" హల్వాక్షర
మును చేర్చినచో, 'కామివీ'- 'యామివీ'గా మారుతుంది ఈ యామివి (రాత్రి)
ప్రారంభంలో పూర్వచంద్రునితో బానిస్తూ, రమ్యమై, మేఘమయిరేచి, విర్మల-
అకాశం (అంబరం)తో గూడినదై, పురుషులందరి మనస్సులలోను "హయగదోయా
పున్నమిరేయా" అనిపించుచు, కామబాధను తప్పక వింపుతుంది-అని మరియొక
అర్థము.

వి. "క" కారచ్యుతి, తత్స్థానమున "య" కార దత్తత-సూహాత్యంతో
దీప్తియాద్ధం కూడ, రమ్యంగా రాకెక్కడంతో, ఇది "చ్యుతదర్త్యాక్షరము"
అయినది.

N. B. 1) కేవలము “హల్లు” చ్యుతమైనచో, అది “వ్యంజన చ్యుతక” ము కావచ్చును. ఆ చ్యుతితోపాటు, తత్సంస్థానమున అన్యక్షర దానంతో అద్ధాంతరగా మనము కూడ వచ్చిన “చ్యుతదత్తచిత్ర” మగునను తేదాసు తెలియవలెను.

మరియు, పరామర్శించి, పరీక్షించినచో, “కామిన్-యామిన్” పరములైన అర్థములు యదాక్రమముగా వస్తున్నా, పైకి, అవి, అనుపయుక్తకథనాలు గానే అభాసిస్తాయి అట్లుగాక, వానికి, “చుతదత్తాక్షరత్వము”ను తాత్పర్యము” గాభావించినచో, వానికి ప్రహేలికాత్వము ప్రభవించు చున్నదనికూడ, గమనించవలెను. ఇంకను, ఇతర విశేషములనూ “ప్రహేలికాప్రపంచము”న గాంచగలదు.

శ్లో॥ పదా ధనంజయాలిక-యతో జగతి గోగతిః ।

విదితానను బాణారిః-పురారి రవతా త్రరామ్॥ క. క. 4-6-2

జగతి=లోకమున, పదా-ధనంజయ+అలిక-యతః=నిల్లపురు-అగ్నిగరి-నొసటితోకూడినవారు, గో-గతిః= నందీశ్వరునెక్కి-పోవువాడు, విదిత+అనను బాణ+అరిః=ప్రభృత-విషమాస్త్రదగుచున్నది - శత్రువైన, పుర+అరిః = ఈశ్వరుడు, (ప్రజలనందరించి), అవతా-తరామ్=బాగుగార్షించును గాక!

నొసట అగ్నినేత్రమును ధరించి, నందీశ్వరునెక్కిపోవు- చున్నదనిరోధియైన (ఆ) త్రిపురాంతకుడు (శివుడు) జగత్తును సర్వదా సంరక్షించును గాక!

ఇక్కడ “పురారి” పదాదియందున్న “ప”ను చ్యుతంచేసి, తత్త్వానమున “మ”ను చేర్చుటవలన, “పురారి-మురారి”గా మారటంతో, విష్ణుసంబద్ధార్థం కూడ వస్తుంది. లోకమున, నిల్లపురు అర్జున సఖుడైయున్నట్టియు, భూమి యొక్క భారమును పోగొట్టువాడును (గో-భూ-గతిః) విదిత+అనను-బాణ+అరిః=విరుపమానుడుగ ప్రసిద్ధికికిన “బాణాసురు”నికి (ఉపతండ్రికి) శత్రువైనవాడును, ముర+అరిః=“మురు”డను రాక్షసుని చంపినవాడు నగు శ్రీకృష్ణుడు రక్షించునుగాక! అను ద్వితీయార్థం, “ప” కారాన్ని చ్యుతంచేసి, “మ” కారాన్నిదానం చేయుట వలననే వచ్చినది-కనుక “చ్యుతదత్తాక్షరము.

శ్లో॥ శంఖరారాతి విజయ-వాహినీ దయితారికః ।

వామదేవో విజయతే నతారావతిరిక్షణః॥ క. క. 4-6-3

శంఖర+అరాతి-విజయ = “శంఖరు” డమరాక్షసుని జంపినచున్నది విజయించినవాడును, వాహినీ-దయితా-అరికః= గంగాప్రవాహమునే అరింక-రింప

బడిన-నొసలుగలవాడును, సతావతి - లక్ష్మణః = తారా (నక్షత్ర) పతి (చంద్ర) రూప చిహ్నముతో చంద్ర శేఖరుడైనవాడును-ఆగు, వామదేవః = మహాదేవదగు శివుడు, నర్వౌత్కృష్టుడుగానున్నాడు (విజయతే)

పు. "వామదేవః" లోని "వ" కారమును చ్యుతం చేసి, "ర" (రేఫ) కార దానం చేసిన, "వామదేవః = రామదేవః" కాగా, వచ్చు ద్వితీయార్థము

శంభ-ర+అరాతి-విజయః = వజ్రము (శంఖము)ను - వైరులపై విడుచు వాదగు ఇంద్రునితో శత్రువైన రావణుని-జయించినవాడు, వాహినీదయిత+అరి-కః = నదీ భర్తయగు వముద్రమున-సేతువు కట్టినవాడును, సతావతి-లక్ష్మణః = తారాదేవి భర్తయగు సుగ్రీవునితో-లక్ష్మణునితో-చెరిమి చేసినవాడును-ఆగు, రామ దేవః = శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు, విజయతే

"వ" కారమును చ్యుతంచేసి "రేఫ"ను దత్తం చేయుట వలన "చ్యుతదత్తాక్షర" మైనది ఇట్లే, ఈ 'వ' కారచ్యుతి పదవ. "క" కారమును దత్తం చేసినదో "కామదేవః" (మన్నుడు) కాగా, "శంభరుని చంపి, సేనా (వాహినీ) రూపముగ ప్రి సంసు సాహాయ్యంతో జగత్తును జయించి, చంద్రరూప చిహ్నంతో కామోద్రే కమును కల్గించువాడు నగు "మన్నుడు" (కామదేవుడు) విజయతే-అను అర్థాం తరంకూడ వస్తుంది

N. B. ఈ శ్లోకమున 'వామదేవః' లోని 'వ'ను చ్యుతం చేసి, "ర"ను (హల్వాత్రం) లేక "క"ను దత్తం చేసి, మరొక అర్థాన్ని కల్పించబ, మరొక విశిష్ట విషయం

శ్లో. విదగ్ధః సరసో రాగీ వితంబోపరి సంస్థితః ।

తన్వంగా రింగితః కంతే కలం కూజతి కో విటః ॥ స.కం. 2-360.

విదగ్ధః-సరసః-రాగీ=మిక్కిలి విషణ్ణుడు, రసజ్ఞుడు, అనురాగియు, వితంబ +ఉపరి సంస్థితః=మొల-పైకి-ఎక్కి, తన్వంగా-కంతే-అరింగితః = ముద రాంగితే-కంఠారింగనము చేసుకొనబడినవాడు, కః=ఎవడు? విటః? =విటుడా? లేక విశేషంగా "ట" కార ధ్వనితో, కలం - కూజతి=కలకల-ధ్వనిచేయుచున్నవాడా? (కః?=ఎవడు?)

ఇక్కడ "ఏట" లోని "ఏ" అక్షరాన్ని చ్యుతం చేసి, తత్సానమున "ఘ" అనే అక్షరాన్ని "దత్తం" చేయుట వలన, ఘటః" (=కుండ) అగుచున్నది.

ఆ కుండ బాగుగా కాలబడినదై (ఏ-దగ్గః) ఏటితో విండి (న-రవః) రంగులతో వొప్పుచు (రాగీ) పిడుగునెక్కి, (అ) సుందరిచే కంఠం దగ్గర, గట్టిగా వట్టుకొనబడి, కలకలధ్వని చేయుచున్నది అది ఏది? "ఘటః=కుండ" అను సమాధానం కూడ పరిపడుచున్నది.

"ఏ" చ్యుతి, "ఘ" దత్తత-లు రెండును ఉండుట వలన "చ్యుతదత్తాక్షరము".

శ్లో. బంధువర్తః సనాథేన విజనాథేన వంగతాః

విచరన్తి సదా రణ్యే 'హరిణీ' శోభతే తరామః

ఎల్లప్పుడు తన జాతి గుంపుతో కలిసి అరణ్యమున తిరుగుచున్న, తన నాథునితో పొత్తుగలిపిన-లేక చెరిమి చేసిన, అడులేడి (హరిణీ) బాగుగా ప్రకాశించుచున్నది.

పద్యంలోని కర్తృ పదమగు "హరిణీ" నుండి "హ" కారమును చ్యుతం చేసి, దాని స్థానమున "క" కారమును దత్తం చేసిన "కరిణీ" (అడుపినుగు) అవుతుంది.

అరణ్యమున, కరి-ఘట (గుంపు)తో కలిసి తిరుగుచున్న విజ రత్తమ కలిసి కొన్న అడవినుగు మిగుల శోభిల్లుచున్నది-అను మరియొక అర్థము ప్రతి తమై, అది, చ్యుత దత్తాక్షరోదాహరణ మగుచున్నది.

శ్లో. కీర్తిరైః విజ సంస్పర్శైః గాత్రే రోమాంచ మావహన్ ।

అమోదం కిం చ రచయన్ "నందనో" ఓయం విరాళితః చ.చి.2-110.

చల్లవి, తన (పుత్ర) గాత్ర పరిష్కంఠముతో, తల్లిదండ్రుల శరీరమున గగ్గుర్పాటు (రోమాంచం)నే గాక, సంఠోషమును కూడ సంభవించజేయుచున్న కుమారుడు (సన్తనః) చక్కగా రాక్షిల్లు చున్నాడు.

వి "నందనః"లోని "న" కారమును చ్యుతం చేసి, తత్ స్థానమున, "చ" కారమును దత్తంచేసి, చేర్చిన, "చందనః" (=మంచి గంధము)గా మారి, తన చల్లవి తాకిడితో, మానవ శరీరమున గగ్గుర్పాటును, సువాసనను గల్గించు చున్న

చందనము రాజిల్లు చున్నది-అను అర్థాంతరము కూడ వచ్చి, "చ్యుత దత్తాక్షరము" అగుచున్నది

శ్లో. కూజన్తి కోకిలాః సారే - యౌవనే పుల్ల మంబుజమ్ ।

కిం కరోతు (తి) కురంగాక్షి - వదనేన విపీడితా ॥ సా ద.

కోకిలా :- సారే-కూజన్తి = కోకిలలు - సారవృక్షము (మద్దిచెట్టు) నెక్కి కూయుచున్నవి యౌవనే-అంబుజం-పుల్లం = జవ్వనమున - పద్మము- వికసింపి నది. వదనేన-విపీడితా-కురంగాక్షి-కిం-కరోతు (తి)= మొగముచే-పీడింప దిడిన- అహరిణేక్షణ- ఏమి-చేయగలదు ?

సార వృక్షమున కోయిలలు కూయుట అప్రసిద్ధము, కవి నమయ విద్య ద్ధము, కనుక, దానికి 'ర'ను 'దత్తం' చేసిన 'రసారే' అగును. తియ్యమామిడి చెట్టుపై (రసారే) కోయిలలు కూయుట సుగతమగును. వస్తుతః 'రసారే' అని చెప్పవలసియుండగా, రేప చ్యుతం చేయబడి 'సారే' అని చెప్పబడినది. అట్లే, 'వనే' అని చెప్పవలసియుండగా, 'యా' దత్తం చేసి 'యౌవనే' అని చెప్పబడినది. కాని, యౌవనమున తామరపువ్వు వికసించదు కనుక, దానిలోని 'యా' ను చ్యుతం చేయ 'వనే' మిగిలి, 'వీటియందు' అను అర్థముతో నరిపడుచున్నది. 'మదనేన' అని చెప్పవలసియుండగా 'వదనేన' అని చెప్పబడి, మొదటి 'మ' చ్యుతమై, 'వ' దత్త మైనది. కాని, ఇప్పుడు 'వదనేన' ఉండుట వలన 'వ'చ్యుతమై 'మ' దత్తమై, ఏమి వియోగముతో, మదన పీడితురాలైన, అహరిణాక్షి ఏమిచేయగలదను అర్థంకూడ సార్థకమగుచున్నది.

కనుక, ఈ శ్లోకము 'దత్త-చ్యుత-చ్యుత దత్తాక్షము' లను మూడు చిత్రము లకు ఉదాహరణమగుచున్నది.

N B ఈ శ్లోకంలో ఉన్నదున్నట్లుగానే, అర్థం చెప్పకొంటే, వచ్చే వృత్త మేమిటి? అను ప్రశ్న రావచ్చు కాని, అది అనువయక్తంగా, అనంగతంగా కూడ కన్పడుతుంది. ఆ 'అనువయక్తత్వా'నికి ప్రతీకారంగా, 'చ్యుత దత్తాక్షరత్వ'మే శరణ్యమౌతుంది సారమున కోకిలలు కూయు కనుక 'ర'ను దత్తం చేసి 'రసారే' అని చెప్పిన అర్థతాత్పర్యాలు అమకూరితంగా అవుతాయి. అట్లే 'యౌ'ను చ్యుతం చేయుట వలన, మరియు 'వ'ను చ్యుతం చేసి, 'మ'ను దత్తం చేయుట వలన, అర్థ

తాత్పర్యాలు కూడ చక్కగా అమరగలవు. ఉన్నదున్నట్లుగా చెప్పిన 'అనంగతి' అను దోషంగా కూడ చెక్కింపవలసి వస్తుంది. 'ఉత్తివై చిత్రమే' గదా 'అలంకార' లక్షణం. కనుక, 'చ్యుతదత్తాక్షరతి'ను ఉపయోగిస్తేనే 'అనువయక్తత, అనంగతి' అను దోషాలు పోయి, చమత్కారం చెన్నొందుతుందని కూడ గ్రహింపవలెను

శ్లో. ఉపరి గతం హి సవర్ణం హృత్వా కరతో దదాసి రంతుం మే।

ధన్యః సరోజయుగలం త్యక్త్వా స్తనయుగ మథా స్ఫుళత్ కృష్ణః॥
సురథాం.

సందర్భము : శ్రీకృష్ణుడు రాదతో విట్లు చెప్పుచున్నాడు.

రాదా ! నీతో సమాన దుచిగం (సవర్ణం) పైనున్న పద్మాల జంటను(సరోజ యుగలం) చేతితో లాగి, నాకు క్రీడించుట కిచ్చుచున్నావు. అథ=తర్వాతి, అట్లే, సవర్ణం-హృత్వాం 'సరోజయుగలంలోనున్న' 'స' అను అక్షరాన్ని 'చ్యుతం' చేసి, 'ఉ' పరిగతం=దాకి ముందు 'ఉ' అనే అక్షరాన్ని చేర్చిన, 'ఉ' సరోజయుగలం= స్తన ద్వంద్వముకాగా, దానిని క్రీడింప విచ్చుచున్నావని భావించి, చేతిలోనున్న రెండు పద్మాలను త్యజించి, ధన్యుడైన కృష్ణుడు స్తనద్వంద్వమును స్పృశించెను.

'సరోజయుగలం'లోని 'స' ను చ్యుతం చేసి, తత్త్వానమున 'ఉ' ను దత్తం చేయుటతో, అన్యార్థం కూడ సరిపడి, 'చ్యుతదత్తాక్షర' మగుచున్నది.

శ్లో. చిత్తభూ విత్తభూ మత్తభూ పాలకః-

పాననా వాన నాయాన నాని శ్చిరమ్ ।

సాధుతా సా ధుతా సాదితా సాదితా

కిం తయా చింతయా చింతయామ శ్చివమ్॥

అప్పయ్యదీక్షితునిదిగా ప్రసిద్ధమైన ఈ శ్లోకం, శబ్దాలంకార-పురదుక్తి భూయిష్టమై, దురవగాహార్థంతో, దుర్నిరీక్ష్యంగా కన్పడుతుంది. దానిని సుష్ఠుగా విభజించి, సరియైన అర్థం చెప్పుకోవాలిగదా! ప్రయత్నింశము ఎల్లన-

చిత్తభూ, విత్త-భూ.-మత్త, భూపాలక=మన్మథునిచేతను, ధనముచేతను, (అధిక) భూమి (రాజ్యం) చేతను, మత్తెక్కిన-రాజాలయొక్క, ఉపాసనా-వాసనా+ అయాననాని=ఆశ్రయించుటలో, సంస్కారముయొక్క కష్టములచేత, చిరం=చాలా కాలముగా, సా-సాధుతా-ధుతా = ఆ-మంచితనము (కావ్ర)-నిన్నమైపోయినది

ఇట్లు, మదన, ధన, భూములతో చు తైక్కి ప్రజలను పీడించిన, రాజులనాక్రమించుటకై, తిరిగిన తిరుగుళ్ళతో, ఆయాసం అధికమై, మంచితనంతాస్త, మంటగలిసి, మసియైపోగా, అధికా=చింతావ్యాకులత్వంతో, రోగాలతో రొమ్మవడటం మాత్రం, సాధికా=సంపాదించబడినది. (ఇప్పుడిక-) తయా-చిత్తయా-కిమ?-అ పూర్వపు-తలపువలపు ఆలోచనలతో-ఏమి ప్రయోజనము? కనుక, మనఃకాంతికై, శివం-చిన్తయామః=పరమేశ్వరుని (ఉపాసనను) గురించి-ఆలోచింతము.

ఇలా, విరజించి, అర్థం చెప్పుకోవడం క్రమాపాదకమైనా, అలా క్రమించి, విభజించుకొంటేనే, అనలైన అర్థం అవగాధమై, అనందాన్నిస్తుంది.

ఇక్కడ, గమనించదగిన విశేషమేమనగా - 'చిత్తభూ....'లోని 'చి'వి చ్యుతంచేసి, 'వి'వి, 'మ'వి, క్రమంగా దత్తంచేసిన, 'చిత్తభూ-మత్తభూ' అయినట్లుగా ఆధానకన్నదుకుంది అట్లే 'పానక'లోని 'పా'ను చ్యుతంచేసి, 'వా'నుగావి, 'యా'నుగావి దత్తంచేయుటవలన, 'వానక-(అ)యాన ...'గా పైకి ఆధానిస్తుంది. 'దుకా'కు ముందు 'సా'ను దత్తంచేయుటవలన 'సాదుకా' అయినట్లున్నది, మరియు 'తయా'కు ముందు 'చిం' చేర్చిన 'చింతయా' అయినట్లుకూడ కన్నదుకుంటే, ఇది 'చ్యుత దత్తాక్షర చిత్ర' ఆధానగా మాత్రమే ప్రతిస్పర్థిస్తుంది.

విచిత్ర రామాయణ శ్లోకః

శ్లో. సువర్త మయతం కృత్వా ఇతరం యది వాంఛసి

మృగం తం కురు నో చే(త్+మాం)న్యం తం వినా నయ రాఘవ! చా ర.

(హే) రాఘవ! =ఓ రామా! సువర్తం='సు' అనే అక్షరము (వర్తము)ను, 'అ'యతం-కృత్వా=(అ 'సు' అనే, వర్తమునకుముందు) 'అ' అను అక్షరంతో కూడు కొన్నట్లుగా-చేసి, ఇతరం='రం'=దీని తర్వాత 'రం' అక్షరాన్ని చేర్చాలవి, వాంఛసి-యది=కోరుకొన్నచో, అనగా-ఇట్లుచేయుటవలన వచ్చిన 'అను-రం' అను పదము యొక్క అర్థాన్ని 'రాక్షసువి'గా తలంచినచో, తం=అ రాక్షసుని, మరియు, 'తం='తం' అనే అక్షరాన్ని, మృ-గం='మృ' అనే అక్షరం తర్వాత చేరునట్లుగా, చేసి (మృ ఇత్యక్షరం గచ్ఛతీతి=మృగం) అనగా-'తం'కు ముందు 'మృ'ను

చేర్చిన, 'మృతం, కాగా, అనగా-చచ్చిన దానినిగా, కురు=చేయుము-అనగా- ఆ రాక్షసుని చంపుము నో-చేర్=ఆతనిని, రాక్షసునిగా భావింపకపోయినచో, 'మృతం' నుండి తం--విరా=తం' అనే అక్షరాన్ని లేకుండా తీసివేసి, మృగం (=లేడిని) గానే భావించినచో, తం=ఆ మృగమును (బంగారు లేడిని) ఆనయ=(నాకు) తెచ్చి యిమ్ము

వి. దండకారణ్యంలో పర్ణకాం ప్రక్కన తారాదుచున్న బంగారులేడిని చూచి, సీత రామునితో నిట్లనెను.

నాథా! 'ను' అనే అక్షరానికి ముందు 'అ' అనే అక్షరాన్ని, మరల ఆ 'ను' అక్షరం తర్వాత 'రం' అనే అక్షరాన్ని చేర్చగా, 'అనురం' అనేపదం తయారౌతుంది నీవ కన్నడుచున్న కనక మృగమును రాక్షసుని (అనురం)గా భావించినచో 'తం' అనే అక్షరాన్ని 'మృ' అనే అక్షరానికి తర్వాత చేర్చిన- 'మృతం'గా తయారు కాగా, ఆ (మారీచ) రాక్షసుని చచ్చినవానిని (మృతం)గా చేయుము అనగా-ఆ రాక్షసుని చంపుము ఒకవేళ, ఆ మృగమును రాక్షసునిగా భావింపని వక్షమున ('తం' చేర్చగా వచ్చిన 'మృతం' నుండి, ఆ 'తం'ను తీసి వేసి (తం-వినా) మృగంగా అనగా బంగారులేడిమే అని భావించినచో, దానిని వట్టి తెచ్చి, నాకిమ్ము.

దీనిలో 'ను'కు ముందు 'అ'ను, తర్వాత 'రం'ను చేర్చుటవలన 'దత్తాక్షరము'. 'తం'ను 'మృ'కు తర్వాత దత్తం చేయుటచే (మృతం) మరొక దత్తాక్షర చిత్రము. ఏమృతం, 'మృతం'లోని 'తం'ను 'మృతం' చేసి, తక్కువమున 'గం' చేర్చుట వలన దొంక తిరుగుడుగా 'మృత దత్తాక్షర చిత్రము' కూడ లభించుచున్నది

ఈ శ్లోకం 'ద్రాక్ష, కదళి, నారికేళ-పాకాలను మించిన 'పాషాణ పాకం'లో పడియున్నది. ఆ పాషాణాన్ని (రాతిని) ఎంతో కష్టపడి, వగులగొట్టి, పాకం పడితే గాని, అర్థానుభవం కావటంలేదు.

‘సీతా రావణ సంవాద యుగి’లోని ‘చ్యుతదత్త చిత్ర విశేషాలు

మైసూరు పండిత వరేణ్యులు, శ్రీ చామరాజనగర రామకావ్య (20 శ.పూర్వార్థం) గారు గూఢార్థ, ప్రశ్నోత్తర, చ్యుతదత్త చిత్రాదులతో విండిన, ఒక అపూర్వ-క్లిష్ట తరమగు 'సీతా రావణ సంవాద యుగి' అను గ్రంథాన్ని వ్రాయుచు, 50 శ్లోక

ంతో నగంలాగుం పూర్తిచేసి, 'ఈ చ్యుత దత్తాక్షర పద్ధతులతో మిగిలిన కాగాన్ని పూరించిన పండిత ప్రకాండలకు 'నహస్తం నమః" (నేల కొండి వందనాలు) అని కూడ, పండితలోకాన్ని హెచ్చరిస్తూ, ప్రకటించి, ప్రార్థించారు. ఏమ్యట, కర్నూలు జిల్లా బెక వివాసి శ్రీ బచ్చ సుబ్బరాయ గుప్తగారు 'అభినవ సీతా రావణ సంవాద యురీ' నామంతో పూరించి, ఒక గ్రంథాన్ని ప్రకటించారు. అట్లే శ్రీరామకావ్య గారి శిష్యులు శ్రీ సీతారామ కావ్య కూడ 'సీతా రావణ సంవాద యురీ-ఉత్తరభాగః, అనుపేరుతో దానిని పూర్తి చేసినారు

శ్రీ రామకావ్యగారి గ్రంథంలో గూర్తార్థ ప్రకటనకువకరించు, 'ద్యావితాక్షర, అధిదత్తాక్షర, ప్రతి దత్తాక్షర అదిగా, అనితర సాధ్యాలైన, అనేక-అపూర్వ చ్యుత తత్తాక్షరా, పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టిది, చమత్కార జనక విశేషాలనెన్నింటినో, స్వవ్యాఖ్యానంగా (తో) చవిచూపి, చవులూరించారు.

ఈ సంవాద రూప-ప్రతి శ్లోకంలోని మొదటి మూడు పాదాలలో రావణుడు చేసిన మృషామామింద, అత్యుస్తుతి ప్రవర్ణికాలు కాగా, నాల్గవపాదంలో, సీతాదేవి-అక్షరచ్యుతి, దాన, అక్షరాస్తర ప్రవేశాలతో, చ్యుతదత్తాక్షరాది పద్ధతితో, రావణ విందను, రామస్తుతిని, సంకేతికార్థంతో జోడించి, త్రిప్పికొడుతూ, సమాదాన మిస్తుంది. విస్తరభీతిచే మూడు శ్లోకాలను మాత్రమే ఉదాహరిస్తున్నాము జిజ్ఞాస, కుతూహలంగల పాఠకమహాశయులు పైగ్రంథాలను పఠించి, తెలిసికొనగలరు

శ్లో. ప్రాజ్ఞేశ్వర వలంబ ద్దుజయుగం తేఽ నత్త్యయుక్తం, కలా

శబ్దే నైవ యుతః ప్రియః స కిం, కిం? తస్మాత్ భవేత్తే? వద ।

ఖ్యాత్యాఽహం పరలాంబేచ్ఛ రితి సంయుక్తోఽథవం సంతతం

ప్రితం మే హి ల పద్యవః చ్యుత మిదం తేఽచుంజలాకారతః । పి. 48

ఓ సీతా! తే-ప్రాజ్ఞేశ్వర-భుజయుగం-వలంబతో-అత్త్యయుక్తం=ఏభర్త యొక్క-భుజముల జంట-దాన్యంలేవి పొట్టు, లేక గడ్డివలె-బలములేవిది. సః-ప్రియః-కలాశబ్దే + ఏవ=యుగః-కిం=అట్టి-పి ప్రియభర్త తేవం 'కలా' [=విద్య] అనే శబ్దంతో మాత్రమే పరిచయంగలనాడు [విద్యుదాని అజ్ఞాని]గదా! తస్మాత్-తే-కిం-భవేత్? -వద=అట్టి అసమర్థునివలన-పికు-ఏమిలాభము-కలుగునో-

చెప్పుము. అహం-సంతతం-పరలాలన + ఇచ్చు:- ఇతి-భ్యాశ్చ - సంయుక్త:-
అభవం=[అట్టి విష్ణు]యోజకుడగు రామునివలె గాక] నేను-ఎల్లప్పుడు-ఇతరులను
సంతోషపెట్టు-కోర్కె కలవాడను-అను-కీర్తితో-కూడాకొన్నవాడను సుమా అవి,
రావణుడు-రామనింద, స్వాత్మస్తుతి చేసుకొనగా, [ఓరీ రావణా] తే-మంజూ+అకా
రణి:-చ్యుతం-ఇదం-వచః-లసత్(చేత్)=నీయొక్క-మనోహర వ్యరూపమునుండి-
తొలగిన-ఈ [నీ యొక్క]-మాట-అట్లే ప్రకాశించినచో, మే-ప్రతం-నాకు-ఇష్టమై
వదే-గదా!-అవి సీతా ప్రత్యుత్తరం.

ఓ సీతా! నీ భర్తయొక్క భుజిలము ఎందుగద్ది లేక పొట్టువలె, విస్సార
మైనది. అది 'పలా' [విద్యా] శబ్దమైతే విన్నాడు, కాని, ఆ విద్యలు ఏమాత్రం
ఎరుగవి మూర్ఖుడు. కనుక, అదివిషయ సీతా లభించే లాభమేదో, నీవే కొంచెం ఆలో
చించి చెప్పు ఇక, ఆ మూర్ఖుని సంగతి అలా వదిలిపెట్టు ఇక, నాసంగతి అంటావా,
నేను పరులకెప్పుడూ పరిపరి విదాం సంతోషం కల్గిస్తూ, పరిమందిలో కీర్తి ప్రతి
ష్ఠలు తెచ్చుకొన్నవాడను గదా-అవి రావణుడు పై మూడు పాదాలలో, రామనింద,
అత్మస్తుతి చేసుకొనగా, నాల్గవ పాదంలో, సీతాదేవి ఇట్లు ప్రత్యుత్తరిస్తోంది. ఓరీ
రావణా! నీ మనోహరాకారంనుండి, నీవు చెప్పిన మాటలు తొలగకుండ, అలాగే
స్థిరంగా ఉంటే, అదంతా నా కిష్టమేగదా!-అవి సామాన్యార్థం.

ఇక, నాల్గవపాదంలో, సంతేతితమైన అంతర్గూఢార్థం ఏమనగా-రావణా! తే
[౭] మంజూలాకారతః=['తే' తర్వాత మధ్యలో 'అ' [౭] కారమును 'దత్తం'
చేయుటవలన] నీయొక్క-మనోహరంకావి[అమంజూలా]'లా' అనుదావిలోనున్న 'అ'
కారమునుండి, ఇదం-వచః=ఈమాట, చ్యుతం=తొలగి, దాని స్థానమున 'ం'-నన్ =
'లా'కాక 'ం' అను అక్షరము మాత్రమే వెలసియున్నచో, అప్పుడు, అది నాకు
ఇష్టమే గదా! అవి అంతర్గూఢం.

అనగా-నీవు చెప్పుకొన్న 'పలాలనద్యుజయుగం....'లోని 'పలాల' శబ్దము
నందలి 'లా' అను అక్షరంలోని 'అ' అనే దీర్ఘ అక్షరాన్ని తొలగించి దానిస్థానమున
'ం'ను [హ్రస్వాన్ని] మాత్రమే ఉంచిన, అప్పుడు 'పలాలనద్యుజయుగం' అవుతుంది.
అప్పుడా శ్రీరాముని భుజవ్యంద్యము, పరిపరి-కంఠపుష్టి [మాంసము]తో కూడి
యున్నది గనుక, మిక్కిలి బలంతో గూడియున్నదని సంతేతిార్థము అట్లే 'కలా'
శబ్దంలోని 'అ'కారాన్ని తొలగిస్తే 'కం' శబ్దేకయుగః= [శ్రీరాముడు] అస్పృశ్య

మధురధ్వవి [కల]తో కూడినవాడను అర్థంరాగలదు మరల, 'పరలా'నేమిట:-
 లోవి 'ల'ను 'ం'గా మార్చిన, పరలనేమిట:-పరశ్రీంను కామించువాడని అర్థం.
 ఇట్లు, 'లా'లో దీర్ఘమైన 'అ'కారాన్ని చ్యుతంచేసి, 'ం' ప్రాప్తాన్ని ఉంచగా,
 వచ్చిన అర్థాన్ని, శ్రీరాముని స్తుతిస్తూ, రావణనిందను చేయుచున్నది

వి,1, అకారాన్ని చ్యుతం చేయుటవలన 'వ్యాపితాక్షరచిత్ర'మైనది. మాత్రా
 చ్యుతకముకూడ కాదగియున్నది.

[2] మరియు, 'లా' [=ల్+అ]నుండి, 'అ'కారం చ్యుతం చేయగా 'ల'
 మిగిలి, మరొక వివరీకారాన్ని కల్పించుటవలన, 'చ్యుతచిత్ర'మౌతోంది. అట్లే,
 'తేన త్వయు క్తం-తే మంజులకారతః' అను వాని మధ్యలో, అకార వ్రల్లశేష లేక
 అవగ్రహము [౭]ను 'ద త్రం' చేయుటవలన, 'తే[౭]అ'న త్వయు క్తంవచః, తే[౭]
 [అ] మంగలాకారతః' అయి, విరుద్ధార్థములు ప్రతీయమానములు అగుచుండుట
 వలన, 'ద త్తచిత్రము'కూడ శగును. ఇంకను, 'లా'విగావి, దానిలోని 'అ'కారాన్ని
 గావి, 'చ్యుతం'చేసి, 'ల'ను ద త్రంచేకామని చెప్పుకొన్నచో, 'చ్యుత దత్తాక్షర
 చిత్రం'కూడ కావచ్చును.

౧౧. సీతే హీరయశోగణో, రతిపటా, రామోచిత త్విజ్ఞుభోఽ

రాతి శ్లాఘ్యగుణః సదా, జనకతే! లోకే పరీతప్రభః ।

యద్దే హృదయోఽ భవం కిం, మయా సమ్మారితా మాతుకాః

క్రవ్యా దాదమి పాపి సీచి పదనే రే! న క్రుతిః వర్తితా ॥ అ.సీ. 19

సీతే=ఓసీతా! (అహం=నేను) హీర-యశోగణః = స్వచ్ఛమైన-కీర్తి
 పుంజము గలవాడను, రతి-పటాః=సంభోగము (కాకోక్కకాప్రము)న- సమర్థుడను
 -(కనుకనే) రామా+ఉచిత=త్విభో+ముఖః = సుందరీమణులకు-అనురాగమును
 గల్గించు-కాంతి-ముఖమునందుగల్గియున్నవాడను' సదా+అరాతి శ్లాఘ్యగుణః=ఎల్ల
 పురు-శశ్రువుల చేతగూడ-స్తుతింపదగిన-గుణములు గలవాడను (హీ) జనకతే!=
 ఓ జానకీ! లోకే-పరీతప్రభః = లోకమునందంతట-వ్యాపించినకాంతిగలవాడను,
 యద్దే-హృదయః=అభవం-కిం=ఎంతటియుద్ధంబోనైనా - విశ్వీత విజయం సాధిం
 చినవాడను-గదా! మయా-మాతుకాః-సమ్మారితాః=నాచేత-దుర్మార్గులనేకులు-తుడిచి
 పెట్టబడినారు సుమా!- అవి రావణుడు వల్లగా, రే!సీచి పాపి క్రవ్యాద+అదమి!

ఓరీ!- కుచ్చుడా!-పాపాత్ముడా!-రాక్షసాధను, (తే) పదనే=నీవు చెప్పుచున్న-
మాటలో, క్రుతిః=(నా యొక్క) చెవి,న-వర్తితా=ప్రవర్తించుటలేదు, అనగా-
వివరదటం లేదు-అవి పైకి సామాన్యార్థము.

ఇంక, సంకేతితమైన అంతర్లూహార్థమెట్టిదనగా-

తే-పదనే=నీవు చెప్పిన మాటయందలి, రే= 'ర' అను అక్షరము (రేప)
యొక్క-స్థానమున, 'న' క్రుతిః='న'కారమే విన్నడుచున్నది. అనగా-నీవు చెప్పిన
దానిలో'ర' కారమున్న ప్రతిచోట, ఆ 'రేప', నాకు'ర'కారంగా విన్నడక, 'న' అను
అక్షరం ('న' క్రుతిః)గా, విన్నడుచున్నది. అట్లుకాగా, నీవు చెప్పిన 'హి'ర'యో
గణః' అనునది, నాకు 'హి'న' యోగణః' (=చరించిన కీర్తిగలవాడు) గాను, 'ర'
తిపటు :- 'న' తిపటుః= అందరికి తలవంచి 'జోహాకుం' అంటూ నమస్కారం
చేయుటలో నేర్పరిగాను, 'రా' మోచిత త్విష్టుః:- 'నా' మోచితత్వవిష్టుః=పేరుకు
మాత్రమే ఏ కొంచెమో ముఖకాంతి గలవాడుగాను, లేక 'రావణ' శామానికి తగిన
భయంకరాకారం కలవాడు (నామైక దేవే నామగ్రహణం)గాను, అకార ప్రశ్లేష
(ఁ)ను తీసివేసినచో, 'రా'తి క్లాప్యగుణః- 'నా'తి క్లాప్యగుణః (కొవియాద
దగిన ఎక్కువ గుణాలు లేనివాడు)గాను, 'లోకే-ప'రీ అవ్రథః-అవగ్రహంతో చేర్చి,
లోకేఁప'వీ'తప్రణః= లోకమున పోగొట్టబడిన అందంగలవాడుగాను, యుద్ధే 'రూ'
రణయః-లో, అవగ్రహం, 'ఁ' చేర్చిన, యుద్ధేఁసూ'రణయః=యుద్ధంలో,
మోయబడవిజయు (అపజయం) గలవాడుగాను, సంహ'రీ'తాః= సమ్మా 'వి'
తాః =ఘాతుకులు గౌరవింపబడిన వారుగాను-నాకు విన్నడుచున్నది.

ఇట్లు 'ర' ఉన్న ప్రతిచోట, ఆ 'ర'ను చ్యుతంచేయగా, అది నాకు 'న'గా
విన్నడుటవే, అనగా 'న' కారం దత్తం చేయబడి, వివరీతమైన అకార్యము స్ఫురిం
చుటచే, ఇది 'ప్రతి దత్తాక్షరము' లేక 'చ్యుతదత్తాక్షరము' అగుచున్నది. 'రామో
చిత-త్విష్టుః' 'ఁ' రాతి క్లాప్యగుణః' మధ్యలోనున్న అకార ప్రశ్లేషము చ్యుతం
చేయుటచే 'చ్యుతచిత్రము', 'లోకే వరీతప్రణః-యుద్ధే రూ'రణయః' అనువాని
మధ్యలో కూడ 'ఁ' (అకార ప్రశ్లేషగుర్తు)ను దత్తంచేయుట వలన 'దత్తచిత్రము'
కూడ కావగియున్నది 'రతిపటుః+రామా+చిచిత త్విష్ట+ముః' పదాంతు,
వందీచేసి కలుపగా, 'రతిపటూ రామోచిత త్విష్టుః' అనునదని కూడ గమనింప
వలెను.

శ్లో. రామాం వాచ్యతి విప్రియోఽతివరితశ్రీ నైవ సీతం వపుః
 విభ్రతకానన సింహి రాక్షసవయాయత్రః స్వయం వేత్సి తమ
 మాం నశ్యాతి వివక్షణోఽస్మి బహుదా చాపైక వీరోఽన్యహం
 లబ్ధశ్రీ ప్రవయః శతాఽస్మి, కిమరే! "చే" "లం" బదా నానకృత్ || పీ. 19

పూర్వంవల్కెరావణుడు (3): 31/2 చరణాలతో, రామనిందచేయగా, మిగిలిన పాదార్థం సీతానమ్యత్తరం 'రే' 'చే' 'లం' బదాన- అనకృత్=ఓరీ! నీవు 'చ' కారు (చే) చెప్పిన ప్రతిచోట, ఆ 'చ' కారమును 'చ్యుతం' చేసి, 'ల' కారము (ల) ను అనేకమారులు (అనకృత్) చేర్చుము అనగా 'చ' తిసి దాని స్థానమున 'ల' ఉంచుము.

అట్లు 'ల' ను దత్తం చేయగా, 'వాచ్యతి-వార్యతి'గాను, 'వరిత-లరిత' పీదం-సీదం, వయాయత్రం- రయాయత్రం, వివక్షణ-విరిక్షణ, చాపైక-లాపైక, ప్రవయః-వరియ, గాను మారగా, ఈ వివేషణములు, రామస్తుతి, రావణవిందార్థకములై, సంకేతిత- ద్వితియార్థాన్ని వ్యక్తీకరించుచున్నవి.

ప్రతి 'చ' కార చ్యుతి, తత్స్థానమున, 'ల'కార దత్తతలంప, ఇది 'ప్రతి దత్తాక్షర చిత్ర' మగుచున్నదని తత్కర్త తెల్పును. మరియు, సామాన్యంగా ఇట్టి చిత్రభూయిష్ట పద్యరచన అందరికీ సాధ్యంకాదని, వాగ్దేయే తన వదనం నుండి వర్ణించినదని కూడ శ్రీ కావ్యి చెప్పుకొనెను విస్తరభీతిచే, ఇతర విశిష్ట శ్లోకాలను వివరింపబూనలేదని మనవి.

‘చిత్ర రత్నాకర’ కర్త ‘చక్రకవి’ విశిష్టతలు

చక్రకవి (17వ.)యొక్క 'చిత్రరత్నాకర'మొక చిత్రాలంకార సర్వస్వము. అతడనేక ప్రాచీన చిత్రాలంకారాలతోపాటు, 'రర్మదాసా'దులను మించి, కొన్ని నరీవాలంకారములను కూడ విచిత్రంగా వృష్టించి, చిత్రాలంకార ప్రపంచమున నొక సాహిత్య విప్లవమును సందింప, సంరంభించెను. అనేక నూతన చిత్రాలంకార వృష్టికి 'మార్గదర్శి' యయ్యెను.

ఇతడు శబ్దస్వరూప జిజ్ఞాసువులకు, నుఖంగా తద్ జ్ఞానమును కల్పించుటకీ 'చిత్రరత్నాకర' రచన చేసెను. ఈ చిత్రాలంకారములను, మరణావగాహనత్రై. మొదట, ప్రశ్నోత్తరాత్మక శ్లోకాలతో 'అంతర్లాపులు, బహిర్లాపు'లని ద్వివిధాగా

విభజించి, విభాపించెను ఎదుటివారి యొక్క లేక ప్రత్యర్థులయొక్క వాగ్బంధం చేయాలనుకొన్నను, స్వపాండిత్య ప్రకర్షను ప్రదర్శింపగోరినను, అట్టివారందరికీ, తన చిత్రత్నాకరము కంఠస్థము కాదగినదనెను.

చక్రకవి మొదట 28 ముఖ్యచిత్రాల జాగ్రహములను విభజించి, ఒక్కొక్క దానికి వదివది ఉదాహరణముల నిచ్చి, ప్రపంచించి, ప్రకటించిన ప్రముఖుడు. దమత్కార, వై చిత్ర్య పూర్ణములగు కొన్ని ముఖ్యమైనవానిని మాత్రమే, పాఠక ప్రముఖుల పరిశీలనకై, ప్రకటించుచున్నాము.

దత్తచ్యుతాక్షరా ద్యస్తచిత్రమ్

లక్షణం : శ్లో. దత్తచ్యుతాక్షరా ద్యస్తం భవేత్ ప్రశోత్తరంయది!

‘దత్తచ్యుతాక్షరాద్యస్తం’ త ద్యదన్వి మనీషిణః॥ చి.2-92.

ప్రశోత్తరము అది-అస్తములకు యదాక్రమముగ ‘దత్తచ్యుతాక్షర’మైనదో, అచిత్రం ‘దత్తచ్యుతాక్షరాద్యస్త’ మను చిత్రాలంకార భేదమగును. అనగా, మొదట (అదిలో) అక్షరదానము, చివర (అస్తంలో) అక్షరచ్యుతి చేయవలెనని భావము.

N B. ఈ చక్రకవి ‘చ్యుతాక్షరము’ చాలవరకు విడిచిగా, స్వతంత్ర లక్షణములు చెప్పి ఉదాహరించుట గమనార్హము.

శ్లో. కో రక్షావికరాంధకార తరణిః, దత్తే చ కా మానుషాన్?

నంబుద్ది: విదుష శృకా?, పృథుతకం కీదృక్ తటాకోదరమః

భూషాం కాం విదు రాననన్య?, వచితాశ్రోణీస్థరీ కీదృశి?

నాదా వక్షరయ్యక్తి ముక్తిత ఇహ త్యాద్యస్తయో రుత్తరమ్॥ చి 2 93

ఈ శ్లోకంలోని ఆరుప్రశ్నలకు, రెండక్షరాలు గల ప్రత్యుత్తరాలు, ‘అరు’ వెదకి, చెప్పుకొనవలెను. మొదటి ప్రశ్నకు ‘రామః,’ ప్రత్యుత్తరము. “నాదా=” న+అదా’ అనుటవలన, మొదటి ప్రత్యుత్తరమునకు, పైన (292 శ్లోకంలో) చెప్పిన వియమము వర్తించదు. ఇక రెండవ ప్రత్యుత్తరం- అది-అక్షరానికి ముందు “అక్షరదానము”+ “అంత్యాక్షరానికి చ్యుతి” చేయవలెననివాద, గుర్తుంచుకొనవలెను.

1వ ప్రశ్న- రాక్షససమూహ మనెడు చీకటిని పారద్రోలు సూర్యుడెవరు?

ఉత్తరము: రామః (=రాముడు) శ్రీరాముడు రాక్షససంఘంధకారమునకు సూర్యుడై

చీకటివి పోగొట్టి వెలుగువిచ్చినాడు. అనగా-చీకటివి సూర్యుడు పోగొట్టినట్లు క్రూర రాక్షస సంఘమును శ్రీరాముడు సంహరించి, నాశనము చేసెను.

2 ప్ర. మనుష్యుల నెవతె ధరించుచున్నది? దీనికి ఉత్తరము "ధరా" (=భూమి) ఎట్లు? మొదటి ప్రశ్నకు తరచుగా "రామ"లోని, అదృక్ష్యరమగు "రా"కు ముందు 'ధ' అనే అక్షరాన్ని 'ద త్రా' చేసి [ఉంచి], అంత్యమునందున్న వినర్గనహితమగు "హి"ను "చ్యుతం" [బుప్త] చేయగా వచ్చిన "ధరా" [=భూమి] ప్రశ్నకుత్తరమైనది. భూమి తనపై మనుష్యులను ధరించుచున్నది. ఇట్లే అన్నిచోట్ల నమన్వయించుకొనవలెను.

3. పండితుని యొక్క సంబోధనము ఎట్టిది? 'ధరా'లోని అదృక్ష్యరానికి ముందు "బు" దానంచేసి, అంత్యాక్షరమగు 'రా'ను చ్యుతం చేయగా వచ్చిన "బుధా" [=ఓపండితుడా:] పండితునకు సంబోధనమగును.

4. గొప్పదగు చెరువు మధ్యభాగమెట్లుండును? ఉ సాంబు = [స+అంబు] వీటితో గూడి యుండును. "బుధా"కు ముందు "సాం" చేర్చి, చివరి "ధ"చ్యుతం చేయగా, "సాంబు" వస్తుంది.

5. మొగమునకు అలంకారముగా దేవిని భావించుదు? ఉ,నాసాం [=ముక్కును] "సాంబు"కు ముందు 'నా' చేర్చి, చివరి "బు" చ్యుతం చేయగా "నాసాం" వచ్చినది. కోపేరువలె సున్న ముక్కు, ముఖానికి అందాన్నిస్తుందని భావం.

6. ప్రియొక్క పిరుదుల భాగ మెట్లుండును? ఉ పునా [=విస్తృతమై నదిగా మారును] "నాసాం"కు ముందు "పు" చేర్చి "సా"ను చ్యుతం చేయగా "పునా" వచ్చును.

ఇట్లు సమూహానంతో శృంగారరూపంలో వరుసగా మొదటి అక్షరానికిముందు, మరొక అక్షరాన్ని దత్తంచేసి, చివరి అక్షరాన్ని చ్యుతంచేస్తూ పోవుటవలన ఒక నవీన రూపమేర్పడి, ఇది "దత్తచ్యుతకం" లేక "దత్తచ్యుతాక్షరాద్యంత చిత్ర" మగుచున్నది.

చ్యుతదత్తాక్షరాంతాది చిత్రమ్

ప్ర. అపై కుత్ర పరుగులు? జనదయాస్పాతి రవీక కా పునా?

కీదృక్ కృ గ్రహమందలి? క్షితిభుజాం కీదృక్ బలౌపస్తరా? ।

కీదృక్ స్పాత్ సుతను? జనశ్చ రవతి భ్రామ్యంపునా? కేవ నా?

నాదావక్షరయక్తి ముక్తిత ఇహ త్యాద్యం తయోరుత్తరమ్॥ చి.-93

వి పూర్వం రెండక్షరాల ప్రత్యుత్తరాలు కాగా, దీనిలో మూడక్షరములు ప్రత్యుత్తరములగుట విశేషము

1 వ ప్రశ్న : బ్రహ్మదేవుడు ఎక్కడ ఉండును? ఉ. నారీకే [=వద్యము నందు]

2 వ ప్రశ్న : ప్రజల దయకు పాత్రమగునది ఏది? ఉ. దీనారీ [= దీన+అరీ=దరిద్ర సంఘము] నారీకే"కి ముందు "దీ" చేర్చి, అంత్యాక్షరమగు "కే" విచ్యుతం చేసిన "దీనారీ" అగును.

3 వ ప్రశ్న : గ్రహ సంఘమెట్టిది? ఉ. సాదీనా - సాదీ+ఇనా=సూర్యుడు అదిగా గలది అనగా - నవ (9) గ్రహములలో సూర్యుడు మొదటివాడు (గాగరిది) - అని భావం.

"దీనారీ"కి ముందు "సా" దత్తం చేసి, చివరి "రీ" చ్యుతమైన భావమిది.

4 వ ప్రశ్న : (మంచి శరీరం గల, మహిళ ఎట్లుండును? ఉ. సునాసా = కోశీరువలె పొడవైన మంచి ముక్కు కలిగి యుండును. "నాసాదీ"కి ముందు "సు" చేర్చి, చివరి "దీ"ని చ్యుతం చేయగా "సునాసా" వచ్చినది

5 వ ప్రశ్న : రాజుల వైద్యుల బల వమూహమెట్టిది? ఉ. నాసాదీ [=కొండము=ముక్కు] తో దక్షించు ఏనుగులు గలది. పూర్వ రాజుల చతురంగ నిలములలో గజ బల మొకటి "నాదీనా" కు ముందు "నా" దత్తద, చివరి "నా" చ్యుతి చేయగా వచ్చినది.

6 వ ప్రశ్న : దేవిచే జనుడు కొవియాడ బడును? ఉ. వసునా [= ధనము చేత] "సునాసా" లోని "సు" కు ముందు "ప" ను దత్తం చేసి, చివరి "సా" ను చ్యుతం చేయగా 'వసునా' వచ్చును అది-అ న్త-ములను యథాక్రమంగా "దత్త-చ్యుతాలు" చేయగా ఈ ప్రత్యుత్తరములు లభించుటచే, విది "చ్యుత దత్తాక్షరాన్తాది చిత్రము" లేక అది-అ న్తములను క్రమంగా "దత్త-చ్యుతములు" చేయుట వలన - అవి మరొక విధంగా చెప్పుకొన్నచో, ఇది "దత్తచ్యుతాద్యంతరాక్షర చిత్రము" అని కూడ చెప్పవచ్చును.

చ్యుతదత్తాక్షరమ్

లక్షణమ్. శ్లో. పదయోః పరివృత్తిశ్చైవ పర్వయోః పరివృత్తితః ।

పదార్థద్వయ సాదర్భ్యే "చ్యుత దత్తాక్షరం" హితకః చి 2-103

వర్ణములను మార్పుచేసిన, పదములుకూడ మారి, ఆ పదార్థములు రెండింటికి సమానదర్శము ప్రస్తుతమైనచో, అది "చ్యుతదత్తాక్షరము".

శ్లో. అనేకవర్ణయక్తాః కదాః గోవి రవిత్తమ్ ।

విశాలలోచనోపేతం తే శే బ్రూత వివశ్చిదః? ॥ చి 2-104

పండితులారా! నానావిధ-అక్షరములు, మంచివాక్కులుగల్గి, విశాలనేత్రాలతో గూడినవి, ఏవో? విచారించితెల్పుడు అవి ప్రశ్న. * "పదన-పదనే".

ఇక్కడ "పదనం"లోని 'ప' ను చ్యుతంచేసి, దానిస్థానంలో "న" ను దత్తంచేసి, "పదనము- పదనము"గా పరివర్తన చెందినది. అంతేకాక, శ్లోకంలోని విశేషణాలుకూడ "పదన-పదనములు" రెండింటికి సమానదర్శములై సమన్వయించుచున్నవి. ఇది పదద్వయ సాదర్భ్యంగల "చ్యుతదత్తాక్షరచిత్రిము".

ఒకచో, మొగము [పదనం] అనేకాక్షరాలుగల మాటలను చెప్పుచు, విశాలలోచనాలుగల్గియున్నది. అట్లే 'గృహము' ['పదనం'] కూడ, తెలుపు, ఎరుపు, వలుపు మొ. రంగులుగల ఆపులతోను, విశాలలోచనాలుగల ప్రీతితోను విడియున్నది అవి శ్లోకంలోని విశేషణాలకు సాదృశ్యం సమన్వితమై పొసగియున్నది.

N B. 1. పై రెండింటిలోను ప్రత్యుత్తరాలు వైట [చిహ్న] మండి తెచ్చుట వలన, వివిధ 'విహితపులు' అనబడును. 2. "గో." శబ్దము పులింగమైనచో ఎద్దు, గుఱ్ఱము, మార్కు....., ప్రీతింగమైనచో-అవు, అడుగుబట్టము, భూమి, వాక్కు, దిక్కు....., పులింగమైనచో- 'వజ్ర, వర్ణ, జం, నేత్ర, కిరణ, బాణ'లు నానామాలని గమనింపవలెను.

కుమార్గాహిత సంహారాః ద్విషస్తః సుమనోగణాన్ ।

అజస్రం కాంక్షితస్వార్థాః కేఽపి తిష్ఠన్తి "మానవాః" ॥ చ.చి. 2-112

కుత్సితమార్గమున ['కు-మార్గ'] నడచుచు, పండితులను [దేవతలను కూడ] ద్వేషించుచు, ఎల్లప్పుడు స్వార్థమునకే పాటునడుచు, తమపొట్టలను వింపుకొను కొందరు [కే+అపి] "మానవులు" [లోకమునందు] ఉన్నారు.

ఇక్కడ, "మానవా"లోని "మా"కొరచి చ్యుతంచేసి, "దా"ను దత్తంచేసి, 'దానవా' [= రాక్షసులు] కాగారు. "మా" చ్యుతంబాగా, పరివృత్తంలో

"దా"ను, లేక "దా" చ్యుతంకాగా, "మా"ను "దత్తం" చేయుటవలన, ఈరెండింటికి సమానదర్శాయ, [పాదర్శాయ] 1 కుమార్గసంచారం, 2 మమనోగణద్యేషము, కాంక్షితస్వార్థము-లు కాగలవు. రాక్షసులును దుష్టమార్గమున వంపరిస్తూ దేవతలను [సుమనః] ద్యేషిస్తూ, సదా పోర్వరూపిషణాంక్షకలిగి ఉండుట లను పాద్యుక్తాలు శ్లేషలబ్ధాయి. ఇది "చ్యుతదత్తాక్షరము".

పూర్ణక్రమ చ్యుతకమ్

లక్షణమ్ : శ్లో. ప్రశ్నోప ప్రథమః పూర్ణం అదిపద్యాస్త త స్తతః

వద్ధైః చ్యుతైః ఉత్తరం యత్-తత్స్యాత్ పూర్ణక్రమ-

చ్యుతమ్. చి. 3-1

శ్లోకంలోని ప్రశ్నలలో మొదటి ప్రశ్నకు పూర్ణముగా వర్ణప్రయాత్మక (మూడు అక్షరాలుగల) శబ్దము సమాధానము గాను, రెండవది మొదలుగా వేయు మూడు ప్రశ్నలకు "అది-మధ్య-అస్తము లందరి వర్ణములను" చ్యుతం చేయుగా, మిగిలిన రెండు వర్ణాలు సమాధానములైనచో, నది పూర్ణముగా చ్యుతి చెందుటచే "పూర్ణక్రమచ్యుత చిత్ర" మగును.

శ్లో. సంసత్కామాః కీదృశాః? కామ్యుద్యుతాః? మద్యాశ్చ కీదృశాః?

కం శ్రితో యుద్ధ కామః ప్యాత్? 'పారంభాః' త త్రిమా త్తరమ్. చి.3.2

చి. ఈ శ్లోకంలోనే ప్రత్యుత్తరమగు 'పారంభాః' చెప్పబడినందున 'అంతర్లాపి'-చిత్రమనబడును దీనిలోని 4 ప్రశ్నలకు 4 ఉత్తరాలు చెప్పవలెను. మొదటి ప్రశ్నకు మూడక్షరాల వదం పూర్ణంగా సమాధానం కాగా, తర్వాతి 2, 3, 4, ప్రశ్నలకు, క్రమంగా, అది, మధ్య, అస్త వర్ణాలను చ్యుతం చేయుగా మిగిలిన రెండక్షరాల వదాలు ప్రత్యుత్తరాలు కావలసియున్నవనుట గమనార్హము.

1. ప్ర విశ్వర్యమును గోరువారెట్లుండురు? ఉ. పారం భాః (=సోమరులు గాక,) ఎల్లప్పుడు పనులు ప్రారంభించి చేయుచుండురు. ఇక్కడ "పారంభాః" అను మూడక్షరాల వదం, అందినపై, పూర్ణంగా సమాధానమైనది.

2. మెత్తనైనవి ఏవి? ఉ. రంభాః (=అరటిచెట్లు) పారంభాః-లోని, మొదటి 'పా'ను చ్యుతం చేయుగా మిగిలినది.

3. మయిలు ఎట్లుండిను? ఉ, పా భాః (=స+అ+భాః=కాంతిలో కూడి యుండును. "పా(రం)భాః లో మధ్యాక్షరమగు "రం" చ్యుతం కాగా మిగిలినది.

4. దేవిని ఎమ్మకొని యుద్ధం చేయబోవుదురు? ఉ. సారమ్ తనయొక్క భవ-పేనా బలమును, "సారం(దా)" లోని అంత్యాక్షర లోపంతో "సారం" మిగిలి వది.

శ్లో. యుద్ధప్రియః కః? దళతి కోవా? ఐన్య చ కో గుణా?

కో జలన్య చ సంబుద్ధి? తేషాం "నారద" ఉత్తరమ్॥ చ. చి. 37.

ఇందలి 4 ప్రశ్నలకు "నారదః" పూర్ణముగా ఉత్తరము

1. ప్ర. కలహా లోజను దెవరు? ఉ. నారదః=నారదమహర్షి.

2. కొరుకునది ఏది? ఉ. '(న)రదః' నుండి "న" చ్యుతం చేసిన, రదః (వన్ను) కొరుకును.

3. అకాశ-గుణమేది? ఉ. "న (ర)దః"లో మధ్య "ర"చ్యుతితో "నదః" (శబ్దము). శబ్దము అకాశము యొక్క గుణము ...."శబ్దగుణక మాకాశమ్" తర్క-సంగ్రహం.

4. జలసంబోధనమేది? ఉ. నార(దః)' =నారః = ఓ జలమా! అని నీటి కాహ్వనము, అత్యాక్షరచ్యుతి.

అక్షరాంస్ని పూర్ణంగాచ్యుతాలగుటచే విడి "పూర్ణచ్యుతకము".

కిం లక్ష్మీనదర్శ? కం దేవాః నమన్తి ద్యౌః శ్చ కం నృజేత్?

శ్రేణీవహనశబ్దః కః? తేషాం "రాణీవ" ముత్తరమ్॥ చ. చి. 3 - 9

వి దీనిలో 4 ప్రశ్నలు, 4 సమాధానాలున్నాయి వానిలో మొదటి ప్రశ్నకు పర్వత్రయాత్మక 'రాణీవం' శబ్దం పూర్ణంగా ప్రత్యుత్తరం కాగా, ద్వితీయాది ప్రశ్నలు మూడింటికి, పై మూడక్షరాల పూర్ణమగు ఉత్తరం నుండి, అది మధ్య అస్తవద్ధాలను తొలగింపగా, మిగిలిన రెండక్షరాలతో గూడిన పదాలు ప్రత్యుత్తరాలగుట విశేషము.

ప్ర లక్ష్మీకి నిలయమేది? ఉ రాణీవమ్=పద్యము "లక్ష్మీ" "పద్మాలయా" పద్మా ...అ కో. 2. దేవతరెవరికి నమస్కరింతురు? ఉ జీవమ్= బృహస్పతికి[వి] అదిపర్వచ్యుతి, "జీవ అంగీరసో గురుః-" అ కో. ఈ బృహస్పతి దేవగురువు.

3. అకాశము దేవిని నృప్తించును? ఉ (మధ్యపర్వ "జీ" చ్యుతితో)రాపమ్= శబ్దమును. "శబ్దగుణక మాకాశమ్" అని తర్క-సంగ్రహం.

4 పంక్తి (పరువ)కి సమానార్థాన్ని తెచ్చు పదమేది? ఉ. (అంత్యాక్షరమగు "వం" ను తొలగింపగా మిగిలిన) రాణీ=పంక్తి, పరువ-అర్థాన్ని తెచ్చును.

అక్షరచ్యుతకమ్

శ్లో. అర్థే నాచ్యుతవర్ణస్య చ్యుతవర్ణ పదస్య చేత్.

అర్థస్య చారు సాధర్యం "అక్షరచ్యుతకం" హి తత్॥ చి. 4-1

సాక మచ్యుత వర్ణేన సాధర్యం కఠితం యది.

చ్యుతవర్ణస్య తత్ప్రసాః అక్షరచ్యుతకం ఐదాః॥ చి. 4 - 2.

విందు మాత్రా వ్యంజనానాం చ్యుత లక్షణ మున్నయేత్॥

ఏవ మచ్యుత వింద్యైః తేషాం సాధర్య మిర్యతే ॥చి. 4-3.

అచ్యుత వర్ణాలుగల పదములయొక్క అర్థములు, చ్యుతమైన- అక్షరాలుగల పదములకు సంబంధించిన అర్థాలతో, చక్కని సాధర్యమును పొందియున్నచో, అది "అక్షరచ్యుతక" మనబడును.

విందువు, మాత్రా, వ్యంజనముల యొక్క చ్యుతి జరిగినపుడు కూడ, వాని లక్షణముల విశ్లేషణ హింసవలెను. అనగా-1. అచ్యుత విందువునకు చ్యుత విస్తువు తోను, 2. అచ్యుత మాత్రమైన దానికి చ్యుతమాత్రముతోను 3. అచ్యుతవ్యంజనము (హల్లు)నకు చ్యుతవ్యంజనముతోను, సాధర్యము లేక సాదృశ్యము చారు తరంగా నున్నచో, ఆయా విందు, 2 మాత్రా 3. వ్యంజనచ్యుతకములగునవి భావము.

N. B ఈ నాల్గు చిత్రాలలోని లక్ష్య శ్లోకాలు కేవలం "అంతర్లాపులు" గాని, కేవలం "బహిర్లాపులు"గాని కాక, "ఉభయ రూపము"లని గుర్తింపవలెను.

1. అంతర్లాపులు :- ఆ శ్లోకంలోనే (అంతః) ప్రత్యుత్తరమున్నచో, అది "అంతర్లాపి",

2. బహిర్లాపులు :- ప్రత్యుత్తరాలు శ్లోకంలోలేనందున, బైట (బహిః) నుండి తెచ్చుకొని చెప్పబడునవి.

మరియు ఈ "అక్షరచ్యుతకము" 1. చ్యుతాది 2. చ్యుతమధ్యము, 3 చ్యుతాంతము అని త్రి విధము.

1. అది-అక్షర చ్యుతకము.

శ్లో. అదిష్టతం ద్విజపతైః కావీరిః శివీరిః లనత్

సుమనోవిసహామోదిం పుష్యత తద్ భానతే పసన్తి॥ చి.2.4

వక్ష సంఘములు (ద్విజకులైః) పైకెక్కి కూర్చున్న కొమ్మలుగల చెట్లతోను (ఘృతీః) నెమిళ్ళతోను (శిథిలః) ప్రకాశించుచు, ఎప్పు నందోహముల (సుమనో-వివహ) మగందము (అమోచం)ను పోషించి నెదజల్లుచున్న, ఆ "వన" మెంతో అందంగా ప్రకాశించుచున్నది.

N B "వనమ్-వనవమ్" ఈ రెండు దీవికి ప్రత్యుత్తరములు. చ్యుతాక్షరమైన వనమునకు, ఈ శ్లోకార్థము సరిపోయినది ఇక ఆచ్యుత 'వనవమ్' [= యజ్ఞము] నకు ఎట్లనగా-

అయా వేద కాళం నర్భసింఛిన [ఘృతీః], పింకలు ధరించిన [శిథిలః] బ్రాహ్మణ సంఘంతో ఆశ్రయింపబడిన [ద్విజకులైః - అదిష్ఠితం] ఆ వనవమ్ [యాగము] పండిత వివహము [సుమనో వివహ] నకు ఆనందామోదముల నధికముగా నందించుచున్నది.

ఈ శ్లిష్ట విశేషణములతో "వన-వనవములు" రెండింటివి చారుతర సాధర్యము నంభవమైనది. "వనవమ్" మంది "న అను అది-అక్షరము చ్యుతమైనది గనుక "చ్యుతాక్షర-లేక, అద్యక్షర-చ్యుతక" మగుచున్నది. మరియు ప్రత్యుత్తరమగు "వనమ్" శ్లోకంలోనే ఉండుటచే, "అంతర్లాపి"యు, "వనవమ్"ను బైట మంది తెచ్చుకొనుటచే "విహిల్లాపి"యు, అనగా- "ఉభయ రూపము"గా చెప్పవలెను.

2. చ్యుతమధ్యమమ్ :

మాతనా బోధరద్యాయః నర్భలోక భయావహః

విగృహీతః పురా క్షిప్రం కాలః త్రిపుర కాసిన్ ॥ ౧౧-11.

వి ప్రత్యుత్తరములు. 1. కాలః (=యమధర్మరాజ్ ..) 2. కాకోరిః (=భయం కర విషము) కొంగ్రొత్త పేరుముయొక్క కాంతితో పోలిక కల్గి, నమస్త ప్రసంపమునకు భయమును గొల్పుచున్న 'యమధర్మరాజ్' (కాలః) పూర్వము, మార్కండేయ-రక్షణ సమయమున, ఆ భక్తుని ప్రార్థనను విన్నంతనే (క్షిప్రం) శుభవిచే రక్షింపబడెను (విగృహీతః). ఇది చ్యుత మధ్యమ వర్ణమునకు (కాకోరిః=కాలః) వచ్చిన అర్థము.

కొంగ్రొత్త పేరుమువలె వల్లవి కాంతితో, సర్వజనులకు భీతిని గొల్పుచు, దేవదానవుచే నమ్మద మతనము చేయబడిన వందర్యమున, హఠాత్తుగ వెంబడిన 'కాలకూట'మను విషము (కాకోరి) ఈశ్వరునిచే త్రాగబడినది.

అచ్యుతపర్వమైన 'కా(క్)లః'లో మధ్యనున్న 'క' అను అక్షరము, చ్యుతం చేయబడుటచే, ఇది 'చ్యుతమధ్యమము', విశేషణ సాదృశ్యముచే, రెండవ అర్థము భక్త్యగా సరిపడియున్నది.

3 చ్యుతాస్తమ-ఉపాన్యమానో-విరతం సామోదైః సుమనోగతైః॥
 పునసంపు విభక్తికఃకేళః స్ఫురతి సంప్రతి॥ చి. 4-12

వి. ప్రత్యుత్తరముః: 1 కేళః [విప్లువు] 2 కేళః (వెండ్రుక)

స+అమోదైః-సుమనోగతైః=సంతోషించిన-దేవతల సంఘముతో, అవిరతం-ఉపాన్యమానః=ఎల్లప్పుడు-సేవింపబడుచున్న పునసంపు-విభ - శ్రీకః=మేఘసమూహ-నమాన-కాంతి గలవాడైన, [నీలమేఘశ్యాముడైన] విప్లువు, సంప్రతి-స్ఫురతి=ఇప్పుడు మెరయుచున్నాడు.

అచ్యుతాక్షరమగు 'కేళః'నుండి, అంత్యాక్షరమగు 'వ'ను చ్యుతం చేసిన 'కేళః' (=వెండ్రుక) అవి మిగులును. ∴ చ్యుతాస్తపిత్రము. ఏమృతి, విశేషణ సామ్యంతో వచ్చు ద్వితీయార్థ మెట్టి దవిన, మంచివాసన గల పూగుత్తుల (సుమనో-గతైః) నెల్లప్పుడు ధరించి, మేఘమువలె నల్ల గ, విగవిగలాడుచున్న తల వెండ్రుక మెరయుచున్నది.

బిష్టుచ్యుతకమ్

క్రొ. ప్రదర్శయ న్నతితరాం విగ్రహేషు విజం స్థితిమ్ ।

అగదో భావతే యేన పరదుక్ ప్రసభం హృతా చి. 4-14

ప్రత్యుత్తరాలు : అంగదః (=చాలికుమారుడు, బిందుచ్యుతితో 'అగదః' (=చుండు)

విగ్రహేషు-విజం-స్థితిం-అతితరాం-ప్రదర్శయన్=అనేక యుద్ధాంధలో తన దైన-సామర్థ్యమును-అధికముగా-ప్రదర్శించుచున్న, అంగదః=అంగదుడు, యేన-పరదుక్ - ప్రసభం-హృతా=ఏ అంగదునిచే-పరులబాధ- వెంటనే-పోగొట్టి బడెనో? అ 'అంగదః'నుండి బిందువు (ం) ను చ్యుతం చేయగా 'బిందుచ్యుతక' మైనపుడు వచ్చు ద్వితీయార్థము.

అయా రోగుల శరీరములలో [విగ్రహేషు] తన ప్రభావమును బాగుగా ప్రదర్శించుచున్న, ఏమందుచేత, ప్రజలరోగములు వెంటనే పోగొట్టబడినవో, అ మందు [అగదః] బాగుగా ప్రకాశించుచున్నది.

వి. విశేషణ సామ్యముచే, చ్యుత-అచ్యుత-అర్థములు రెండును నరివడి యున్నవి.

మాత్రాచ్యుతకమ్

శ్లో. ప్రకృష్టతాయా దేశస్య యో విధర్తి విదానకామ్ |

అకాశ వద్యకద్యాయః కానరోఽయం విరాజితే || 4-24.

ప్రత్యుత్తరాలు; కానరః [చ్యుతమాత్రము] = దున్నపోతు, కాసారః [అచ్యుతమాత్రము] వరస్సు.

తన పుట్టుకకు అధికారముమైన దేశముయొక్క గొప్పతనమును ప్రకటించుచు, అకాశంవలె విసిరి వర్తంతో వెలుగొందుచున్న ఆ [ముట్టాజాతి] దున్నపోతు విరాజిల్లుచున్నది.

వి. చ్యుతమాత్రకమగు 'కానరః' మాత్రాచ్యుతకమునకు ఉదా : కాగా, అచ్యుత మాత్రకమగు 'కాసారః'కు వరివడు రెండవ అర్థము—

తానున్న ప్రదేశమునకు ప్రతిష్ఠను చేకూర్చుచు, అగాధ జలముతో అకాశము వలె నల్లగా కన్నులుచున్న, ఈ[కొల్లెరు మొ] వరస్సు చక్కగా ప్రకాశించుచున్నది.

వ్యంజన చ్యుతకమ్

శ్లో. అనాప్తకాసామభవైః ఆపాదం విరోధనైః |

తేజేన మహతా యుక్తైః ఓదనం క్రియతే అనైః || 4-35

ప్రత్యుత్తరాలు : వ్యంజనచ్యుతకము ఓదనమ్ (= అన్నము) అచ్యుతకవ్యంజనం : రోదనమ్ = ఏడ్పు, పూర్వమెప్పుడును సంభాషణ (వేదిమి) నను భవిష్య నందున, ఎర్రబడిన కన్నులుగల జనులచే, మిక్కిలికష్టముతో అన్నము తినబడు చున్నది.

వి. అచ్యుతవ్యంజన మగు 'రోదనం' నుండి, వ్యంజన(హర్మాత్ర) మగు రేపి(ర్) తిప్పేయబడగా, ఇది వ్యంజన చ్యుతకమైనది.

చ్యుతం కానపుడున్న 'రోదనమ్'కు అనుసారంగా, విశేషణ సాధర్యంతో వచ్చు ద్విరీయార్థమెట్టిదనిన—

ఎందఱివరినను లేక జ్వరారిక్యమును, ఏనాడును అనుభవించనందున, నేదా దాదతో, కన్నెరబడి, ఆ అత్యంతకష్టమునకు తట్టుకొనలేని జనులు ఏడు చున్నారని భావము.

“తుల్యార్థాక్షరాది చ్యుతకమ్”

లక్షణమ్ : శ్లో. తుల్యార్థకం పదం య ద్యత్ వర్ణాదీనాం చ్యుతా వపి ।

తుల్యార్థ త త్రద్ చ్యుతక-సంజ్ఞాం త త్రద్-పదంభజేత్ ॥ 3-1

యత్-యత్-పదం=ఏ-యే-పదము, వర్ణ+అదీనాం-చ్యుత+అపి=వర్ణ-
మాత్రా-మిందు-వ్యంజనార్థములు-చ్యుతిచెందినప్పుడు- కూడ, ఇతర-అచ్యుతివర్ణ
దులతో, తుల్య+అర్థకం=సమాన-అర్థము గల్గినదై, తత్-తత్-పదం=ఆ-యా-
పదము, తుల్య+ అర్థ తత్-తత్-చ్యుతక-సంజ్ఞా-భజేత్=1. సమానార్థకమగు అక్షర
చ్యుతక, 2 తుల్యార్థమాత్రాచ్యుతక, 3 తుల్యార్థవిస్తృత చ్యుతక, 4. తుల్యార్థవ్యం-
జన చ్యుతక, 5. తుల్యార్థ-అర్థచ్యుతకములను పేరులను, విడివిడిగా-పొందును,
N.B. ఇవి-విహితావులు.

తుల్యార్థ వర్ణ(అక్షర) చ్యుతకమ్

శ్లో. సమానవేగో మరుతా వర్ణ్యతే కః కపిశ్వరైః ।

చ్యుతేఽపివర్ణే తుల్యార్థం పదం నాచ్య మిహాత్తరమ్ ॥ 3-2

కపిశ్వరులు, గారికో సమానవేగముగందావినిగా దేవిని వర్ణించిరి? అవి
ప్రశ్న. దీనికి ప్రత్యుత్తరమైన పదములోని ఒక వర్ణము చ్యుతమైనను, దానితో
సమానార్థముగలపదము ప్రత్యుత్తరముగా చెప్పదగియున్నది.

ఈ ‘తుల్యార్థ చ్యుతకము’ లన్నియు ‘విహితావు’ లగుటచేత, ప్రత్యుత్తర
ములను జైట్రునుండియే, వెదకితెచ్చి, చెప్పవలెను. సమాధానం:-తురంగమా-తురంగః
(=గుఱ్ఱము), ‘తురంగమా’ అను ప్రత్యుత్తర పదము చ్యుతి నొందని పదము.
దీనినుండి ‘మ’ అనువర్ణాన్ని చ్యుతం చేసినను, తత్ తుల్యార్థక చ్యుతక వర్ణంగల
‘తురంగః’ అనుపదము, ప్రత్యుత్తరమగుచున్నది అనగా-అచ్యుతివర్ణ ‘తురంగమ’
పదమునకు, చ్యుతవర్ణమై, సమానార్థకమగు ‘తురంగః’ అను పదము ప్రత్యుత్తర
మైనది వస్తుతః ఈ రెండు పదాలు సమానార్థముగలవగుటచే, విడి ‘తుల్యార్థవర్ణ
చ్యుతకము’

‘మెటకే వీరి తురగ తురంగా శ్వ తురంగమా.... అవి అమరకోశము
మొదట, వీరి, తురగా, తురంగా, అశ్వః, తురంగమా.... ఇవన్నీగుఱ్ఱంపేళ్ళు.

తుల్యార్థమాత్రాచ్యుతకమ్

శ్లో. తరుణీజన పౌండర్య దర్శనం కోఽపి వాంఛతి? ।

మాత్రా చ్యుతా వపి పదం తుల్యార్థం ప్యా ది హూ త్రరమ్॥ 5-19

యువతీజనుల చక్కదనమును వందర్శింపవలెనని కోరువాడెవడు? అని ప్రశ్న. దీనికి ప్రత్యుత్తరంగా నున్న పదం నుండి ఒక మాత్రను చ్యుతం చేసినను, తత్తుల్యార్థకపదమే ప్రత్యుత్తరంగా నెన్నుకొని, చెప్పవలెను సుమా! అచ్యుత మాత్రా పదం "పూరుషః . దీనినుండి ఒక మాత్ర (ఉకార-(దీర్ఘ)ము) చ్యుతమై నను, తత్తుల్యార్థపదం "పురుషః" అనునది ఈ రెండింటికి "మగవాడు" అనియే తుల్యార్థము "స్వః పుమాంసః పంచజనాః పురుషాః-పూరుషా'వరాః" అ.కో.

తుల్యార్థ చిందుచ్యుతకమ్

శ్లో. తరంగిణీనాం రమణః కీద్యో జగతీతరే ।

చ్యుతేఽపి చిందౌ తుల్యార్థం పదం వాచ్య మి హూ త్రరమ్॥ 5-22

"నదీ భర్తయగు వముద్రుడు లోకమున నెట్టివాడుగానెన్నబడెను" అని ప్రశ్న. ప్రత్యుత్తర పదంలో 'చిందువు' చ్యుతమైనను, తత్తుల్యార్థకపదమే నమోదానం కావలెను. ఉ "గంభీరః-గంభీరః" రెండు పదాలకు "లోతైనవాడు" అనియే అర్థం. కాని, మొదటి గంభీరః"లో చిందువు (ం) చ్యుతంకాలేదు. రెండవ "గంభీరః"లో చిందువు చ్యుతమైనను తత్తుల్యార్థక "గంభీర" పదము ప్రత్యుత్తర మగుట విశేషము.....చిన్నం గంభీరం గంభీరం.....అ.కో.

తుల్యార్థవ్యంజనచ్యుతకమ్

శ్లో. ప్రయుజ్యతే కిం నమరే వీరేణ పరిపంథిషు ।

చ్యుతా వపి వ్యంజనస్య తుల్యార్థం పద ము త్రరమ్॥ చి.5-33.

యుద్ధమున వీరునిచే శత్రువులపై వేది ప్రయోగించబడును? అని ప్రశ్న ఇక్కడ, వ్యంజనం (హర్ మాత్రం) చ్యుతమైనను, తత్తుల్యార్థక పదము ప్రత్యుత్తరం కావలెను

ఉత్తరాదు, "అప్రమ-శప్రమ" అనునవి. ఈ రెండింటి అర్థము సమానమైనను, "శప్రమ"లోని వ్యంజనం (శ) అచ్యుతం కాగా, తర్వాత "శ" కారం చ్యుతమై "అప్ర"మైనది. "శప్రమ"లోని "శ"కారమును వ్యంజనం చ్యుతమైనను, తత్తుల్యార్థక "అప్రం" అను పదము ప్రత్యుత్తర మగుటచే, "తుల్యార్థవ్యంజన చ్యుతక"మైనది.

తుల్యార్థార్థచ్యుతకమ్

శ్లో. గుండస్థరీగం (శ)ద్ధాన విర్ధరః కో మహితరే? ।

అర్థే చ్యుతేఽపి తుల్యార్థ పదం వాచ్య మి హూ త్తరమ్ 3-49

భూతలమున, గుండస్థలము (చెక్కిరి) నుండి మదరార (దానం)ను పెరియేరు (విర్ధరః)వలె కార్చునది ఏది? అను ప్రశ్నకు, అర్థము చ్యుతమైనను, తుల్యార్థపదమును మాత్రం సమాధానంగా, సమీక్షించి, చెప్పవలెను ఉ "గజః-మతంగజః" (=ఏమగు) "మతంగజః" పదము అచ్యుతార్థము "గజః" చ్యుతార్థము. "మతంగజః" నుండి "మతం" చ్యుతమైనది. ఈ రెండు పదాలు "తుల్యార్థము"లగుటచే, విది "తుల్యార్థ-అర్థచ్యుతక"మైనది.

శ్రీకృష్ణ బ్రహ్మయశింద్రుల "అలంకార మణిహారము నొకసారి తింకించండి.

శ్లో. కాంతేనవరత సంపద మభీప్సితాం కోమలాంగి త వావి? ।

ఘనభావిరతం భాగ్యం వితరసి మేఽభీప్సితం యది కృతార్థః ఆ మ.

కోమలాంగి తే-అభీప్సితా-కాం-అనవరత సంపదం-తనవావి? = నీకు ఇష్టమైన-ఎట్టి-అవిచ్ఛిన్న సంపదను-విస్తరింపజేయగలము? అని కృష్ణుడు గోపికను ప్రశ్నించుట సామాన్యార్థము. "కాంతేనవరత"-లోని, అకార ప్రశ్నేన(ఁ)ను తీసివేసి, "కాంతే-నవరత...."గా విభజించిన, కోమలాంగి! నీకు ఇష్టమగు ఏ సూతన నుభోగ (నవ-రత) సంపత్తిని-విస్తరింతును? అని ప్రతీయమానార్థము. కాగా, గోపిక- "ఘనభా-మే-అభీప్సితం-అవిరతం-భాగ్యం-యది-వితరసి-కృతార్థః = మేఘభాగ్యము! నాకు-ఇష్టమైన-ఎడతెగని-సంపద (భాగ్యము)ను కల్పించిన ధన్యురాలి నగుదును అని ప్రత్యుత్తరించుట సామాన్యార్థము. మరల, 3వ పాదాన్ని, (ఘనభా+అవిరతం" నుండి, "అ"ను చ్యుతంచేసి) 'ఘన!-భావిరతం ... గా,

విడదీసిన, ఓ మనుచా! విరళాంబాంబిత-భవిష్యత్ మంబోగదాప-భాగ్యం కల్పించి నచో, అభీష్టసిద్ధివొంది, ధన్యవగుదును సుమా-అవి రెండవ ప్రతీయమానార్థము. లేక "పునరావిరతం...." నందిలోని "అ"ను చ్యుతంచేసి, మనభా "విరతం"గా విడదీసినచో, వి-రతం=విశేషయావరతిని ప్రసాదించిన, మరియు ధన్యరాలినగుదును' - అనునది ప్రతీయమానార్థాంతరము కాగలదు

వి. 1. 'కాంతేనవరత ...అకారవల్లేష్యో' 'ఁ' చ్యుతి, చ్యుత చిత్తమగు, "మనభా+ అ" విరతం నందిలోని "అ"కారచ్యుతిచే మాత్రాచ్యుతకమవగును.

2. మరియు, దీనిలోని ప్రశ్నోత్తరములు రెండును, అర్థాంతర గర్భితములై, ప్రశ్నోత్తర రూపమునగూడ 'చ్యుతచిత్రచుగుబకు' అర్హతను సాధించుకొన్నవి.

శ్రీ గొల్లపిన్ని మల్లికార్జున సూరి-శివ రస మణిరూపుడు.

పూర్ణాకమ చ్యుతమ్

శ్లో॥ కీ దృగ్విప్లు, తజ్జనన్య నంబందీకో ఽర్థదః పునః?

స కీ దృశః? తత్ప్రియే కే? తేషాం 'శ్రీరే' ఉత్తరమ్॥

ఇది 'వాసుదేవావప్త' కర్త-శ్రీ మల్లికార్జున సూరి (20 శ.) ఉదాహరణము.

ప్ర 1 విప్లు-కీదృశః=విప్లుష ఎట్టివాడు? 2. తజ్జనన్య-నంబందీ-కంః?= అతనికి నంబందించిన వారెవరు?

3 పునః-అర్థదః-స-కీదృశః=మరల-ధనమువిచ్చు-అతడు-ఎట్టివాడు? 4. అతనికి-ప్రియునిాడువెనకు? అన్నిటికి, క్రమంగా "శ్రీరేః ప్రత్యుత్తరము ఉ. 1. శ్రీరేః=(శ్రీం+రేః) నంనద గంవారికి-ప్రతిపు 2. (ప్రథమాక్షర చ్యుతితో) రేః=వాచేః=ఽర్హ 3. (ద్వితీయాక్షర చ్యుతితో) శ్రీః=ఽర్హిపతి. 4. (మూడవ అక్షరాన్ని తొలగిస్తే) శ్రీ-రే=శ్రీరేవి, మాదేవియునువాడు, (శ్రీ+ఇలా+ద్వివచనం).

దత్తచ్యుతాక్షరాద్యస్తమ్.

చక్ర కవి చెప్పిన 'చ్యుత దత్తాక్షరా నాది చిత్రము'ను, 'వాసుదేవానంద కర్త (19, 204) శ్రీ మల్లికార్జునసూరి, నామాస్తరంతో విజ్ఞాపించెను.

1. శ్లో. కో లక్ష్మీ నాయకః, కా భువన పరివృథ స్వాస్య సంబుద్ధి రూహ్య
కా విష్ణో ర్మూర్తి, రర్ప్యా, విరవదికరుణ స్వాస్య సంబోధనం కిమ్?
కాఽస్య శ్లాఘ్యః ఽస్య సంబుద్ధి రిహ వసుకృతః కా, య ద తో త్రరం స్వాత్
అదేః తత్రాది మాంశ్యాక్షరయుతి-వియుతిభ్యాం క్రమా దుత్తరాణి॥

N. B. ఇక్కడ, మొదటి ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరమైన దాని యొక్క అదిలో అక్షరమును చేర్చి (యుతి) ఆ ప్రత్యుత్తరం చివరి అక్షరాన్ని చ్యుతం (వియుతి) చేయవలెను. మొత్తం 6 ప్రశ్నలకు సమాధానం "వసుదయాలో కేవలః". లక్ష్మీ నాయకుడెవరను మొదటి ప్రశ్నకు, దీనిలో చివరనున్న 'కేవలః' (విష్ణువు) ప్రత్యుత్తరం కాగా, ఇక రెండవ ప్రశ్న ప్రత్యుత్తరమగుటకు, ఈ 'కేవలః'కు ముందు 'లో' అను అక్షరాన్ని దానంచేసి, చివరినున్న 'వ'ను చ్యుతం చేయగా, 'లోకేవ' సమాధానమగును. ఇట్లే 3వదానికి 'యాలోకే', 4వదానికి 'దయాలో' 5వదానికి 'మదయా', 6వప్రశ్నకు 'వసుద' అనునవి ప్రత్యుత్తరములగుచున్నవి.

2. శ్లో. క స్వితేః శ్చ కీదృ జ్వరమధనకథా, కా వరాహోద్భవా? కే
సంబుద్ధి విష్ణుయోగ్యే, దుచిర నఖచణి ప్రోజ్జ్వలే కే మూరాదే?
సంబుద్ధిః శ్రవతే కా?, మురరిపురమణి కా?, య ద తో త్రరం స్వా-
దాదే న్త్రా దిమా న్త్యాక్షర యుతి వియుతిభ్యాం క్రమా దుత్తరాణి.

ఇందలి 7 ప్రశ్నలకు 'రమావదేవ రసారామః' ప్రత్యుత్తరము. దీనిని పైన చూపినట్లు, అద్యక్షర దానం, అంశ్యాక్షర చ్యుతిలో, విదగొట్టుకొని సమాధానం చెప్పుకొనవలెను ఎల్లనగా—1వ ప్రశ్న పీతాపతి ఎవరు?కు 'రామః' సమాధానం కాగా 2వ ప్రశ్నకు హరికథ ఎట్టిది? 'రామః' ముందు 'సా' చేర్చి, చివరి 'మః'ను చ్యుతం చేయగా 'సారా' (=అస్త్రః సారము గలది) ప్రత్యుత్తరం ఇట్లే ఇతరత్ర. "అదివరాహముచే ఎత్తబడినదేది? ౩ రసా=హుయి, 4. విష్ణువుకు తగిన రెండు సంబోధనలేవి? ౫. 1 వర! 2 దేవ!-అనునవి. 5. హరియొక్క-నఖచణులచే ప్రకాశించునవి ఏవి? ౬ వదే=రెండుకాళ్ళు 6 విష్ణు సంబోధనమేది? ౭. మా-వ! = రమను రక్షించువాడా! (మాం (లక్ష్మిం) సాతి) 7 విష్ణుని భార్య ఎవరు? ౮. రమా = లక్ష్మి, ఇట్లు క్రమంగా ప్రత్యుత్తరములు కాగలవు.

హీయమానాక్షర-వర్ణమాన-అక్షరములు.

ఏవిలో క్రమముగ అక్షరచ్యుతి, అక్షరదానములు జరుగుచుండును. అయినచో, చ్యుతదత్తాక్షర చిత్రాంకు, ఏనికి గల తేజా ఏమి-అనే ప్రశ్న రావచ్చును. దీనికి సమాధానము:-

రిక్షణం : శ్లో. అదితో మధ్యతోఽన్తాద్వా హీయస్తే వర్ణజాతయః॥

ఏక, ద్వి, త్రాక్షరయో యత్ర "హీయమానాక్షరం" హి తత్॥

ఏ ప్రత్యుత్తరమున, మొదటినుండి, మధ్యనుండి, అంతము (చివరి) నుండి గావి, ఒకటి, రెండు, మూడు- మొదలైన అక్షరజాతులు విడువబడినచో, అది "హీయమానాక్షర" మను "ప్రశ్నోత్తర చిత్ర" మగును.

ఉదా. శ్లో. సముద్యతే యత్ర న యాతి పాంసురా?

సముద్యతే కుత్ర భయం భవేత్-జలాత్?

సముద్యతే కుత్ర తవా పయా త్యరిః

ప్రహీణ సంబోధన నాచి కిం పదమ్? వి ము 3-38

ఇందలి నాలుగు ప్రశ్నలకు "హీయకరే" అను ఒక్కపదమే ప్రత్యుత్తరము.

1వ ప్రశ్న. ఎవరు ఉదయించినంతనే అంకుటాలు బైట తిరుగదు.

ఉత్తరం : "హీయకరే" = చంద్రుడు ఉదయించినంతనే [వెన్నెలలో, (వియ-విటాన్వేషణ చేసిన ప్రజలు గర్హింతురవి) వ్యధిదారిణి బయటికిరాడు. ఈ మొదటి ప్రశ్నకు "హీయకరే" [నతివప్రమి] మొత్తంగా సమాధానం. 2. నీటినుండి పైకి వచ్చి, భయమును గల్గించునది ఏది? ఉ "మకరే" = మొరలి. ఇది నీటిపైకి వచ్చి భయమును కల్గించును "హీయకరే" లో మొరటి అక్షరం హీ[యమా]నం చేయగా, "మకరే" లబ్ధమైనది.

3. నీవు దేవిని ఎత్తినంతనే నీ శత్రువులు భయపడి పారిపోవుదురు?

ఉ. "కరే" (చేయి) యుద్ధంలో ఏరుడు [సాయుధమైన] చేతిని ఎత్తినంతనే శత్రువులు పారిపోవుదురు "హీయకరే" నుండి 'హీయ' తొలగింపగా, "కరే" మిగిలినది.

4 మూర్ఖుని, ఏపదంతో సంబోధింతురు? ఉ 'రే' [=ఒరే, ఓరీ!] అని పిలురు.

"హీయకరే" నుండి, క్రమంగా, 1,2,3 అక్షరాలు మూడు చ్యుతం చేయబడినవి.

N. B. ఈ 'హియమానాక్షరము'న క్రమంగా ప్రత్యుత్తరము వందలి ఒక్కొక్క అక్షరం "చ్యుతం" చేయబడినను, ఇదొక శ్లోకభాగమే కాని, శ్లోకం మాత్రం కాదు అందువలన విశేషణ సాధర్యంతో అన్యార్థం గాని, తుల్యార్థంగాని వచ్చి, అసందింప జేయజాలదు. మూత్రాదిచ్యుతకాలలో ప్రతిచోట "మాత్ర" మొదలగువానివి చ్యుతం చేయగా, విశేషణ సాధర్యంవలన, అచ్యుతమునకు ఒక అర్థము, చ్యుతమునకు మరొక అర్థము వచ్చి చమత్కారాన్ని చెల్లిస్తుంది

ఇక తుల్యార్థచ్యుతకములో ఒక్కసారి మాత్రమే చ్యుతి జరిగినను, వదము "తుల్యార్థక" మగుటచే, అన్యార్థ ప్రసక్తి రానేరదు. "హియమానాక్షరము"న అట్లుగాక, ఒకే శ్లోకమున, వరు ప్రశ్న యంటాయి. వానికి సమాధానవదం ముడి, ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని క్రమంగా తొలగించుచు, ప్రత్యుత్తరించుకొందుము. కనుక, "చ్యుతక-హియమానాక్షరము"లకు "అంతరం మహదంతరం" - అని తెలుపుటకీ, ఇట్లు వ్రాయవలసి వచ్చినది

ఇట్లే "వర్తమానాక్షరము"న ఒక్కొక్క అక్షరం వర్తమానమగుచు [పెరుగుచు,] ప్రత్యుత్తరమగుచున్నందున, "దత్తచిత్రము"తో దానిని పోల్చుటకు వీలుపడదు.

ఎట్లవ:-క: శబ్ద: ప్రతిషేధ మీరయితి? కా నంజ్ఞా శ్రియ: కా పున:

సీతాయా: ప్రియవాదిసి? స్మరతి కా సంపుల్లవద్మేక్షణా? '

ఏకై కాక్షరదానత: ప్రథమత: తేషాం చతుర్థా మపి

బ్రూయాత్ వత్సర ముత్తరం మతిమతా మగ్రేవర: క శ్చన:

N. B. అది, మధ్య, అంతములలో+అద్యంతములలో కూడ, 1,2,3 మొ. అక్షరజాతులు "దత్తం చేయబడగా, కలిసి, వృద్ధి చెందినచో, అది "వర్తమానావి అక్షరాణి యస్మిన్ తత్" వ్యుత్పత్తితో, వర్తమానాక్షర మౌతుంది. పై శ్లోకంలోని 4 ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరాలు మా, రమా, సరమా వానరమా అనుపది ఎట్లు?

పద్యంలోని ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరం చెప్పరలిన ఋద్ధి మదగ్రేనరుడు, ముందు, 1వ ప్రశ్నకు సమాధానమును తేల్చుకొని, ఏమ్యుట, ఆ సమాధానమునకు ముందు క్రమంగా, ఒక్కొక్క అక్షరమును పెంచుకొనుచు, ఈ ప్రశ్నలన్నిటికి ప్రత్యుత్తరములు వచ్చునట్లు చేయవలెను.

ప్ర 1. విషేధమును దెల్పు శబ్దమేది? ఉ. 'మా', ఇది 'కాదు, లేదు' అని విషేధించును.

2. రక్షికి మరియొక పేరేమి? ఉ. 'రమా', ఈ పదము రక్షికి నామా స్తరము.

3. లంకలో సీతాదేవికి ఏయివార్త తెల్పిన దెవడు? ఉ. 'సరమా'-అను పవిత. (ఈమె ఒక గంధర్వుని కూతురు. విభీషణుని భార్య. రావణుడు శ్రీరాముని శిరస్సు తెచ్చి, 'రాముడు మరణించె'నని సీతకు దెల్పుగా, దుఃఖించుచున్న సీతకు, 'అది మాయా శిరస్సు, రాక్షసమాయ' కనుక నమ్మవద్దు-అని తెల్పి, ఈ సరమ సీతను కాపాడినదని గాథ)

4. ఏకసిత పద్మాక్షయై ప్రకాశించునది ఏది? ఉ. వాసరమా (=దివలక్ష్మి).

వి. 1వ ప్రశ్నకు త్రరమగు 'మా'కు ముందు 'ర' దత్తంచేయగా 'రమా'యై 2వ ప్రశ్నకు నమోదానమైనది. ఈ 'రమా'కు ముందు 'న'ను, అట్లే 'సరమా'కు ముందు 'హి'ను చేర్చగా, 'సరమా, వాసరమా' అయి, 3, 4 ప్రశ్నలకు ప్రశ్నకు త్రరము లైనవి. దీనిలో ఒక్కొక్క అక్షరము 'అది'నుండి మున్ముందుకు పెంచబడి వది.

N. B. విశేషాంతరములను మా 'ప్రశ్నోత్తర చిత్రాంశ్కరము'న గాంచ గలరు.

శ్లో. పానుణః కాపవం గత్వా తై కపేయాన్ జహాన కః?

మధ్యే వర్తత్రయం దత్వా రావణః కీదృశోపదః? వి. 3-33.

ప్ర 1. తమ్మునితో అడవికేగి, రాక్షసులను చంపినవాడెవడు? 2. దీని ప్రశ్నకు త్రరం మధ్యలో, మూడు అక్షరాలు పెంచి, కలిపి, రావణుడెట్టివాడో-తెల్పుము?

ఉ. 1. రామః (4=శ్రీరాముడు, తమ్ముడగు రక్షణునితో అడవికేగి, రాక్షసుల జంపెను.

2. ఈ 'రామః' మధ్యలో 'క్షసో'త్ర' అను మూడక్షరాలు కలిపి, పెంపొందింపగా, 'రాక్షసో'త్రమః" (రాక్షసులలో రావణుడు గొప్పవాడు) అయినది.

వి. ఇక్కడ, ప్రశ్నకు త్రరం మధ్యలో మూడువర్ణాలు దత్తంచేయబడినవి.

శ్లో. విద్యయాస్తి సహ కోఽత్ర విరోధీ? కా మునే రపి చనోమదయన్తీ?
రావణః స్య భృశ ఓర్వతి తస్మై? కావ్య మాహ రమ్యతప్రతిమం కిమ్?"
ఈ 4 ప్రశ్నలకు 1. రా: 2 రామా 3 రామాయ 4 రామాయణమ్-ప్రత్యుత్త
రాలు

ప్ర 1. విద్యకు ఏరుద్దమైనదేదీ? ఉ. రా: = రసము. లక్ష్మి [రసము]
ఉన్నచోట సరస్వతి ఉండదని భావం.

2. మహర్షుల మనస్సులందును మత్తు పుట్టించున దెవరు? ఉ రామా
[= అందగతే],

3. రావణుడెవరిపై ఎక్కువ ఈర్ష్య గల్గి యున్నాడు? ఉ రామాయ
[= రాముని-కొరకు, పై]

4. అమృత తుల్యమగు కావ్యమేదీ? ఉ. రామాయణమ్ [= వాల్మీకి రచిం
చిన రామాయణము]

వి. ఇక్కడ ప్రత్యుత్తరమున ఒక్కొక్క అక్షరం చొప్పున క్రమంగా
పెంచబడినది.

శ్లో. పిష్టిః కా వల్లభా దేవీ లోకత్రయ పారివీ? ।

వర్ణా వాద్యస్తయో ర్దత్వా-క శృణుః తుల్యవాచకః? ।

ప్ర 1. ముల్లోకములను పారిచు, విష్ణుప్రియులాలగు దేవి ఎవరు ఉ. 'మా' =
లక్ష్మి.

2 దీవికి ముందు, వెనుక, ఒక్కొక్క అక్షరముంచి, మొత్తం మూడు
కలువగా, వచ్చిన 'తుల్యార్థము' (సమానమును) తెల్పు శబ్దమేదీ? ఉ. స'మా'సః.
[తుల్యము]:

వి. 'మా'కు ముందు 'స'ను, చివర 'సః' ను కలువగా వచ్చిన, 'సమాసః'
అను శబ్దము తయారై, తుల్యార్థమును తెల్పుచున్నది

వి 1. ఇక్కడ, ప్రత్యుత్తరమునకు ముందు వెనుకకూడ. అక్షరములను
దత్తించేసి పెంచుట విశేషము 2 దీవిలో క్రమంగా ఒక్కొక్క అక్షరం 'దత్తం'
చేయబడుటచే, అనేక ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరాలు లభించినవి, గావి, 'దత్త'చిత్రంలో
ముఖ్యమైనదగు విశేషణ సామ్యంతో అన్యార్థప్రసీతి, మాత్రం గల్గుటలేదు. అందు
చేత హీయవాస-వర్ణమానాక్షర జాతులకంటె, "ద్యుత-దత్త" చిత్రములు భిన్నము
లవి గ్రహింపవలెను.

శ్లో. ఊజీ కం నహతే? కకోతి దివి కా నృత్యం? శివాయాః పతిః
 భూతానాం క మయంక్త జీవహరణే? కా రామకృతోః పురీ?
 కం రక్షన్తి చ సారవః? పకుపతేః కిం వాహనం? ప్రోచ్యతాం
 ఆ లోమ ప్రతి లోమ కాత్ర చతురైః ఏకం ద్వయో దుత్తరమ్॥
 అనులోమ ప్రతిలోమ చతురులగు కాత్రజ్ఞులీ ఆరు (6) గతి చిత్రప్రశ్నలకు
 మూడు ప్రత్యుత్తరములు చెప్పవలెను సుమా! అని భావము.

1 వ ప్రశ్న : భూమి దేవిని సహించుచున్నది? ఉ భారం [=బరువును]

2 వ ప్రశ్న : స్వర్గమున నాట్యముచేయునది ఎవతే? ఉ రంభా [=‘రంభ’
 అను ఒక అవ్వరస].

3 వ ప్రశ్న : ప్రాణక్షయము చేయుటకు లయకారకుడగు శివుడెవరిని విను
 మించెను? ఉ. కాలం [=యముని].

4 వ ప్రశ్న : రాముని కత్తువైన రావణుని పట్టణమేది ? ఉ. లంకా
 [=లంకా నగరము].

5 వ ప్రశ్న : పజ్జను లెవరిని రక్షింతురు? ఉ. దీనం [=దరిద్రుని, భయ
 పడిన వానిని].

6 వ ప్రశ్న : శివునికి వాహనమేది? ఉ. నందీ [=నందీశ్వరుడు, ఎద్దు].

ఇక్కడ ప్రతి ఇంట ప్రశ్నల కొకే సమాధానమున్నది. కాని వానిని అను
 లోమం గాను, విలోమం గాను చూడవలెను. 1వ ప్రశ్నకు అనులోమంగా సమా
 దానమైన “భారం”ను, విలోమం చేసిన “రంభా”యై, ద్వితీయానికి ప్రత్యుత్తరమగు
 చున్నది. 3 వ ప్రత్యుత్తరం “కాలం” త్రిప్పి చదివిన “లంకా”అయి, 4 వ సమా
 దానమగును. 5వ దగు “దీనం” విలోమంగా “నందీ”యై 6వ దానికి సమాధానమగు
 చున్నది.

“భారం”లోని అంత్యాక్షరమగు “రం”ను చ్యుతం చేసి, మిగిలిన “భా”కు
 అద్యక్షరంగా నొకదానిని దానం చేయుట వలన, చ్యుత చిత్రము, లేక దత్త చిత్ర
 మనుటకు వీలున్నది. కాని, “చ్యుతదత్త” చిత్ర మనుటకు మాత్రము వీలులేదు.
 పిలవ-“చ్యుతదత్త చిత్రము”న చ్యుతమైన దాని స్థానంలోనే, అక్షర దానం జరుగ
 వలెను. ప్రత్యుత్తరాలు లై ట నుండి తీయబడి వండున ఇదొక బహిరా రాసము
 మాత్రమే.

కస్మిన్ కేతే మూఠాః? క్వ ను అలు వసతిః వాయవీ? కో విషేదః?
 ప్రీతాం రాగం తు కస్మిన్? క్వ ను అలు నితిమా? కొరి సంబోధనం కిమ్?
 సంబుద్ధిః కా ౭ హిమాం కో? విడి-హర-వయస్సాం తాపి సంబుద్ధయః కా?
 బ్రూతే లబ్ధిః కథం వా? కురుకులహననం కేన? తత్ - "కేకవేన" సురభాం.
 N B పద్యంలోని 12 ప్రశ్నలకు "కేకవేన" అనునది ఒక్కటే ప్రత్యు

త్తరము. ఎట్లు?

- ప్ర 1. విష్ణువు ఎక్కడ వుండును? ఉ కే=నీచి యుదు (నముద్ర జలమున]
2. కాకికి సంబంధించిన-ఉనికి ఎక్కడ? ఉ. కవే=కవము (పీనుగు) నందు
3. విషేదము నేది తెల్పును? ఉ న(=నచ్)=రేదు కాదు-అని తెల్పును.
4. ప్రీతి అనురక్తి ఎవని యందు? (విరోధంగా) ఉ. వవే=సూతన యువకుని యందు.
5. తెల్లదన మెక్కడ ఉండును? ఉ. కకే=మనసును కకజాతి యందు,
6. విష్ణు సంబోధనమెట్లు? ఉ. (హే) కేకవా=ఓ కేకవా! అని
7. సూర్యుని సంబోధనమెట్లు? ఉ. ఇన!=ఓ సూర్యుడా! అని.
8. 9. 10 బ్రహ్మను, శంకరుని, వక్షిని ఏనుని సంబోధించుదు? ఉ కి క!=బ్రహ్మ!
9. ఈశ!=ఈశ్వరా! 10వే=ఓ వక్షి (వే='వి' శబ్ద-సం.ప్ర ఏకవచనము.)
11. ఏనివిగొట్టు ఏనుని చెప్పును? ఉ.న=రేదు, కాదు-అని చెప్పును.
12. కురువంశ వాళనము ఎవనిచే జరిగెను? ఉ కేకవేన=కృష్ణునిచే.

వి. 1, 2, 3 ప్రశ్నలకు క్రమంగా, కే-కవే-న' అవియు, 4, 5 ప్రశ్నలకు విరోధంగా 'వవే-కకే' అవియు, 6నుండి 12వ ప్రశ్నవరకు 'కేకవేన' అను దానిని అప్పత్తంచేసి, భేదింపగా వచ్చిన 6కేకవ 4! 7ఇన! 8కి+9ఈశ!+10 వే-11 'న'తోను 12 కేకవేన అనుదానితోను సహజములు సరిపడుచున్నవి.

ఇట్లు 'కేకవేన' అను ప్రత్యుత్తరమును, అనురోపంగా, విరోధంగా, అప్పత్తించేసి, పదచ్ఛేదంచేసి, సహజంగా చెప్పినను, ఏనిలో 'య్యత-దత్త' మూలము చేర్చుట కవకాశమున్నను, ఇది 'య్యత-దత్త' చిత్రముగాను ఉదాహరణములు మాత్రము కాజాలనివి గమనింపవలెను. ఏని 'య్యత-దత్త' చిత్రములో, వాని వలన అన్యార్థ ప్రసీతియు కలుగవలెనుగదా! అది ఇచ్చుటలేదు మరియు 'కేకవేన' అను ప్రత్యుత్తరం క్లోకంలో నుండుటచే, ఇదొక 'అస్తలాపము' మాత్రమే.

శ్లో. కిం స్యా ద్వర్ణవకుష్టయేన వనజం? వర్తై త్రిలి ర్భూషణం,

స్యా దాద్యేన మహీ, త్రయేణ తు ఫలం, మధ్యం ద్వయం ప్రాణవిమ్।

వ్యప్తే గోత్ర తురంగ ఘన కుసుమా వ్యస్తే చ సంప్రేషణమ్

యే జానన్తి వివక్షణాః క్షితితలే తేషా మహం సేవకః॥

N. B. శ్లోకంలో 10 ప్రక్షుజన్నవి. వానికి ప్రత్యుత్తరంగా, నాలుగక్షరాల పదాన్ని, కవిపెట్టి, వాని పదచ్ఛేదాదులతో ప్రత్యుత్తరములు చెప్పవలెను. అట్టి కష్టకార్యము నెవరుచేసి,చెప్పినను, వారికి నేను 'కట్టుదానిన' (= సేవకుడు)నగుదునని కవి ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాడు.

1. ఇచ్చట, శార్లక్షరాల ప్రత్యుత్తరపదం నీటబుట్టిన కువలయం (కడవ) అనునది. 2. మూడక్షరాలతో 'వలయం' (=కడియము) 3. మొదటి అక్షరమగు 'కు' భూమిని తెల్పును 4. మూడక్షరాలపదం 'కువల' రేగు పండును తెల్పును. 5. మధ్యనున్న రెండక్షరాలు 'వ(ల)ల'= ప్రాణములను కాపాడు లల, అలిలల అను విద్యలలో నొకదానిని తెల్పును 6. (విదదీసి చెప్పిన) గోత్ర 7 తురంగ (గుట్టము) 8 ఘన (గడ్డి) 9. కుసుమము (పువ్వు)లను తెల్పును. వ్యస్తం చేసిన 10. సంప్రేషణమును తెల్పును

N. B. పద్యప్రత్యుత్తరంలో అన్వయక్రమంగావి, అన్యార్థప్రతితి గావి లేనందున, ఇవి 'య్యత-దత్త' చిత్రోదాహరణములు కాజాలవని చెప్పబడితే, ఉదా. గా, వీయబడినవి.

అట్లే:- సూర్యన్య కా తిమిరకుంజర వృంద సింహా?

వత్సన్య కా సుకృతవారిది చంద్రరేఖా?

సార్థన్య-కీర్త గరి దావహతాకనోఽహూత్?

కా మాలతీ కుసుమదామ హరన్యమూర్త్తి? క. క.

ప్రత్యుత్తరము : తాగీరతీ=తా-గీ-రతీ, తాగీరతీ.

ప్ర. 1. చీకల్లనెడి ఏనుగులను చీబ్బుటకు సింహవలెయగును, సూర్యసంబంధ మైనదిఏది? ఉ తా(=కాంతి), ఏవంగి గజపుటను చీబ్బునట్లు, సూర్యకాంతి (తా) చీకల్లను నాశనము చేయును. ఇక్కడ, 'తిమిరాణి ఏవకుంజరాః'-అని తిమిరము (చీకటి)న 'కుంజరత్వ' ఆరోపము, సూర్యుని 'తా'పై. 'సింహత్వ' ఆరోపమునకు కారణమగుచున్నది. కనుక ఇది రూపకసమావేశము. రూపకాలంకారముహార, ఇట్లే,

మిగిలిన ఉదా: లండును గమనింపవలెను (ఉపమేయముపై ఉపమానత్వ-అర్థోప
మున్నచో, దానిని రూపకాంకారము (Metaphor) అందురు. సత్యమునకు సం
బంధించినది 2. పుణ్యమును సముద్రమునకు చంద్రరేఖవంటిది ఏది? ఉ గీ: (=సత్య
వాణి) ఇది పుణ్య సముద్రమునకు చంద్రరేఖ. చంద్రోదయంతో సముద్రము పొంగి
వట్లు, సత్యవాణితో పుణ్యము పెరుగును 3. ఎట్టి అర్థునుడు శత్రువనములకు అగ్ని
(వంటివాడు)? ఉ. రథి(=రథమునెక్కిన అర్థునుడు) శత్రువనములకు దావాగ్నివంటి
వాడు. 4. శివుని శరస్సున మాలికి (జాతి) పుష్పమాలవలె ప్రకాశించుచున్నది ఏది?
ఉ. భాగీరథి (=గంగాదేవి). ఇక్కడ ప్రత్యుత్తరమైన 'భాగీరథి' అనునది, ఒక
సారి వ్యవ్రము = 'భా-గీ-రథి' గాను, వేరొకసారి 'భాగీరథి' అని వరుసజాతికి
ఠెందినదిగాను, పైకి కన్పించుచున్నను కవి హృదయము, భావము, మాత్రము అలంకా
రము' మీదనే ఉండుట వలన, ఇది 'సాలంకార జాతి'కి మాత్రమే ఉదాహరణమగు
చున్నది. కాని, ఒక్కొక్క అక్షరముపెరుగుచు, ప్రత్యుత్తరమగుటవలన 'వర్ణమానా
క్షరము' కాజాలదు అట్లే దత్త చిత్రము కూడా కాజాలదు. ఒత్తము చేసినపుడు
విశేషణ సామ్యముతో అర్థాంతరము కూడ ప్రతీయమానము కాలెను గదా? అను
రహస్యమును ఈ సందర్భమున మరువరాదు.

1. అద్యక్షరచ్యుతితోను, 2. అట్లే, దొంక తిరుగుడుగా చ్యుతం చేసిన
అక్షర చ్యుతితోను, అన్యార్థములు ప్రతీయమానములైన, ఈ చివరి రెండు శ్లోకము
లను కూడ, ఒకసారి పఠింపి, విశ్రాంతి గైకొనుడు.

శ్లో. గవీశ వత్ర: వగజాత్రిహారి

కుమారతాత: శశిఖండమౌళి: ।

లంకేశ సంపూజిత పాదపద్మ:

పాయా దనాది: పరమేశ్వరో వ: ॥

ప్రత్యేకముగా 'చ్యుతి'ని ప్రకటింపక, పద్యాంతమున 'అనాది: పరమేశ్వర:'
అని, పరమేశ్వరుని అద్యక్షర రహితవిగా చేయుటని సూచింపబడినది. అట్లు ఆ
'పరమేశ్వర:', అద్యక్షర రహితమైనదో, 'రమేశ్వర:'గా మిగులంగలదు.
అప్పుడు 'అచ్యుత-చ్యుతాక్షరములగు ఉపేశ-రమేశ-సంబద్ధ-అర్థములు విశేషణ
పాదర్యముతో ఇట్లుండను. అచ్యుత 'పరమేశ్వరవక్ష-అర్థము.

1. గవీశవత్ర: = గోవులకు ప్రభువు లేక వృషభరాజగు 'సంది'వానానముగా
గిలెవాడును, సగ-జా+అత్రిహారి = హిమలయపురితి-పురియగు 'పారివతి'యొక్క-

కాదను పోగొట్టినవాడును, కుమారతాతః=కుమారస్వామికి తండ్రియూ, కశింద-
మోళిః=చంద్రకళను శిరస్సున ధరించినవాడును, లంకేశ-సంపూజిత-పాదపద్మః=
లంకాదీపతియగు రావణునిచే-పూజింపబడిన - చరణారవిందములు గలవాడును,
అనాదిః=మొదలు లేక పుట్టుక (అది) లేనివాడును, లేక అలక్ష్మ జన్మకలవాడును-
అగు, పరమ+ఈశ్వరః=పరమ ప్రభువగు శివుడు, సాయాత్=(మిమ్ములను,
మమ్ములనుగూడ) రక్షించునుగాక !

2. ఇక రమేశ (నిష్ఠ)వక్షమున అర్థము. శ్లోకములోని ఆరు విశేషణము
లను 'అనాదు'లను అనగా-అది-లోనున్న అక్షరాలను తీసివేసినచో 1. (గ)వీశ-
వత్రః=(విః=వక్ష, వి+ఈశ=వీశ=)పక్షులకు ప్రభువైన గరుత్మాంతురు-వాహన
ముగా గలవాడును' 2. (స) గజ+అర్చి-హరీ=గజేంద్రుని-పదను- పోగొట్టినవా
డును, 3. (కు)మార-తాతః=మన్మథునికి (మార) తండ్రియైనవాడును, 4. (క)
శిందమోళిః=నెమరింపించుమును-శిరస్సున ధరించినవాడును, 5 (లం)కేశ(క+ఈశ)
సంపూజిత-పాదపద్మః=బ్రహ్మ, ఈశ్వరులచే-బాగుగా పూజింపబడిన-చరణ కమల
ములు కలవాడును, అనాదిః=మొదలు తెలియబడనివాడును- అగు, రమా+ఈశ్వ
రః=లక్ష్మి-సతియగు నిష్ఠమూర్తి. మిమ్ములను, సాయాత్=రక్షించునుగాక 1.

అద్యక్షర-చ్యుతి లేకను, చ్యుతితోను, శివ-కేశపులకు సంబంధించిన రెండ
ర్థములు వచ్చినవి గనుక, 'అక్షర-చ్యుతక'మగుచున్నది.

శ్లో. య దైవపరీత్యాత్ పదయోః-అంతరేఽస్తి పరిండుకమ్

త దస్తి త్వ ద్భూహ రాజన్ ! తదర్థ మహ మాగతః॥ చాచ

రాజాతో నొక పండితు డిట్లు తన కోర్కెను వాచ్యంగాగాక, గూఢంగా
తెలుపుచున్నాడు. రాజన్!, 'పదయోః=పదములయొక్క' అని అర్థం చెప్పకుండా,
చాచిలో గూఢంగానున్న 'ప' వర్గం (ప-ప-చ-ర-మ) మొదటనున్న 'ప'కారానికి,
(తవర్గ=త-త-ద-ర-న-మధ్యనున్న) 'ద' కారమునకు ('ప-ద'లకు) అనగా-ఈ
రెంటియొక్క, వైపరీత్యాత్=త్రిప్పి చెప్పుటవలన, అనగా-'ప-ద'లను త్రిప్పి, దది
వివ, 'ద-ప'లు వచ్చునని భావం. అస్తరే = ఈ 'ద-ప'ల రెండింటి అనగా
'ద-ర-న'-ప'ల మధ్యలో, యత్=ఏ 'ద-న'శబ్దము, పరిండుకం-అస్తి=అనుస్వా
రంతో (ం)గూడి 'దనం, రూపములో ఏది ఉన్నదో, తత్-త్యక్-గృహే-అస్తి=
అది (అదనం)-నీ యింటిలో-ఉన్నది, తత్-అర్థం-అహం-అగతః=ఆ ధనము
కొరకై-నేను వచ్చినాను [మనూ!]

కేవలం 'దనం'కోసం వచ్చినానని వాచ్యంగా చెప్పితే, నడిపోగా, దానివిదొంక తిరుగుడగా, కొన్ని అక్షరాలను 'చ్యుతి' చేసి చెప్పుట వంటిత సంప్రదాయంలో నొకటి.

శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటాచారీ 'ద-ప' మధ్య కాంక్షిస్తే, ప్రయోగం దీనికి వద్యులగా కన్పడుతుంది. [చూ. తెలుగు విభాగంలో]

N. B ఇప్పటికే, పాతక ప్రభువుల ప్రతిభా పాటవాలను, ఈ 'చ్యుత-దత్త విశేషాల'తో, విశేషాంతరాలతో, పరిపరి విధాల పరీక్షించి, తన్మనః ప్రశాంతతకు భంగం కల్పించినాము.

అయితే, సంకలనం చేసినవి శతాధికాలుగానున్నను, వానివి విడిచి, వేనికి వానికి ప్రత్యేకతను, ప్రస్థావక-దనమును, ప్రపంచించుకొన్నవానివి మాత్రమే, పాతక ప్రభువులను ప్రత్యుత్పన్నమతులనుచేసి, వారి ప్రజ్ఞను ప్రద్యోతించగలవానివి మాత్రమే, ప్రతిపాదించ ప్రయత్నించినామని మనవి.

ఇక కొంత విశ్రాంతి తీసికొని; మా రాటోపు అన్యచిత్రాలజ్ఞానం విశేష విజ్ఞాననుధను గ్రోలుటకు ప్రతీక్షించ వలినయముగ ప్రార్థింతురు.

తెలుగులో చ్యుతదత్త చిత్రములు

ఈ 'చ్యుతదత్త చిత్రము' సంస్కృత భాషలో చక్కగా, చిక్కగా, పొంకంతో పొంగులువారి, పొలుపు మీరి రూపొందిన ఒక విశిష్ట చిత్రరచనా ప్రక్రియ. అయితే, సంస్కృతేతర భాషలందు, అట్టి సౌందర్యము లేకపోవుట వలన గాటోలు, ఈ చిత్రము లంతగా, తమతమనామాలతో ఆయా భాషలలో అభివృద్ధి చెందలేదు. కావలసినన్ని ఉదాహరణములు కూడ మృగ్యములగుటచే, కొన్ని చోట్ల సంస్కృతోదాహరణములు కూడ చూప వలసి వచ్చుచున్నది. బాణువినాటికే భాషిత భూషితాలై భవ్యంగా భాసిల్లిన, ఈ చిత్రాలం కాలాలను ఇతర భాషలలో ప్రత్యేకంగా ప్రాజ్ఞులుగా ప్రయత్నించి, ప్రకటింపవలసి రావటం, పరిశోధక ప్రాచార్య ప్రాచీన లిప్తులకే (ప్రాధ్యాపక పురందరులకే) ప్రత్యానన్నమౌతుండనుట విశ్వయము. అందరికి అందుబాటులో నుండునది, సాధ్యమగునది కాదు

1. పద్యంలో ఒక మాత్ర, లేక విందువు, అక్షరము...మొ. వానివి చ్యుతం చేయుట (తొలగించుట, మార్పుట) వలన, శ్లేషాది సందర్భముల సాహాయ్యంతో, అన్యార్థం కూడ అర్థులేక, ప్రతీయమానమైనచో, ఆయా మాత్రా, విందు, అక్షర....చ్యుతక-అది నామములతో పేర్కొనబడునవి, 'ధర్మ-

దానసూరి' మొదలగువారు వివరించిరి. అనగా-పద్యంలో 'మాత్ర' చ్యుతమై, అన్యార్థము ప్రతీయమైనచో, అది 'మాత్రాచ్యుతకము' అట్లే. బిందువుగావి, అక్షరముగావి చుక్కమై, అన్యార్థము కూడ వచ్చిన, అవి 'బిందుచ్యుతక-అక్షర-చ్యుతకము' లగుచున్నవని భావము. ఇట్లే, ఇతిరములును.

ద త్ర చిత్రాలంకారము

2. పద్యంలోని అక్షరాలను చ్యుత/ చేసినట్లే, అయా అక్షరాదులను ద త్రం (దానం, ఉంచుట, చేర్చుట....) చేయుట వలన 'ద త్రచిత్రము' రేర్పరు చున్నది.

చ్యుతదత్తాక్షరచిత్రము

3. ఒక పద్యంలోని ఒక అక్షరమును చ్యుతంచేసి, దానిస్థానమున, మరి యొక అక్షరాన్ని 'ద త్రం' చేయుట వలన, అన్యార్థము ప్రతీయ మైనచో, అది "చ్యుత-దత్తాక్షరచిత్ర మగుచున్నది అనగా-పద్యంలోని అక్షరాదులను, "చ్యుతం లేక ద త్రం" చేయక ముందున్న అర్థముకంటె, "చ్యుతం-ద త్రం" చేసిన విదవ వచ్చు అన్యార్థము, చమత్కృతమై, ఆనందకారణము కావలెననుట దీనిలోని పిండి తార్థము. కొందరు సంస్కృతాలంకారిక లీ చిత్రములను, పరిపరివిధాల పరామర్శించి విశ్లేషించి, వివరించిన విషయము నింతకు ముందే "సంస్కృత భాగము"న తెలిపి కొవియున్నాము. ఉక్తివైచిత్ర్య రూపములు, క్రిడామాత్రోప-యంత్రములునైన, ఆయా చిత్ర విశేషములు, తెలుగునందేకాక, ఇతిర భాష లందును, కొన్ని మాత్రమే కన్పడుచున్నవి. మిగిలినవి మ్యగ్యములు

మాత్రాచ్యుతకము

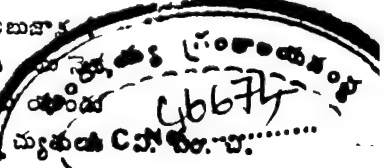
పద్యంలోని "మాత్ర" చ్యుతం కానపుడున్న అర్థంకంటె, చ్యుతమైన విదవ, అన్యార్థ ప్రతీతి, ఈ "మాత్రాచ్యుతక" మందలి విశేషము. ప్రకాశంజిల్లాలో, కలికివాయి వివాసులగు శ్రీ విక్రాలశేషాచార్యులు (20వ) గారి చిత్రాలంకారరచనలో సిద్ధహస్తులైన అడువిటులు. వారు ఇటీవలనే చరిత్రలేసులైనారు. వారు రచించిన "శ్రీ వేదకైశ్వర చిత్రరత్నాకరము" మూడుభాగములందును, వీనిని విశ్లేషించి, వివరముగా వాది, ఉదాహరించినారు

ఉదా:-తే. గీ. ఆదరమునుంచు మాయెడ నంబుజాక్ష

కాదనము వీ వలన నెవు తేది

విద్య మంతఃకరణమున విది

మయ్యతా! చేయు మరుల కర్మ

కనులాక్ష! మమ్ముల ననుగ్రహింపుము. నీవలన. ఏ నమయంలో, ఎక్కడ, ఏ లాభ నష్టములు జరిగివహు, కాదు, వద్దు అవి అర్థుచెప్పజాలము-నుమా!" అని పద్య- ద్విశీయచరణార్థము. ఈ "కాదనము"లోని "కా" (క+అ) నుండి, 'అ' కారమాత్రమ చ్యుతం (ఐప్రం) చేసినచో "కదనము" మిగులుతోంది.

ఉచ్చారణ సౌకర్యార్థం ప్రతి హల్వాత్రమునకు "అ" కారముచేర్చి, పల్కబ, వ్రాయబ "సంప్రదాయ"మవి పూర్వము చెప్పబడినది.

ఇప్పుడు 'కదనము' [=యద్దము]న ....శత్రువులకు హానికల్గింపుమను అన్యార్థము కూడ సంగతమగుచున్నది. పద్యంలోని "ద్విమాత్రక"మైన "అ" చ్యుతం కావలంపలన, ఇది "మాత్రాచ్యుతకము".

N. B ఈ పద్యమున మాత్రాచ్యుతకమే గాక, 1,3 పాదాలలో, క్రమంగా విసర్గ, వర్ణ చ్యుతకములును గలవు. అవి ఆయా సందర్భములలో వివరింపబడును.

2. "నగరాణో జయత్యేకః [=నాగులకు రాజగు అదిశేషుడు సర్వోత్కృష్టుడై యున్నాడు] అనునది సంస్కృతోదాహరణము. ఇక్కడ, "నా" లోని దీర్ఘమాత్ర "అ"ను చ్యుతిం చేసిన, "నగరాజః" కాగా, నగములకు [పరవ్రతము లకు] రాజగు హిమవంతుడు-విజయదగుచున్నాడు—అను ద్విశీయార్థము కూడ రాగలదు. 3 రామానుజాదు=రామునికి తమ్ముడు [భరత, లక్ష్మణ, శత్రుఘ్నులలో నొకడు] దీనిలోని "రా" నుండి దీర్ఘమాత్రమ తొలగించిన "రమానుజాడు" [రమ(లక్ష్మి)] యొక్క తమ్ముడు]గా మిగిలి, "చంద్రుడు" అను అన్యార్థము వచ్చు చున్నది ద్విమాత్రకమైన "అ" చ్యుత మగుటచే, విదియు 'మాత్రాచ్యుతకం' కావలెను.

విస్త్రచ్యుతకము

సంస్కృతమున 'విస్త్రపు' అనగా 'పూర్ణబిందువు' [ం] మాత్రమే. కాని; తెలుగున, అర్థ లేక బిందుబిందువు అనుపేరుతో, అరసున్న [ఁ] కూడ ప్రసిద్ధి నొంది యున్నది ఈ బిందువును చ్యుతం చేయుటవలన, అన్యార్థము ప్రతీయ మానవైనచో "బిందుచ్యుతక" మగును

ఉద్దాహరణ: గీ: బహు విరాందః కృతోల్లాస భరుద ఏపు

సంగతశ్రీవి నీవుయో వరసిజాక్ష!

అహితులకు సంబ్ధులే ప్రతియాలనుదవు

అర్పిటవి జేయు మరులకు "సున్న" చ్యుతం " వి. పేం. 1-15

- పద్యంలోని, 1 "అంధఃకృత"ల్లాన.... 2. వగతశ్రీవి.... 3. సంజ్వర
ప్రతి....అను మూడు పమానపదాలపద్య యందును, మూడు పూర్ణమిందువులున్నవి.
ఆ విందువులను తొలగించిన, పదునగా, "1. అధఃకృత.... 2. వగతశ్రీవి....
3. సంజ్వరప్రతి...." కాగా, అప్పుడు సామాన్య-అన్య- అర్థము లెట్లుండుననిన—
1. i. అంధఃకృత.... = చక్కెర మొదలగు విండివంటలచే చేయబడిన
[సామాన్యార్థం]
ii. అధఃకృత.... = శత్రువులను క్రిందుగా, తక్కువగా చేయబడిన
[అన్యార్థము]
2. i. వగతశ్రీవి.... = చేసిన లేక కలిపినచ్చిన, సంపదలు కలవాడవు
[సామాన్యార్థం]
ii. వగతశ్రీవి....పొయిన సంపదలు [సంపదలులేవి] వాడవు....[అన్యార్థం]
3. i. సంజ్వరప్రతి....మిక్కిలి నేడిచే పాటిగాగలవాడవు [సామాన్యార్థము]
ii. సంజ్వరప్రతి.... = జ్వరము లేక తీవ్రవారలను గూర్చువాడవు....
[అర్థాంతరం]

విశ్రాంతవారి పద్యంలో ఒక్కటేగాదు, మూడుమిందు చ్యుతకాం నొక్కసారిగా,
చూపి, పాండిత్య శౌండీర్యమును ప్రకటించుకొనుట విశేష విస్మయావహము.

ఉదా : 2 కాంత యశ్రు విందు చ్యుతి తైతవమున

దివిరి "విందుచ్యుతక" తేలి దవిలె దీపు

సారెపారెకు నాడు "సంసారము"ను న

సారము"గ జేయుచు మసారసాత వయవ!" శృం. నై . 4-90.

అశ్రువిందుచ్యుతి తైతవమున=కన్నీటిబొట్లను విడుచుట-అను నెవముతో,
"సంసార" శబ్దంనుండి "విందువు [ం]ను చ్యుతం చేసి, "ససారము" = సారము
లేక బలముతోగూడిన దానివిగా జేసితివి-అవి నలుడు దమయన్తితో ననెను.

శ్రీ నాథుడి పద్యమున 'విందు చ్యుతక' తేలిన్-అవి, శ్లేషతో, 'సంసార' శబ్ద
మందలి పూర్ణమిందువు (ం)ను చ్యుతం చేసి, చూపి, అట్లు చ్యుతి - నొందిన పిదప,
ఆశబ్దరూపము 'ససారము'గ నుండునని చమత్కరించి, అన్యార్థమునుకూడ సమన్వ
యించి, తన 'కవిసార్వభౌమత'ను సార్థకం చేసికొనెను. ఉదా: 3 అర్థ (బాద)
మిందువు (ఁ)కు తెలుగుబావలో నొక ప్రత్యేకత కలదు. అరసున్నతో కూడియున్న
శబ్దమునకు, అదిచ్యుతం చేయబడిన పదమునకు, తెలుగుననెంతో అర్థభేదము'ందు
బనుటాడ గమనింపగలము.

ఉదా: పీడు=ఇతడు, ఈ మనుష్యుడు, పీడు=వట్టణము, శివరము....వదలు
 పాడి=పాలు, అలమంద పాడి=ధర్మము, తగవు....
 ఏడు=ఎవడు, ఏ పురుషుడు, సంవత్సరము, ఏడు=అరునొకటి 7 సంఖ్య.
 ఆడు=స్త్రీ జాతి, మతుబర్తకము....అడు=వలుకు, పాడు, కదలు క్రిడించు..
 కాపు=కర్షకుడు, కూడుడు, సంసారి. కాపు=కాయలు కాచుట, రక్షణ
 పాఠుడు=బ్రాహ్మణుడు పారుడు=పరుగెత్తుట, ప్రవాహము.

వ్యంజన చ్యుతకము.

హల్మాత్రము చ్యుతమై, అర్థాంతరావిష్కరణము జరిగిన "వ్యంజన చ్యుత కము."

ఉదా. 1. కాంత: సర్వజనాభీష్టో 'దారేస్తు:ఫే న లభ్యతే' ప్రియమైన వాడు (కాంత:), సర్వప్రజలచే, సదాకోరబడు వాడనైన, బాలచంద్రుడు (బాల+ఇస్తు:) ఆకాశమున (ఫే) లభించుటలేదు-అని సామాన్యార్థము.

ఇక్కడ, 'దారేస్తు:'-'స్తు:' (-న్-ద్-ఉ-)లోని, మొదటి 'న్' హల్మాత్ర మును తొలగించి, మిగిలినవానిని తరువాతి అక్షరాంతో కలిపిన, దారే దు:ఖేన లభ్యతే=బాలా! సర్వజనా భీష్టుడగు మగడు (కాంత:) ఎంతో దు:ఖముతోగాని దొరకడు-అను అన్యార్థం కూడా సరిపడుచున్నది, 'అర్థమాత్ర-హల్మాత్రమునైన 'వ' కారము (న్) లుప్తమగుటచే, విడి 'వ్యంజన చ్యుతకము' దీనినే 'అర్థమాత్రా చ్యుతక'మనియునందుకు "వ్యంజనం త్వర్థమాత్రకమ"అని, ముందు చెప్పబడినది గదా! ∴ ఇది విందుచ్యుతకము" కూడ కావచ్చు.

2. "తల్పమందున జేరగా తలపు లడుగు...." గా, ధ.

ఇక్కడి 'ల్ప' (=ర్-వ-అ)లోని 'ర్' నులుప్తం చేసిన, 'తవమందున....' మిగిలి, అన్యార్థము కూడా అందముగకన్పడుచు కనుక 'అర్థమాత్రాచ్యుతకమగును.

N B. తెలుగుభాషలో, 'హిందు' బహుళా 'ఒండు', అట్లే, పీలుగు- ఈ బగు, హెచ్చు-ఎచ్చు ...మొదలగు కొన్నిచోట్ల, వ్యంజనము చ్యుతి చెందినట్లు కన్పడినను, అర్థభంగము మాత్రము కలుగకుండుట విశేషము. చ్యుతికములలో అన్యార్థ ప్రతీతి ముఖ్యవిశేషమగుట కాదనరానిది. ∴ పీలిలో అన్యార్థము లేనందున, 'వ్యంజన చ్యుతి'కివి ఉదాహరణములు కాజాలవు.

విసర్గ చ్యుతకము

తెలుగులో విసర్గ చ్యుతకము క్వాచిత్కము. ముందు చూపిన మాత్రాచ్యుత-
కోదాహరణ పద్యమునందలి తృతీయపాదమగు—

“విత్యమంతఃకరణమున నిలిచియుండు....అనునది దీనికి ఉదాహరణమగును.

“అంతఃకరణ” శబ్దముమండి ‘విసర్గ’ (ః)ను చ్యుతం చేసిన, ‘అంతక-రణ
మున’ మిగులును. అంతఃకరణమున=‘మనస్సులో’ అని మొదట సామ్యార్థము
రాగా, అంత-కరణమున=అంతము-చేయుట- యందు, లేక, ‘అంతక-రణమున=
యమువితో’ చేయు యుద్ధమున, లేక సరిహద్దు తగాదాలో-అనికూడ, అన్యార్థమును
చెప్పకొని, నమన్వయించుకొనవచ్చును ఇక్కడ విసర్గచ్యుతమగుటచేచిది ‘విసర్గ
చ్యుతకము’

N B. మొత్తం మీద విక్రమనాథుడు ‘అదరమునుంచు మామెదల... పద్యంలో
‘వర్ణ-మాత్రా-విసర్గ-చ్యుతకత్రయము’ను ప్రదర్శించి, పండితమండితులైనాడు.

అక్షర చ్యుతకము

ఒకటి లేక పలువర్ణములను చ్యుతమొనర్చినపుడు, అర్థాంతరాగమనముతో
‘అక్షర చ్యుతక’ పేర్చును అంద్రలాక్షణికుడగు అప్పకవి ‘అక్షరలోపము’
నొక్కదానినే, లక్షణ, లక్ష్య సహితముగ మదాహరించినాడు.

ఉదా: రవి కన్యా సుందర కర

మవలంబన మోర్చి యూదె నచ్యుతుడ వి యే

నవ వర్ణ విరోపముగా

నవవిం బిలియింపవలయు నాద్యులు మెచ్చన్. అ. క. 4-557

అప్పకవి, ఈ పద్యం ఉత్తరార్థంలో లక్షణం చెప్పినట్లు ‘రవికన్యా సుందర
కర.... ..లోని రవ (ఏనవ) వర్ణమగు ‘సు’ను చ్యుతం చేసిన, ‘రవి కన్యాదర
కర.... ..’ మిగులును. అప్పుడు ‘రవికన్యా!’ సంబోధనకాగా, దర (=కంఠ
మును) కర మవలంబన మోర్చి, అచ్యుతుడూడెను-అను అన్యార్థము కూడ సరి
పడును.

N B అవధాన నమయమున ‘విషేషాక్షరీ’ పుచ్చుకుట, పలునా అక్షరాన్ని
మాత్రమే ‘చ్యుతం’ చేసి, చెప్పుచును. కాని, ఇక్కడ, పలానా అక్షరాన్ని మాత్రమే
‘చ్యుతం’ చేయవలెనను వియమం మాత్రంలేదు. ఏ వర్ణమునైనను చ్యుతం చేయ
వచ్చును.

“అదరమునుండు మాయెడ నంబుజాక్ష!....” వి. వే. 1-16

ఇక్కడ, “అదరము” అను పదములోని, అద్యక్షరమగు “అ” వర్ణమును “చ్యుతం” చేసిన “దరము” మిగులును. అప్పుడు, “మా పై చున్నన (అదరము) చూపుము” అను సామాన్యార్థమును, శత్రువర్గము మీద భయము (దరము) నుంచు మను అన్యార్థము కూడ సరిపడుచున్నందున, అక్షరచ్యుతకము

స్వర్గీయ, పోకూరి కాళీ పత్యవదాని (20 శ) గారు చిత్రాంశర చిత్రణలో గూడ సిద్ధహస్తలు వారు తమ త్ర్యర్థికావ్యమగు “సారంగధరీయ”లోని క్రింది పద్యం యొక్క, మొదటి పాదము నందలి ఒక్కొక్క అక్షరమును చ్యుతం చేసి, నానార్థ సమన్వయం చేసి, చూపిన చిత్ర కవీంద్రులు

కు ధ ర న మా కృ తి లా భ

మృదికముగా గొనె కుచదవ్యయం, బొంబొం బా

కుధ ముఖలిపులు నవిన, గ

ట్య ధర దృగం గోక్తి నాసికా స్య నఖములొ పో.కా.సా. 2-41

మొదటి పాదమగు “కు ధ ర న మా కృ తి లా భ ము”లోనున్న ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని, క్రమంగా చ్యుతం చేసి, సమన్వయిస్తే, కటి, అధర, దృక్, అంగ, ఉక్తి, నాసిక, ఆస్య, నఖము—లను వానికి సరిపోగలవని ముఖ్య భావము.

ఈ నమానమును విడదీయకుండ, మొత్తముగా చెప్పుకొన్నచో, ఈ “కుధర-నమ+అకృతి-లాభము = (కు-ధర = భూమిని ధరించిన) పర్వత-సమానమైన-ఆకార ప్రాప్తిని (లాభమును) అధికముగా పొందినది ‘కుచదవ్యయము’ (= చమ్మలజంబ) అగుచున్నది కుచములను పర్వతములతో పోల్చుట కవి సంప్రదాయము. (పర్వత స్తనని, చనుగట్లు, కుదాడులు....) ఇక, ఈ “కుధర....” నమానంలోని, “కు-ధ-ర....” మొదలగు ఒక్కొక్క అక్షరమును క్రమంగా తొలగించి, సమన్వయించిన, “కట్ట రాధడు”లతో సరిపోగలవని తాత్పర్యము. ఎట్లనగా —

1. మొదట, ఈ “కుధర ...” నమానాన్ని విడదీయకుండ, “కుధర నమా కృతి లాభా”న్ని “కుచములు” పొందినవని చూపబడినది.

ఇప్పుడు ఆ నమానము నుండి; ఒక్కొక్క అక్షరమును యధాక్రమంగా, చ్యుతం చేస్తూ పోల్చుకొనవలెను.

2. ఈ నమానం నుండి “కు”ను “చ్యుతం” చేయగా, “ధర-నమ+అకృతి లాభము (మిగులగా) = భూమితో-సమానమైన-ఆకార లాభాన్ని పొందినది - “కటి”

[=పిరుదు], 3 "కు-ద" రెండూ బుద్ధుల చేయగా, రస-మా+అకృతి లాభము= అమృత-రస-సంపదం వంటి-ఆకారమును పొందినవి "అధరములు" [= పెదవులు]; 4. నమ+అకృతి లాభము= హెచ్చు తగ్గులు లేని సామ్య-రూపాన్ని పొందినవి - "దృఢ్కలు" [= చూపులు]; 5. మా+అకృతి లాభము= రక్తి [మా] వంటి - ఆకారమును పొందినది - "అంగము" [= శరీరము]; 6. కృతి లాభము= కావ్య లేక వచనకృతి రూపాన్ని పొందినవి - "ఉత్తలు" [= మాటలు]; 7. తిల + అభము= మువ్వ పువ్వ - కాంతిని పొందినది - నానిక [= ముక్కు]; 8. ల + అభము= చంద్రుని వంటి - కాంతిని పొందినది "ముఖము", 9 భము= వక్షత్రాతి శయ-మును పొందినవి - "నఖములు" [= గోళ్ళు]

మొత్తం మీద 1. కుదరసమాకృతి లాభమును, ముందు కుచములు పొందగా పిమ్మట, దానిలోని ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని క్రమంగా, వరుసగా "చ్యుతం" చేయగా, వానిపోలికలతో పోటీపడి, అయాలాభములను పొందినవి-2. పిరుదు (పిట్ట) లు 3. పెదవులు 4 చూపులు 5 శరీరము 6 ఉత్తలు 7. ముక్కు 8. మొగము 9. నఖములు-అవి యుక్తమముగా నెరుగవలెను. ఈ పోలికలన్నియు కవిననుయ ప్రసిద్ధములు. ఒక్క నమానంలో, అనేక-అక్షర చ్యుతులను చూపించిన పోతుారు వారి పోడిమి (గర్వము) పోతరించ (గర్వింప) దగినది.

N.B I. "అంద్రవంశం" వారి సన్మాన సందర్భమున, శ్రీ కాళివతిగారు "గుడివాడ" విచ్చేసినపుడీ వివరణ గావించి, నభ్యులను మంత్రముగ్ధులను గావించిరి. 2. ఈ "చ్యుతరత్న చిత్రములు" ఎంతగా చదివి, వరికిరించి. అన్వేషించినను, అయానామములతో, తెలుగులో అంతగా కన్పడకపోవడం వింతగామన్నది. సూర్యార్థ సూచనగా మాత్రమే కష్టపాఠ్య పాఠాపాకంతో కొన్నిచోట్ల, కొన్ని దృగ్గోచరమైనవి. వాని నన్వయించ ప్రయత్నింతుమని మనవి

కొందరు తెలుగుకవు లి"చ్యుత చిత్రము"ను, "పొదుపుకథం"లో వాద్యముగ పొదిగి, పెంచి, ప్రదర్శించినారు. కొరవి గోపరాజు 'సింహాసన ద్వారాతింకిత' లోని "చ్యుతము"ను పొదిగిన సీవపద్యము.

సి. రాజేంద్రా అరక్షరముల పేరిటివాడ

వాద్యక్షరము మావ వశ్యవేది,

రెండక్షరముల బరిత్యజించిన వాట్య-

కర్త మూడు డిగిన గతవిడుండ,

నాగుదిగింప జానీరప్పరి, నైదు
 విడిచిన బుధుడ, పీ విధము గాక,
 సర్వాక్షరంబులు చదివి చూచిన బుద్ధి-
 బలముగాగలయట్టి ప్రౌఢుడవగ
 వేలిరకాయ పీఠిగాకుండంగ
 విన్నివిధములందు నెన్నబద్ధ
 సార్థనాముదై న యర్థిగా నెరుగుము
 విబుధ పంకజార్కా విక్రమార్కా

ఆ-ఆరక్షరం పదమగు "వతురంగతజ్జ" (=మిక్కిలి వమర్తుడు) నుండి, క్రమంగా, ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని చ్యుతంచేస్తే, పద్యంలోని అయిదు ప్రశ్నలకు సమాధానం పరిపోతుంది.

1వ ప్రశ్న : ఆర్యక్షర "వ" కారయ్యుతితో "తురంగతజ్జ" మిగులగా, అశ్వ శాస్త్రము నెరిగినవాడు" అనుసమాధానం పరిపోతుంది. 2. రెండవక్షరం చ్యుతితో "రంగతజ్జ" మిగిలి, "నాటకరంగము నెరిగినవాడు" ప్రత్యుత్తరం. 3. మూడు వర్ణాలులు పుంకాగా, "గతజ్జ" (= 'గడచినదాని నెరిగినవాడు') ప్రత్యుత్తరం. 4. నాలుగు వర్ణాలులు పుంకైతే "తదజ్జ" (= దాని నెరిగిననేర్పరి) ప్రత్యుత్తరం. 5. అయిదు అక్షరాల రోపంతో 'జ్జ' = పండితుడు-అని, 5వ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరం.

ఇట్లే అయి దక్షరాల "ఉమాకుమార !" (= వినాయక!) పదం నుండి ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని తగ్గిస్తూపోతే, అన్ని ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరం లభిస్తుంది. 1. ఉమాకుమార! = వినాయక ! 2. మా-కుమార! = ముక్తిపుత్రుడ! (బ్రహ్మన్) 3. కుమార! = కుమారస్వామి!-4. మార! = మన్మథ! 5. ర! = అగ్ని! మరొక ఉదా: పక్షి వయ్యడు పరగు పంచాక్షరముల.

దాని తలదీయ "క్షుద్రదేవత" అనించు!

దాని తలదీయ "తత్కేద" జానుమీరు

దాని తలదీసి చూడగా దనరు 'నృపతి' "

పద్యానికి ప్రత్యుత్తరం వంద (5) అక్షరాల "కపోతరాజు". ఇది "పాపు రము" అనే పక్షు ప్రభువును తెల్పుతుంది దానితలదీయ = పైదాని మొదటి అక్షరం "క" ను చ్యుతంచేస్తే "పోతరాజు" మిగిలి, క్షుద్ర గ్రామదేవతను తెల్పుతుంది. దాని తల = మొదటివర్ణాన్ని, తగ్గిస్తే "తరాజు" (= తత్కేద)ను, దాని తలను కూడ నరికితే, "రాజు" (= ప్రభువు) మిగులుతాడన్నమాట.

ఈ క్రింది 'వెలుగోటియాచేంద్రభూపాలు'ని ప్రస్తుతినొకసారి పరిశీలించండి!
సీ. ధరసుదా! రసుదా! సుదా! రాదా!

కదళికా దళికా కికా కారకలితమగుచు
మ వరమా! వరమా! రమా! మా! ను
జలపరీ-లపరీ-పరీ-రీల! లవనిమేరయ
శరకుసా! రకుసా! కుశా! సా! ర!
లవనితా-వనితా-నితా! తా! రవణీనమంబు
శరదళా! రదళా! దళా! కాంతి!

భగణితా-గణితా-ణితా! తా! రకాపతంబు
అగముఖా! గముఖా! ముఖా! ఖా! గమగుచు
హరిపురా! రిపురా! పురా! రాతి విరియు
భరవళా! రవళా! వళా! భావ్యమగుచు
యశము! శము! ముదమొదపు "యాచభూపతి కి !

పై పద్యంలో, కవి సమాసాల విరుపులతో, క్రమంగా, ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని "చ్యుతం" చేసినాడు. ఉదా: "ధరసుదా! లోని 'ధ' కారాన్ని చ్యుతంచేయ, రసుదా, దీనిలోని "ర" ను చ్యుతంచేయ "సుదా", పిమ్మట "సు" ను తొలగించ "దా" మిగులుతుంది ఇట్లే ప్రతిపాదమందునుచేసి, చూపించినాడు పై వానికి ప్రస్తుతం అనవసరమైన అర్థాలను విస్తరించి, పేజీలను వింపి, అంతటి కల్పించుటకు వెళచి, విరమించినామని వివరి.

అక్షర చ్యుతర విశిష్టత.

దీనిలో ఒక అక్షరమునేగాక, అనేకవర్ణపదములనుగూడ తొలగించవచ్చును. అనగా-సమాసంలోని అక్షరాంశేగాక, పదాలను కూడ 'చ్యుతం' చేయుట వలన 'పద చ్యుతకం' కావచ్చునని కొందరు తెల్పిరి. అప్పకవి ఉదాహరించిన 'రవి కన్యా సుం దరకర ...' పద్యపాదంలోని 'సుం' అనే అక్షరాన్నేకాక, 'సుందర' పదాన్నికూడ చ్యుతం చేసినచో, 'పదచ్యుతక' మై, అన్యార్థప్రకాశానికి అంతరాయం కల్గినందు.

'చ్యుత-ద త్త-చ్యుతదత్తాక్షర చిత్రములు.

అంద్ర కావ్యములం దిట్టివి క్వాచిత్రములు. మృగ్యములును. ఒకప్పుడు, నాతలో. కూతలో, నేతలో-గావి, ముడాక్షర-లేక కాక తాలియ-న్యాయములవలన గావి, కలుగు భ్రమప్రమాదముల వలన, అక్షరాది 'చ్యుతి-ద త్తతలు' జరుగవచ్చును.

అప్పుడు, కొన్నిచోట్ల, యదృచ్ఛికంగా, అర్థము, అర్థాంతరంకూడ, కాకతారీకుంగా కలిసి, సరిపడవచ్చును. కొందొకచో, పండిత ప్రకాండులు, తమ ప్రజ్ఞాపాటవంతో చమత్కార చర్చలతోపాటు, చెబుతులు విసరి, సరిపెట్టిన నందర్యులు కూడా లేకపోలేదు.

అలానాడు, ఆదిభట్ల నారాయణదాసు (204) గారను హరికథాపితామహుడు, విద్యనృతి, గజైకట్టి, హరికథను ప్రారంభింపబోవుచు, మీకు 'హరికథ' కావలెనా? 'గిరి'కథ 'కావలెనా' అని, అనివోకగా, శ్రోతలను చమత్కరించారట. సభాస్థారు దొకరు భటానలేచి 'గిరికథ' కావలన్నాడట. వెంటనే, దాసుగారేమీ తడుముకోకుండా, వసుచరిత్రలోని (కోలాహలం) 'గిరి' కథను, 'గిరిక' కథను, మరొకసారి, (హిమ) గిరిజ (పార్వతీ పరిణయం) కథను వద్యః స్ఫూర్తితో, చక్కగా చెప్పి, సభ్యుల నానందదోలికలమాగు లాదించినట్లు పెద్దలు చెప్పగావిన్నాము.

అట్లే, చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటకామ్రుగారొక రాజనధలో 'దశమధ్య కాంక్షినై' వచ్చి నట్లు పద్యం చదివినారట! నధలోని కొందరు అర్థంకాక, తరిలు దిద్దుకొట్టుకొంటూ 'అమృతాంజనం' కోసం అరాటపడ్డారట! వస్తుతః '(త త)ద ధ న, ప (ప ధ థ మ)' ఈ రెండూ 'తపర్ల పపర్లలు. నావిలో, బ్రాతెల్లలో సున్న అక్షరాలను తీసివేస్తే, మధ్యలో 'ద'ద, ప' ప' అక్షరాలు ('ద....ప'లు) మిగులుతాయి. మరల, వీవిలోని 'అది-అస్త' 'ద-ప' అక్షరాలను కూడ 'చ్యుతం' చేస్తే, మధ్యలో మిగిలేది 'ధన' కాగా, నేను 'ధప' కాంక్షినై, మీదగ్గరకు వచ్చినాను' అనే అర్థం దానిలో ఇమిడి ఉన్నదని, సభ్యులు విదానంగా, తెలుసుకొన్నారట!

శ్రీ చె. కామ్రుగారికి సంస్కృతభాగంలోని 'య ద్వైవరీత్యాత్ పదయోః-అదారం కాదగియున్నదైనను, శ్రీకామ్రు కొంతచూర్చుచేసి ప్రకటించినారు. దీనివిబట్టి, శ్రీకామ్రుగారి అనితర-చేద్యము, సాధ్యమునగు శబ్ద చిత్ర పరిశ్రమ నూహింపవచ్చును

N B. ఈ 'చ్యుత-దలైది చిత్రాలంకారములు" సంస్కృతంలో పూర్వం నుండి అనూచానంగాను, ముఖ్యంగా రుద్రభాషార్యుని కాలం నుండి బాహుళంగా ప్రచారంలో సున్నను, వాగ్మణి, హేమచంద్ర, భోజ, ధర్మదాస, అజితవేన, చక్రకవి, విశ్వేశ్వరారులు విరివిగా, వివరించి, ఉదాహరించి, ప్రదర్శించినను, తెలుగులోని ప్రాచీన కావ్యము లందుగావి, తర్వాతగావి నవామకములుగాగావి, అనామకములుగాగావి, అంతగా కానరాక, మృగ్యములై ఉండుట ఆశ్చర్యకరము. శబ్దారణంకారాలను విరి

విగా, బోటిపడి వాడిన, రామరాజభూషణ, చేమకూర, గణపవరపు వేంకటకపులు మొ వారు కూడ, సైవాని నామములతో ఉదాహరింపక, అన్యవదేశముగ స్ఫురింప జేయుట గమనార్హము. ప్రాచీనులు కొందరు క్వాచితక్కంగా, ఎదనెడ వాడినవి కొన్ని తాళవక్రాలలోను, కొన్ని ముద్రణను పొందిన, అలంకరణ భక్షికాలు కావడమో, కాల గర్భంలో కలిసిపోవడమో జరిగి, పునర్ముద్రణ భాగ్యానికి నోచుకోలేదు. మరికొన్ని పండితుల నాల్కలలోనేనావి, నాకలోకం చేరినట్లున్నవి. ఎంతోగాలింది, వెదకి పట్టు కొన్నవి కొన్ని దుర్బేద్యాలు, దురవగాహనలనై, పాపాపాకానికి పట్టుకొమ్మలై, పదివివక, బాధపెట్టుచున్నవి. అయినను, పాపాపింది, కొన్నిటిని ప్రదర్శింప, ప్రయత్నించి, పనువ్యయింప బూచివందులకు క్షన్తవ్యులము.

రామరాజ భూషణకవి 'పసుచరిత్ర'

ఇది, ఒక చమత్కార-చర్చిత వామలూరుపు (పుట్ట). అతడు ప్రతిపర్థాన్ని, పదాన్నికూడ, అచి, తూచి, వాడి, ఒక అప్పరన లేక నాట్యక తైవలై, విన్నాణంతో నాట్యం చేయించి చూసగల సమర్థుడు 'పసుచరిత్ర'లోని పద్యాలలో, ముఖ్యంగా కొన్ని శబ్దాలలో 'శ్లేష,' అర్థగాంభీర్యం, చిత్రాలంకార సాహిత్య, సంగీతాలు అలము కొని, అలజడి, చేస్తూనే ఉంటాయి.

ఒకచో, పీఠనాయిపున్న "గిరిక"ను గాంచి వచ్చిన విదూషకుడు, పసు రాజాతో చెప్పుచున్న, ఈ వ్యాసొకసారి, దయతో, పరికిరించండి-

ఉ. పైవైర విహార రీరంగు "సా'రన'లోచన"లున్న చోటికిన్
 భోరున లాతివారు చొర బూచినచో "రన" భంగమంచు నే
 జేరక, పువ్వడివియ్యు చెంతనె విల్చి, లతాంగి "రూపు" క
 న్నారగ జూచి వచ్చితి న్నాంబుచుహంబక! నీకు దెల్పెగన్ || ద. 2 53

అక్కడ ఉన్న నాయక, ఆమె పథులును 'పైవైరవిహారరీరలు, మరియు 'సా'రన'లోచనయ' (=కమలాక్షులు) లేక 'సార-శరోదశయ' (=స్థిరాంశ మునందే కన్నులను ప్రసరింపజేయువారు అట్టి అందగత్తెలు, స్వేచ్ఛగా, జంతు గొంతు లేక విహరించు తావులకు, భోరున (శబ్దం చేయక) హఠాత్తుగ, పరజాతి పురుషులు (లాతివారు) లేక గ్రహింపగోరువారు, పచ్చుటచేత, 'రన' భంగము

(రసాభాస) అగును. అనగా 'సారస'లోచన'ల మధ్యనున్న 'రస' శబ్దమునకు కూడ భంగము (చ్యుతి) గల్గి, తీసివేయగా, 'సారలోచనలు' మిగులుటచే, వాడు దిగ్భ్రమించెడి, రెప్పవార్చక, నవిమర్శమగు అలోచనలలో అణగారిపోవుదురు. కనుక, వారి అమందానంద 'రస'మునకు భంగము కల్గును అట్టియెడ, 'నవసారసలోచనుడ'పగు నీవే తగుదువు. నా రాకవలన, వారి ప్రియ్యావిహారానంద రసానికి భంగం కలిగి, దిక్కుతోచని వాడుకూడ కాగిలరని భావించి, తీగించాటునుండి, ఆ చెయవందము చూచి, ఎచ్చితినని, నచ్చుచివుడు నర్మగర్భముగా వదించెను.

ఇక్కడ 'రస'వదం చ్యుతమగుటచే, 'పదచ్యుతకము'నకు తార్కాణమగు చున్నది. ఇక 'రూపు'శబ్దం రజస్వలానంతరం కన్యమెడలో వలంకరించుటకు ఒక ఆధరడాన్ని భాసించజేయగా, 'పువ్వుతీవియ'తో పోల్చబడిన 'గిరిక' సర్వాలంకార భూషితగా, భానమానమౌతుంది. అంతేకాక, 'నైరవిహారదీర- సారసలోచన- నమాసారలోచి, ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని, ఒక్కొక్కమారు. క్రమంగా 'చ్యుతం' చేసి, అర్థవిశేషాలను వ్యాఖ్యానంచేస్తే 'చ్యుతచిత్ర' విశేషాలు చూరలుగా చుట్టుకొంటాయి. (కనుక, పద్యంలోని 'నైరవిహారదీర, సారసలోచన, లాతీవారు, రస భంగ, పువ్వుతీవియ, రూపు, నవాంబురుహం బక—' వదలు 'సాధిప్రాయ పరికర-పరికరాంకుర లంకారము' లగుటచే, శబ్దకత్తివిమిచి, వ్యంగ్యార్థద్యోతకములు కూడ నగుచున్నవని భావించదగును)

వసు చరిత్రలోని ఈ 2-5వ పద్యమునకు మహాపండితులెందరో అరువదికి పైగా అద్భుతఅర్థముల నల్లినట్లు, కవిపండిత వరంపరావాణి ఒకప్పుడు పండిత ప్రవరులు శ్రీ శిష్ట కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, శ్రీ తిమ్మ జగవతి ప్రభువులకు మొత్తం మీది "వసుచరిత్ర"కు అష్టా (8) ర్థాలనేకాక, ఇంకా శిష్టార్థముల నెన్నో చెప్పుచుండ, వ్యంగ్యములు లేనా"యని ప్రభువులు ప్రశ్నించినది, "అహ! లేకేమి?" అని అభిధా, రక్షణ, వ్యంజనామూలక వ్యంగ్యములనెన్నో వివరించినా రని పెద్దలు చెప్పగా విన్నాము. పెస్త్రతః-వీచికన్నిటికి మూలభూతమైనది. "నవాంబురుహం బక!" అను సాధిప్రాయ సంబోధనము 'ఏకనంబురిజ్ఞాన మవరనంబంది స్మారకం' అను న్యాయము ననుసరించి, పరికిరించిన, దీనికి కూడ వీరభూతమై కొనియాచియును—

పి. తనకప్పు నెఱికొప్పుననెఱుచి గౌరీ సమాఖ్య

మించ జవించినట్టి 'యార్య'

తన దావలము చూపులనె చూపి నిరులెల్ల

కడఁజెల్ల వచ్చిన 'కమలపాణి'

తన పాండిమము నప్పులనె యుంచి గాంధర్వ

మనవికిఁ దెచ్చిన "హంసయాన"

తన యదృశ్యత నడుచునె తార్చి సాంగయై

మొనసిన యతిను 'సమ్మోహవిద్య'

తే. గవలయు పి వెండి దీవికాంతి, గుణ, క

గా, 0 రూప్యంబు, తెరిగించి, 1 యామహేళ

నా 2 న గోధారకుని, నా 3 ప్రజాధివాదు

నా 4 జగన్మోహనుని, చెత్తు ననుచుఁజనియె . ప. 2-27

అను పద్యముతో పోలికలున్నందున, ఈ 'నవాంబురుహంబిక' పద్యాలను వానితో కూడ ననున్వయించుకొన వలసియుండును.

ఈ పద్యంలో భూషణకవి నాయకయగు గిరికను 1 'పార్యతి' (అర్య)గా, 2 లక్ష్మి (కమలపాణి)గా, 3 సరస్వతి (హంసయాన)గా, 4. మన్మథుని మాయా విద్య (అతను-నమ్మోహ విద్య)గా, కావలయునని, నాలుగు విధాల ఉత్తేషింపి, గిరికకు పార్యత్యాదులతో నభేదత్వము నారోపించినందున, వసురాజు నందును శ్లేషతో 'మహేశ్వర, త్యాద్యారోపణము చేయవలసియున్నది.

ఎట్లనఁ పద్యంలోని చివరి శ్లేష్టవర్ణనచే, వసురాజునకు '1 హర, 2 హరి 3 బ్రహ్మ, 4 మన్మథులతో అభేదా ర్యవసాయము సంభావ్యమైనది

1 గిరిక 'అర్యయైనపుడు, వస్తుతః, అంబురుహ+అంబురుడు (కామరం వంటి కమ్ములుగల) రాజు, అంబురుహము ("రుహ-దీపజన్మని, ప్రాదుర్భావేన" అను రాకుండు వలన) = నీలబుట్టిన అగ్ని (సర్వముని చెప్పరాదు) ఆయగ్ని అంబు కము (కమ్ము)గా గల 1 శిష్యుడైనాడు. 2. గిరిక 'లక్ష్మి'కాగా, వసురాజు, అంబు రుహ+అంబురుడు=కమలాక్షుడు=2. ఎట్లువైనాడు 3 నాయక 'సరస్వతి' యైన పురు, రాజు, వన+అంబురుహ+అంబిక=సూరన-సర్వము-తల్లి (పుట్టుకడు-వార

జము) కాగరి 3 బ్రహ్మయైనాడు, 4 అట్లే, గిరిక సమ్మోహన విద్యకాగా, రాజ అంబురుహము-అంబికము (బాణము) కాగరి 4. మన్నుభుతు అగుచున్నాడు.

ఇట్లు, సర్వగర్వముగ, సాధిప్రాయముగ వాడబడిన 'సవాంబురుహాంబిక' పదము, వాస్తవసంవానము చేయుచు, రూపకత్వత్రేక్ష-సమ-క్రమ-శ్లేష-పరికర-పరికరాంకుర-పశేషోక్తి-... ఆది-నైకవిధాంకారములకు నాందీ వాచకమైనది. దీనితో పాటు, కవి ప్రయోగించిన, "స్వైరవిహారదీర, సారవరోచన, లాఠివారు, రసభంగ, పువ్వశీవియ, రూపు....అను పదాలు కూడ, సాధిప్రాయము లగుటచే, అనన్త శ్లేషార్థాంతోపాటు, శబ్దకత్తివి మించి, వ్యంగ్యార్థద్యోతకములుగా కూడ నగుచున్నవి. ఇట్టి నానారహస్యముల నా విష్కరించు పద్యముల నెన్నింటినో భూషణ కవి వినిందించెను.

ఇంతగా, సాహితీరస సమృద్ధమగుటచేతనే గాబోయి, ఈ 'ససుచరిత్ర' పను నరించి, 'చంద్రికా పరిణయ....' అది 'పిల్లససుచరిత్ర' లెన్నో తెలుగునాటపట్టి, మెట్టిరవి. ముంము, తమిళ, కన్నడాది భాషలలోనికికాక, అప్పయ్య దీక్షితునంతటి వాని శిష్యుడగు కాళహస్తికవిచే, నీ 'ససుచరిత్ర' సంస్కృతాను వాదమును కూడ సంతరించుకొని, సంభావించ బడినది. అట్లే, అంగ్లా భాషలలోనికి అనూదితమై, అందరి మెక్కి, ఇంకను తనివితిరక, విశ్వభాషాకూహలియై, పీఠ విహారము చేయమన్నదట.....

NB ఇక్కడ, 'రస'పద చ్యుతిచే, 'పదచ్యుతి'కి తార్కాణ మగుటయే కాక, 'స్వైరవిహారదీర' 'సారవరోచన' అను సమాన పదాలలోని, ఒక్కొక్క అక్షరాన్ని, ఒక్కొక్కమారు, క్రమంగా, చ్యుతంచేసి, అర్థ విశేషాలను ఆఖ్యానం చేయుటకు మొదలు పెడితే, "చ్యుతచిత్ర రహస్య-విశేషా, లెన్నోచుట్టుకుంటాయని, మేల చెప్పనే?

ఇప్పటికే దాంమారం వచ్చినాము. అలం విస్తరేణ!

ఇట్లు, సమేశ్వర కరుణాకటాక్షలద్ది, శబ్దకత్తి సామర్థ్యంతో, సాహిత్య, సాహిత్య, రసాదిత్య, వైచిత్ర్యాలను, సాంగంగా, సారంగా, సాంతంగా, సాదించి, అటనట ద్వవి మర్యాదలను ప్రతిధ్వనించజేసిన, రామరాజ భూషణ కవియొక్క, శబ్ద యుళం యుళారావములు, కేవలము శుష్క-తర్క కర్కశబ్దధ్వని వినిపిస్తే, అదిని నొక "సార- సరోచను"విగా, అనగా- "అంతర్దాహారమగు స్థిరాంశమును చక్కగా, చిక్కగా, హృదయం గమంగా, సురోచనాలతో చూడగల, చూచి,

పాతకులకు చూపి, మెప్పించగల న్యతంత్ర విహరణశీలునిగా కూడ, స్ఫురింపజేయ గలవు.

ఇతని చనుచరిత్రలో, ఈ "చ్యుత దత్తచిత్రాలు" ఆయా నామాంతో వాడబడకుండ, అన్యవదేశంగా, ర్యవింపజేయుచున్న కొన్ని పద్యాలు దృష్టి గోచరమగుచున్నవి. వాని క్లిష్ట, క్లిష్ట- అర్థాలు సామాన్య పాఠకుల కంతగా అవశ్యకాలు కాకున్నను, జిజ్ఞాసువుల జిహ్వజ్వాలితై, తృప్తికై, కొంతవరకు వ్రాయక తప్పలేదు. సామాన్యపాఠకులు బ్రాతెల్లలో నున్నవాని జోలికిపోక, క్రింది వివరణలతో తృప్తి నొంద ప్రార్థితులు.

ఉ. 1 జాతికి నెల్ల రాజ పరిచర్యయు, 2 గారికి నెక్కు దన్నవి

భ్యాతియు, రా. "కురంగములు" గట్టున నేమి తపంబొనర్చెనో?

యాతత శృంగధారరహితాత్మ మహాముఖ కాంతితాప్తి, నా

రా! తనరారె నన్నియుఁ "కురంగములై" తదభీష్ట సంపదన్ || ప. 5-43

1. తమ కురంగ సామాన్యమున కంతటికి, (శ్రేష్ఠత) రాజసేవ, దండనంగతియును, 2. శ్రీఘనమనమున గారికంటె ఎక్కువ అనెడు ప్రభ్యాతియు, వాయుదేవునకు వాహనచువియు, భావము(లు)-రాన్=ఈ రెండును సంపాదించు కొనుటకారకై, ఆ "కురంగములు" [=లేళ్ళు], కోలాహల సర్వతము [గట్టు]న, నెంతగొప్ప తపస్సు చేసినవో, కావి, తత్పరితముగా, అవి కోరిన విధంగా, ఆతత శృంగధారరహిత- అత్మమహాముఖ - కాంతితా+అప్తిన్ = పెద్దకొమ్ములులేని న్వక్రియ మహాముఖముల-సౌందర్యమును పొందుటచేత, ఓరా! అవి అన్నియున్, కురంగములై [గుట్టుములై]- తనరారెన్, అహో! ఆ "కురంగము" లన్నియు- "కురంగములు"గా మారినవి గదా!- అవి సామాన్యార్థము.

ఇక, అన్యార్థ ప్రసీతి యెట్టిదనిన-ఆతత శృంగ ధారరహిత= ఉకారరహితమైన, అత్మ మహాముఖ=తమ "కురంగ" శబ్దమునకు-మొదటి అక్షరమైన, కాంత= (క+అంత) "క" కారమును, అంతము=అంత- చేయగా, (దాని స్థానమున,) తాప్తిన్=(త+అప్తిన్) "త" కారమును, "దత్తము" చేయుటచేత, అనగా, ఉకారంలేని "కురంగ" శబ్ద - అదియందున్న కేవల "క" కారమును చ్యుతంబుచేసి, దాని స్థానమున, "త" కారమును "దత్తం" చేయుట [ఉంచుట]చే 'క'కారం మీది 'ఉ' కారంతో కూడి, "కు" వర్ణమైనదని భావం. అనగా అకారము తోడనే గాక, వామము [పేరు] తోడగూడ, "కురంగములు- కురంగములు"గా

మారినవి. శబ్ద - ఆదియందున్న కేవల "క" కారమును చ్యుతంచేసి, దాని స్థానమున, "త" కారమును "దత్తం చేయుట (ఉంచుట)చే, "క" కారంబుది "ఉ" కారంతోకూడి, "కు" వర్ణమైనదని భావం. అనగా ఆకారంతోడనేగాక.... ఈ మార్పిడి, తమ [కురంగ] తమ: ప్రభావంతో, కృంగారా భావము, ముఖకాంతతాప్తి, పరిముదిగా బోలునని ఉత్పేక్ష.

వి. ఇట్లు "క"ను చ్యుతం, "త"ను దత్తం చేసి, అనాటికి అంతగా, అమలులో, ఆ పేరుతో ప్రచారంలోలేని 'చ్యుతదత్త చిత్రము'ను, భాషణ కవి ఉత్పేక్షలంకారముతో ఊహించి, స్ఫురింప జేసినాడని, తలంపనగును.

చ. హరివరతంత్రవృత్తియు, మహామణి దాప శరాసుదం-

దురతయు, రాజహంసక వినోదనముం, దవిహేషపుర్వర-

స్వరమున, జిత్రవిగ్రహ విశంకట భావము బూని, శైలరాట్

పురి "వరదంబులై" "శరదముల్" నెరపెం, చపలాంకు సంపదన్. వ.5-44

N. B. కోలాహల వర్వతము నందరి మేఘాలు, అతని పట్టణానికి తగిన రథములై నట్లుగా ఊహించిన భట్టుమూర్తి, శ్లేషమాహాత్మ్యంతో, "మేఘధర్మము" లన్నియు, "రథవర్మము" లై నట్లుగా ఉత్పేక్షించి, తనదై న పాండిత్య ప్రకర్షను, దీనిలో ప్రస్ఫుటంపజేయుచున్నాడు.

హరి వరతంత్ర వృత్తియన్ = (హరి = ఇంద్రుడు, గుఱ్ఱము) ఇంద్ర వరాధీన వృత్తిని, అశ్వసారాధీన వృత్తిని, మహామణిదాప-శర+అను-దండురతయున్ = (మణిదాపము = ఇంద్రదనుస్సు, రత్నప్రయమగుపిల్లు) - శరము = (జలము, భాణము.) ఇంద్రదను-ర్థం సాంగత్య సాందర్యమును, రత్నమయ ధనుర్పాణ సంకతి వలని చక్కందనమును, రాజహంస-కవి-నోద-నమున్ = 1. రాయంచలనెడు నీటివజ్రం యొక్క తిరస్కారమును, లేక, 2. రాజ-హంస- కవి-నోదనమున్ = చంద్ర-సూర్య-కుక్రం-యొక్క-అపారదనమును, లేక 3. రాజహంసక-వి-నోదనమున్ = రాజ శ్రేష్ఠులయొక్క - వేరుకను, నవిహేష-పుర్వర స్వరమును = వజ్రాయుధ ద్వవికో సమానమైన-నేమి (చక్రపుకమ్మి) శబ్దమును, చిత్ర-విగ్రహ- విశంకట భావమున్-బూని = రామరూప-శరీర-మహాత్మ్యమును, అశ్వర్యాకార మహాత్మను-బొంది, శైలరాట్పురిన్ = కోలాహల వర్వత రాజపట్టణమందు, చపలా+అంకు-సంపదన్ = మెరుపుతిగల-శరణ-నమ్మడితో, శరదముల్ = మేఘములు, చపల+అంకు = సంపదన్ = చంచల-కాంతి-సంపత్తితో, నెరపెన్ = వ్యాపించెను (-అది)

వి 'శరదము' లలోని 'శ' (శ) కారయ్యతో 'అరదము'గా మిగిలినవి. పూర్వాత్తమైన 'శ' కారయ్యతో, 'వ్యంజనయ్యతక' మైనట్లు, భంగ్యంతరమున ద్వవింపజేయుచున్నది.

ద గిరివర ఘోరకందరంఁ గేవలవన్యగజైక వృత్తిచేఁ
దరంకయున్న వత్కితము తప్పనె యప్పురి 'కేనరుర్' 'నృకే
నరు'లయి, పూర్త పొయిష వికారత మించె 'మహానృకేనరిం',
బరులకు మార్మొగం బిడమి, భక్తువిఠోవ నటర్ మటంపమిన్॥ ప.5-43

గిరివర-ఘోర-కందరం = కోలాహల వర్షత శ్రేష్ఠమునకు సంబంధించిన-
భయంకర-గుహలందు, కేవల-వనీ+అగ-జ+నిక వృత్తిచేన్ = ముఖ్యవనము
వందలి-వృక్షములనుండి-పుట్టి-పలాశిక ముఖ్యవ్యాపారముచేత, అనగా-కేవల
వన్యవృక్షపలా-ద్యాహారము చేతనని అర్థము (మరియు) కేవల-వన్య-గజ-నిక
వృత్తిచేన్ = అడవి-పినుగులే-ముఖ్యాహారముగాగల వగుటచేతను-అవియు భావము
(లేక-'వనీ+అగజ' అవి విడదీసిన, అగజ = హర్షతిమొక్క పేవచే, పునర్దన్య
లాభము. పార్వతి (దుర్గాదేవి) సింహవాహనగదా!) తరంకయున్న-వత్కితము =
కదలిపోకుండనున్న-నక్కార్యమగు తపశ్చర్య, తప్పనె? = ఊరికినే పోవునా?, అట్లు,
వర్ణముకాదు కనుకనే, కేనరుర్ = సింహములు, ఆ+పురిన్ = ఆ వర్ణముందు
(1) నృకేనరులై = వరశ్రేష్ఠులై, పూర్త పొయిష వికారతన్ = సంపూర్ణ-పరాక్రమాది
కృము చేతను, వరునకు-మార్మొగంబికమిన్ = శత్రువుకు - విముఖత్వముచూప
కుండుటచేత, భక్తువి-ఠోవ-నటర్-మటంపమిన్ = భక్త సంరక్షణకు-అనత్యము
(నటర్) లాడకుండుటచేతను. ఆ పునర్దన్యలో, మహాన్యసింహవతారమును కూడ
మించెనని పారస్యము, స్వారస్యమును, మార్మొగంబిడుట = వరసింహవతారమున,
సింహ ముఖమును (మారుమొగమును) దరించినవాడిని, నటర్-మటంచు = మెడ
మీద జూలును-దరించిన-వాడవియు భావింపవలెను

1) 'సింహాకర్షణనాగాద్యాః పరేశ్రేష్ఠార్థగోచరాః' సింహ, శార్దూల, నాగ,
కేవరి, కుంజర-మొదలగు శబ్దా-పరా (అ త్తరపదాలు) గానున్నపుడు స్వార్థమును
విడచి, శ్రేష్ఠార్థమును చెప్పగలవను సంప్రదాయమును గమనింపవలెను

ఇక్కడ, సామాన్యములగు కేనరులు, నృకేనరులై, మహా-నృకేనరిని కూడ
మించి, జయించినవనుటచే, సామాన్య కేనరులు నృకేనరి జన్మమును బోడి,

కడకు, ఆ మహాస్వకేసరిని కూడ, మించి, జయించి, వర్వోత్కృష్టదళకు జేరిన వను, స్వారన్యమును కూడ స్ఫురింపజేయుచున్నవి.

వి. 'కేసరులు' వదానికి ముందు 'న్య' & 'మహాస్వ' అను వానిని 'దత్తం చేయుటవలన, వివి 'దత్తచిత్రము'లు కాదగియున్నవి.

తెనాలి రామకృష్ణుని పద్యంగా, లోకుల నాలుకలపై నానిన, ఈ పద్యాన్ని కూడ కాస్త పరికిరించి చూడండి.

సీ. 'కంఠరం' బరిక సంకాశంబు కాలేక,

లరిన వక్షజ తౌల్యంబు గోరె,

'చందనం' బామోదనరజి కముఖ్యవ-

ర్లతగాంచి, కాంతి గౌరవముగోరె,

'నదరంబు' చూడ్కి నంగతి కుర్కి, ప్రా-

కృతి దప్పి, కంఠ ద్యుతి దనరగోరె,

'నవనంబు' విశ్వాన నవనంబునకు నవ-

గతిబావి యౌవన గరిమ గోరె,

తిరిగి, "1 కటి, 2 నాభి, 3 హాస, 4 కుతి" ప్రక-స్తి-

గనక, '1 మొరవెట్టి, 2 నుడివడి, 3 అండములయి

4 వంకరదనంబు',-హావి. త్రైవర్ణ్యఫలము

లరిముకొవి, మేరలకు దూరమాయె నార||

1. 'కందరంబు' = మేఘము, అరిక సంకాశంబు-కాలేక = ముంగు-తులతో-సామ్యమును-పొందజాలక, లరిన-వక్షజ-తౌల్యంబు-గోరె-నాయితా-నవనములతో-నమతను-కోరుకొన్నదని సామాన్యార్థము. ఇక, అన్యార్థప్రదీతి-'కందరంబు' అను శబ్దము 'కా'-లేక = మొదటనున్న 'క' కారమునులేకుండ 'ద్యుతం' చేసుకొని, 'దరంబు' (=కొండ)గా మిగిలి, చివరికి పర్యవర్తంతో: అమె కుచసామ్యమును పొందగోరినదట! (N. B దొంకతిరుగుడుగా తరింపక, మిగిలిన ప్రతి చరణమునకు, ఇట్లే శ్లేష్మక్లిష్టార్థములను కష్టపడిచెప్పుకొని, నమన్వయించుకొన ప్రార్థన.)

2. "చంకనంబు" = మంచి గంధము, అమోదసరణికి = అతి గంధ-మార్గము నకు, అముఖ్యవర్ణిత గాంచి = ముఖ్యమగు ఆదివర్ణమగు "చం" తగ్గిపోగా, "ద(త) నము" (దనము)గా మిగిలి, గంధపుపూతతో కాంతి (శోభి) గౌరవమును పొంద బోయినదట ! 3. "ప్రదరంబు" = బాణము, చూడ్కి-సంపదకు - ఉక్కి - చూపుల నమృద్ధికి - భయపడి, ప్రాకృతిన్-తప్పి = స్వభావమును వదిలి, లేక "ప్ర" ఆకృతిన్ = 'ప్ర'దరంబులో ముందు "ప్ర" అనే అక్షరాన్ని పోగొట్టుకొని దరంబు = (శంఖము)గా మిగిలి, శంఖార్థ రూపంతో, కంకకాంతిని కనుగొన గోరినదట ! 4. "పవనంబు" = గాలి, విశ్వాసపవనంబునకు = విట్టూర్చుగాలికి, - ఉపమింపబడుటలో, ఆ "ప" గతిన్ - పూని = మర్దక మండి తొంగ, ఉద్యమించి, యోజనగౌరవము పొందబోయినదట ! ఈ 'పవనము' - అ- "ప" - గతిన్-పూని = తనలోనున్న "ప" కారస్థితిని - పోగొట్టుకొని, అనగా "ప" కారంబోగా, "పవము" గా మిగిలి, అట్లే "యా" వనముయొక్క గురుత్వాన్ని కాంక్షించినదట !

తిరిగి = మరల పోటీపడి, 1. కటి 2. నాభి 3. హృదయ 4. శ్రుతి-ప్రకృతిన్-కవక = అనగా-క్రమంగా- 1. మొల, 2. బొడ్డు 3. హృదయం 4. చెవి-నీచియొక్క ప్రసిద్ధిని పొందజాలక, (ఓడిపోయి) యథాక్రమంగా-1. మొలపెట్టి 2. సుడిపిడి 3. బండములయి, 4 వంకరదనము పూని, అనగా- 1. మొల పెద్దగా కల్లం చేయుచు, 2. బొడ్డు చుట్టలుగా చుట్టుకొని, 3. హృదయ అరువిదాలుగా ముక్కచెక్కలయి, 4. చెవి వంకరదంకరగా వంగిపోయి, త్రైవర్ణ్యపరిమలు-అలముకొని = బ్రాహ్మణ-క్షత్రియ-వైశ్య-వర్ణ ప్రతిపరిమలుగు "దర్శాదులు" వ్యాపింపగా, లేక, దర్శ-అర్థ-కామములను "త్రివర్ణము"నకు ప్రయోజనము వ్యాపింపగా, మేరలకు = హద్దులకు, పోలికలకు కూడ, దూరముగాపోయి, విల్చిపోయినవట ! లేక, కడకు, పొడింపదగిన, "త్రివర్ణ" పరిమలు మోక్షమునకు గూడ, దూరాననుండిపోయినవి-అని భావం.

బెరగి ఎంత ఆకృత్యం మొత్తంమీద, పాదాదియూతున్న "కందర-చందన-ప్రదర-వననములు" తమ తమ 'అద్యక్షరచ్యుతి తో' "దర, దన, దర, వనములు"గా మిగిలి, పాద్యాన్ని పొందజాలక, అసదృశత్వంతో, ఏమియుచేయజాలక. "చ్యుతి" సహాయంతో, అశ్వాన్ని, కల్పించుకొని, సాత్వ స్థితి నొందగోరి నందున "అక్షరచ్యుతకము" లై నవని చునవి.

చివరికి, "కటి....అదుల ప్రసిద్ధితై కూడ ప్రయత్నించి, మొలలు ... పెట్టు

కొన్నను.....హద్దులకు మాత్రం అల్లంతదూరంలోనే ఉండిపోవడం "అశ్చర్యకరం" కాదా?

గణపవరపు వేంకట కవి చిత్రములు

ఇట్లే 'చ్యుతదత్త చిత్రము' అని కంరో క్రిగ చెప్పుకున్నను, ఆయా (కొన్ని) విశేషముల నచ్చటచ్చట, అన్యవదేశముగ అరించిన కవీశ్వరులు కొందరు లేక పోలేరు వారిలో గణపవరపు వేంకటకవి "గణ్యత" గాంచిరాడనుటలో, పాతకులు ఏమాత్రము "సంశయాత్మా వివశ్యతి" న్యాయానికి కాటాచులు కావలసిన పదిలేదు.

కాని, ఈ కవి కొన్ని పద్యాలు ఇనువగుగ్గిళ్ళు, పాపాణపాక ప్రచురములు. క్లిష్ట, క్లిష్టార్థభూయస్వములు పాతకదిషణాకషణ సమర్థములు ద్రావిడ ప్రాణాయామాశరములు. అతడి చిత్రములను, సూటిగా, పీటగా, చెప్పక, అన్యవదేశంగా పూటగా చెప్పి, అడలగొట్టినాడు. కొన్ని పద్యాలలో అశేషచిత్ర విశేషములు గోడ రించుచున్నను సాహసించి, వాని క్లిష్టార్థవివరణలతో, పాతకదిషణాకషణము చేయ జాలక, అర్థమైనంత, అవసరమైనంతవరకే అర్థసమన్వయంచేసి, వైచిత్ర్యప్రదర్శనా ప్రయత్నం చేయగలమని మనవి. ఏదిలో విశేషములు, వైచిత్ర్య విశేషములనింకను ఊహించి, తెలిసికొనగలరు. అల మతి విస్తరేణ

"శబ్దచిత్రకందము"

క. అరికువ జంతులకళిక'ను -

కరి' యాదిను వర్తముడిగి "కరి" యై, గతినే

పరి, కాంతసానుబంధత -

"పరి" యయ్యును బాహుళికకు "పరి"గాదయ్యెన్ || ప్రవేం. 310

చక్ర (అర-అరి) స్తవి (నాయక) యొక్క జంతు (ఏక్క)లతో పోలికను పొందలేక, "మకరి" (మొసలి) ఓడిపోగా, దాని అదృష్టరమగు "మ"కారం తొలగి పోగా (చ్యుతంకాగా) "కరి"గా మిగిలింది. ఆ "కరి" కూడ నడక (గజగమనం)లో నాణ్యము తగ్గి (గతిన్+ఏపు+అరి), క+అంత....="క" అనే అక్షరం కూడ అంతంకాగా=తగ్గిపోగా, లేక, "క"+అంత గతిన్-ఏపరి="కరి"లో "క" కారంకూడ అంతమై (=నాశనమై)పోగా-అతిశయం-తగ్గి, "రి"గా మిగిలినదన వచ్చును. ఏమ్యట, ఆ "రి" సానుబంధత (న+అనుబంధత) 'స కారంతో సంది చేసుకొనుటచే 'న-రి-'-యయ్యును = పరి'గా, పరి=సమానపదంగా తయారై

వను, అట్లే "కఠ" = కఠములు లేక చేతులు గండియైనను, అమె, బాహులతకు మాత్రం, నమానం (సరి) కాలేకపోయినదట!

ఏ. 1. ప్రిత-స్తనములను చక్రవాకము(అరి)లతోను, జంఘలను మొనకృతోను, నడకను కరిగనునముతోను పోల్చుట కవి నమయములు.

2, మొదట 'మకరి' లోని అద్యక్షరమగు 'మ' చ్యుతమై, మిగిలిన-'కరి' నుండి, మరల 'క' కూడ 'అంతం' కాగా, 'రి'గా మిగిలి, మరల ఆ 'రి', 'న'ను 'దత్తం' చేసికాని, 'నం' యగుటచే, మొదటివి రెండు 'చ్యుత-చిత్రాలు' కాగా, మూడవది 'దత్తచిత్ర'ము కాదగియున్నది.

3. 'మకరి' నుండి 'మ-క'లను చ్యుతం చేసినా, ఏన్నుట 'సానుబంధం' కల్గించినా, ఇవి 'చ్యుత-దత్త చిత్రాలే' కాగలవుగాని, హీయమైన-వర్థమానాక్షర చిత్రాలు కాజాలవని గమనింపవలెను.

4. కవి 'చ్యుత-దత్త-చిత్రత'ను వాదా చెప్పక, అర్థంకంటె, కట్టానికి ప్రాధాన్యమిచ్చి, చెన్నైనలారజేపినాడనుట విశ్మయము.

అద్యక్షాక్షర లోప ప్రాణితోపమేయ భావభావితోపమాన
గర్భితచరణ దుర్బట సీసము.

పి. మానినికి 'సునితంబంబు' విరింబంబు
కుండరదనకు 'వాగురులు' 'కురులు'
చిన్ని కన్నియకు 'వొల్లన్నలు' 'కన్నులు'
కలువకంటి 'కుచములు' 'లకుచములు'
బారికామణి 'వైవొమ్ము' 'వొమ్ము'
పాటలాధరకు 'శ్రీ వదము' 'వదము'
త్తిరవేక్షణకు 'రంధోరులు' 'థోరులు'
కొనుకు 'క్రామ్మెరుగు' 'మెరుగు'

గి. పూర్వచంద్రావనకు 'దరిక్కోవి' "మోవి"
కద్ర గజగామినికి 'దీనె వలుకు' 'వలుకు'
పూవుబోనికి 'మిన్నులములు' 'వలములు'
గాదగె, లతాంగి చిత్ర సంగతి నెనుగె' ప్ర వేం. 321.

పై పద్యంలోని '1. సునితంబులు', 2. వాగురులు, 3. వాల్గిన్నలు, 4. లికు చములు, 5. శైవాలమ్మ, 6 శ్రీ పదము, 7. రంభోలులు 8. క్రొమ్మెరుగు 9. తలిర్మోవి 10 తేనెపలుకు 11. మిన్నులములు-అను ఉపమాన గర్భిత పదాలకు ముందున్న, ఒకటి, రెండు అక్షరాలను 'చ్యుతం చేయుటవలన, క్రమంగా ప్రాణం పోసుకొని బ్రతికి (ప్రాణిత) బయటపడి, ఉపమేయభావమునొంది "1వతంబులు, 2 కురులు, 3 కన్నులు, 4 లికుచములు, (గజవిష్ణుపండ్లు) 5. వాలమ్మ 6 పదము, 7 భోరులు, 8. మెరుగు, 9. మోవి, 10. పలుకు, 11 నలుములు-అనుపదాలుగా రూపొంది, అన్యార్థబోధకములగుటవలన "చ్యుతాక్షరచిత్రము" లగు చున్నవి.

మరియు, ఈ పద్యంలో ఒకటి, రెండు ఉదాహరణములనేగాక, అనేకత్ర దళాదిక దృష్టాంతములను, ప్రదర్శించుట, వేంకటకవి యొక్క శబ్దచిత్రకావ్య పాఠం గతిక ప్రబలవిదర్శనము అంతేకాక, "తలిర్మోవి, తేనెపలుకు" లందు "పదచ్యుతక" ప్రస్థాపనము కూడ గమింపబడుట గమనార్హము.

ఉభయ చిత్ర సీపము.

పి. పదతి దేహము 'కుసుంభము' నడంచుటకు కా,

దువిధ వక్షాంబు లోటు వరచు,

రమణి 'వల్లిగి' "కోరకముల" రాల్చుటయ కా-

దింతి సిద్ధెపు గుప్పలెగురదోలు,

వెలిది నవ్వు "గురుచ్చము"లదల్చుటయకాదు

మది రాక్షి పాలిండ్లు చిదిమివైచు,

చెలియారు 'శైవాలమ్మ'ల గొట్టుటయకాదు

ముదిత చన్నులు తాలిమోదజేయు,

గి. నవర! మధ్యమవర్తంబు దివియ, సుత్ర-

రాక్షకభికోక్తి విషమలై, యవియె, మదివి

గోరి యెన్నెడు చోటల, "కుంభ, కోక,

గుచ్చ, శైలంబు" లగుచు, వి జేర్చదనరుఁ ప్ర వేం. 499.

ఆ నాయకా శరీరము (ఉపమేయము) కుంకుమరక్తిమ లేక బంగారుదాయ (కుసుంభము)ను అణచి, జయించుటయే కాక, దాని మధ్యమ వర్త-మగు "సు"ను బ్రస్తుతం చేయగా (శ్రు)సుంభము) 'కుంభము" (=కు-డ, కుంభస్థలమునయి పెద్య

పాద-ఉత్తరార్థమున చెప్పబడిన ఆమె స్తనములకు ఎలాగైతే నేమి, ఆశ్చర్యకరంగా, ఉపమానకల్పంగా నైనదట!

ఆమె "వర్ణిణి" (=దంతకాంతి) "కోరకము (మొగ్గి)లను చురిసి, రాలు నట్లు చేయుటయేగాక మధ్య "ర"వర్ణలోపంతో, కోరకము(=చక్రవాకము అయి.... ఆమె సిద్ధిపుగుబ్బల నెంగిపోవునట్లు జేయగోరినదట!

ఆమె నవ్వు 'గురుచ్యమ' (పూలగుత్తు)లను తిరస్కరించి: భయపెట్టుచేకాక మధ్యమ 'కు' వర్ణ "చుతి"తో, గు (కు) చ్చం= గుచ్చమై [గుత్తియై] ఆమె కుచములను చిన్నబిన్నం చేసినదట!

ఇక, ఆమె నూగురు రేక రోమావళి "తై వాలము" [=నాచు]లను కూర్చి వేయుటయేగాక, మధ్యమ 'వా'వర్ణ "చ్యుతి"తో, తై (వా)లము తైం [కొండ]మై, వదలి చన్నలను, రత్నాల [రాళ్ళ]తో రంజింపజేసి, మించినదట!

అహ! ఏమి ఈ ఆశ్చర్యము! ఆ నాయకయొక్క చేహోచులు [వద్యపాద పూర్వార్థమునందలివి] 'కృమంతా'దుల నదరగొట్టుటయేగాక, మధ్యమ వర్ణ లోపంతో, ఉత్తరార్థమునందలి 'కుంతా'దులుగ కూడ మారి, లద్దర్థర ఉపమానము లను, క్రమంగా విపర్యయంచేసి, కోరుకొన్నట్లుగా, కవి సమయాలను పాటించి, పోలికలను పొందుపరచుకొని, అమితాశ్చర్యకరములైనవట-[ఉత్ప్రేక్ష లజ్జాకరము]

ఏ పూర్వోదాహరణములలో "అధిక-అధి-అక్షరచ్యుతి" జరుగగా, ఇక్కడ, మధ్యమాక్షర చ్యుతి నొందిన-ఇవికూడ, మంచి ఉదాహరణములై, మించియున్నవని గమనింపగలము

అధికాద్యైకాక్షరయోగోపమాన గోపన చరణసీసము

సి. తర్కింప చక్కని తలిరాకు బోడికి

'ధరము'వస్త్రోయి, 'కంధరము' వేడి

అరయంగ జిన్ని పాయపు బిన్నమిన్నకు

'సరము' దీగెయి, 'శ్రీవరము' కాది,

పరికింప సామి కుభ్రకర విటాలకు

'దరము' కంఠంబు, 'ప్రదరము' చూపు,

తానింప గంధదంతావళియానకు

'రవ' మధరంబు, 'పారసము' కరము

గి. అమరు మంజుభాషకు 'వలసములు' గమన
ముల, గురునయనములు 'మీనములు' గణింప
గామినికి జంపిక 'మకరగతి', 'హిమకర-
గతి' వదనమయ్యె, జిత్రనంగతిగ జగతి॥ ప్ర. వే. 317

వి. ఈ సీనపద్యములోని ప్రతివరణమున, అదివి ఏకాక్షరమును చేర్చుటతో,
ఉపమానములు గుప్తములైనట్లు కన్పడును. "ధరము, సరము, దరము, రసము"
అను నాలుగు శబ్దాలకు ముందు, కిపిక్రమం తప్పక, 'కం, శ్రీ, ప్ర, సా" అను నాలు
గక్షరాలను, ఒక్కొక్కటిగా అధికంగా "దత్తం" చేసి, అన్యార్థ సాధనతోపాటు"
దత్తాక్షర-చిత్రమునుకూడ ప్రదర్శించి, జగతిని చిత్రాలంకార సంగతిని పెంచి,
మించి, మెరయునట్లు, చేసినట్లున్నది. మరియు, ఆమె గమనములు శ్రమ చెంది,
మందములును, నేత్రములు మీనము [చేప]లును—కాగా, కాలిపిక్కి [జంపిక]
మకర [మొసలి] గతిని, మొగము "హిమకరగతి ని [చంద్రసాదృశ్యమును]
బొందినవట! "మకరగతి" కి ముందు "హి"కూడ దత్తమగుట గమనార్హము.

ప్రతిపాను ప్రాణిత శబ్దచిత్ర రూపకోపనీత-
ప్రతిపద దీపితో పమాలంకార సంస్కృష్టిచరణసీసము

సి. కంబుకందర "నితంబంబు"తో మార్కొవి
'పాదమూర్' ముఖవర్ణభంగమొంది,
తరళాయతాక్షి 'ముంగురు'లతో దగ్గరి
'యకులు' నమ్మనివర్ణహాని తెంది,
కువలయనేత్ర 'చన్దన'తోనె దిరి, 'భూ
ధరము' విముఖవర్ణ సరణి బొంది,
భద్రేభయాన సున్ 'బలుకు'తో ధీకావి
'కుకము'ను ముఖవర్ణ వికలమంది,

గి. వహి తదీయాంగ నముచితవర్ణ ధరణ-
రమున, 'వదములు, వకు, లధరము, మొకము' న
యి సరిబొరయ, తమ్మిల నల విగురునెలమ
దగు జడత తగ్గువడక కండుగవజేపె, ప్ర వేం. 427

శంఖమునంటి మెడగల నాయకయొక్క "చితంబము" [ఏరుదు, మొల] తో పోటిపడిన "పాదములు", చివరికి ఓడిపోయినవై, తమ మొదటి వర్ణమగు "పా" లోని దీర్ఘ మాత్ర "అ"ను పోగొట్టుకొని, "పదములు"గా మిగిలినవట!

కుమ్మెదల [అకు (లు) య] అమె నొనటను వ్రేలాడు ఉంగరపు వెండ్రుక లను తారసిల్లి, నమ్ముతవర్ణహాసంతో- అనుహం వర్ణ-దానం పొంది, అనగా-అది "అ" కారాన్ని పోగొట్టుకొని, మరల "వ"కారాన్ని దత్తం చేసుకొని, ముడుతలతో "వకులు"గా వరలినవట!

కొండ (భూతరము) కుచదవ్యయమును ఎదుర్కొని, తన మొదటి 'భూ' అక్షరాన్ని పోగొట్టుకొని (వి-ముత వర్ణనరణిబొంది) "అ" కారాన్ని "దత్తం" చేసికొని, "అధరములు" (పెదవులు, న+ధరములు=కరినములు కావిని, మెత్త విని, తగ్గిపోయినవి) అయినవట!

చిలుక (కుకము) అమె మెత్తవి "వలుకు"ల నెదుర్కొని, ఓడి, మొదటి (ముత) వర్ణమగు "కు" వై కల్యమునొంది, 'మొ'గా మారగా, "మొకము"గా వికృతి నొందినదట!

వి. ఇలా, ఈ పద్యంలో కవి, వాని పేరు కూడ చెప్పకుండా, కానరాని, "చ్యుత-దత్త-చిత్రం"ను పొందిగి, వ్యంజింపజేసినాడు. 1 పాదముల నుండి దీర్ఘ "అ" మాత్రను చ్యుతంచేసి, "పదములు" వేయుటతో "మాత్రాచ్యుతకము". 2. "అకుల"లో మొదటి 'అ' కారం చ్యుతు కాగా, "వ"ను దత్తం చేయుటతో "చ్యుత-దత్త-చిత్ర"మగు చున్నది లేక-అకులకు ముందు "వ" కారమును దత్తం చేసి, 'వకులు'గా చేసిన "దత్తవ్యంజన" మగును 3 'భూధరం' లో "భూ"ను చ్యుతం చేసి, "అ" కార దత్తతతో, "అధరాలు" అగుటతో "చ్యుతదత్తాక్షర చిత్రం" 4 "కుకము"లోని 'కు' చ్యుతమై "మొ" దత్తతతో "మొకము" కావటం వలన, మరొక "చ్యుతదత్తాక్షర చిత్రం" ప్రదర్శితమైనవి.

వి. శబ్దాలంకారములు శబ్దాలంకారములతోగాని, అర్థాలంకారాలు అర్థాలంకారాలతోగాని, ఈ రెండును ఒంటొంటితోగాని, ఒక వాక్యములో కలిసిన, "సంస్కృష్ట" యగును. అట్లు కలిసిన, అలంకారములు "తిలతండుల న్యాయము" (సుపుష్ప-వియ్యము)వలె నృప్తముగా తెలియుచున్నచో "సంస్కృష్ట" అలంకారము అవియు, వేరుగా, తెలియనంతగా "వీరక్షరము"ల (నీరు-పాలు)వలె, కలిసిపోయినచో "సంకర" మవియు, అలంకారికుల విర్ణయము. ఇక్కడ అయా అలంకారములు వేర్వే

రుగా, వృష్టముగా కన్నడు చున్నందున "సంవృష్టి"యను మిశ్రాంకరణ మున్నది.

ఇక్కడ, గ వేం కవి చూపిన కొన్ని "శబ్దచిత్ర విశేషములు" కూడ గమనార్హములు

శబ్ద చిత్రము

1 తె. వయన వరి 'వ' -కువం 'య' -ఓ"వ -వదముల ఈ-

దల, దవరు వర్ణము ల్లివిచి, లంప తెలి

కకుకు కెకుకు తకుకుగ "కమ్మలు" వృత్తింప,

నది మొదల్ "వయన" లిదవిదిత మయ్యె! ప్ర. వేం. 315.

నాయక కమ్మలకు 'వయన'ములను పేరెల్లువ్రసిద్ధమయ్యెనో, ఊహించి, దాని 'ఉత్పత్తి'ని 'వ్యుత్పత్తి'ని కూడ, చిత్రంగా చిత్రించినాడీ కవి

నాలుగు మొగాలుగలబ్రహ్మ, నాన విదార నాణ్యంగా ఆలోచించి, "వరి "వ" -కువం"య"-ఓ"వ"-అను మూడు పదాల దివంపన్న "వ-య-న" అను మూడక్షరాలను 'చ్యుతం'చేసి, తీసి, మరలవాచివి క్రమంగా "దావం" చేసి, కలిపి, అదిక కాంతితోనొప్పు కమ్మలను వృష్టంప, నాటినుండియే, ఆ కమ్మలకు "వయన"ములను పేరు వచ్చినదట!

శబ్దచిత్రము:- ఇక, ఈ కవి వృష్టించిన "వదన" పదవృష్టినారకమును గూడ గాంచుడు.

తే. పతికి 'వ' పజి-"ద"ర్పణ-"న" లాహిత పదత్ర

యూది వర్ణముల్ గ్రహించి యర్జిసూతి.

కలుకు వెమ్మోము విర్మించు కరవ సూనె

నది మొదల్ "వదన" (వ+అ) హ్వయ వర్ణమయ్యె! ప్ర. వేం 477

బ్రహ్మ "వ" పజి- 'ద'ర్పణ-"న" లాహిత-అను మూడుపదాల-అదిను (మొదటి) వర్ణాలగు "వ-ద-న"లను "చ్యుతం" చేసి, మరల, క్రమంగా వాచివి "దత్తం" చేసి, కలిపి "వదన" పదాన్ని కష్టపడి వృష్టించినాడట! నాటినుండియే "వదన" పదం, పూటిగా, చక్కగా వ్రసిద్ధిగన్నదట! అహో ఏమి యీశక్తి! ..

“నరిస” పదం అంత్యాక్షర చ్యుతిదానములతో వృష్టం కాగా, “పదన” పదం అద్యాక్షర చ్యుతిదానాలతో వికృతమగుట మరొక విశేషము.

శ్లోకగర్భిత చంపక మాలికొప్పత్తము

N.B. ఒకే అక్షరమునుగాక, అద్యంతములందున్న అనేకాక్షరములను, పదములనుకూడ చ్యుతం” చేయుటవిలస, చందస్సుమారి, ‘గర్భకవిత్’ ఓ దారి చూపి వట్టింతకుముందే వివరించినాము. ఉదా:

ద. నరనాథ నారకాయ నరనాథ నతామర నారదస్తుతా

దరకర దారదేహ దరదారి దరారిపదారితాళరా

హరిహరిహరి కంఠహరహరిహతాహితహర హృద్విదా

స్థితరసీరవాణి శివశిరిణితామర సింధుబంధనా॥ ప్ర.పే. 822

ఈ చంప కమాలా పద్యంలో గర్భితాలైన శ్లోక గీతులు క్రింద వివరింపబడినవి.

శ్లోకం: నరనాథ నతామర నారదస్తుతా-దరదారి దరారిపదారితాళరా

హరహరి హతాహిత హరహృద్విదా-శివశిరిణితామరసింధుబంధనా॥

గీతి : నారదస్తుత నరనాథనారకాయ-దారితాళరదరదారిదారదేహ

హరహృద్విదహర హరిహరికంఠ-సింధుబంధన శివశిరసీరవాణి॥ ప్ర.పే. 822

వి. శ్లోకంలోని పదాలు పదునక్షరములలో గర్భితాలై యుండగా, గర్భితగీతిలోని పదాలు మాత్రం అక్షర-గర్భితాలగుట విశేషం.

మరియు క్రింది ‘కంద’ పద్యంలోని మొదటిమూడు పదముల సరిసంఖ్యలలోనున్న అక్షరాలను ‘చ్యుతం’ చేసి, మిగిలిన తేసి సూక్ష్మలోనున్న వానినన్నిటిని క్రమంగా దత్తం చేసి, కలిపి వాల్లపసావాన్ని పుష్టపదకం చేశావన్నారు.

పాదగోపన కందము.

క. వెలియ దాన మమరదయ-వియపుగువాన్ దత్తి నలకు నీవిటుక్తిన్
గలివి పునదేహ! శోర-వెలి దామర యులుగు దనకు విరుగుచిన హరి॥

ప్ర.పే. 850.

రీతిలో పది (2, 4, 6, ... మొ) సంఖ్యలో మన్న అక్షరాలను చ్యుతం చేసి, మిగిలినదేసి, (1, 3, 5, ... మొ) సంఖ్యలో మన్న అక్షరాలను పరసనా ‘దత్తం’ చేయగా (కలుగగా) తద్గర్భ తమగు వాల్లప పదకం బహిర్గత మగుట గమనార్హము.

N. B. కొన్ని పద్యాలలో, ఏకానేక-ఉదాహరణలను ప్రదర్శించిన, కొందరు కవులను మించి, ప్రతిపాదమునకొక చ్యుతాదిచిత్రములను, ఇంకా ఇతరవిశేషముల నెన్నింటినో ప్రచురముగా, ప్రదర్శించిన, గణన కవి గణ్యుడు! ఇంత ఓపిక పట్టిన పాఠకస్వాముల నభినందించి తదితరములను పరిశీలింతుము.

చ్యుత దత్తాక్షర విశేష విమర్శ

1. ఆకలియె హెచ్చె ధర హింస లదికమయ్యె

పురము నెండంది జీవింప దరమె. మాకు."

తె.చ. 272 పేజి.

ఇది, కీ. శే. డా. గాదె దర్మేశ్వర రావుగారు తమ 'దాక్షరేణి' సిద్ధాంత గ్రంథము తెలుగులో 'చిత్ర కవిత్వములో' 'చ్యుతదత్తాక్షర' చిత్రమునుకీర్చిన స్వీయోదాహరణము. దీనిలో 'ఆకలియె' నుండి, అద్యక్షరమగు 'అ'ను చ్యుతం చేసిన 'కలియె హెచ్చె'-కలికాల ప్రభావంతో ధరలో హింస హెచ్చుగా పెరిగినది (అన్యార్థం)

2. 'పురము'నకు ముందు, 'కా' దత్తమైనదో, 'కాపురము' (=సంసారము, వివాసము) కాగా, సంసారసాగరము నీది జీవించడం కష్టమని ద్విశీలియార్థం.

వి. డా. 'గాదె'గారిక్కడ అపార్థం వలన బొరజిడినట్లున్నది ఒక పదం లోని అక్షర చ్యుతీవలన, అన్యార్థము ప్రసీతమైనపుడు, అది 'అక్షరచ్యుతక' మౌతుంది 'ఆకలిహెచ్చె ...'లో 'అ' చ్యుతం కాగా, దానిస్థానంలో అన్యార్థరం దత్తమై, అర్థాంతర ప్రసీతి జరుగనందున, ఇది 'అక్షర చ్యుతకం' కావచ్చునుగాని 'చ్యుతదత్తాక్షర'కు ఉదాహరణం కాజాలదు. ఏలన, ఇక్కడ, చ్యుతాక్షర స్థానమున, అన్యార్థరదానం జరగనందున, అర్థాంతర ప్రసీతికి అవకాశమే లేకపోయినది. అట్లే 'పురము'నకు ముందు 'కా' దత్తముకాగా, సిద్ధమైన 'కాపురము' అన్యార్థముతో "దత్తచిత్ర"మగుచున్నది. పై పట్టంలో ఒకచోట అక్షరం చ్యుతంకాగా, దాని స్థానంలోకాక, వేరొకచోట, మరొకదానికి "దత్తత్ర" జరిగినంతమాత్రమున "చ్యుత దత్తాక్షరం" కాజాలదను, మా మనవిని, మన్నింప ప్రార్థింతులు.

మరియు, వ్యాకరణాది ప్రయోగములో, కొన్నిచోట్ల, విలక్షణంగా కొన్ని 'చ్యుత దత్తాక్షరాలు' కన్పడినంతమాత్రమున, అవియన్నియు 'చ్యుత-దత్తాది' చిత్రోదాహరణములు కాజాలవు. ఏలన-'చ్యుతం' గాని, 'దత్తం' గాని,

జరిగిన ఏమ్యట అన్యార్థ నమన్వయం" ఈ చిత్రాలలో ముఖ్య విషయమును సంగతి మరువరావిది. అయితే, వ్యాకరణాది ప్రయోగాలలో "అక్షరాచిహ్నుతి, దత్తత"లు సౌలభ్యం కోసమేగాని, వానివలన అర్థాంతరం అవిర్భవించి, "చ్యుతాది చిత్రోదాహరణ"మగు అవకాశం కూడ లేదని గుర్తుంచుకొనవలెను.

1] i. ప్రి వాచక, తత్పను, సంబోధనాంతరము చిన్నయనూరి నందిరేదన్నాడు.

ఉదా :- అత్తిలు [అత్త+ఇల్లు] బాలేమెరుగున్ [బాల+ఏమి+ఎరుగున్], రాతాయె (-రాత+అయె).... ఇట్టి అత్త్వ నంది ప్రయోగాలు కోకొల్లలు

ii. దొరసానగునా? (దొరసాని+అగునా?)—ఏమ్యాది నంది.

iii. ఏరిచిచ్చె [ఏరిచి+ఇచ్చె] తెచ్చిచ్చె.... క్త్వార్థేకార నంది & iv వై అరే [వై అరి+ఏ]నాపే[నా పి+ఏ] ఇత్త్వాన్త తత్పను నంది. v. తామరపాక [తామర+అకు].... ఇత్యాది నందులు.

2] సమాసాలలో వై విద్యాలు, వై రుద్యాలు :- "కుత్పిత పురుద్ది"కి బదులు "కుత్పిత బుద్ది" .... మిశ్ర సమాసాలు. ఆ దినము+వెచ్చము = దినవెచ్చము, వృధమి+ఈళుకు=వృధమీళుకు, ..., పైరి సమాసాలు ఇ. బోయాధముల్, తెప్పోత్సవం ...., అసాధు శమాసాలు, 'తల్లిదండ్రుల హితవును దప్పబోకు'కు బదులుగా "తల్లిదండ్రుల హితవు దప్పబోకు".... ద్వంద్వ సమాసం.

3] క్రియలు :- "కొవి"కి బదులు "క" ప్రయోగం i. పట్టుకొని-పట్టుక, తీసికొని-తీసుక.

4] పదమధ్య స్వరలోపం : క "ఎరుగనివారు"కు బదులు 'ఎర్గనివారు', అ. బలిజ వహుటి=బల్జవహుటి, గ. గాడిద-గాడై....

ఇత్యాదులలో "చ్యుతాదు"లు.... అపహాసముగా కన్నడవచ్చును. కాని, అవి యన్నియు చ్యుతాది చిత్రోదాహరణములు మాత్రము కాకానవి తెలియవలెను.

మరికొన్ని ఉదాహరణములు

తెలుగులో 'చ్యుతదత్తము' అని పేరు పెట్టకుండ ప్రకటితమైన మరికొన్ని చమత్కరించుచున్నాంను తప్పించి, తప్పుకొన(దోషమును లేక చెడును స్వీకరింప) జాలక, సాతక ప్రభువులకు ప్రదర్శింప సాహసించినందుకు క్షమించ ప్రార్థింపులు.

శ్రీ పోతురి కాళీ వత్సవదాని గద్వాల సంప్రాస కవులు చిత్ర కవితలను దిక్కుగా చక్కగా చిందించినవారు. వారు పోత (బహువచనం=మూర్ధకోరిక) లను, లేక పోతలు = "నడవడికలు, శృంగార చేష్టలను, ఊరిస్తూ, వృట్టిస్తూ, "ఓపి పింహ" ది విరుదులను సార్థకం చేసుకొన్నవారన్న అతిశయోక్తి కానేరదు. వారి "పారంగదరీయము" (త్ర్యంబి) నుండి కొన్ని ఉదా :

అ. వె ఖగ తనయుడు, నమ్మత కిరణుడు, వనదుః డి

జనవరేణ్యు దానమునకు నోడి,

ముఖము పెల్లకునికి, ముఖ్యవర్త భ్రష్టు

రైరి, చెడుగు పేరు లంది, రిప్పిః అవతారిక 70 వ పద్యం

అ - గ, తనయుడును = [అకాశమున-నడచు] సూర్యుని యొక్క-కుమారుడును [కర్ణధని-తెలియవలెను], అమృత-కరుడును = అమృతమయ [చల్లని] కిరణములు గల చంద్రుడును, వన-దుడు = నీటిని-దానము చేయు-మేముడును, ఈ-జనవరేణ్యు-దానమునకు = ఈ - [కృతి పతియగు] సీతారామ భూపాలుని యొక్క-దాన వ్యధాపమునకు, ఓడి = లొంగి, ముఖము - చెల్లక - ఉనికి = మొగము-చెల్లక-పోవుట వలన, ముఖ్యవర్త భ్రష్టులు ఐరి = [తమకుగల] ముఖ్యులుగు వర్తము నుండి-చెరిపోయిరి, [మరియు] చెడుగు పేరు లందిరి = చెడ్డపేరులను తెచ్చుకొనిరి. ఇన్ని = చీ, ఎంత అనహ్యము ?

ముఖ్య-వర్త [వంశ-కుల] భ్రష్టులెల్లెయికనగా, 1 కర్ణుడు ముఖ్య రాజవంశమున బుట్టి, కులభ్రష్టుడై సూత కులమున జేరెను. 2 చంద్రుడు తెల్లని వర్తము [రంగు] కలవాడైనను, "అమావాస్య" నాడు నల్లనై కన్నడకుండ పోయెను. 3 మేముడు వస్తుతః తనదైన నల్లని రంగును పోగొట్టుకొని వర్షాకాలావంతరము వెల్లదాటు నొందెను

మరియు, ముఖము [మొదటిది]నకు నందించినది = ముఖ్యము ముఖ్యవర్తమనగా-మొదటి అక్షరము. దాని నుండి భ్రష్టులైరవగా, దానిని చెడగొట్టుకొనిరి. అనగా - 1 "ఖ" తనయుడు 2 'అ' మృత కిరణుడు 3 'వ' వ దుడు" అను

మూడు వదం మొదటనున్న "అ-అ-న" అను ప్రత్యేక అక్షరాలను చ్యుతం చేసు
[పోగొట్టు] కొని, 1 కర్ణుడు-"గత-నయుడు" = పోయిన-నీతి గంవాడు [నీతి-
మాలినవాడు] అయ్యెను 2 చంద్రుడు-మృతకరుడు=నశించిన, కిరణములు లేక
చేతులుగల వాడయ్యెను 3 మేముడు-న-దుడు [న-దదాతి]=ఏ కొంచెము దానము
చేయని లోలివాడు గను-కయ్యారై నారన్నమాట! చి, ఛి ఎంత అసహ్యము.

N B పై వదం లోని అది అక్షరాలను చ్యుతం [కొరిగించుట] చేయుటచే,
అన్యార్థములు కూడ రమ్యముగా వచ్చుటచే 'అక్షరచ్యుతికములు' అయినవి.

అ.వే. ఆశర హిత దాని యాకారమడుగుచె-నివల మిగిలినట్టి కవలయ హితుః

దోర్ని చూతమన్నబూర్వ వర్ణము టాపి-వ్యర్థదౌ నరేపుడగు నితవికిః

అవ. 89 వ.

1. అ-రేపుడగు-నితవికి=విందుడు గాని-ఈ కృతి పతి సీతారామభూపాలు
నికి, ఆశర-హితదాని-ఆకారము-అడుగు-అంచెన్=రాక్షసులలో-మేలైన దానము
చేసిన ఐలిచక్రవర్తి (యొక్క) స్వరూపము (వామనుని పాదంతో త్రొక్కబడుటచే)
-అడుగునున్న-పాతాళలోకమును చేరెను (రాక్షసః కోటః-త్రవ్యాత్ క్రవ్యాదోఽనవ,
'ఆశరః'-అ కో.) 'ఆశరహితదాని'పదములోని, అద్యక్షరమగు 'అ'అను అక్షరరూపం
కూడ, అడుగుంటినదని భావము. 2 ఇవల-మిగిలినట్టి-కువలయహితున్=(ఐలిచక్ర
వర్తి పోగా) ఈ ఏఱుట-మిగిలిన-కలువలకు-మిత్రుడైన చంద్రుడు,-అవియును,
'అ' అనేది అద్యక్షరం 'చ్యుతం' కాగా, మిగిలిన, కు-వలయ-హితున్=భూ వలయ
మునకు మేలు చేయవానిని, అట్లే-'అ' చ్యుతంకాగా, మిగిలిన, శరహితదాని=ఉదర
సంబంధ-మైన-భావమును-దత్తం చేసిన (భూమి మీది ప్రజలకు ఎర్పించి మేలు చేపూర్చి
న) మేమును, అట్టి మేమునికి దోర్ని చూతము-అన్నన్=సాటిగా ఉపమించి-చూడ
దలంచినను, పూర్వ వర్ణము(టాపి)=1. చంద్రుడు తనకు మొదటినున్న తెల్లనికాలతి
పోగొట్టుకొని, అవియును? 2. 'శరహిత దాని' లో, పూర్వవర్ణమగు 'శ'ను చ్యుతం
చేయగా, వ్యర్థదౌన్='అనువన' నాడు కప్పరిక, పోయెటకు పనికిరాని 'దవట'
అగుచున్నాడనియు, 3 మేముడు కూడ (వి+అర్థుడు) విశేషద్రవ్యమును పోగొట్టు
కొనుచున్నాడనియు భావము. ఇట్లు, 'శరహిత దాని' లోని పూర్వాక్షరాన్ని పోగొట్టు
కొని 'రహిత దాని'యై, అనగా- పోయిన దానగుణము గలవాడు, అంటే దానం
చేయక వ్యర్థుడయినాడనియు ధ్వనించుచున్నది. అంతేకాక, చంద్రుడు అహ్లాదమును

కర్తించువాడు (చరి-అష్టాదశ) కాగా, మేముడు- (మేహతీతి=మేహః, మిహ-నేచనే)
'జలముచే తడుపువాడు' అను ప్యుర్వత్వర్థమును కూడ పోగొట్టుకొని, వ్యర్థులైనా
రవియు ప్రతీయమానమగును ఇంకొంచెము లోతుకు దిగి, అలోచిస్తే, వీరిద్దరు
"ర" హితదాతులు=రేపము(రకారము)తో, లేకనాళముతో, కూడుకొన్న దానముగల
వారు, (ర=నాళము, కామము, భయము, రసములేవిడి-మొ నానార్థములు) కాగా,
అరేపుడు-అగు- ఇతనికి=రేపాక్షరము లేక (ర)'హితదావి'=లాభమును దానము
చేయువాడు, లేక అవిద్య దానము చేయు-నీ కృతి పతి యగు సీతారామభూపాలు
నితో పోల్చి చూచుటకు వీలుగానివారైరవియు .....పరంపరగా వచ్చుచున్న వ్యం
గార్థములు.

N.B. ఇట్టి వ్యంగ్య పరంపరలు గల దానిని "కర్తచిత్ర మని, "అధమ" మని కొట్టివేయగలమా? మరియు, పద్యంలో "అ-ళ-ర" అను అక్షరాలు క్రమంగా, చ్యుతాలై అన్యధమత్కారార్థాలను, అందించుచున్నందున "చ్యుతాక్షర చిత్రము" లగుచున్నవి.

ఇక, 'పోకూరి'వారి దత్తచిత్ర పోకడ నొకదానిని సావదానముగ, నమిక్షింప ప్రార్థన.

చ. "కు" మగువశ్రోణిః(బోంమికిఁగుండుచు మన్నకుఁ దెల్పు 'నేను మ
ధ్యమును జయింతు" నందుఁజని, తా జత, గాక, "థ" యన్వయస్య కా
క్రమమును దెల్పు, దాఁజని, నఖంబులఁబోరిక, మూఁడునేక క
ర్తముగను పోయి, చన్గవకు తగ్గెను, "కర్లవె నెత్తిపో ట్లికన్" 2-40.

కు=భూమి (కర్తి) మగువ-శ్రోణిః-బోంమికిన్-కుండుచు=అ నాయక
యొక్క పిరుదుకు-నమానమని ఉపమించుటకు పనికిరానందున-బాధపడుచు, మన్న
కున్-తెల్పిన్=సున్న(ం)కు-విన్నవించుకొనగా, నేను-మధ్యమున్-జయింతున్-
అంచున్-చని=(అ సున్న) నేనే స్వయంగా (వెళ్ళి)-అమె నకుమును గెల్పెద-
ననుచు-పోయి, తాన్-జతగాక=తాను (సున్న) నడుముతో-పోల్చుటకు నమానము
కాకపోవుటచే, 'థ'-అన్-వయస్యకు+అ క్రమమును-తెల్పెన్=(అసున్న, మరల)
"థ" (నక్షత్రము) అను పేరుగల-పేల్లిపాతుకారికి-ఈ-ఓడిపోయిన విధానమును
తెలియజేసెను. ఏమృట, తాన్-చని=అ నక్షత్రము (థ) కూడ స్వయంగా-పోయి,
నఖంబులన్-పోరిక=అమె గోళ్ళతో కూడ-నమానము కాజాలక, (కొనగోటికి కూడ
పనికిరాకపోగా) ఆ-మూడును="కుం-థ"అను మూడక్షరాలును, ఏకకర్తముగ దత్త

మరియిపోయి=కలిసి ఒక్కశబ్దము "కుంభము"గా కలిసి పోయి-ఒక్క మాట మీదగా-వెళ్ళి, చన్-కవకున్-తగ్గెను=చన్నుల జంటతో-పోయిటకు కూడ-వీలు గాక తగ్గిన వయ్యెను. ఇక (న్)=ఇందుమీద అన్నిచోట్లను ఇట్లు ఓటమి సంభవించిన పరిస్థితులలో, నెత్తిపోట్లు-కల్పవే? నెత్తి (తల)మీద చెబ్బలు లేక బాధలు కలుగకుండనా? లేక ఎత్తిపోట్లు-=తప్పులెన్ని మనస్సును బాధ పెట్టుటలు-కలుగకుండానా? అనగా తప్పుక బాధలు కూడ కలుగుచుండునని భావము.

N B. ఇచ్చట 'కు' కు 'సున్నను' మరల వానికి 'భ'ను 'దత్తత' చేయుట వలన, 'కుంభ'మై, అన్యార్థములతో కూడ సమావములుకాలేదు, అప్పుడు, ఈ మూడు అక్షరములు ఒకే శబ్దముగ 'దత్తము' లై, కలిసిపోవునట్లు చేసి 'దత్త చిత్రము'ను సాధించిన కవియొక్క సామర్థ్యము, పదులను కాశాల (అసూయ) పడునట్లు చేయుచున్నది.

వి వాయుకయొక్క నడుము నన్నగా, తక్కువగా ముండుటచే శూన్యము=సున్న, (0), 'అకాశం గగనం శూన్యం ...' గను, అనలు ఆ నడుముదాం నన్నవిది అన్నట్లు 'ఉదరం పరిమాతి ముష్టిన్' (విడికిలితో వదుమును కొలుచుట), 'నదనత్ సంశయ గోచరోదరిన్ ....' ఆ నడుము అనలు ఉన్నదా? లేదా! అన్నట్లు సంశయమును గల్గించు చున్నట్లున్నదని ...ఇత్యాదిగ సంస్కృతాంధ్ర కవులవర్ణనల విట నందించుకొనవలెను.

చేమకూర వేక్కిట కవి 'వాఙ్మయమహాధి వీయంతటివాడికేదీ? ..." అవి, ప్రతిపదమున... జమత్కారము, నర్థగౌరవముగల్గి, ననేకకృతుల్ ప్రసన్న గంభీర గతిన్ రచించి, మహిమించినట్లు రఘునాథ నాయకునిచే కీర్తింపబడిన కడుంగడు గడునువాడు. అతని ఇంటిపేరు 'నన'గా ఉండవచ్చును గాని, కవిత్వంలో మాత్రం ప్రకృష్టమగు "నన" గలవాడు.

మ 1. విహరించున్ మలయావిలంబించుట, 2. దావింజిల్కి నెమ్మేవియా విహరించున్, 3. పికివాదముల్ చెవికి గావించున్ జవుర, 4. పోదమా సహకారా? పదంబు జూడగ వయస్యా! 'హా?' వాటిల్లెడున్,
5. సహకారా? పదంబు జూడగ వయస్యా! 'హా?' యీనేగదా! 2-53
సందర్భం : కుబేరుని ప్రేయసి "నంద"యను అవ్వరన, తన నల్లగు

చెయిలతో, అన్నిరోకలు తిరిగి వస్తూ, అందమైన ఒక అడవిని చూచి, ఆనందిస్తూ, అక్కడ ఆ అయిదుగురు, అడుకొన్న చతురోక్తులు. ఒకటవ (1) చెలిక దై: మం యానింఁబ-ఇవటన్-విహరించున్ = (ఓచెలి!) మలయమారుతము-ఈయడవిలో- పీచుచున్నదిసుమా! అనగా, రెండవచెలి (2) కావిన్-చిల్కి-నెఱి (ఱి)+మేవి-అవిన్-హరించున్ = (ఔను! విజమే!) ఆ గారి-తీయవివాసనను-వెడఱి-చక్కవి శరీరము నందలి వేడివి-పోగొట్టుచున్నది-దీవిలోని ద్వితీయార్థము: పీచు "విహరిస్తుంది"-అవి మాత్రమే చెప్పినావు, కాని, ఆ "విహరించున్"లోని, "వి" న-చిల్కి = "పి" అనే అక్షరాన్ని "చ్యుతం" చేస్తే, "హరించున్" మాత్రమే మిగిలి, వేడిని వెడలగొడితుందని చమత్కారార్థాన్ని కూడ, తెల్పుతుందిసుమా! అనిరెండవ చెలి హెచ్చరిక. 3. వికినాదముల్-చెవికిన్-చవుల్-కావించున్ = అడుకోకిలం అవ్యక్త ద్వయలు-చెవులకు-రుచులను- కల్పించుచున్నవి. లేక, చెవికిగాన్ = చెవికివస్తే, చవుల్-విఁచున్ = రుచిగల్గిన-పాటలను-వివిపించుచున్నవి, అనియు, చెప్పవచ్చును. అంతేకాక, "నా" దముల్-కాన్ = "న" అనే అక్షరాన్ని "దత్తము" చేసికొన్నవి-కాగా, వించున్ = వినునట్లు చేయుచున్నవి. అనగా "(కా) వించున్" అన్నవద మధ్యమందు "న" కారాన్ని "దత్తం" చేస్తే, విన్చు, వినుచు" కాగలదన్న చమ త్కృతి, కూడ చర్చితమైనట్లుండును. 4 వయస్కి-సహకార-ఆశివదంబు-చూడ గన్-"హా"-పాటిల్లెడున్-పోదమా! = చెలి-ఆ తియ్యమామిడిచెల్ల- వరుసలున్న స్థలమును-చూచుటకు-ఆనక్తి కల్గుచున్నది (కనుక, అక్కడికి) వెళ్ళదమా? అని నాల్గవది చెప్పగా, 5. వయస్కి- న "హ" కార-ఆశి-పదంబు-చూడగన్- "హా"- టానే-కదా! = చెలి "హ" కారంతో- "ఆశి" అన్నపదాన్ని చేర్చి, నందించి, చూచి నచో 'హా' అన్నపదం-కయకొతోందికదా! 'హ+ఆశి' లేక హ+ఆశి = (వదలను నందిస్తే) 'హాశి' అనేపదం సద్దిస్తున్నది గదా! అనే-చమత్కారంకూడ చెంగలిస్తోంది. లేక, సహకార-ఆశి-పదంబు = ఒందోరులమేలు కోరి సహకరించు కొను చెలిక తైలుండు స్థానమును, చూచినంతనే, సంకోషంకలుగగలదని కూడ అర్థాంతరం ప్రతీయమానమగు చున్నది లేక, సహకార+ఆశిపదంబు-చూడగన్ = తీయవి మామిడి చెల్లపై చెన్నారు-కుమ్మెదలు వ్రాలిన అడుగులు, లేక భ్రమరముం యుంకారములు వినుగానే, సంకోషం (హాశి) కల్గుచుండునుగదా! అనియు ప్రతీత మగును.

వి. ఇక్కడ 'చ్యుత-వత్తి చిత్రము' నానా చెప్పబడలేదు మధ్యయుగం నాటి రాజాస్థానంలో, మాదిత గోష్ఠాలో, నరనృతీరదనాలో కావ్య-ప్రబంధ-కాస్త్రాలోపాంతోపాలు, గూఢ, కూట, ప్రహేలికా, ప్రశ్నోత్తర, చ్యుత దత్తాది చిత్రక్రీడలుకూడ కోకొల్లలుగా విచిత్రములై, విరోధంతోపాలు విజ్ఞానాన్నికూడ వెద జల్లినవని, భట్టకాచా (74) దురా "కాదాది" మొదలగు గ్రంథాలలో ఉట్టంకించబడి నవి. తరువాత భారవి, మామ, భట్టి, భోజ, శ్రీహర్షాది కవులచే సాన్మృతంలో పలువిధాలుగా ప్రచారంలోనికి తేబడినవి.

ఇట్లు, ఆరోధాపుతాలై, వసుత్కార చందన-చక్రితాలై, దేందమునకు అనుందానందాన్ని అందిస్తున్న, ఆకృతి మచ్చిత కావ్యాలంకారములకు, అవరము లవి, అధమము" అని-అధమత్వాన్ని అన్నభక్త్యాన్ని అంటగట్టి, అంతగొట్టి జూచిన అధ్యం-భవిష్టులచే మనగలము? ఏదో, ఎక్కడో, ఎన్నో కొన్ని శబ్దా దంబరము లుండవచ్చును, ఉన్నాయి, ఉండగలవు కూడ, ఎవరు కాదనగలరు? అన్నే షించి చూస్తే, రామాయణ, భారతాది ఆదికావ్యాలలోనేగాక, కవికుల తిలకులుగా కీర్తిగన్న కాళిదాసుల మహాకావ్యాలలో కూడ శబ్ద చిత్రాలంకారాలు లేకపోలేదు. ఇంకా లోతుకు వెళ్ళిచూస్తే, దేవతాస్తుతులలో, దండకాలలో ప్రతీడినం మనం పలు మారు పఠించే శ్రీ వేంకటేశ్వర సుప్రభాతాలలో కోకొల్లలుగా, వేంమోడిగా వెల్లి వొడుచుచు వెలుగొంది, వెలుగుచుచు, శ్రవణాజ్ఞుల పలు పేయముగ వైచిత్ర్య, వైదగ్ధ్యముల నందించుచున్న ప్రాజ్య శబ్ద చిత్రాలంకార - సాహిత్య- సాహిత్య- సామాజ్యమునకు, మోకాలు అడ్డుపెట్టి, ఆనగలమా? మొత్తంమీద 'ధ్వని ప్రధాన కావ్యము'ల కన్నంత గౌరవము వీనికి లేదనుట విశ్చితమైన విధానము. దానిని కాదనగల వారెవరుందురు? ధ్వని కావ్యములను అర్థంచేసుకొని, అవరోధనముతో అనందించు వారికంటే, నేటి కాలంలో, శబ్దాది చిత్రాదంబాలను చేకొని, చెన్ను పరచుచుట కూడ తక్కువగా నుండరవి భానింపవలెను.

అది అక్షరాన్ని 'చ్యుతం' చేసి, అంత్య అక్షరమునకు మరొక అక్షరాన్ని "దానం" చేసిన చిత్రము.

ఏ. మనుజుని యాకార మహిమకు మొదలేది? నగవైరి వైరికి నగరమేది? రాముడు గాంచిన రాక్షసపక్షి? శివకర్ణునిచ్చు చెలువమేది?.... ..

ప్ర 1. మారువ స్వరూపాన్ని తెల్పు ముఖ్యాంగమేది? ఉ. తం (=శిరస్సు) ఇది మానవాకారాన్ని తెల్పుచుచే 'ఉత్తమాంగ' మనదియన్నది 2. నగ-వైరి= పర్యవ్రాముల రెక్కలు విరిచి, వాని శత్రువులనాడు- 'ఇంద్రుడు', వానికి వైరి=అ

ఇందునికి శత్రువు రావణుడు, వాని-వగరము ఏది? ఉ. లంక (=లంకాపట్టణము)
 3. రాముడు రక్షించిన క్రూరవృక్షి ఏది? ఉ. కాకి (=కాకాసురుడు) (పూర్వము
 కాకాసురుడు, కాకిరూపమున వచ్చి, సీతాస్తవములను గోళ్ళతో గీతమ. కోవగిందిన
 శ్రీరాముడు దానిని ఇషికాస్త్రముతో గొట్టగా, ఆ దాదకు తాళజాలక, కాకాసురుడు
 రాముని శరణువేడగా, రక్షించెనని రామాయణగాథ.) 4. శివీశ్వర కర్ణుడు
 సంపాదించిన క్షేమము లేక రీతి ఏది? ఉ. కీర్తి. శివ తన మాంసము విచ్చియు,
 కర్ణుడు కవచకుండలముల విచ్చియు, దిగంత యశోవిశాలరైరి.

వి. మొదటి ఉత్తరం 'త' లోని అద్యక్షరం 'త'ను చ్యుతం చేసి, అంత్యా
 క్షరమగు 'ల'కు 'ంక' దత్తంచేయగా, "లంక" యై. రెండవ ప్రశ్నకు సమాధాన
 మైనది. మరలదీని అద్యక్షరమైన 'లం'ను చ్యుతంచేసి. అంత్యాక్షరం "క"కి
 "కి"ని దత్తంచేసిన, "కాకి" 3వ సమాధానమైనది, మరల 'కా' కిని, అంత్యాక్షరం
 "కి" కి, 'ర్తి'ని చేర్చిన కీర్తియై 4 వ ప్రశ్నకు సమాధానమైనది.

N B. చిత్రతావ్యాసంకారంలో 'క-కా, కి-కి...." ఇత్యాదులలోని హ్రస్వ
 దీర్ఘములు మొదలగునవి దోషములుగా పరిగణింపబడవు

సంస్కృతానికి చారదగ్గర సంబంధంగల తెలుగులో, ఈ చ్యుత-దత్త-చిత్రాలం
 కారములు అయాపేరులతో అంతగా వాడబడినట్లుకన్పడవు క్వాచిత్రంగా విసిరివేయ
 బడినట్లు చూపబడింది కొన్ని అనామకాలు చిత్రకపులుగా కీర్తించబడిన పెద్దనాడులు
 రామకృష్ణ, రామరాజభూషణాది కవులుగా, ముఖ్యంగా చిత్ర కవిత్వాన్ని చిందించిన
 గావి, గణపవరపు వెంకటకవి మొదలగు వారుగా, చిత్రాలంకారనామంతో,
 విడివిడిగా విభిన్న రూపాలను చిత్రించినట్లు కూడ మా దృష్టిలోపడలేదు సూర్యార్థ
 సూచనగా, అక్కడక్కడ విసరబడినట్లు కన్పడుచున్న వానివిమేళన వ్యాఖ్యానించిన
 మా పూర్వ గ్రంథాలలో ఉదాహరించిన కొన్నిటిని పాఠకమహాశయులు పరిగ్ర
 హింపగలరు.

అట్లే చేమకూర కవి మొదలగువారు నామరేయ పురస్కరంగా విలంపించ
 కున్నను, తమ గ్రంథాలలో అక్కడక్కడ సూచించినట్లు కన్పడువానివి, పాఠకుల
 ముందుంచి, సమన్వయింపబానిన మా సాహసప్రయత్నమును మన్నింపగలరు.
 ఈ "విహరించున ..." పద్యంలో వేంకటకవి "వి"ని చ్యుతం చేయుట, "న"ను
 దత్తం చేయుట, "హ" కారమును 'అ'కి దత్తంచేసి కల్పుట....వలన, "చ్యుత
 దత్త చిత్రము సూచించిరాదనుకొనవచ్చును మచ్చునకు మాత్రము చూపినాము.
 గ్రంథ విస్తరణితిచే వదలిన వానిని విజయ విలాసంలోని 1-38, 2-65,
 2-167 అది పద్యాలలోని చిత్రాలతో గమనింపగలరు.

ఉ. ఉరుము మెరుములతో నుర్విగురియునదేది?

బంగారుతో జేయబడునదేది?

యమువిహస్తమునందు నమరు నాయుధమేది?

గుండెపీడుగ జేయుగుఱుమదేది?

నన్య్యాసి కింకొక్క సరియైన పేరేది? శ్రీయర్థ మిచ్చు పర్యాయమేది? ముగ్ధివు సతిపేరు చూడవలయుదీ యేది? మతి తద్వసమ్ముగు మాటయేది? నక్షత్రకోటి గన్నరు స్థానమదియేది? 'చదువు' దీనికి మారు శబ్దమేది?

తే. రెండు వర్తంబుల జవాబు లుండవలయు- ప్రతిజవాబున నంత్యాక్షరంబు దాని పై జవాబుతో నాద్యమై పంగవలయు-దేవ: శ్రీ సేంకతేళి పద్మావతీళి బై ను.

పద్యంలో నున్న ప్రశ్నలు 10. వానికి రెండక్షరాలుగల ప్రత్యుత్తరాలు చెప్పవలెను. ప్రతి జవాబులోని ఆద్యక్షరం "చ్యుతం" కాగా మిగిలిన రెండవ- అంత్య-అక్షరం, తర్వాత చెప్పబోవు జవాబున కాద్యక్షరమై, దానికి మరొక అక్షరం "ద త్తం" చేయవలెనను వియమము, ప్రతిదానిలోనుక్రమంగా గమనార్హము. పద్యంలోని 2 వ ప్రశ్ననుండి 'చ్యుత దత్త'లతో వచ్చిన ప్రత్యుత్తరములు.

1. వాన, 2 నగ, 3 గద, 4 దయ, 5 యతి, 6 తిరు, 7 రుమ, 8 మది, 9 దివి, 10 విద్య- అనునవి. దీనిలో గమవింపదగిన మరొక చిత్ర మేమనగా- పై-1-10 ప్రత్యుత్తరాలలో 1వ ప్రత్యుత్తరమగు 'వాన'కు, అదినుండు 'వా'ను చివరి 10వ ప్రత్యుత్తరమగు "విద్య" నుండి, అంత్యాక్షరమగు "ద్య"ను, రెంటిని చ్యుతంచేసి, మరల మిగిలిన అక్షరాలను రెండురెండుగా కలిపి, విడిచి చదివిన, 1 వన, 2 గగ, 3 దద, 4 యయ, 5 తితి, 6 రురు, 7 మమ, 8 దిది, 9 వివి- అను జంటలు, చక్కని శిల్పముగా నేర్పడి, దానినుండి 'గగ, దద, మమ లను సంగీతస్వరాలేకాక, తి=తిరుమల, తి=తిరువతి-క్షేత్రాలు....మొ. విశేషాంతరాలు కూడ నేర్పరి, పారశులకు చిత్రకవితా మాధుర్యము వనంతముగ నదీపగలవు, వినఃపున్యముగ చెప్పుకోదగ్గ విశేషాంతరమేమివన, ఈ పద్యం కొన్ని సంవత్సరాలక్రింద, తి. తి. దేవస్థాన "నవగిరి" పత్రికలో ప్రకటించబడి, ప్రత్యుత్తరముల వర్ణించ, ఒకరిద్దరు కాదు, 7,8 వందలమంది పాఠకులు, ఎకంలో, సరియైన 10 ప్రత్యుత్తరాలను వంపగా, వానిని పరిశీలించి, సంపాదక మహాశయులు వారి కందరికి పాఠితోషకము లిచ్చి నన్యాయించినారట.

ఇట్టి కష్ట, క్లిష్ట, చ్యుత దత్తాక్షరాది" వద్యానికి అధిగినదేతదవుగ సహస్రాదికంగా సమాదానాలు వచ్చినా, సకాలంలో 7-8 వందలమంది పాఠకులు వంపించి నారంటే, అంధ్రప్రదేశ్ మొంత చిత్రకవికా ప్రియమైనదో తెలుస్తోంది. ఇంతకంటే క్లిష్టప్రశ్నలిచ్చినను, ప్రత్యుత్తరింపగల ధైర్య కవి - పండిత- పాఠక ప్రవరు తెందరోగలరని, పెంచి, ప్రోత్సహించి, పోషించు వదాన్యశేఖరులు, ప్రభుత్వాలు, కరువుకాకుండ నుండవలెనని, మనసార కోరుకొందము.

సంగీత త్రిమూర్తులలో ఒకరగు ముత్తుస్వామి దీక్షితుల గేయరచనలు- అనందభైరవి రాగంలో- త్యాగరాజయోగ వై భవం, అగరాజయోగ వై భవం, రాజయోగ వై భవం, యోగవై భవం, భవం, వం' అని.

అయినదే ఇంకొకటి శ్రీరాగంలో శ్రీపారసవదే- రసవదే, సవదే, వదేవదే. రాయాతరంగిణి గేయంలో సరసకాయే, రసకాయే, సకాయే, కామే॥ "మాయేత్వం యాహి॥ అని వల్లవి.

ఇదే మార్గంలో శ్రీ ఎన్. పి. కృష్ణచూడార్య కృతి- "మూరజననిం, ఆశ్రయే" అని వల్లవి-చరణాంతంలో "వసుమహితాం, సుమహితాం, మహితాం హితాం, తాం, అని.

సంగీతశాస్త్రంలో ఈ చ్యుతాదిప్రయోగ పద్ధతిని గోపుచ్చయతిఅంటారు. సమా సంతో కూడిన ఒక వదంతో ప్రారంభం అయి క్రమంగా వదచ్యుతిచేత వన్నబడి వస్తుంది కనుక గోపుచ్చయతి అన్నారు. గోపుచ్చము ప్రారంభంలో వెడల్పుగా నుండి క్రమంగా నన్నవడకుంది కదా!

మరియు మహాకవి శ్రీదాసు శ్రీరాములుగారు తమ "అఖినవ గద్య ప్రబంధ కవిత్వ" గ్రంథంలో ప్రవర్ణించిన 'చ్యుతచిత్రములు"

1. నవనదారీశవిభ్యాక, వసుదారీశవిభ్యాక, సుదారీశవిభ్యాక
దారీశవిభ్యాక, దీశవిభ్యాక, శవిభ్యాక, షిభ్యాక, భ్యాక
2. కపీరసదమాత్ర, వీరసదమాత్ర, రసదమాత్ర, వదమాత్ర, భామాత్ర, మాత్ర,
- 3 తమోహరహిత, మోహరహిత, హరహిత, రహిత, హిత,
4. భవనగ, వనగ, నగ, 5. తతనయాభ, తనయాభ, నయాభ, యాభ,
6. గజప శ్రీ, జపశ్రీ, పశ్రీ, శ్రీ,

వీని అర్థములు కావలెననచో శ్రీ ప. శీతారామబ్రహ్మశాస్త్రిగారు వ్రాసినవి ఆ గ్రంథమున చూడగలరు.

"ఏకాం" వారి "మాత్రాచ్యుతక సంభవ ద్విన్నార్థ తిన్నప్రవృత్తక తద్యగ్గు సంయోగ జన్యాంధ్ర భాషా వంచ చామర వృత్తయ దనుష్టువ శ్లోక యుగ్మము!"

(అవగా-ఉన్న దీర్ఘము తోడ జడువగా, భగవత్ న్నవనరమైన అనుష్టువ శ్లోకములు, అందరి దీర్ఘములను "చ్యుతం" చేసి, హ్రస్వాలుగా చేసి చదువ, శ్రీస్తుతి వరమైన ప్రమాణీకవృత్తములు కాగా, ఆ ప్రమాణీక వృత్తములు రెండును కలిసి, తెనుగున నొక "వంచ చామర వృత్తమైన చిత్రము .)

శ్లో: వయోది కన్యకా రామా-భయార్తీ భంజన క్షమా !

జయభివృద్ధి నందానా! - వ్యయోగానందితా శ్రితా || వి.వే. 302

అయ ప్రసన్న పాలాళా! - హయాళాలాలాల పూర్ణమందరా !

జయ త్వ మహారాయాళా! - శమాప్వితాత్మ భాసురా || వి.వే. 303

N B పై రెండు పద్యాలలోని నమాన పదాన్ని సంబోధనములు. మఱి తార్థములే. భయ+ఆర్తీ-భంజన క్షమా = జంకును-బాధలను-పోగొట్టుట యందు నేర్పరీ, అయ-ప్రసన్న-పాల+అళా=యాగ, యోగాది కుభంకర విధులచే-తేట యైన-మడుటి-కాంతి గలవాడా! శమ-అన్విత-అత్మభాసురా = మనోవిగ్రహంతో-కూడిన-జనులకు (మోగులకు) కనుపించువాడా! అహః +ఆయాళా-త్వం-జయ= విట్టార్థులను- పొందినవాడా! - నీవు-తర్వోత్కృష్టుడవై జయమును పొందు చున్నావు! హరణ్యకశిపుడు విష్ణువును పట్టుటకు రాగా, "యుద్ధమున వీచిచి చంప రాదు" అని విశ్వయించుకొన్న విష్ణువు, వాని విడు-ఁగిద్దరిలో రహస్యముగ చేరి, కనుపింపలేదని పురాణ ప్రవచనము.

"ఆర్తీ-ఆర్తీ, అన్విత-అన్విత" శబ్దాలు ఇకర, ఈ కారాంతములుగా శాస్త్రమున ప్రసిద్ధములు, ప్రయుక్తములును.

పై రెండు శ్లోకాలలోని, 1, 3 (చేసి) పాదాలలోనున్న 7వ అక్షరాలగు "రా-రా, ఓ లా-యా" లను అర్తీ, మరియు పాదాలలోనున్న 3 వ అక్షరాలగు "ర్తీ-గా, ఓ తా-న్వీ" లలోని వగు, దీర్ఘము "చ్యుతం" చేసి, హ్రస్వాక్షరాలగు చదువ వలెను దీర్ఘాలతో చదివినపుడు భగవత్ స్తుతి వరములైన పై రెండు శ్లోకములు, హ్రస్వములుగా చేసి చదివినపుడు శ్రీస్తుతి వరములుగా మారి, రెండు సంస్కృత

ప్రమాణికా వృత్తిములగుచున్నవి. అంతేకాక, ఈ ప్రమాణికా వృత్తములు రెండును కలిసినచో, తెలుగులోనాక “పంచ చామర వృత్త” మగునవి కూడ గమనింపవలెను. అహ! ఏమి? ఈ “విక్రం” వారి విక్రమ విక్షేపము !

తెలుగులో చ్యుతదత్త చిత్రము

అర్థానకు అక్షర చిత్ర ప్రబంధం.

గీ॥ కచమునకుఁ దొర్లి కొమ్ముఁ దెగెను దనుచు-

గంధరం బాదివర్ణ విఖండమయ్యె

నొత్తుఁ గొవిపోవ గళము నదృష్టిఁ జూపెఁడింగి

కుదమ్ము రెదిరిన విఁగె కొమ్ము.

వే. ప్ర. చా.మం-734 పద్యం

1. మన్నుతును “కచము”నకు ముందు ఉకారము (కొమ్ము) విలువ (ఊద)గా, =దత్తం చేయగా, “కుచము”ను, 2. కంధరములోని అదిమ వర్ణాన్ని (కం)ను ఖండింపగా, “ధరము” (కొండ, ధరించునది)గను, 3. మరల, యీ “ధరము” నుండి, ఒత్తును దీసి వేయగా (=ఒత్తున్-కొవిపోవ) (చ్యుతంచేయగా) “దరము” (కంఠము)గాను, 4. “కుండము” నుండి, మరల ‘ఉ’ కారము (కొమ్ము-ఎదుర్కొని విరుగగా) “కుండము” గా మిగిలిన దని భావము.

వి. 1. “కచము” నకు “ఉ’ కారం దత్తం చేయగా, “కుచము” దత్త చిత్ర మైనది. 2. “కంధరము” నుండి అది వర్ణం “కం” చ్యుతం కాగా “ధరము” చ్యుతమైనది. 3. “ఈ” ‘ధరము” నుండి ‘ఒత్తు’ను చ్యుతం చేయగా ‘దరము” చ్యుత చిత్రమైనది. 4. “కుండము” నుండి ఉ’ కారము (కొమ్ము)ను చ్యుతం చేయ “కుండము” చ్యుత చిత్రమైనది.

హిందీలో ‘చ్యుతదత్త’ చిత్రములు.

భోజరాజాదుల ననుకరించుచు, చాలామంది హిందీ అలంకారికులు చిత్రాలం కార, వియమ, వర్గీకరణములను పాటించిరి. కొందరు మౌలిక, వ్యాసక విసేచన లను కూడ చేసి, చూపించినారు

సర్వప్రథమంగా, హిందీలో ఆచార్య కేశవదాసు తన ‘విప్లవియా’ గ్రంథంలో వివరిస్తూ, ఈ చిత్రాలంకార వివ్యాహంలో కొన్ని చిక్కులున్నవని, ఒకటో, ఏదైనా ఒక అక్షరం తర్వాత, విసర్గ, అనుస్వారాలు (1-0) లేకన్నను, గురువులమునైనా, లఘువు గురువైనను, గణ-యంతి-రస-భంగాదులున్నను, దోషాలుగా నెన్నరాదని,

‘వ-బ’లు, ‘య-జ’లు మొదలగువానికి అభేదాన్ని పాటించాలని, అంతమాత్రాన, అది కాలాన్ని దుర్వినియోగం చేయక, వాని విశిష్ట నియమాలను, సునిశిత బుద్ధిబలాన్ని ఉపయోగించి, చిత్రకాగ్రగంధో తన్నిషేవణం చేయవలెనను, నేను ఆ చిత్రసింధువు లో ఒక విస్తృతము మాత్రమే తెలుపుచున్నానని కూడ కవి మిత్రులను హెచ్చరించెను.

తేనవ చిత్ర సముద్రమేఁ బూడత పరమ విచిత్రం!

తానే బూందక తే కడై బరతన హోఁ నువి మిత్రః తే.క. 16-1

తేనవ ‘కవిప్రియ’లో ‘చ్యుతదత్త చిత్రాలు’ మృగమృములు-క్రింది తేనవ-పద్యం, పైకి ‘మాత్రాచ్యుతక’ త్రాన్తి పారకులకు కల్గిస్తుంది, కాని, వస్తుతః, అది “మాత్రాచ్యుతకం” మాత్రం కాదు.

ఏకై న్వర జహఁబరవియే అద్భుత రూప ‘అ’ పర్వ!

కహి ఏ మాత్రా రహిత సో మిత్ర చిత్ర ఆభర్ణః తే క 16 7

స్వరాలు 16 వానిలో ఒక స్వరమగు ‘అ’తో గూడిన రచనలో, అన్ని వర్ణాలు వచ్చినచో, దానిని ‘అమాత్రికము’ లేక ‘మాత్రాహీనము’ అంటారు, గాని ‘మాత్రాచ్యుతక’ మనరాదని గ్రహింపవలెను.

మూల—జగ జగమ గత భగత జన రన బన ... ..

.....హరన మదన మద మదన కహన హరః తే క 16-8

N.B. ఈ పద్యమునే, భగవాన్ దీన, తన ‘అలంకార మంజూష’లో ఉదాహరించెను.

ఈ పద్యంలో నారాయణుడు వర్ణింపబడినాడు. దీనిలోని ‘అమాత్రిక, మాత్రా రహిత’ వదాలు పైకి త్రాన్తి జనకాలుగా కన్పడతాయి. వీనిని, ‘ఏకస్వర, ద్వి స్వర, వర్ణము, నర్వగురు... ఇత్యాది శబ్ద రచనలుగా గ్రహింపవలెను

‘విభావీ దాన’-‘కావ్యవిర్ణయ’లో ‘వర్ణగుప్త చిత్రాలంకార వర్ణన

పారాంతర-చిత్ర-(దోహ)

“వరన లుపే బదలే బధై చమత్కార తహరాజి । చి కా. 21.4.

ఒక వర్ణాన్ని లుప్తం చేసినా, పెంచినా, మార్చినా, చమత్కారాన్ని చిందిస్తే దాని అది ‘పారాంతర వర్ణ లుప్త మౌతుందని చెప్పి, అదివర్ణ, మధ్యవర్ణలుప్తా లను ఉదాహరించెను.

అది-వర్ణలుప్త-వర్ణనం (చౌ పా ఈ)

తమోల మఁగాయి రరై ఇహి బారీ మిలివేకి జియమేఁ రుచిభారీ.

కన్యా ఇ పిరై కబిదొఁనవి ప్యారీ! విహార కి అజా కర్కై అదికారీ.

అన్యతరక :-

సిరే కో ఏక ఏక వర్ష చోడి పదే దూనో అర్థః (35 అ)

మోల మఁగాయి ధర్మ ఇహ బారీ! లీపేకీ కియమేరువి భారీ!

స్థాయి పిరై కలి ధోఁ నఖి ప్యాగీ! హార కీ అజా కరై అదికారీ! (36)

పై 35వ పద్యం, నాలుగు చరణాలలోని అది వర్ణాలగు 'త-మి-క-లి' అను వానిని చ్యుతం చేస్తే, 36వ పద్యం లభిస్తుంది. పూర్వ పద్యార్థాన్ని మార్చి, చమత్కారాన్ని దిండిస్తుంది. ఉదా: "తమోల" అదివర్ణ లోపంతో మోల"గాను, అట్లే 'మిలిపి'-'లీపి' గాను, 'గస్థాయి'-'స్థాయి'గాను, 'విహార'-'హార'గాను, మార్పు చెంది, మరొక అర్థాన్నికూడ అందిస్తున్నాయి

వర్ణపరివర్తన:- వర్ణ బదలే, యథా-(కవిత్వ)

దీనిలో ఒక అక్షరమును మార్చినంతనే, వద్యార్థమంతయు మారిపోవును.

సాజ నజ జాకో బిన మాఁగే కరకార డేర,

పరమ అదీన భూమి థల రేఖయే!

దాసి దాస కేతే కరి లేత నదరమ తే,

నలక్షన పహింమతి సహర్ష అవరేఖయే!

సీల తన సిరతాజ నదన బిదావి జ్యో,

నకల అపై సాఁచు మేఁ జగత జనపేఖయే!

హిందూ పతి-గున మేఁ తే గయే మైఁ నకారై తాకోఁ

వైరిన మేఁ క్రమ తేఁ నకారై కరి లేఖయే! (38)

అన్యతరక:-

నకారాస్త్రకీ తొర నకార కరి పదే దూనో అర్థః, వర్ష

బిచ్చేకో పహితేఁ ఇప్తహితేఁ జాన దీ! (38 అ)

దీనిలోని ప్రతి 'న' కారం యొక్క స్థానంలోను 'ప' కారము ముంచి, చదివిన, "చ్యుతదత్తాక్షరమై, ద్విత్వీయార్థం రాగలదు వర్ణం పెరిగి ఉండటం కంటే ముందు వర్ణం ఇప్తమై ఉన్నదని కూడా తెలియవలెను.

పద్యంలోని 'సాజ-నదరమ....." వదాల అదిలోనున్న "న" కారమును చ్యుతం చేసి, దానిస్థానంలో, 'ప' కారమునుంచిన 'వాజ-నదరమ' ... ..! ఇత్యాది రూపములు తయారై, అర్థాంతర దోషోత్తరములగుచున్నవి. ఈ అలంకారమును విభావీ దాసు మాత్రమే చూపెను.

డా రామకంఠర శుక్ల 'రసాల' తన 'అలంకార పీఠ్యాష' గ్రంథంలో 'ప్రహేలిక'ను అర్థాలంకారాలలోచేర్చి, దాని ప్రభేదాలను వర్ణించగా, ప్రయోగ

దృష్టితో నాలోచించిన ఆచార్యులు కొందరు, ఈ ప్రహేలికను 'వర్ణ-శబ్ద-అర్థ'-గత భేదంతో, త్రివిధంగా విభజించారు. అల్లే ఈ ప్రహేలికయొక్క ప్రత్యుత్తరాల్లో వర్ణముయొక్క త్యాగ, సమావేశ, వివర్యానాలు కూడ ఉండవచ్చునన్నారు. కాని, వర్ణత్యాగరూప 'చ్యుతచిత్ర'లే కన్పడుచున్నవి. ఇతరములు మృగ్యములు చ్యుతాది చిత్రాలు ప్రహేలికాంతర్గతములగుటచే, విభారీదానువి ఈ క్రింది ఉదాహరణలను పరిశీలించండి.

అది కటే తేనెదకో సారై, మద్యకటే తేనెదకో సారై ।

అంత కటే తేనెదకో మీతా, సోమనరోమైఁ ఆంబోఁ దీతా॥

నదికో ఉత్తర- 'కాజం' (=కాటుక) ఆ.మం. 29 పేజీ.

ఈ 'కాజం' నుండి మొదటి అక్షరాన్ని 'చ్యుతం' చేస్తే, 'జం' (=నీరు) గా మిగిలి, అనీరు అందరినీ రక్షిస్తుంది మధ్యాక్షరచ్యుతితో 'క(జ)ం-కం'గా మిగిలి, యముడు, దాపు, నమయము....లను తెల్పుతుంది. మరల. అంత్యాక్షర చ్యుతివలన 'కాజ(ం)-కాజ'గా మారే, కార్య, ప్రయోజన, వ్యవసాయ, వివాహ.... అచులను తెల్పుతుంది-అవి అమీర్ ఖానరో యొక్క ప్రత్యేకదృష్టి.

N.B. 'కాజం'కు బదులుగా, దాని పర్యాయపదాన్ని ఉంచితే, ఈ అర్థాలు దాపు గనుక, ఇది 'శబ్దగత-చ్యుతచిత్ర' మగుచున్నది.

2 అర్థగతప్రహేలిక- రక్షింపతికే కర దిపై.పాంచ వరన గవి లేవ ।

హూలో అక్షరచోడితై-అయహమైఁకినదేవ॥ ఉ. దర్శన.

విష్టువు చేతిలో 'మదర్శన' (లేవ) చక్రమున్నది. దాని మొదటి 'ను' వర్ణాన్ని చ్యుతంచేస్తే, 'దర్శన' లభ్యమౌతుంది.

N.B. కేవలదాసు తర్వాత విభారీదాన, కాళిరాజ, డా. రసార, జగన్నాథ, జానకీ ప్రసాదాదులు కొన్ని చిత్రప్రభేదాలను విశ్లేషించి, ప్రకటించినారు గాని, అ గ్రంథాలు వేరు మృగ్యములై యున్నవి.

N.B. ఒకచో, ప్రత్యుత్తరంగోవి వర్ణాలను గొలుసునండువరై, క్రమంగా మొదటి వర్ణానికి, తర్వాతనున్న ఒక్కొక్క వర్ణమును కలుపుకొనుచున్నచో, క్రమ ముగా, అన్ని ప్రశ్నలకు సమాధానములు రాగలవు. క్రింది కేవలదాసు ఉదా; ను దయతో పరిశీలించండి

కో కుభ అక్షర?, కౌన్ యవతి యోధన వళ కీస్తే? ।

విజయసిద్ధి సంగ్రామ రామ కహఁ కౌనే దీస్తే॥

కంసరాజ యదువంశబసర తైసే కేళవపుర ।

బలి సోం కహియే కహా నామ జానో అవనే ఉర ॥

కహి కౌన జనవి వది జగత కీ కమల నయవి కంచనబరవి
 నువి వేద పురానన మేః కహి చనకాదిక "ళంకరతరువి" ■ కే.క. 16-33
 కేశవదాసే సర్వవ్రతమంగా దీవివి వివరించెను ఈ ప్రశ్నలన్నిటికి నమస్త
 ప్రత్యుత్తరం "ళంకరతరువి" అనియే. ఎట్లు.

ప్ర. 1. కుభాక్షరమేది? ఉత్తరం. 'ళమ్' ఈ అక్షరం 'కుభా'న్ని తెల్పుతుంది.

2. ఏది యోధులను స్వాధీనం చేసుకొనును? ఉ. ళంక (=భయము)

3. శ్రీరామునికి విజయ సిద్ధినిచ్చిన దెవరు? ఉ. ళంకర (=శివుడు)

4. కంసుని రాజ్యమున యడువంక మెట్లుందెను? ఉ. ళంకరత

(=నందేహిస్తూ)

5. వట (మర్రి) వృక్షానికి మరొక పేరేమి? ఉ. 'ళంకరతరు'-అనియే.

6. కమలాక్షి, కాంచనవర్ణియగు జగన్మాత ఎవరు? ఉ. ళంకరతరువి

(=పార్వతి)

దీవిలో క్రమంగా వర్ణదత్తత కన్నడుచున్నను, అర్థాంతరములేనందున, ఇది
 'వ్యస్త-నమస్తోత్తరము'నకే ఉదా: కాగలదు కాని, దత్తచిత్రము మాత్రము కాదు.

ఇట్లే, క్రింది విభాగము-ఉదా: లో, దీవికి విరుద్ధంగా, నమస్తోత్తరపదం
 లోని, రెండు మూడు వర్ణాలను, వదాలను, వ్యస్తరీతిలో (విడివిడిగా)ను, నమస్త
 రీతిలోను దత్తంచేసి చదివిన, అంతమాత్రాన, అవికూడ దత్తచిత్రాలు కాజాలవు,
 అవికూడ 'వ్యస్త నమస్తోత్తరములు' మాత్రమే.

కౌన దుబద, కో హంస సో, కో పంకజ-అగరః

తరున-జనన కో మనహరన కో, కరి చిత్ర విచార ■

కౌన ధరే హై ధరవి కో, కో గయంద-అనవారః

కౌన మృదానీ కో జనకహై, "పరబత పరదార" ది.కా. 12, 13.

పద్యంలోని 7 ప్రశ్నలకు "పరబతపదార" ప్రత్యుత్తరమగును ఎట్లు?

ప్ర. 1. దుఃఖము విచ్చు వాడెవరు? ఉత్తరం : పర (శత్రువు)

2. హంసతో నమానమైన పక్షి ఏది? ఉ. బత (బాతు)

3. వదాకరము ఏది ? ఉ. పర (నరస్సు)

4. యువకుల మనస్సును హరించునదేది? ఉ. దా (నారి, లేకప్రీ)

5. భూమిని ధరించునది ఏది? ఉ. పరబతి (వర్షతం, భూధరం, కొండ)

6. ఏనుగునెక్కి తిరుగువాడెవరు? ఉ. పరదార (నాయకుడు)

7. పార్వతి తండ్రి ఎవరు? ఉ. పరబత పరదార (వర్షత-రాజు, హిమ
 వంశుడు)

నమస్తోత్రమైన 'పరబద నరదార'ను రెండు రెండు అక్షరాలుగా విడగొట్టి, వ్యస్తరీతిలో 4 ప్రశ్నలకు, మరల నాలుగు వర్ణాల పదాలతో వ్యస్త రీతిలో 5, 6 ప్రశ్నలకు, చివరి 6వ ప్రశ్నకు మాత్రం నమస్త రీతిలో ప్రత్యుత్తరం చెప్పబడినది. ఇక్కడ మొదటి ప్రత్యుత్తరమగు 'పర'కు 'ఐత' అను రెండక్షరాలు, తర్వాత కూడ ఇట్లే దత్తం చేసినట్లు పైకి కన్పించుచున్నను, ఇవి 'దత్త చిత్రములు' కాకాల వని తెలుపుటకే ఉదాహరింపవలసి వచ్చినది.

పై రెండు ఉదా : లను పరిశీలించినచో, కేవల-విభారీదాసుల లక్షణాలు దిన్న ములవి గమనింప గలము. తర్వాతి హిందీ ఆలంకారికులలో కొందరు కేవల దాసును, మరికొందరు విభారీ దాసును అనుకరించినట్లు కన్పడగలదు. ఇంతేకాక, విభారీదాసుచెప్పిన, ఈశ్రమ'వ్యస్త-నమస్తోత్రరాలంకారము'కేవలదాసుప'వ్యస్త-నమస్తోత్రరములో అంతర్గతము కాగిందని కూడ భావింపవచ్చును.

పాశ్చాత్య (-ఆంగ్లాది) భాషలలో 'చ్యుత-దత్త' చిత్రములు.

సాధారణంగా పాశ్చాత్యులు 'సాహిత్య' పదానికి సమానార్థకంగా, పరిమితార్థంలో Poetry పదాన్ని, విశాలార్థంలో Literature పదాన్ని వాడతారు. వారు గద్యాన్ని కూడ పద్యంతోపాటు Poetry అని పిలువరు. Poetry అనగా 'అనుభూతివి వ్యక్తీకరించువది' అని వారి సరికొత్త నిర్వచనము.

సంస్కృత భాషలోవలె విశేషంగా లేకున్నను, పాశ్చాత్యభాషల్లో కూడ, చిత్రకావ్యం (Figurative Poetry), Imagist poetry ఆకృతివిదార్పి, దాగుగా అభివృద్ధి చెందిన దనవచ్చును. వానికి, చిత్ర కవితకు సంబంధించిన, కొన్ని సామాన్య విషయాలను సంగ్రహముగా ముచ్చటించుము.

ఒక విశేష వస్తువును ఒక విశిష్టక్రమంలో, పద్యరూపంలో, వర్ణించుట వలన, అయా వస్తువుల యొక్క చిత్రాలు తయారు కావడం, ఈ చిత్ర రచనలోని విశిష్టత. ఉ: ఖడ్గ, నర్ప, ధనుర్బంధారులు, క్రిస్తు మహాశయుని శిలువను, మదిరా పాత్రను, వర్ణించిన పద్యాలు, వావి రూపాన్ని ధరించి, ప్రత్యక్షమౌతాయి. ఇట్టి చిత్ర రచనలో "దార్జెన్ పిగెరెతను" పేరుతో రచింపబడి, యూరప్ లో పూర్వం

కొన్ని ప్రచురించబడినాయి గ్రీకు దేశంలో వీరిని "రైక్రోస్కోపియన్" అని పిలుస్తారట. అయితే, సంస్కృతమునందున్న చిత్రలేఖ, ప్రలేఖలు గాని, ఉదాహరణ ప్రత్యుదాహరణాలుగాని, పాశ్చాత్య పాఠవ్యవస్థలో ప్రబలంగా కన్పడవు. అంతే కాక, వానిని కేవలం ఆదృష్టకోనే అన్వేషించడం కూడ అందరికీ సావ్యమయ్యే పనికాదు కష్టసాధ్యంకూడ, అంశంగా అవిర్భవించిన అంగ్లభాషలో కూడ వీటి ప్రయోగం అల్పంగానే కన్పడుతుంది. పాశ్చాత్య భాషలలో అలెగ్జాండరు కాలం నుండి, నైటింగేల్ గ్రుద్డు, గొడ్డలి మున్నగు ఆకాశ బిందారలు, విరోమాది కవిత్వాల కూడ ఉన్నట్లు, A.B. కీత్ మహాశయుని సంస్కృతి సాహిత్య చరిత్ర చాటి చెప్పతోంది.

సంస్కృత ప్రహేలికను పాశ్చాత్యులు Riddle Puzzle అంటారు. జన సామాన్యంలో పుట్టిన దీనికి, సాహిత్యక్షేత్రంలో కూడ సమూహం లభించింది. సావరణ జీవన-అనుభూతి, నైజ్ఞానిక ప్రయోగాలలో నున్న ప్రహేలికలలోని ప్రశ్నోత్తరాలు, కథలలో, నవలల్లో, నాటకాలలో కూడ వక్షయానుకూల పచ్చాయి. ఇటలీ, గ్రీకుదేశాలలో, వీరివారూ పాఠవ్యవస్థ వమారోచనలుకూడ జరుగుచున్నాయి. కొందరి కళను పద్యాలలోనేగాక, గద్యాలలో కూడ గిద్దెనెక్కించారు. ఈపద్యాత్మక ప్రహేలికలు ప్యెయిన్ దేశముల కెంతో విమోచనంగా కలుగుతూ వేకూర్చిన వది, 11-13 వ శతాబ్దాల మధ్యలో ప్రాప్తు, ఇటలీ, ప్యెయిన్ దేశాలయొక్క కొన్ని ప్రాంతాలలో, అచ్యుతరాజాశక్తి గల్గిన Troubadour అన్నకవులు కొందరు, మనదట్రాజాంవలె, వీరగాథల వాచుపుగా గానం చేసేవారట. Karl Mikael Bellman అను కవిశ్వరుడు స్వీడన్ పాశ్చాత్యలో, 'గితార్' వాయిస్తూ, ఆశ్చర్యకరంగా ఆకుపద్యాలను చెప్పి, జనులను అలరింపజేసేవారట. మన్య యక్ష గాన-జక్కులవలె, కొందరు పాశ్చాత్యకవులు భుక్తికొరకు, చిత్ర, చాటు కవిత్వం వొక వృత్తిగా పెట్టుకొని, విమోచనీయతతో ప్రజాసంజనం, కాలక్షేపం కల్గించేవారట! అయినా, మొత్తంమీద Estempore Poetryని పాశ్చాత్య పాఠవ్యవస్థ అంతగా ఆదరించినట్లు కన్పడదు.

"చియూల్స్కురో" పేరుతో ఇటలీలో వచ్చిన కొన్నిరచనలు వృష్టంగాను, అవృష్టంగాను కూడ ఉన్నవి. చిత్రకళ ద్వారా చిత్రంగా ప్రచారం పొందిన, ఈ

తైరిగం రచనలో, దీకటి-వెలుగుల, ఆశ-విరాళం, వమ్మోకవం ఉంటుంది. గ్రీసులో కేవలం క్రీడా గోష్ఠి-వివోదముల కువమోగవడెడి "పెప్పియా" కవిర, అనేక-రూపాలు రచించింది. అనురోప-విరోధరీతిలో నొకటిగా కన్పడెడి, పద్య-పాద-ప్రమకాలను, Palindrome అనుచిత్ర కవిత్వం, 1. Able was I ere I saw Elba" (నెపోలియన్ చక్రవర్తి తనపతనానంతరం చెప్పుకొన్న వాక్యం), 2. "Madam I' am Adam" (Adam తనను పంపయం చేసుకొనుచు, Eveతో చెప్పి-), 3. Was it a car or a cat I saw" మొ. ఉ దా. య. వానిని విమకకు (విరోధంగా) తిప్పి చదివినప్పుడికి రూపభేదము కన్పడదు.

Latin భాషలో కూడ కొందరు కవులు పద-పద్య-ప్రమకాలను ప్రదర్శించారు మరి కొందరు, అనేక భాషలు గలిపిన 'రాషా నమక' పద్యాలు వ్రాసి, లోకాలను విమోద పూర్ణ మనస్కులను చేశారు. ఈ 'రాషానమక నాటక'లన్నీ ఎన్నో పాల్లు ప్రాముఖ్యం గల్గినపై రాజకెక్కినాయిట! 15వ శ. లో, జర్మనీలో 'త్రెటిన్' అను కవి, తన విచిత్ర-జటిల-పద్యాలతో, అంత్యాను ప్రాసంతో, నొక ధవ్య తైరివి ప్రధారంచేయగా, తర్వాత దావిమంది, ఒక విద్విష్ట వర్ణితరేవి, కుత్సిత కవి తలు కూడ, బయలు దేరినవి. 19వ శ. అంతంలో జర్మనీలోనే "బుటజెన్ కోయి డెనలిక్" అను పేరుతో జనప్రియ కవిత్వమొకటి ప్రధారంలోనికి వచ్చినది.

అంగ్లేయ 'లిమరిక్' పద్య ప్రక్రియ యందును క్రీడా వివోదములున్నవి, ప్రాయశః ఇవి రిన్నగీతములు. ఈ Light verseలో అప్పుడప్పుడు, వ్యక్తుల పాఠ్య జవిక. అదరణలు, అలోచనలు కూడ ఉద్బంకితములగుచుండును. మిర్లిస్, గేట్, పేక్స్లియర్.... "వంటి మహాకవులు కూడ, ఇట్టి కవిత్వంలో. డెనిషన్ మొ. కవులు అను ప్రాసబద్ధ రచనలో రాజకెక్కినారు. 20వ. శ. ప్రారంభమున "అటె లావిర్" అను కవి, పద్యాలను, ద్వవి, రయ, అను ప్రాపాదులనన్నింటిని సమ్మేళనం చేసి, బోలివోవిక్ ప్రోక్, అనే పేరుతో, ఒక విచిత్ర, బహుధ్వనీయ గద్యను కూడ వృష్టింది, గణపకెక్కినాడు. దీనిని రదువుట వలన, మనము ఆకవి-యొక్క క్రోధహర్షాలను, ఆశవిరాళాలను, అతని అలిరుంది, ఆశయాలును కూడ ములభంగా తెలిసికొనగలము.

ఇంకా కొంచెం అంతర్జాతీయం చేస్తే, డ్రైడెన్ (174) యుగం నుండి ఆంగ్ల కవిత్వం ఆశాయానం చూచి, మితం ప్రయాణం పొగిందిన్నట్లు కన్పడుతుంది.

బుద్ధి గజ్జెకట్టి గద్దెనెక్కింది భావనను బైటికి నెట్టింది. వచనం వచి కవిత్వమే చేయటం మొదలు పెట్టింది. అప్పట్లో, పైన్నరు కల్పనాలోకం, మిల్టన్ స్వర్గ నరకాలు కూడ సామ్యుల్లాయి. తర్వాత పోపు (184) యుగం (Neo classical age)లో భావన, ప్రతిభాపాటవం పాతబడటంతో, శబ్దన్యాయమోహం, రీతి ప్రీతి, దొంక తిరుగుడు వ్యవహారం క్రుతివి మంచి, రాగానవడింది. వివర్ణమందర జానపద జీవితం కంటే, వగరసమాజ చిత్రణ నాణెంగా భావించబడింది. తెలుగులో 'సీత' కు బదులుగా, "కదలి మొలనూరి చేడియకన్న పదతి" అని వాడి, శిరోవేష్టన ప్రాజా యామంచేయించినట్లు, వారు కూడ 'Bird'కు బదులుగా "The feathered inhabitant of the air" వంటి దొంక తిరుగుడు చిత్రభారణలో చెప్పినారు.

శబ్దాదంబరన్యాయమోహం చెంగరించడంతో, చమత్కార, పాండిత్య, వైచిత్ర్య ప్రకర్షలు కవిత్వానికి వికాసోపలాభం పోయినాయి. ఇక క్లాసికల్ కవిత్వకాలంలో బాహ్యలంకారంగా భావించబడిన Imagery కాలపాత కవిత్వలో ప్రధానమై, అత్యుష్ణాన్ని ఆక్రమించుకొన్నది వీరి భావచిత్రాలు మృదయంగమాలుకాగా, ఊహా చిత్రాలు బుద్ధికి పదునుపెట్టినవి. కాలపాత కవిత్వం తర్వాతి "విక్టోరియన్" కూడ, గతాను గతికమై, గతించింది. ప్రతిక్షణం పరిణతి చెందుచున్న ప్రజాచిరుదు లను ప్రతిబింబించజాలని "ఎడవర్షియన్, జార్జియన్" యుగాలు కూడ క్రమంగా దిగ జారిపోయినాయి. వీటి వన్నిటిని వెనుకకు నెట్టకొంటూ వచ్చిన హ్యూమ్, స్లింట్, ఎక్సాపొండు....మొ, ఇమేజిస్టు కవుల రచనలు కూడ క్రమంగా అంత ర్ధానం కాజొచ్చినవి. తర్వాత కాలపాత కవిత్వమాలకు విరసనగా అనేక వాదాలు, దోరణులు ప్రబలినాయి. 19,20వ.లో ప్రేంచి, ఇంగ్లీషు కవితా రంగాలలో వెలువడిన వర్షియన్ల సంబంధం....మొ. దోరణులు కూడ పాశ్చాత్య సాహిత్యరంగంలో, ప్రతంజనలలా వీచి, వస్తువులలోనే కాక, శబ్దప్రయోగాలలో, భావలో, భావనైపుణ్య లలో, చందస్సులో కూడ అపూర్వము, గూఢమునైనవి విద్యాన్ని వక్రక్రీ మార్గంలో వ్యక్తీకరించాయి.

ఈ వక్ర, గూఢ పద్ధతిని ఆంగ్లంలో Oblique లేక Baligmatic అంటారు దీని అర్థం "సూటిగానున్న మార్గాన్ని విడిచి, చిత్రమార్గం ద్వారా, చిత్రం చటమన్న మాట "That which diverges from a straight line" Jhonson. కను కనే "Style is the dress of thought" అన్నాడు పోపుమహాకవి.

ఈ పాశ్చాత్య సర్యయరిజానికి, సిందారిజానికి చిత్రకవిత్వంతో కొంత సంబంధమున్నది. వీరి చిత్రాలలోని సంజ్ఞలు కూడ మనస్తత్వ శాస్త్రాలలో ముడివడి గూఢంగా ముండుట వల్లగాబోయి, సద్యః :- అర్థ స్ఫూర్తినియక, దిక్షదా కషణం చేస్తునే ఉంటున్నాయి.

అక్షరచిత్రానికి సంబంధించి, మనభాషలో లేని 1. Anagram 2. Acrostics 3. Telestich మొ॥ వానిని గూర్చి, మావ్యంశ్రుతులు S V U మాత్రే కులవతులు, ఆ చార్య డి. ఎన్. రెడ్డిగారు అభూత వార్యంగా అన్వేషించి, తమ 'చిత్రకవిత్వ' విమర్శన వ్యాసరాజంలో కాము పరిశోధించిన ఎన్నో విశేషాలను తెల్పినారు. Anagram అనగా 'పదంలోని పర్వక్రమాన్ని మార్చి, అనలు పదానికి నన్నిహిత్యంకల (గూఢంగానున్న) మరొక పదాన్ని కల్పించడం, ఉదా : Astronomer నుండి Moon, starer, Telegraph నుండి Great, help, presbyterian నుండి best in prayer ..... వలె. (తెలుగులో 'పాదవము, నుండి-పాదము, పాము, పాద, పదపా....లను కల్పించినట్లు) గ్రీకు, లాటిన్ భాషలలో గూడ ఇటువంటి Anagrams కొన్ని ప్రచారంలోనికి వచ్చాయి. 'బైబిల్' లో Pilate ఏనుక్రిస్తు నడిచిన ప్రశ్న "Quid est veritas" (what is truth). దీనికి క్రిస్తు నమాదానం 'est vir qui adest' (It is the man who is before) N.B. దీనిలో, ప్రశ్ని వాక్యంలోని పదాల్లో, నమాదానవాక్యంలో (గూఢంగా) ఉండటం గ్రాహ్యవిషయం. ఇట్లే మిగిలినవానిలో కూడ.

పాశ్చాత్య భాషలలో ప్రహేళికా ప్రభేదాలగు, నీచ్యుత దత్తచిత్రము'ల కొరకు అన్వేషించటం, అంగ్లాది ఆచార్యుల కడకేగి, నవనయంగా, సంభాషించటం కూడ చాలపాఠ్య జరిగింది. ప్రత్యుత్తరం మాత్రం 'న' కాలాత్మకమని తెచ్చుటకు దాదాపుచున్నాము.

పైన చూపిన Anagram మొదలగు అక్షరచిత్ర సంబద్ధరచనలకు, 'చ్యుత దత్తచిత్ర' రచనలకు 'అంతరం మహదంతరం'. ఇవి, ఈరూపంలో మనభాషలలో కన్పడకపోవచ్చును గాని, సంస్కృతాది భాషలలోని 'చ్యుతదత్త-చిత్ర'లకు వీనికి కల సంబంధమును, తేడాను ఉహించవచ్చును, మరియు, ధ్వని ప్రతిష్ఠావచార్య-అనందవర్ధనుని "దేవీకతకంలోని 'ఖ్యాతి కల్పన దక్షైకా ..." (అ.దే. 95)

వద్యంలో: “రేఫవివర్తనతో”, పదంలోని వర్ణక్రమాన్ని మార్చి, మరొక పదాన్ని సృష్టించి, అర్థాన్ని సమన్వయించడం కూడ జరిగింది. వివరములు (“మా ‘గూడ చిత్ర రహస్య ప్రకాశ” 106, 107 పేజీలలో) చూడగలరు.

ఇట్లు పాశ్చాత్య భాషలలో మృగ్యాలైన “ద్యుత-దత్తాదిచిత్రాలను” అంగ్ల విద్యాధికులకుకూడ అందజేయుటకై, గత్యంతరమును గానక, సంస్కృతోదాహరణ ములనే అంగ్లీకరించి చూపుటకు ప్రయత్నించుచున్నామని మనవి.

అంగ్లాది పాశ్చాత్య భాషలలో చ్యుతదత్త చిత్ర వివరణ

In the cyuta riddles, It is in Particular, a part of a word (a metrical unit, a syllable, a particle etc) which is dropped from the verse in some cases, however, a part of the word can be added to the verse or parts of words can be dropped and other parts added. In this case, these remind to-day's anagrams.

Bhamaha notes that riddles (Prahelika-s) employ yamaka and obscure the meaning of sentences by the variety of root meanings,...that with out a commentary they are incomprehensible, & that they are a source of pleasure for an intelligent man but put to shame a fool. Mammata does not mention riddles and discusses only Citrakavyas. Rudrata only mentions them. But Viśwanatha (16 C) refuses to prahelika-s a place in alamkaras, since they 'are opposed to Rasa,' & he mentions 'ద్యుత దత్తాది'...., where a syllable is missing (cyutaKshara), where a syllable is added (Dattashara), and where a syllable is missing and another added (cyutadattakshara).

(రహస్య పరిపంథిత్వార్థ-నాలంకారః ప్రహేలికా «పా. ద. 10.3

ఉక్తి వైచిత్ర్యమాత్రం సా ద్యుతదత్తాదీకా)

With the dropping or adding of 1) a half or 2) full syllable. 3) Bindu 4) Varga 5) Akshara 6. Sthana and 7) Cyutadattakshara (where some aksharas were dropped and some added), and it is necessary that we should arrange the words such

manner that even after such dropping or placing, the metre of the verse is not affected. With these droppings and addings, the poetic curiosity can be aroused in a particular verse with a vast difference in the meaning with a slight change. Both these droppings and placings are only two facets of onething.

పయోధరభరాత్రాస్తే విద్యుల్లేఖ విరాజితే,

కాస్త : పర్వజానీష్ఠః బాలేస్తుః శేన లభ్యతే.

In the sky over cast with clouds and marked with the streaks of lightning, is the newly risen moon, beautiful, and the dawning of all, not attainable.

Here in 'బాలేస్తుః శేన లభ్యతే' (The newly risen moon is not available in the sky). If we drop the nasal letter 'n' (న్), conjunct with the glide 'డ' in 'బాలేన్ డః', Quite a different meaning is produced in బాలే దుఃశేన భవతే (ohglrl) the lover (కాస్తః) is to be attained with difficulty) (another meaning),

With the loss of the nasal 'n=న్' her half a syllable is lost, but generally speaking, it can be said to be a case of the dropping of a Bindu or an అర్ధమాత్రా or a consonant (వ్యంజన) also. ∴ This is an example of అర్ధమాత్రా (వ్యంజన) and విందుచ్యుతక.

మహాశయ మతిస్వచ్ఛం నీ (న) రం పంచావశాస్తయే ।

అలవాసా దతిత్రాస్తాః సమాశ్రయత హే పరాః॥

Here the dropping of a full syllable 'త' (తః) in the word Nīram (నీరమ్ = water) leaves out the word 'Naram' (పరం = man, i.e. 'నీరం' with the change of vowel 'ఈ' becomes 'నీరం') and consequently gives a new twist meanings.

1. O people, fatigued of laying on the earth in summer, take to water, good and clear for removing your heat.

2. Other meaning : O people, vexed of living with the wicked take recourse to a man, noble and clean, for removing your heat.

This is an eg of the dropping of the full syllable.

It is to be noted that other words in the particular verses are so used as to give double meaning in the case of the dropping of a syllable etc., and here the pun comes into play.

అగస్త్యస్య మునేః కాపాత్-బ్రహ్మస్యస్తవ మాశ్రితః
మహానుః ఖాత్ పరిభ్రష్టః పహషః సర్వకాం గతః ॥

As for the dropping of visarga, in the word 'మహానుః' (=high-souled), it is remarkable that the word left ('మహాను') associates with the following word 'ఖాత్' (=from heaven), making a separate word 'మహానుఖాత్' (=from the great pleasure), giving a turn in the meaning of the verse.

"Nahusha, having boarded the chariot of Brahma on account of the curse of Agastya, fell from the sky and took the form of a serpent."

The other way, "fell down from a great pleasure" instead of fell from the sky.

అక్షరమృతక : A verse composed in such a manner that it describes one object as it stands, and another object if a certain letter is dropped.

మహానవి సుధీరోఽపి బహురక్తయతోఽపి వన్ ।
విరహః కుపరీవారో నదీనః కేవ సేవ్యతే ? ॥

This verse describes at once, 1. 'నదీనః' (నదీనాం-ఇవ)= the ocean and 2. 'దీనః' (=a miser, లోభి).

1. 'నదీనః' though expansive, unpathamable and possessing several gems, the ocean which encircles the world, is tasteless and is not resorted to any body (for water).

2. (Other meaning) 'దీనః' - though great, very heroic, and rich with many gems, the miser who is uncultured and followed by worthless men is resorted to any body.

Here the 'Na' (న) from the word 'నదీనః' is dropped, as it making a different verse altogether.

N. B : This dropping of the letter can be of the middle one, or of the penultimate or last one Ex మగక ను(గ)తః etc.

The dropping of the place (ప్రాసప్యరక) . Under this category, words like the subject, predicate etc. Change their places and the prose order becomes difficult.

హరః శయీ కావకరః సురేశః కాంతో హరి . గోత్రరిషు. వివస్వాన్ &
చంద్రో ద్విజిహ్వశ్రీత ఇ త్యుపేక్ష్య-లక్ష్మ్యో వృతః పాతు విధి ర్జగన్తిః

God siva is dependant on equivocaters (other wise, serpents), the moon wanes, the sun is a heat scorcher, Brahma is sexually in capable (otherwise peace loving) and Indra is the enemy of his own people : therefore, Lakshmi having ignored these, choose Vishnu who may protect the worlds.

Among the adjectives, 'ద్విజిహ్వశ్రీతః' (= one depending on equivocaters) qualifies హరః, 'శయీ' (= one prone to waning) చంద్రః, కావకరః (= one giving heat) వివస్వాన్, కాంతః (= one sexually debittious) విధిః and గోత్రరిష (= foe of one's own kinemen) సురేశః.

This gives the key to the normal prose order. This kind of riddle is similar to, or even identical with, the క్లిష్టాన్వయ type of కూట.

In the like manner, the dropping or placing of a letter in a word can be a ternate. This is in one and the same word, some letter is dropped and some other letter is kept in its place instead:

పూర్ణచంద్రమునీ రమ్య కామినీ విర్యలామ్బూ .
కరోతి కస్య న స్వాంతం ఏనాన్త మదనాతురమ్ ? .

Whose the charming damsel with a face like that of the full moon, and having while earl, does not brighten heart which is highly inquisitive for love"

(The other way : The pleasant night, having as its face, the full of moon and having a clear sky...)

Here, by dropping the initial letter 'కా' of 'కామిని' (= damsel, కన్య) and placing letter 'య' in its position, making the word, 'యమిని' (= the night). Also certain words like పూర్ణచంద్రమునీ, నిర్మలామృతా etc. have two meanings, and hence are applicable in both cases. But to illustrate a slightly different variety :

కూకల పై కోకిలాపారే యావనే పుల్ల మమ్మును ।
 90 కరోతి కురగాడి వదనేన విపీడిత ? ॥

The kokilee chirp on the sala (పాల) tree, the lotus blooms in youth, what may the fawn-eyed lady do, distressed as she is by the face.

In this verse, the letter 'ర' of the word 'రసారే', is dropped, and letter 'య' is placed in the word 'సనే', the dropping and placing of both being in the beginning of the words concerned. In the second half, the initial letter 'మ' of the word 'మదనేన' is dropped, and letter 'వ' is placed there making the word 'వదనేన' to dupe the reader.

With these droppings & additions the sense of the verse was changed. Then : the kokilee warble on the mango tree (రసారే), the lotus blooms in water (వనే), what may the fawn-eyed lady do, oppressed as she is by cupid.

The cyuta-Dattas are peculiar to Sanskrit and similar riddles do not exist in other languages. An English translation of such riddles can not even convey often the intent and spirit of these riddles. In many cases they are incomprehensible and, in general, they can not be solved even by Sanskrit pandits without any clue.

(46674)

అపయుక్త గ్రంథకర్తల-గ్రంథనామ-సంకేత సూచిక

సంస్కృతమ్

కవి	గ్రంథనామమ్	సంకేతమ్
నేదవ్యాస	అగ్నిపురాణమ్	అ.పు.
అమరసింహ	అమరకోశమ్	అ.కో.
అశ్వరసేనాచార్య	అలంకారచిన్తామణి	అ.చి.
కర్ణపూర	అలంకారకౌస్తుభమ్	అ.కౌ.
శ్రీ కృ. బ్ర. పరయతి	అలంకారమణిహార	అ.మ.
అవతారకవి	ఈశ్వరేశ్వరకవమ్	అ.ఈ.
	ఋగ్వేదమ్	ఋగ్
వషేంద్ర	కవికంకాభరణమ్	క.కం
దేవేశ్వర	కవికల్పలతా	దే.క.
అమరచంద్రయతి	కవికల్పలతావృత్తి :	అ.క.
విశ్వేశ్వర	కపింద్రకర్ణాభరణమ్	క.క.
బాణభట్ట	కాదమ్బరీ	బా.కా.
మమ్మట	కావ్యప్రకాశ	కా.ప్ర.
రాజశేఖర	కావ్యమీమాంసా	కా.మీ.
దండిమహాకవి	కావ్యాదర్శమ్	కా.ద.
వాగ్మటాక్షి హేమచంద్ర	కావ్యమూలాసనమ్	వా.కా.క్షి.హే.కా.
రుద్రట	కావ్యాలంకారము	రు.కా.
భామహ	కావ్యాలంకారము	భా.కా.
భారవి	కిరాకార్థనీయమ్	భా.కి.
అప్పయ్య దీక్షిత	కువలయానందమ్	అ.కు.
సంకలనమ్	చాటుచారాచమత్కారసార :	చా.చ.
చక్రకవి	చిత్రరత్నాకర :	చ.చి.
అనందవర్ధన	దేవీశతకమ్	అ.దే.
విద్యానాథ	ప్రకాశరుద్రీయమ్	వి.ప్ర.
వ్యాస	మహాభారతమ్	మ.భా.
జగన్నాథపండిత	రసగంగాధర	జ.ర.
వేంకటాద్వర	లక్ష్మీనహస్రమ్	వేం.ల.
గొల్లాపిన్ని మల్లికార్జునసూరి	నానుసేనాసంచా	గొ.నా.

ధర్మసూరి
విక్రాల శేషాచార్య .

లోక

రుద్రదేవత్రపాతి

విశ్వనాథ

డా. రామాస్త్రి ఓ సీతారామస్త్రి

సు.గుప్త

సంకలనము

తెలుగు

అప్పకవి

నారాయణరెడ్డి

నేటూరి ప్రభాకరరాస్త్రి

గాధెధర్మేశ్వరరావు

అడుసుమిల్లి నారాయణరావు

గణపవరపు వేంకటకవి

నేడులసూర్యనారాయణశర్మ

రామరాజభూషణకవి

చేమకూర వెంకటకవి

పో.కాళివత్సవరాధి

బైరెడ్డి సుబ్రహ్మణ్యం

శాసుశ్రీరాములు

తెనాలిరామకృష్ణకవి

హిస్సీ

డా. రామశంకర కుళ్ల 'రసాల'

కేశవదాస

విభావీదాస

తగవన్ దాస

English :

M. కృష్ణమాచార్య

A.B. కిక్.

అచార్య G H రెడ్డి

Landvik Storaback

విదగ్ధముఖమణ్డనమ్

వేంకటేశ్వరచిత్రరత్నాకరమ్

1,2,3, భాగములు

వరస్వరీ కంఠాభరణమ్

సం.పా.శక్తాలంకార

సాహిత్యదర్పణమ్

పీ.రా.యూరి, ఉత్తరభాగ, అభినవ పీ.రా.యూ

పీ.రా

మరాఠీత సుభారత్న భండారగార సురభాం.

అప్పకవీయమ్

అ. అం. క.నం ప్రయోగములు

చాటువద్ద్యమణిమంజరి 1.2భా

తెలుగులో చిత్రకవిత్వము

నారాయణీయము

ప్ర. వే.విజయవిలాసము

లక్ష్మీనహస్రం, ఉత్తరభాగ

వసుచరిత్ర

విజయవిలాసము

పారంధరీయము

అభినవ గద్యప్రబంధ కవి

అలంకార పీయూష

కవిప్రియా

కావ్యనిర్ణయ

46674

History of Classical Sanskrit
Literature

History Sanskrit Literature

చిత్రకవిత్వవ్యాసములు

Indian Riddles

ః

విశ్వనాథ

సం.పా.

రు.శ.

సా.ద.

పీ.రా.యూ

పీ.రా

సురభాం.

అ.క

నా.అ

డా.మ.

తె.చి.

అ.నా.

గ.వేం.వి.

ల.స.చి

రా.వ, డి.వ.ద

చే.వి.

పో.కా.

బై.సు-

డా.అ.

తె.ర

రా.అ.

కే.క.

వి.కా.

K.H.S.

A.B K.H.

జి.ఎన్.వి.

I.R.

స్వ విషయమ్

"సాహిత్యరత్న"

సూరపనేని వేణుగోపాలరావు

"యశస్వి"

జననము : 1924

"జననము : ఉంగుబూరు & మండలం కృష్ణాజిల్లా ప్రాథమిక విద్య : ఉంగుబూరు

ఉన్నత పాఠశాల విద్య : శ్రీ వ్యాసాశ్రమం & పి. ఓ. చిత్తూరు జిల్లా

కళాశాల విద్య : వేద సంస్కృత కళాశాల, నెల్లూరు

సాహిత్యోత్తర విద్య : బెనారస్ హిందూ యూనివర్సిటీ, వారణాసి (కాశీ)

గురువరేణ్యులు : బ్రహ్మర్షి, శర్మల మలయాళస్వామి.

సర్వశ్రీ గాజులపల్లి హామమద్రాష్ట్ర

"జమ్మలమడక మార్గవరాచకరి

"కాస్తానాథకావ్య "తెలంగ" (కాశీ) మొదలైనవి

ధార్య : శ్రీమతి కాస్తారత్నమ్.

ఉద్యోగ విరమణ : సంస్కృతాంధ్ర సీనియర్ పండితుడుగా (విత్తూరు కృష్ణాజిల్లా హైస్కూల్లో, 1944-5

సంస్కృతాంధ్రోపన్యాసకుడుగా ఎ.నాగేశ్వరరావుకళాశాల, గుడివాడ 1953-8

ఇంటర్ ఆండ్ డిగ్రీపరీక్షలకు చీఫ్ ఎగ్జామినరు, మెంబర్ ఆండ్ ఛైర్మన్

బోర్డు ఆఫ్ స్టడీస్ (డిగ్రీ) ఎగ్జామినేషన్స్ & మెంబరు P. G. బోర్డు - (A. U

గౌరవ సంస్కృతాంధ్రాధ్యాపకుడుగా :-

గౌతమ్ రెసిడెన్షియల్ జూనియర్ కాలేజీ విజయవాడ 1983-86

సిద్ధార్థ, నలంద ఆండ్ శ్రీ చైతన్య రెసిడెన్షియల్ జూనియర్ కాలేజీ

విజయవాడ. 1987....

సాంఘిక మరియు సాంస్కృతిక సేవ : కార్యదర్శి "ఆంధ్ర వేణుగోపాలం"

కవిరాజ సాహిత్య విహారము" (రిజిష్టరు) గుడివాడ.

వ్యాసములు : ఉపన్యాసములు : "సాహితీ" "ధారతి" "ఆంధ్రకోశ్మి"

మొ ఆండ్ "ఆకాశవాణి" విజయవాడ, హైదరాబాద్.

ప్రకటిత గ్రంథములు : బాల వ్యాకరణము (వ్యాఖ్యానము) (మోక్షోత్త

చిత్రాలంకారము, గూరిచిత్రహాస్య ప్రకాశిక, చ్యుతదత్త చిత్రచంద్రిక.

రాదోపు ప్రచురణలు : 1. చిత్రకావ్య సర్వస్వరహస్యమ్ 2. వర్ణ, స్థా

నూర-ఆకార చిత్రచమత్కార చంద్రిక, 3 గతిచిత్రగమ 4. ప్రహేలికా ప్రపంచ

భాషానుకచిత్రకౌతుకమ్ 6. కూటార్థ కందీపిక 7. నమస్కారచిత్ర మంగళహా

8 శ్లేషవక్రక్తి సుషమ 9. సంవాద రత్నమాల 10 సంస్కృత సాహిత

సారథం మొ॥